

08.6.11.3663-3664

COMMEN

TARIUM IN EPISTOLAM PAULI
Apostoli ad Titum, in quibus agitur copiose de uniuersa doctrina Christiana, & de corrigendis abusibus, qui in Ecclesiam, coniuentibus episcopis & doctoribus, irreperunt.

AUTORE
Christophoro Hofman.

S. 6

Elencus locorum communium theologicorum, qui in hisce commentarijs explicantur.

FRANCOFVRTI EX
Officina Petri Brubacchi
Mense Martio.
ANNO M. D. XLI.

Scripti sunt autem isti commentarii
 ad usum & commoditatem fidelium
 Iesu Christi, præcipue tamé illorum,
 quorú est, fidei uerbo alios erudire, con-
 solari & confirmare, hoc est, pro illis Ec-
 clesiæ pastoribus, qui aut sunt nouicii do-
 ctiores Euangelii, aut quibus non usque-
 quaque & perfecte cognita est religionis
 & pietatis Christianæ doctrina. Simul in
 confusionem aduersariorum, à qui-
 bus doctrina gratiæ & ueri-
 tatis blasphematur.

698

02. 6. 11. 346

ELENCHVS

LOCORVM COMMVNIVM

*theologicorum, qui in his commenta-
rijs sunt expoſiti & explicati.*

De fidei documentis, & primo de diuina eſſentia, quæ eſt una in tribus perſonis, patre, ſi-lio, & ſpirituſan-cto	85	bus ſpiritus ſancti in Eccleſia Chriſti	228.
			& 235
De noticia & fide crea- tionis	100		
De peccato originali	213		
Eſſe unum Deum	86	Diabolus ſuo arbitrio ma- lus. Itẽ, de cauſa pec- cati obiter & pau-	
De diuinitate patris & fi-lij	ibid.	cis	104
De diuinitate ſpiritus ſan-cti	87	De lege, & triplici eius	
De Chriſti natura	88	uſu	74
Vnio duarum natura- rum	89	Politicus legis uſus	75
De practica noticia eſſen- tiæ diuinæ, trium per- ſonarum	92	Vſus legis theologicus et ſpiritualis	77
De operatione & effecti- tionis doctrina	82.78	Lex eſt pœnitentiæ & contritionis, non iuſtifica- tionis doctrina	

INDEX:

<p>Legis est contrarius esse ctus quàm iustificatio nis 83</p> <p>De usu legis in iustifica= tis 84</p> <p>Sed in hunc locum conge= re omnia, quæ sunt in= frà in loco communi, de bonis opibus, & ne cessitate bonorũ ope= rũ in iustificatis. Itẽ, doctrinam de legis ab rogatione fol. 15.</p> <p style="text-align: right;">& 185</p> <p>De gratia & iustificatio ne 219</p> <p>De redemptione nostri per Christum, & si= mul de noticia & fide redemptionis 100</p> <p>Fidei definitio 9</p> <p>Tria fidei iustificantis ob iecta 223. & 227</p> <p>Iusti per fidem in Chri= stum 80</p>	<p>Quid possit aut uelit ex= clusiua, cum dicitur, quòd sola fide iusti co ram Deo simus 220</p> <p>De fidei necessitate, & certitudine electio= nis apud eos, q̄ in pro missionem gratiæ Euã gelij credunt 7. & 18</p> <p>Vetustas promissionum gratiæ, seu Euangelij, de Christo 22</p> <p>Promissionem Euangelij esse gratuitam 224</p> <p>Excludit ergo gloriatio= nem meriti, iusticiarũ rationis.</p> <p>Ignorantia rerum fidei, & Iudaicæ opiniones in papistis 81</p> <p>De spei natura 129</p> <p>Item, de spe non ex me= ritis 238</p> <p>De iusticia bonorum ope= rum, in qua est dile= ctionis</p>
---	---

I N D E X.

<i>tionis doctrina</i>	179	<i>est autor & effector</i>	
<i>Huc pertinent loci illi su-</i>		<i>in nobis ipse spiritus</i>	
<i>prà annotati, unus de</i>		<i>sanctus</i>	158
<i>usu legis in iustifica-</i>		<i>De pœnitentia lapsor-</i>	
<i>tis, & alter de opera</i>		<i>rum</i>	<i>ibidem</i>
<i>tionem & effectibus spi-</i>		<i>De communicando cum</i>	
<i>ritus sancti in Eccle-</i>		<i>pœnitentibus reconci-</i>	
<i>sia Christi, hoc est, in</i>		<i>liatis</i>	109
<i>renatis, quibus adde</i>		<i>De maledicentia</i>	172. 203
<i>illos sequentes.</i>		<i>De litibus & contentio-</i>	
<i>De necessitate bonorum</i>		<i>ne</i>	205
<i>operum in iustificatis,</i>		<i>De sacramentis noui te-</i>	
<i>seu de externa pœni-</i>		<i>stamenti</i>	230
<i>tentia</i>	12. 179. & 181.	<i>De baptismo</i>	231
<i>Dignitas iusticiæ bono-</i>		<i>De remissione peccati, q̄</i>	
<i>rum operum</i>	180	<i>est perpetua per ba-</i>	
<i>Quæ opera sint necessa-</i>		<i>ptismi susceptionē</i>	110
<i>ria</i>	182	<i>De usu dominicæ coe-</i>	
<i>De pœnitentia</i>	133	<i>ne</i>	232
<i>De contritione</i>	134. 136	<i>De Ecclesia, & quòd ex</i>	
<i>De externa nouitate, in</i>		<i>tra illam nemo saluus</i>	
<i>eo qui agit pœnitenti-</i>		<i>fiat</i>	116
<i>am</i>	<i>ibid.</i>	<i>De resurrectione mortuo-</i>	
<i>Nouitas Christiana, est</i>		<i>rum generali</i>	105
<i>res spiritualis, cuius</i>		<i>De sanctarum scriptura-</i>	

I N D E X.

rum autoritate	103	da matrimonia dam-	
Item, de autoritate uerbi		nent	106
apostolorū in Eccle-		De papistica digamia &	
sia	26	polygamia	46
De autoritate doctrinæ		Impietas præcepti coeli-	
beatorum patrum in		batus à papistis	145
Ecclesia	27	De prophanata missa	146
De hominum traditioni-		De pharisaicis commen-	
nibus	142	tis in prophanata mis-	
Genera traditionum		sa papistarum	152
duo	143	De usu alterius speciei in	
Genus traditionum pror-		sacramento cœnæ lai-	
sus impiarum	145	cis prohibito	159
Contra impias & corru-		De pharisaicis satisfæ-	
ptas consuetudines in		ctionibus pro peccati	
Ecclesia	18	pœnis	160
Sequuntur exempla impia		De confessione priuata de	
rum doctrinarum &		lictorum, quam præci-	
traditionū in Ecclesia		piunt papistæ	ibid.
De damnato coniugio in		De cultu & inuocatione	
sacerdotibus	36.	sanctorum	161
&	145	De monachatu pharisaï-	
Qui secundum demonio-		co & impio	164
rū doctrinas nuptias		Portenta papisticæ doctri-	
prohibeant, & secun-		næ de remissione pec-	
		cati	

I N D E X :

<i>cati</i>	110	De exhortatione	124
<i>Carnium æsus à quibus</i>		<i>De redarguendo</i>	127
<i>reprobetur</i>	108	<i>De coniugio episcopo=</i>	
<i>Apud quos dogmata Chri</i>		<i>porum</i>	36
<i>stiana nouentur</i>	24	<i>Quid unitas uxoris, &</i>	
<i>Papa iure diuino non est</i>		<i>quomodo episcopis</i>	
<i>summus episcopus</i>	107	<i>præcepta</i>	49
<i>De forma episcopi</i>	34	<i>De necessitate & commo</i>	
<i>Quomodo sit examinanda</i>		<i>ditatibus imperiorum</i>	
<i>qui in episcopum</i>		<i>& ciuilibus magistratibus</i>	
<i>eligitur</i>	72	<i>tus</i>	196
<i>Doctrinæ certitudo &</i>		<i>Vindictam magistratus</i>	
<i>firmitas necessaria e=</i>		<i>esse præceptam</i>	198
<i>piscopis</i>	70	<i>Vtrum liceat in iudicio</i>	
<i>Triplex genus doctrinæ,</i>		<i>contendere</i>	262
<i>in quo excellat episcopus</i>		<i>De hæreticis corripiendis</i>	
<i>pus</i>	72	<i>& iudicandis</i>	242

F I N I S I N D I C I S .

ILLVSTRIS

SIMO PRINCIPALI AC DO
mino, D. Augusto, duci Saxoniae, Land-
grauio Turingiae, Marchioni Mysnae
&c. Christophorus Hofman,
pastor Ecclesiae Ienenfis
S. D.

SAEPENOS hortantur caelestia
mandata, ut pro principibus &
gubernatoribus populorum uota
faciamus. Id praecipuum pluris
facerent homines, si principum
pericula intelligerent, cogitaréntque his praecipue
crudelissimum illum hostem generis humani, Diabo-
lum, insidiari. Ego quidem intuens in uitam moresq;
hominum, ac omnium temporum historiam animo re-
petens, perhorresco interdum toto corpore, conside-
rans in tanto numero paucissimos fuisse bonos & sa-
lutares principes, quosdam etiam magna & heroica
ui ingenij praeditos, tamen postea non tantum suam,

EPISTOLA

*sed prorsus hominum naturam exuisse? Ut enim omit-
 tam cætera regna, seriem uide Romanorum princi-
 pum. Qualia portenta successerunt Augusto? Tibe-
 rius, Caligula, Claudius, Nero: Deinde, etsi sunt in-
 teriecti pauci quidam mediocres, ut Vespasianus,
 Traianus, Marcus. In cæteris, qualis furor fuit, qui
 se flagiciosissimis libidinibus contaminârunt, ac in ci-
 ues infinitam crudelitatem exercuerunt? Quàm lon-
 gus esset catalogus, si recensere omnes uelim? itaque
 unum tantum adijciam, Alexandrum Macedonem,
 ut consideremus, ne quidem præstantes naturas in il-
 lo rerum fastigio diu sibi constare. Nihil enim pul-
 chrius atq; admirabilius fuit in uniuerso Alexandri
 regno, quàm ipsius regis ingenium? Quantum consi-
 lio pollebat in suscipiendis rebus maximis, cum penè
 adolescens sæpe reprehenderet ueterum ac peritissi-
 morum ducum sententias? Quanta fuit in acie fortitu-
 do? Idem ante captam Babylonem moderatione ani-
 mi tanta præditus fuit, nihil ut superbe, nihil crudeli-
 ter fecerit, ac gentibus omnibus propter iusticiam,
 modestiam & clementiam charissimus esset. Ad hoc
 decus addebat adhuc temperantiam & continentiam.
 Erga suos etiam comitate & suauitate sermonis tan-
 ta fuit, ut Plutarchus dicat eum hac doctæ omnibus re-
 gibus, qui unquam extiterunt, antecelluisse. Ac talis
 quidem*

N V N C V P A T O R I A .

quidem fuit non multo amplius sexennio. Et sic haec ingenij & uirtutis præstantia, & ut ita dicam, diuinitate in ocio abiecit, quàm terra et immanis belua fuit, cū furens inter pocula, interficeret amicos? cum optime meritos duces iniuste necaret? cum perpetuo temulentus, & turpissimarum libidinum flammis ardens, ac nihil agens dignum homine, tamen postularet sibi diuinos honores tribui. Et quidē hac morum turpitudine cito sibi exitium accersiuit. Cumq; in armis fuisset inuictus, obscœnis uoluptatibus fractus, & subito extinctus est, ut multo antè significauerat Daniel, cum pinxit eum specie pardalis, quæ se armatis uenatoribus audacissime offert, & in tela ruit, eaq; motuum celeritate eludit. itaque non capitur, ut urfi aut aliæ feræ, certamine aliquo, sed singulari arte. Aiunt auidißimas esse uini pardalides, ideoq; fingunt Bacchi nutrices mutatas esse in eas bestias. Spargit itaque uenator aliquantulum uini in uiam antro pardalis uicinam, deinde in locum opportunum collocat uasa plena uini. Excitata igitur uini cōdore bestię, prodeunt ex specu, & uinum quærunt, eoq; se iniurgitāt, deinde, quia salacitas incenditur uino, accedit uenus. Postea defatigatæ, opprimuntur somno. Ibi sopitas uenator adoritur, eisq; uincula inicit. Quæ potuit imago pingi, magis exprimēs naturas & mo

E P I S T O L A

res Macedonicorum regum, qui fuerunt præcipui, Philippi, Alexandri ac Demetrii? Cum igitur Diabolus maxime insidietur gubernatoribus, econtrà, nos qui Ecclesias docemus, præcipue de principum periculis cogitare decet, eosq; deo assiduis precibus commèdare. Hæc causa est, cur aliquid mearum lucubrationũ tibi, Princeps illustrissime, dedicare uoluerim, non solum, ut meam obseruantiam erga pios principes ostendam, quos ex animo ueneror, sed etiam ut lectores huius scripti admoneam, ut cogitantes hæc tanta pericula gubernatorum, suas preces ad mea et totius Ecclesiæ uota adiungant, ac petant, ut filius Dei Emanuel regat mêtes principum, ac dissipet opera diaboli horribiliter grassantis in imperijs. Nõ dubito pios angelos socios esse nostrarum precũ. Sed in coetu hoĩm longe pauciores sunt, quàm oportuit, qui huius tantæ rei cura afficiuntur. Vtinam non solum uniuersa hominum multitudo, sed etiam pecudes & plantæ omnes clamore suo pias preces pro principibus adiuuare possent, qui nisi diuinitus tegantur & gubernentur, nequaquam possunt undique incurstantes Diabolos depellere. Et tamen opus est hominum societati aliquibus bonis principibus. Te igitur, Auguste princeps, adhor:or, ut quum pater te ad pietatem & uirtutem institui curet, tibiq; uirum doctissimi

mum

N V N C V P A T O R I A :

mum addiderit, Ioannem Riuium, ut literas & doctrinam pietatis tibi tradat, annitaris & ipse, ut uoluntati parentum, & magistri præceptis tua diligentiare spondeat. Et quoniam audio te non abhorrere à lectione piorum scriptorum, edidi commentarium à spicio tui nominis, ut ad legenda scripta huius generis te inuitarem, ac opto, ut meum officium & tibi gratum sit, & Ecclesiæ utile.

Bene uale.

*IENAE ad Salam, die
diui Augustini.*

Anno 1540.

ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΠΑΥ

λου τοῦ ἀποστόλου.

Ε Πὶ Νέρωνος ἡ καίσαρος ῥωμαίων ἐμαρ
τύρησεν αὐτόθι παῦλ^{ος} ὁ ἀπόστολος
ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τμηθεὶς ἐν βῆ
ξιακοσῶ^ν ἡ ἐκ τῶ^ν ἑταίρων σωτηρίσ πάθεις,
ἐν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνισάμενος ἐν ῥώμῃ πέν
τη ἡμέρα πανέμυθνος, ἡ ἕως λέγει τ' ἂν πα
ρὰ ῥωμαίοις τῆ^ς πρὸ βίῶν καλανδῶν ἰσλίων,
καθ' ἣν ἐτελειώθη ὁ ἄγι^{ος} ἀπόστολ^{ος} βῆ
κατ' αὐτὸν μαρτυρίῳ ἐξηκοσῶ^ν ἡ ἐν ἄτῳ ἑ
ται^{ρι} βῆ ἡ σωτηρί^{ος} ἡμῶν ἰησοῦ
Χριστοῦ παρθεσίας.

IN EAM

QVAE EST AD TITVM

à Paulo scripta, præfatio &
argumentum.

PAulus in ea epistola, quæ est ipsi
us ad Titum, scribit de electione
& forma Episcoporum, tradens,
quales ordinari debeant, quid do
cere & prædicare, qui ecclesias
dei instituere, formare ac regere debent. Quam vitæ
integritatem, & iusticiæ morum innocentiam, ipsi
ante omnes alios præstare: quoniam sunt forma gre
gis, ut Petri uerbo utar. Et ab omnibus alijs obseruã
tur, quantum pietati, quæ est in Deum, deserant: &
quantum fidei in Christum. Si enim indigne ambulent
sua uocatione & suo ministerio, nemo quisquam ma
gis noxius esse potest in ecclesia. Scribit autem idem
Apostolus in priore ad Timotheum his similia: tra
ctans hoc idem argumentum. Et Cap. 3. etiam formas
eorum tradit, quos adpellant Diaconos: qui sunt Ep
iscoporum ministri.

Neq; uero Episcopi, illi de quibus Paulus loquitur

P R A E F A T I O

tur, & quorum est uel esse potest usus in ecclesia
 Dei, sunt alij, præterquam quos nunc aut parochos,
 græca adpellatione, uocamus, hoc est, præbitores,
 quòd tradant, opinor, & exhibeant, ceu œconomi
 & dispensatores, ecclesijs demensum cibum, ut Do-
 minus in euangelio inquit, hoc est, mysteria sibi cre-
 dita, tradenda & reuelanda ecclesijs, iuxta illud Pau-
 li, 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo, ut ministros
 Christi, & dispēsatores mysteriorum Dei. Aut quos
 pastores dicimus, quòd curam dominici gregis a-
 gant, id est, Ecclesiæ Christianæ. Nam pascere il-
 lam fidei uerbo debent, 1. Pet. 5. Act. 20. Ac ha-
 bent eas omnes adpellationes ex officio, quæ nec tri-
 buunt Episcopis aliam potestatem, quàm est doctri-
 næ & consolationis scripturarum. Et ipse Dominus
 quoq; pastoris adpellationem sibi sumit, ex officio
 docendi, cum inquit, Ego sum pastor bonus. Quan-
 quam ipse est aliter quoq; suæ ecclesiæ pastor, quàm
 alij eius ministri, utique non solum ut doctor siue
 prædicator uerbi Dei, uerum etiam, ut hæres ac
 Dominus, utq; sponsus & seruator Ecclesiæ. Deniq;
 ut precium & pignus, pro peccato & æterna mor-
 te, adeoq; dux, autor, & causa unica iusticiæ &
 æternæ uitæ. Imò, ipsissima iusticia, uita & certa
 atque indubia salus, omnium qui in ipsum credunt.

Sed Episcoporum quos dico, & de quibus in hoc
 scripto

P R A E F A T I O

cripto nobis sermo est, siue pastorum ecclesiae Christi, aut quomocunque aliter illos adpellare uoles, non est nisi pascere ecclesias, uerbi fidei doctrina, & poenitentiae praedicatione. Habent enim officij nomina ac Titulos, ut dixi, & quidem ad hoc unum, ut gubernent Ecclesias uerbo Dei, & sacramentis fidei consulentur, non dignitatis aut praelaturae adpellationes, seu dominatricis potestatis, in morem secularium principum, ut tyrannizent in plebe. Nec alios agnoscit aut recipit, pro Episcopis & pastoribus, quae uere est ecclesia CHRISTI, iuxta illud Christi Ioan. decimo: Oues meae uocem meam audiunt. Nam qui alios audiunt, & audientes recipiunt, eos impossibile est ecclesiam DEI, & CHRISTI Iesu esse. Quia secundum Euangelium, à Christo traditum, neque uiuunt, neque possunt uiuere, ut quod neque audiunt neque discunt usquam. Quare necessario sunt ignari, tam fidei in Deum, quam uerae & Christianae poenitentiae praestandae. Ideo nec sunt dissimiles Turcis & Iudaeis, qui cura & fidelitate Episcoporum CHRISTI penitus destituuntur. Esto utantur communibus Ecclesiae sacramentis, tamen quia haec sine fidei doctrina eis traduntur, oportet illorum usum eos ignorare, ut prodesse ipsis non possint, nisi admonitis tandem per

P R A E F A T I O :

fidei doctrinam, & correctis, conuersis ac retractis in uiam : qua ipsi Domino Christo Iesu adhereant, eumq; ut ducem & seruatorem suū, siue, ut Petrus inquit, pastorem & Episcopum animarum nostrarum, sequantur.

Quapropter, & si qui sunt ex electis Dei, ac uere ecclesiae Christi membra, illi tandem conuertuntur necessario : ac conuertunt ipsi sese & auertunt, ab istis impostoribus, furibus scilicet & latronibus in ecclesia, qui fidē non docent : aut pure nō tradunt : Siue, qui poenitentiae Christianae doctrinam negligunt, seu alienam docent : Hoc est, quasdam operum hypocrises, secundum doctrinas mandatorum hominum, aut fiduciam mandatorum legis, quae faciant. Sicut fit hoc tēpore in ijs ecclesijs, in quibus inualuerunt hominum doctrinae, & tyrannis Pontificis Romani. Istos igitur fugiunt, qui uere sunt Christi: sicut iterum Dominus ait, Ioan. 10. Alienum, (qui non est pastor.) non sequuntur, sed effugiunt ab eo. Quia non nouerunt uocem alienorum.

Porro Diaconi illi, de quibus Paulus in priore ad Timotheum scribit, & quorum opera, diligentia & labore quoque opus habet Ecclesia, sunt qui subseruiūt Episcopis in administratione, quam praestant, aut praedicatione eiusdem uerbi, aut dispensatione Sacramentorum, siue deniq; elemosynarum ecclesiae

si

P R A E F A T I O

sic in pauperes erogatione. Nec plures habet ecclesia ministros, nec indiget alijs. Nam presbyteri, quod suo loco, testimonio ipsius met Pauli, clarum faciemus, sunt ijdem qui & Episcopi. Vulgus autem sacerdotum istud & Monachorum, quod nunc in templis uenales habet preces & Missas, tam est alienum ab ecclesia Christi genus, quam quod maxime, perniciosi ecclesiae, ne dum necessarij esse, aut pertinere ad eam, possint. Sed usu scholarum indiget ecclesia, ut in quibus futuri ecclesiae pastores, & ministri doceantur, de fidei mysterijs, quae alijs tradant. Prorsus enim nullae ecclesiae, sine scholarum opera, possent conseruari.

Cæterum, cum doctrinae Christianae genus principaliter sit duplex, alterum, quo docemur, de gratia Dei, iustificante & saluante nos, per Christum Iesum, & rursus alterum, de iusticia morum & bonorum operum, quam iustificati & salui facti prestemus, Paulus tamen in hac ad Titum epistola, non multa tradit, de gratia, quam dixi, erga nos DEI, ac longe plura, de operibus nostrae obedientiae. scribit. Ac de gratia quidem non scribit seria disputatione, ut facit in epistola ad Romanos, & in alia ad Galatas, quamquam fidelibus in Christo clarum facit, & in hac ad Titum epistola, quod nulla alia re iustificemur coram DEO, aut salui efficiamur.

P R A E F A T I O

à peccato & morte, quàm per iustificatoris IESV Christi gratiam & beneficentiam. Primum, Cap. 1. in epigrapha, deinde Cap. 2. & 3. Per occasionem, uidelicet, in hortatorijs argumentis. Sed neque opus habuit in hac epistola, de gratia disputare, ut in qua Episcopo scribit, suo met, Pauli inquam, testimonio, docto, pio, & fideli. Quem propterea oportuit gratiæ doctrinam callere, ac penitus nosse, ut doctrina & institutione peculiari, ea de re nihil opus haberet.

De instituendis autem & formandis in ecclesia doctoribus, adeoque de doctrina morum & operum bonorum, quam tradant doctores, & ecclesijs commendent, uoluit copiose agere, tum ut Titus ea uteretur, in gubernanda Creta, & constituendis Episcopis in ea insula. Tum etiam, ut alij recte ordinati Episcopi, & bene institutæ ecclesiæ eam semper retinerent, atque adeo, ut hac institutionis & doctrinæ forma, quam tradidisset Apostolus IESU CHRISTI, sese contra impios doctores, & fanaticos spiritus defenderent. Multi enim illis Pauli temporibus currebant impostores, & pharisaici spiritus, qui ecclesias suis impijs opinionibus de necessitate quorundam operum ac rituum dementabant, quanquam nihil necessariorum. Imò etiam in milium per se, & quibus Ecclesiæ Christi grauari
nulla

nullo modo debuerunt. Vnde etiam utile fuit, monstrare, quomodo oporteret talibus os audaciae & blasphemiarum obturare, & quorum operum obedientia crederetur necessaria esse.

Nam postquam nouatio religionis inciderat & lex Mosaica erat abrogata, (quam tamen multi, conuersi ex Iudaismo ad Christum, ualde urgebant, & eius totam obseruationem, cum ipsis quoque ceremonijs, obseruationibus ciborum, dierum, & circumcissione, & tanquam necessariam ad iustificationem requirebant), utile fuit, quin etiam necessarium docere, quid apud Christianos necessarium sit obseruare, quid minus, siue quod liberam obseruationem habet. Proinde, satis liquet, ex scripto Pauli, quod Christiani nullius operis debitores sumus, quod sub Decalogi mandatis non contineatur: & quod nulla prorsus re iustificemur, aut salui efficiamur, praeterquam fide, in filium Dei, Iesum Christum, Dominum & seruatores nostrum. Itaque alia operum praecipua habent liberam obseruationem, & illa Decalogi, quanquam necessaria, non tamen fieri debent opinione promerendae iustificationis, sed studio glorificandi Dei, & ornandae doctrinae Euangelij IESU Christi. De qua tota ratione, suis in locis copiose satis dicemus:

Vt ergo Capite primo, de forma Episcopi

P R A E F A T I O

porum scribit, quod ad mores & priuatam iusticiam eorum attinet, & admonens præterea episcopum decere tenacem esse, fidelis sermonis, qui secundum doctrinam est, ut potens sit exhortari doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. Ita in Cap. secundo, formas tradit, de communibus moribus, & iusticia bonorum operum, quam præstet tota reliqua ecclesia, aut singuli, pro suo officio, & suæ personæ dignitate. Ac iubet, ut de his moribus doceant ecclesiam episcopi, ut per salutaria hortamēta episcoporum, iusticia bonorum operum, Deo & sua uocatione digna, omnes glorificent gratiam, & doctrinam Domini ac seruatoris nostri Iesu Christi ornent.

Capite tertio, præterquam quod præcipit de obedientia erga ciuiles magistratus, pristini quoque mali nos commonet, hoc est, peccati, in quo natura omnes homines sumus. Stulti, errantes, & serui plurimarum noxiarum cupiditatum, nunquam aliter iusti, aut salui, quam beneficio gratiæ Dei, & redemptionis nostræ, quæ est à Christo. Quapropter etiam uetat eo loco, ne de quoquã male loquamur, aut cõuiciũ ulli dicamus. Neque litigemus, sed simus cõmodi et mansueti in oēs. Vtiq; memores huius ueteris cõditionis, qua fuimus natura filij iræ & æternæ dānationis, adeoque beneficiorũ gratiæ, præstitorum nobis in Christo Iesu. Et cogitemus atq; conemur Deo nostro obtemperare

P R A E F A T I O

obtemperare, qui salutem nostram sanguine unigeniti filij sui redemit. Ac ne simus ingrati redemptori Christo, qui aliud à nobis nõ requirit, quàm ut redempti à peccato deinceps uitemus ac fugiamus peccare, & obedientiæ mandatorum Dei studeamus.

Sed hæc in præfatione & argumento epistolæ sufficiant. Nam etiam, si reliqua sunt quædam, de quibus nihil dum diximus, commodius de eis loquemur in epistolæ enarratione.

Enarratio primi capituli.

PAVLVS SERVVS DEI, APO-
STOLVS AVTEM IESV CHRISTI.

HAc subscriptione utitur Paulus, primum ex necessitate, ut uidelicet doceat, quòd à se apostolo Iesu Christi, hoc ipsum scriptum profiscatur. Nam si nomē suum celaret, doctrinam Christianam fraudaret gloria Christi, & sua autoritate. Deinde addendum fuit nomen, & propter hanc admonitiõem, ut meminerint Ecclesiæ, ne quorumlibet scripta recipiant doctrinæ salutaris noiē. Si. n. nõ constet probatæ & certissimæ fidei esse dogmata quæ uocant ecclesiastica, qualia non habemus Christiani, nisi tradita à prophetis, Christo & apostolis, non debet audi, admitti, aut recipi. Itaque & à Christo, in confirmationem nostræ fidei, & dogmatum recipiendorum,

IN CAP. I. AD TITVM

de solis apostolis & euāgelistis dictum est: Qui uos audit, me audit. Nam hoc dictum de nullis alijs intelligi potest, nisi quatenus doctrinam remissionis peccati & pœnitentiæ acceptam ab apostolis & euāgelistis retinet, & urgēt atq; sequuntur in prædicatione.

Deinde spectat alias commoditates Paulus, quòd inscriptionibus ferè prolixioribus utitur. Familiare enim est Paulo in epistolis suis, lōgo tractu, de sua uocatione, & uocationis officio, concionari, eumq; totum epigraphæ post subscriptionem & ante inscriptionem inserere. Sicut & ex alijs epistolis liquet. Sed prius de seruitutis & apostolatus adpellationibus, ut eis hic utitur Paulus, aliqua scribamus, postea & de reliquis, adiuuante nos Christo Iesu, dicturi.

Quòd igitur Paulus se dicit seruum Dei, & apostolum Iesu Christi, præterquam quòd narrat quæ faciunt ad gloriam uerbi Dei & Euangelij Iesu Christi à se prædicati, & pseudoapostolis se cū doctrina sua opponit. Nam istorū passim multi currebant, non studio gloriæ Dei, sed auaritiæ & ambitionis: neq; salutis Ecclesiarū, sed odio Euangelij & Christi. Quare nec serui Dei, nec apostoli Iesu Christi erant, quicquid fingerēt: ut nec sunt, qui hoc tempore in papatu aliud docent, quàm uerbum Dei & Euangelium Iesu Christi. Nam utrorumq; hoc uitiū & fuit & est, quòd doctrinis de merito & dignitate operū nostro

rum, & obscurabant & obscurāt gloriam Iesu Christi. Et ueteres quidem insensissimis odijs persequuntur Paulum, tanquā legis calumniatorem & hostem, cum non intelligerent recte, neq; legis neq; Euangelij doctrinā. Quemadmodū & papistæ pignorantiam legis & Euangelij oīa contra gloriam Iesu Christi moluntur. Et de utrisque in genere dicit Paulus 1. Timoth. 1. Finis autē præcepti est charitas, ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. A quibus quidam aberrantes, conuersi sunt in uaniloquium, uolentes esse legis doctores, non intelligentes, neq; quæ loquuntur, neq; de quibus affirmant.

Istis ergo uanis & impijs hoībus, hostibus gratiæ Dei, etiā opponit sese Paulus, & iactat Dei seruū & apostolum Iesu Christi, necessaria & sanctissima gloriatione. Non ita seruū, ut qui adoratione corāis & spūs Deum religiose colunt, eoq; serui Dei dici possunt, sed peculiaris officij adpellatione. Ut qui significat, qd credita sibi & delegata à deo perferat ad alios ac ministret Ecclesijs in dispensatione Euangelij Iesu Christi. Est. n. officij aplīci nomē ac titulus hoc loco, ac testatur Paulū ministrū Ecclesiæ agere, uereq; euangelistā. Sic autē & 2. Tim. 2. utitur serui adpellatione, ubi scribit, Seruū autē Domini nō oportet liigare, sed placidū esse ad oēs, aptū ad docēdū, patientem cū māsuetudine, corripiētē aduersarios. Quin etiam

IN C A P. I. AD TITVM

Paulus ipse exposuit serui uocabulū, per hoc q̄ continuo adiecit: Apostolus Iesu Christi, quasi dicat. Ita ago seruum Dei, ut ministerio meo illustrem & uulgem apud omnes prædicationem Euangelij de gloria seruatoris nostri Iesu Christi. Quæ ipsum quoq; Deum patrem glorificat ac monstrat, quo præcipuo cultu uelit honorari ab omnibus nobis. Nimirum fide unigeniti filij sui Iesu Christi nostri redemptoris.

Ita ergo opponit se iusticiarum rationis doctoribus, & refellit eorū impias opiniones, q̄ contēdunt, q̄ per iusticias legis saluemur. Sunt enim plus, quàm dici aut credi potest, perniciosi impostores & blasphemii, minimumq; ferendi, quia ueritatem Euangelij opprimunt: & per hoc Deū suæ gratiæ gloria, Christū redemptoris, Ecclesias iusticia & salutē æternæ uitæ, fraudant ac spoliant. Paulus ergo ita se dicit seruum, nō ut seruiunt, q̄ obsequijs fidei & pœnitentiæ Deum colunt, sed ut qui ministrāt in Ecclesia prædicatione & doctrina, annunciantes remissionem peccati per Christum & pœnitentiam prædicantes. Adeoq; ut qui sacramenta alijs ministrant, quanquam in eo obsequio ipse quoq; præstet & exhibeat quēdam cultum Deo: sed in peculiari & priuata uocatione, hoc est, apostolica & ecclesiæ doctoris. Non ut uocatus per gratiam ad salutem, quæ contingit omnibus eadē per Christū, quotquot credunt in eū. Porro de isto Euāgelista

COMMEN. CHRISTO. HOF.

listæ seu doctoris euāgelici cultu, ita scribit Rom. 1.
Testis. n. mihi est Deus, quē colo spiritu meo, in euan-
gelio filij ipsius & c. Et cap. 16. Audacius tamen scri-
psi uobis fratres ea parte, ueluti cōmone faciens uos
propter gratiam, quā data est mihi à deo, in hoc ut sim
minister Iesu Christi in Gentes, sanctificans Euange-
lium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta, & sancti-
ficata in spiritu.

Ceterum Apostoli nomen, factum est à mittendo.
Et admonet ea appellatio, neminem foeliciter docere
in Ecclesia, nisi qui uocatus & missus sit, atq; ad do-
cendū ablegatus, uel immediate à Deo patre & Chri-
sto Iesu, uel mediate per Ecclesiam, episcopos, prin-
cipes & magistratus ciuiles, siue quoscūq; alios, qui
pietate præditi & autoritate pollēt in Ecclesia. Por-
rò apostolum esse Iesu Christi, est esse nūcium, præco-
nem ac testē beneficiorum gratiæ, quæ nobis contige-
runt per Christum, hoc est, donatæ gratuitæ remissio-
nis peccati, iusticiæ, & æternæ uitæ, per misericor-
diam Dei propter Christum. Nec aliud uolunt hæc
Christi uerba de officio apostolico, Act. 1. Et eritis mi-
hi testes in Hierusalē, & in omni Iudæa & Samaria,
& usq; ad extremum terræ. Proinde officij apostoli-
ci est, docere Euangelium de Christo. Euangelium au-
tem est annūciatio de incarnato filio Dei, & traditio
re eius pro redimendis nobis à peccato & morte per

IN CAP. I. AD TITVM

gratiam illam ineffabilem Dei, qua ille misericorditer omnibus ignoscit, ac recipit omnes in gratiam & gloriam filiorum Dei, quatenus in redemptorem Christum credunt. Quo testimonio detrahatur iusticijs nostris illa omnis gloria, & Christo tribuitur seruatoris titulus, nomen & honor, quem quicumque auferunt ab eo, non possunt saluari. Et hæc quidem admonent nos de fidei necessitate. Quia beneficia Euangelij accipi aliter aut possideri, quam per fidem, non possunt, ut de illa necessitate mox plura scribemus.

De fidei necessitate, & certitudine electionis, apud eos qui Euangelio credunt.

IVXTA FIDEM, ELECTORVM DEI, ET
AGNITIONEM VERITATIS, QVAE
EST SECVNDVM PIETATEM, IN SPE
AETERNÆ VITAE.

Id est, Ad hoc apostolus Iesu Christi, ut annunciet electis promissionem gratiae & misericordiae Dei, quam fide recipiant, adprehendant, & æternaliter possideant. Siue, ut doceam ea quæ sunt fidei iustificantis per Christum, quæ solis, qui electi sunt à Deo, in spem gloriæ æternæ uitæ, contingit.

*Sic ergo est seruus Dei Paulus, & apostolus Iesu Christi, ut doceat euangelion, de remissione peccati, iusticia & æterna uita per Christum, quæ tanta gratiæ beneficia nemo habere potest, quam per fidem in
Chri*

COMMEN. CHRISTO. HOF.

Christum. Magna igitur necessitas fidei est, ut sine qua nemo potest saluari, & per quam solam apprehenditur salus, iuxta illud Abac. 2. Iustus fide sua uieturus est. Sed & soli, qui electi sunt, credunt uere & perseuerãter Euangelio, id quod cõsolantissimum est audire & cognoscere, his qui diligunt Dominum nostrum Iesum Christum, uereq; credunt in eum, ut suum seruatorẽ. Nec illi aliter solliciti sunt de prædestinatione sui coram Deo ad æternam uitam, nisi ut per Euangelium in Christum Iesum credant, nempe cuius fiducia sunt certi, se esse in gratia, esse filios Dei, & hæredes æternæ uitæ. Sic enim scriptum est Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomen eius. Et Ioan. 3. Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenium daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam.

Apostoli itaque promiscue quidem docent bonos & malos, & Euangelij annunciationem spargunt in omnes, sed non omnes credunt Euangelio. Quin etiam eius doctrine & prædicationi plurimi contradicunt, sed in sui grauissimam condemnationem. Nam Euangelio & prædicationi apostolorum cõtradicere quid est, quàm testimonio spũssancti refragari, & se reum efficere irremissibilis peccati, nisi corrigatur et uitetur? In summa soli electi credũt Euãgelio, & hi

IN CAP. I. AD TITVM

soli adprehendunt æternam uitam. Nec per aliud, quàm per promissionum fidem. Ioan. 8. Qui ex Deo est, uerba Dei audit. Et cap. 3. Qui credit in filium Dei, habet æternam uitam. Quotquot igitur credunt in redemptorem Christum Iesum, sancti iusti, beati & salui coram Deo, nec per ullam rem aliam, quàm per solam in Iesum Christum fidem. Legè Rom. 3:

Proinde, ut dixi, hæc recte & prudenter intellecta adferunt magnam consolationem omnibus qui Euangelium audiunt, discunt, & fidem ei habent. Si significant enim esse quosdam electos Dei, qui non possunt non saluari, sicut docetur Rom. 8. Quos prædestinauit, hos & uocauit: & quos uocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit. Porro, & adferri illis ipsis electis Dei necessario gratiæ promissiones, quibus, ut medijs quibusdam, trahantur & perueniant ad salutem, utiq; si credant in eas. Deniq; & credere electos saluandos his gratiæ promissionibus, quia salus aliter adprehendi non potest, nisi per promissionum gratiæ fidem. Quibus etiam qui non credunt, illæ sunt magis noxiæ, quia promissiones gratiæ cõtemni impune à nemine possunt.

Credunt itaq; electi Euangelio, & credendo efficiuntur filij Dei. Quia, ut Dei gratia & ueritas reuelatur per promissiones, ita credentes iustificat efficaciter, beatos efficit & saluat ab æterna morte. Hinc
liquet

liquet, q̄ electi non solum uocātur ut credant, uerum etiā credere eos Euangelio. In quo, hoc est, quia credunt promissionibus gratiæ, habent testimonium & pignus intra se suæ adoptionis coram Deo, & præsentitæ sibi & ordinatæ à Deo æternæ uitæ. Ephesi. i. Credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ ad redemptionem acquisitionis, ad laudem gloriæ ipsius.

Vt sunt ergo quos elegit Deus à condito orbe, ut gloriam immortalitatis hæreditate possideant, sicut dicitur Ephesi. i. Elegit nos per ipsum (Christum) ante mūdi constitutionem &c. Ita existimemus & sciamus, non alios esse præterquàm eos, qui promissionibus gratiæ reuelatis per salutis Euangelion, de Christo redemptore credunt. Et Paulus quidem clare significat se in hoc seruire Deo patri & Christo Iesu, per promissionum Euangelij annunciationem, ut electi credentes salui fiant. Quapropter magna gratia habenda est Deo, pro hac salutis donatione per Christum, tum eiusdem annuntiatiōe per apostolos & reliquos Euangelij ministros. Et ipsis quoq; doctores gratiæ debentur.

Sed impius mundus miris modis ingratus est Deo & redemptori Christo, atque adeo doctores Euangelij hostilissime persequitur. In quo est manifesta significatio condemnationis eius. Sicut Paulus scribit

IN CAP. I. AD TITVM,

Philippen. primo. Aliter itaque solent, quos Deus de hoc impio mundo, ut uitam æternam possideant, sibi delegit. Isti enim amanter amplectuntur Euangelium, & credunt in filium Dei Christum Iesum. Accedit præter ea in eis confessio huius gratiæ & gloriæ Dei, cum gratiarum actione pro beneficijs redemptionis, quæ sunt à Christo Iesu. Prorsus enim sciunt se placere Deo, propter Christum, habere peccati remissionem & æternam uitam. Sciunt autem per promissionum Euangelij fidem. Nam error est, si credas te Deo placere propter opera tua, tum mereri per illa peccati remissionem & æternam uitam. Grauior tamen impietas est, si admenitus de errore, blasphemam & impiam opinionem non corrigis, & cor tuum obduras ad gratiæ uerbum. Denique, si quomodocunque aliter quæras saluari, quam per solam gratiæ fidem. Quia Deo nemo placet, ut hæres æternæ uitæ, nisi per electionis gratiam, & promissionum gratiæ fidem.

Est porro in hoc textu elegans fidei definitio, quæ solis electis contingit, & non potest non contingere eis. Si enim quæras, quid sit fides, recte respondetur, esse ueritatis huius agnitionem, quæ efficit uere pios homines, & excitat in eis spem æternæ uitæ. Sed illa ueritatis agnitio, est assensus in gratiæ promissionem, ac facit redamari Deum, & glorificari

Fidei definitio.

cari ab his qui assensum promissioni habent, quod est ueræ pietatis in Deum. Et quia nihil diffidunt promittentis gratiæ, non possunt non concipere spem firmam æternæ uitæ. Itaque liberat à peccato fides, uidelicet saluificæ ueritatis cognitio. Ac uere pio efficit ac iustificat credentes, & gignit in eis spem salutis æternæ. Quò per legis iusticias peruenire nemo unquam potuit, neque poterit aliquando. Et de illa noticia saluificæ ueritatis, habes illud Esaiæ quinquagesimo tertio: In noticia sui iustificabit ipse iustus, seruus meus, multos, quoniam iniquitates eorum ipse portat. Ideo dispersiam ei plurimos, & fortium diuidet spolia &c.

Pròinde hic obserua, esse aliquam ueritatis cuiusdam certæ noticiam, quæ efficiat uere pios, iustos, sanctos & beatos homines coram Deo. Et eam ipsam noticiam non esse, quàm fidei promissionum gratiæ, & seruatoris Iesu Christi, qui est datus omnibus nobis in pignus gratiæ, adeoq; in precium & satisfactionem pro peccatis omnium nostrum, & pro æternamorte. Hoc enim uolūt illa prophetæ uerba, In noticia sui iustificabit multos, quoniam iniquitates eorum ipse portat. Videlicet agnus ille Dei, qui tollit peccata mundi. Et solus tollit, quia non est per alium salus. Act. quarto.

Præterea obserua, in pietate Christiana esse

IN CAP. I. AD TITVM

præcipuum quendam & summū cultū Dei, uidelicet hanc amplitudinis immensitatem gratiæ Dei agnosce-
re & recipere per fidem, & Christum Iesum Dei fili-
um pro æterno seruatore habere. Contrā, summā con-
tumeliam esse Dei & Iesu Christi, contemnere hanc
tantam gratiam, bonitatis huius effusæ tam prodiga-
liter, & misericordiæ Dei, quod faciunt increduli.
Primum isti, qui per iusticias operum legis quæ-
runt saluari: deinde & hi quoq; qui per grauiorem deli-
ctorum cognitionem desperāt de gratia. Cum ipsi Do-
mino Iesu quilibet peccatores hūc fidei honorem de-
bemus, & glorificationē eius, q̄ uenerit in mundum
saluos facere peccatores.

Hæc proinde sit gloria Iesu Christi, q̄ uenerit iu-
stificare & saluos facere peccatores. Et illa confessio-
ne gloriæ Christi nihil detrahimus legi, nisi effectum
iustificationis, ut qui est proprius iustificatoris Iesu
Christi in nobis. Qui semetipsum dedit preciū, & ui-
ctimā, & satisfactionem pro nostris peccatis. Gal. 1.
1. Timoth. 2. Nec est aliud nomen sub cœlo datum ho-
minibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Act. 4. Et
Paulus inquit 1. Timoth. 1. Certus sermo est, et dignus
qui omnibus modis accipiatur, q̄ Iesus Christus ue-
nit in hunc mundum peccatores saluos facere. Et an-
gelus Domini Matth. 1. Vocabis nomen eius Iesum.
Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eo-
rum.

rum. Et in huius gratiæ noticia cum esset Paulus, & oïbus ecclesijs passim inculcaret eã, tãdem de ea ipsa ita scriptũ reliquit: Non. n. iudicavi me qcquam scire inter uos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Idẽ pro hac ipsa noticia uulgata in Ecclesijs frequenter gratias agit, & precatur, ut omnibus plenior & locupletior, atq; adeo confirmatissima contingat. Vi de exempli gratia 1. Cor. 1. Ephe. 1. Col. 1. &c.

Eodem facit illud Christi Ioan. 17. Hæc est uita æterna, ut cognoscãt te solum Deũ uerum, & quem misisti Christum Iesum. Quia uita æterna, nisi per fidẽ gratiæ, eius qui unus est, uerus & æternus Deus, adprehendi aut haberi non potest, nec præstari alijs poterit, quàm per fiduciam seruatoris Christi, uidelicet mediatoris gratiæ. Hinc etiam dicitur, q, in eius facie formæ illæ saluificæ cognitionis Dei sunt expressæ. 2. Corinth. 4. Quoniam Deus est, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ gloriæ Dei, in facie Christi. Huius etiam notiçiæ comparatione ad iusticias legis, Paulus omnia derogat legi, affirmans quòd per solam IESV CHRISTI cognitionem iustificemur & salui efficiamur. Phil. 3. Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Veruntamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem cognitionem IESV

IN CAP. I. AD TITVM

CHRISTI Domini mei, propter quem omnia pro damnis duxi, habeoq; pro reiectamētis, ut Christum lucrifaciam : uiq; reperiar in illo, non habens meam iusticiam ex lege, sed eam quæ est per fidem Christi. Quæ est ex Deo iusticia, per fidem ad cognoscendum illum & uirtutem resurrectionis eius, & societatem passionum illius &c.

Itaque fides non est dubia uel incerta opinio, sed maxime certa & firma noticia. Quamquam rerum capacitate rationis humanæ incomprehensibilium, & demonstrationibus per naturam creatam inexplicabilium, sed tamen reuelatarum à Deo, qui neminem fallit, nec potest fallere. Quare nulla alia rerum noticia certior est aut firmior, quàm illa per fidem promissionum gratiæ, de æterna salute nostra per Christum. Ideo efficacissime consolatur eos qui credunt. Rom. quinto. Et est præsentissimum remedium contra peccatum & æternam mortem. Quia est firmus & certissimus assensus, ut dictum est, hærens atque innitens in ineffabili & certa ueritate. Idcirco qui credunt Euangelio, sciunt quòd habeant placatum Deum perpetuòque clementissimum & indulgentissimum patrem propter Christum, qui nostrum miseretur, ac fauet nobis, ad eòque defendit & tuetur nos in quibuslibet calamitatibus & morte, si in illa præstitæ nobis per Christum gratiæ noticia & fide

& fide permanemus, tum stabiles ac firmi perduramus.

DE NECESSITATE
bonorum operum.

Sed ut est pars præcipua pietatis, credere Euangelio: ita in sanctificatis à Christo & cõsecratis Deo in hæreditatem immortalis gloriæ., accedere debet illa altera species pietatis, quæ lucet in iusticia morum & operum bonorum. Quanquam enim per solam fidem saluemur, tamen illa morum & operum bonorum iusticia quoque necessaria est coram Deo. Debet autem ex fide placati nobis Dei per Christum proficisci, & nemo ambigere aut dubitare debet, quæ placeat Deo propter Christum. Quanquam enim ad huc sit imperfecta, & legi nondum satis faciãt, tamen grata est Deo, in illis qui ex fide propiciatoris Christi operantur, quibus propterea Deus ignoscit, si quas imperfectiones & immundicias adhuc habent. Tranquillat itaq; conscientiam perturbatam fides, & securam facit æternæ uitæ per Christum. Sed eadem immutat quoq; animos nostros, & corda nostra ita transformat ac rapit, ut ineffabili quodam studio & amore Dei & legis, cupiamus Deo in mandatis eius obsequi, & proximo seruire per dilectionem. Et hoc est quod Paulus inquit Gal, quinto: Nos spiritu

IN CAP. I. AD TITVM

*ex fide spem iustitiæ expectare. Item, fide, quæ per
charitatem est efficax.*

*Hæc ergo demum solida & uerax pietas est, pu-
ritati fidei coniungere religiosam obseruationē man-
datorum legis. Quam etiam Euangelia docent &
prædicant, & apostoli & euangelistæ seduli sunt in
eius præconijs & laudatione. Scilicet non iactare fi-
dem, quæ est uacua iustitiæ morum & operum bono-
rum. In hac enim nihil est, nisi inanis & uana ostenta-
tio fidei, uera fides nõ est. Nec opera iactare, separa-
ta à fide, hoc est, fiduciam operum habere, gratiæ fi-
de exclusa. In quo est perfidiæ hypocritarũ arrogan-
tia, transferentium in facta sua gloriam gratiæ Dei.
Sed fidem habere, per quam inclusum teneas in corde
tuo Christum Iesum iustificatorem & seruatorem tu-
um, quæ foris quidem proferat multos fructus pieta-
tis & operum bonorum. Nam coram Deo non esse iu-
stos & pios, qui iactant fidem, & turpitudini indul-
gent, & iniquitati seruiunt, & obseruationem man-
datorum Dei contemnunt, res ipsa clamat, & com-
munis omnium sensus, nec aberrans ea in re. Id quod
liquet testimonio Pauli in hac tota epistola ad Titũ,
& in alijs omnibus eius scriptis. Vt taceam testimo-
nia prophetarum, Christi, & reliquorum apostolo-
rum & euangelistarum.*

*Adde, quòd renatis per promissionum euangelij
fidem*

fidem, datur spiritus sanctus, Tit. 3. Sed ille nouos, & spirituales motus creat in cordibus iustificatorum, ac totos mutat, ut per nouitatem uitæ Deum studeant glorificare. Lege quæ sunt hac de re Hier. 31. Et de fructibus spiritus ad Gal. 5.

Abrogata est quidem lex, per Euangelij promulgationem, tum, quia inefficax fuit ad iustificandum, tum etiam ne condemnet eos qui in Christum Iesum credunt. Sed illæ causæ non tollunt necessitatem alicuius nouæ obedientiæ erga legem. Sed hoc agunt, ne quis iusticiam quærat ex lege, cum hoc frustra faciat: Sed per fidem remissionis peccati, quæ datur propter Christum. Item, ne quis metuat sese accusari per legem, si tamen in Christum iustificatorem credat. Per quem & promissionem remissionis peccati & uitæ æternæ habet, & spiritum cordis & interno motuum renouatorem, quo agente & mouente nos mandata Dei facimus. Eph. 2. Conditi in Christo Iesu ad opera bona, quæ præparauit Deus, ut in eis ambulemus.

Quare ualde miror, quid acciderit Antinomis, nouo & prius inaudito generi pseudoprophetarum, nostro seculo exortorum, quòd audeant hanc partem iusticiæ amputare & tollere à fidei iusticia, tanquam minus necessariam, aut quæ non pertineat ad iusticiam Christianam, secure & impune contemni possit.

IN CAP. I. AD TITVM,

Nam etiamsi illa bonorum operum iusticia, neminem saluet à peccato, aut à morte: non ideo tamen tolli debuit, uel separari, à perfectione iusticiæ. Quasi eius nullâ necessitas esset coram Deo, nulla dignitas, si præstetur ab eo, qui per iusticiam fidei liberatus est à peccato & à morte.

Necessaria est enim, quia constat à Deo præceptam esse. Adeoq; prædicari eam à Christo & Apostolis, & exigi eam, ab his qui fide iustificati sunt, & salui facti. Ostendi autem supra, illam placere Deo, in ijs qui ex fide in Christum operantur. Necessè est enim, ut persona operans prius sit reconciliata Deo, quàm per opera & facta sua placere queat. Habet etiam sua & ingentia præmia apud Deum in cælis, quemadmodum transgressio & contemptus æternas pœnas. Lege quæ sunt Matth. 5. 16 25. Rom. 2. 2. Cor. 5. &c. Ut ne dicam, quod 1. Cor. 5. Gal. 5. Eph. 5. &c. clare docetur, quòd nulli qui flagitiose uiuunt, possint regnum Dei hæreditate consequi.

Adde, quòd obedientia boni operis, non modo exercet fidem, uerum etiam egregie munit, & confirmat eam, contra tentationes desperationis. Constat enim fidem durare, ac retineri non posse, in illis qui flagitiose uiuunt. Non potest enim conscientia mali operis, cum qua uiuitur sine pœnitentia, & sine correctione sui, simul cum fide remissi peccati

¶

et propicij nobis Dei consistere. Rursus, qui ex fide gratiæ bene operantur et honeste uiuunt, hi simul certas significationes habent, propitiæ erga se et misericordis uoluntatis Dei. Hinc ipse quoq; Petrus iubet, ut studio bonorum operum, certam efficere nostri uocationem et electionem apud Deum conemur et laboremus. 2 Pet. 1.

Itaq; ipsa quoq; bona opera in iustificatis et credentibus in Christum Iesum, habent quandam significationem uoluntatis et beneuolentiæ Dei, iuxta illud, Luc. 6. dimittite, et dimittetur uobis. Date, et dabitur uobis, et c. Et hanc maximam commoditatem nemo negligere debet, aut parui aestimare. Nam à quibus negligitur aut contemnitur, illi congentur haud dubie, tandem, per reuelationem peccati in conscientia, desperare. Notum est horribile exemplum proditoris Iudæ, et similibus. Id metuedum est, ne quis similiter iram et perditionem sibi accersat.

In summa, quisquis dicit, se nosse Deum et mandata eius non custodit, mendax est. 1 Ioan. 2. Et qui facit peccatum, ex Diabolo est: quoniã ab initio Diabolus peccat. Ergo etiam autor est peccati, et transgressionum et contemptus Dei, in reprobis istis, qui mandata Dei irrident. Contrà, In hoc adparuit filius Dei, ut dissoluat opera Diaboli. 1 Ioan. 3.

IN CAP. I. AD TITVM,

Igitur efficax est in illis quos saluat, ut uidelicet dissoluat illa opera peccati, quorum auctor est, et causa impulsiva Diabolus: deinde, ut operetur in eis nouam uitam, quam Deo & uocatione sua dignam uiuant. Lege Col. 3. Rom. 6. 12. &c.

Hæc habui, quæ dicere libuit hoc loco, de iusticia bonorum operum, hinc sumpta occasione, quod incidit in expositionem loci communis, de pietate, cuius constat esse duas partes, fidem in Deum, seu fidem promissionum Euangelij, & externam bonorum operum iusticiam. Et Paulus quidem hoc loco meminit tantum alterius partis eius, nempe, fidei, quæ est noticia ueritatis, & pietas in Deum. Alteram tacet, uidelicet, iusticiam morum & operum bonorum, quæ est superioris partis effectus quidam. Sed quoniam suscepi officium interpretis scripturarum, meum fuit de tota pietate dicere, præsertim hoc tempore, quo alij à doctrina pietatis separant fidem, eamque in totum negligunt. Et alij rursus abstrahunt ab ea opera bona, & miris modis lacerant scripturas & doctrinam ueritatis. Sed quomodo illæ partes coniungi debeant, in prædicatione Christianæ iusticiæ, iam supra dixi.

Reuerenter de utraq; sentiendum & iudicandum est, sicut docemur exemplis omnium prophetarum, Christi & Apostolorum. Satis est enim, si adimas ac detrahas

detrahas iusticiæ operum nostrorum, laudem meriti remissionis peccati & æternæ uitæ: Quia hæc est solius misericordiæ & iustificatoris Christi, & per fidem accipitur. Quare impium est & blasphemum, illam in nostras carnales iusticias transferre, & derogare, hoc pacto, gratiæ Dei, & beneficijs redemptoris Iesu Christi. Ut ne dicam, eas iusticias nostrorum operum causam facere æternæ salutis, quæ sunt infinitis modis imperfectæ, immundæ & pollutæ coram Deo.

Sed rursus hoc quoq; impium est & blasphemũ, iusticiam bonorum operum in totum damnare, quasi sine periculo sint, ac liberi à quouis malo, qui eam omittunt, & quãcunq; occasionem bene operandi contemnunt. Cum utrumq; frustranequeat esse, & quòd malis operibus comminatur Deus ultionẽ atq; uindictam suæ iræ, maxime uero æternam condemnationem, his qui non conuertuntur. Et contra, quòd à Renatis exigat aliquam uitæ nouitatem, bonos mores & bona opera, atq; adeo multa & magna præmia polliceatur, his qui dicto obediunt, & bene operantur. Quæ redditurus est bonis æterna in coelis, alijs iudicium & condemnationem.

Hactenus ea pars epigraphæ exposita est, in qua Paulus officium apostolatus sui graphice describit, quanquã parce et tenuiter de illo locutus, sed uerbis

IN CAP. I. AD TITVM,

tamen ampliffimis & ſententijs profundiffimis uſus eſt. Tribuit ſibi officium, in quo doceat fidem, ut inquit, electorum Dei, hoc eſt, officium prædicandi gratiæ promiſſiones, quæ ſunt materia & præbent exercitium fidei electorum, & per cognitionem ueritatis gratiæ Dei, efficiunt creditæ uere pios homines, & beatos ſpe æternæ uitæ. Atq; adeo, quibus ſolis fides electorum hæret ac nititur, tanquã cauſſæ remiſſionis peccati, iuſtitiæ & æternæ uitæ. Nam, ut in ſumma dicam, Deus per reuelationem promiſſionũ gratiæ ſuæ, iuſtificat non ſolum Electos credentes, uerum etiam facit illis ſpem æternæ uitæ, qua nihil certius aut firmius, ut infra dicetur, eſſe poteſt. Sic autem Paulus clare diſcernit inter Euangelij miniſterium & legis prædicationem, & Episcopos, ſeu paſtores Eccleſiæ, facit non legis ſed Euangelij doctores. Nam etiam lex beneficio Chriſti per Euangelium abrogata eſt, & Chriſto ſuccedunt in officio docendi Episcopos, nõ Moſi. Quibus & dicitur Mar. ult. Prædicate Euangelium uniuerſæ creaturæ, qui crediderit, &c. Item, Ioan. 20. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis.

De legis abrogatione.

Sed illa de abrogatione legis, non oportet ita intelligere, ut ſolent Antinomi, nouum genus furioſorum, quaſi nullus legis uſus ſit, uel eſſe poſſit in Eccleſia. Nam etiamſi uerum eſt, quòd per legem nemo iuſtificatur

iustificatur coram Deo, sicut testimonijs Pauli liqui-
dissime patet. Gal. 2. Rom. 3. & c. Tamen est legum
diuinarum multiplex alius usus, et magna necessitas,
cur earum prædicatio in ecclesijs reuineatur, ut de
illa infra propitio Christo scribam. Loquer autẽ de
illa parte legis, quæ uocatur morum seu operum bono-
rum doctrina, & in Decalogi manda:is summatim
continetur. A prophetis autem, Christo & Aposto-
lis uarie multis in locis tractatur & exponitur: quia
pertinet ad pœnitentiæ prædicationem. Hæc uero est
summe necessaria, siue de interna illa, quam uocant
contritionem, & fidem præit, loquaris, siue de exter-
na huius nouitatis, quam præstamus per obedientiã
morum, & operum bonorum, fide iustificati & sal-
ui facti. Non ut iustificemur, & c.

Non ergo imaginãda est politica, seu ciuilis abro-
gatio legis, ubi agitur de præceptis Decalogi abro-
gatis per Euangeliũ: sed spiritalis, qua conscientie
peccato onerate, terrore & cõminationibus legis
exonerantur, & peccatores per consolationes Euan-
gelij seruãtur à desperatiõẽ. Vt qbus remissio peccati
gratuita, iusticia & salus, in Christo Iesu offertur et
donatur. Res est. n. cõscientiarũ Christiana libertas:
quantũ præfertim attinet Decalogi mãdata. Ac debẽt
hoies huius prudẽter admoneri, in illius, libertatis in-
quã prædicatiõẽ, ne uidelicet quærãt iustificationẽ

IN CAP. I. AD TITVM,

ex lege. Ad iustificationem enim lex est inefficax & ociosa doctrina, & eo usq; abrogata, ne quis iusticiã ex illa quærat. Tum etiam, ne quis desperet, quanq̃ peccator, & legis exactioni nullo modo satisfaciens. In summa, ut nihil prorsus cum lege habeamus, in caussa illa conscientie, qua agitur de iustificatione, vita & salute coram Deo. Est enim præsumptio, & caussam habet ignorantia sui & gratie, quærerere iusticiam ex lege: & desperare propter gravitatem peccati, est Euangelij promissiones & Christum iustificatorem negare.

Proinde lex, neq; exigere iustificationem quam præstemus ipsi per opera et facta nostra, potest, neq; terrere aut cruciare peccatores, quos Christus promissionibus gratie consolatur. Alioqui enim seruiret homini ad peccandũ, et ad grauissimas blasphemias contra Deum, duplici ratione & modo. Priore, quo ad superbam & arrogantem præsumptionem, & posteriore, quo ad horribiles & graues blasphemias desperationis. Vtrumq; enim uicium horum, Deus maxime odit, quia filium suum unigenitum misit, saluos facere peccatores. Ex quo sanè liquet, quòd aliunde quærenda est iusticia & salus, quam ex lege, nempe, ex Euangelio, per promissionem gratie & iustificatoris Christi fidem. Si qui enim ex lege quærant iustificari, nunquam fient nisi præsumptuosi & arrogantes

arrogantes hypocritæ, aut certe ex uera noticia peccati deiciunt sese in horribilem desperationem.

Sed præterea sciendum est, beneficium abrogatæ legis, non pertinere, nisi ad eos, qui promissionibus gratiæ Euangelij, de iustificatore & seruatore, Christo Iesu, credunt. Ideo exactiõibus legis nihil debere, solos eos, qui in Deum per redemptorẽ Christum Iesum credunt. Quanquã sint debitores glorificãdi Dei, frenandæ carnis, & seruiendi proximo, propter Christum. Sed exactiõibus legis nihil debere, est liberatum esse à legis maledictione: Christo autẽ debere, est hominem, in gratia constitutum, debitorem esse seruiendi gloriæ Dei & ornandæ gratiæ doctrinæ. 1 Cor. 6. Non estis uestri iuris. Nam empti estis precio. Glorificate iam Deũ, in corpore uestro, & in spiritu uestro, quæ sunt Dei: In corpore, ut carnis lasciuias comprimatis: in spiritu, ut Deum timeatis, & fugiatis quælibet peccata & transgressiones legis: Atq; adeo, ut cum metu & tremore uestram ipsorum salutem operemini. Vt dicitur Phi. 2. Et rursum Phil. 1. Tantum digne Euangelio Christi conuersemi.

Docenda est autem hæc libertas apud Christianos, ut suus gratiæ honor, Christo redẽptori debita gloria, & Ecclesiæ gratiæ salus, retineatur. Sicut igitur exactio iustificationis quæ fit lege, sublata est

IN CAP. I. AD TITVM,

& inducta, his qui Euangelio credunt: ita ius condē-
 nandi peccatores legi ademptum est, in illis qui per
 fidem sunt incorporati Christo Iesu: Nam remissio-
 nem peccati accipiunt, propter Christum, quicumq;
 per Euangelium credunt in eum, eoq; & à legis ira
 liberātur. Gal. 3. Christus nos redemit de maledicto
 legis, factus pro nobis maledictum. Non tamen con-
 cessa est licentia, uel impunitas peccandi. Nam &
 ad pœnitentiam uocamur, nouitate totius uitæ no-
 stræ præstandam: tum coniungendam cum gratiæ
 fide, ut quæ aliter, neq; placere Deo, neq; hilariter
 & serio præstari, potest. Luc. ult. oportebat Chri-
 stum pati, & c. Rom. 8. Nihil nunc damnationis est
 his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundū carnem
 ambulant. Et ibidem dicitur, si secundum carnē uixe-
 ritis, moriemini, si autem spiritu facta carnis morti-
 ficaueritis, uiuetis. Ideo perpetuis execrationibus
 legis obnoxij manent, quicumq; sine fide promissionū
 Euāgelij, et sine pœnitentia agunt: nec est cur faciāt
 sibi ullā spē libertatis, aut promittāt gratiæ salutem.

Hæc fortassis nimium prolixè prosequor, & usq;
 ad tædium eruditi lectoris. Sed tamē propter multas
 graues causas, necessaria existimo quæ diligenter
 exponantur. Neq; enim eruditis & intelligentibus
 hæc mysteria scribimus, non enim indigent nostro la-
 bore. Sed harū rerum imperitioribus seruimus, &
 qui

qui Euangelicæ ueritatis adhuc ignari sunt. Quorū esse multos, etiam ex illis, quibus cura pastoralis in Ecclesia, & administratio Euangelij cōmissa est, nemo ignorat. Deinde & propter aduersarios scribimus, qui uel obscurant beneficia gratiæ, per operum doctrinas, imprudenter & pharisaice traditas, uel pœnitentiæ doctrinam, per imprudentē gratiæ prædicationem, auferunt ex Ecclesia. Nā utrisq; necesse est os obturare, quia & ueritatem gratiæ, & gloriā uerbi legis oportet uindicare, & resistere his, à quibus, aut Euangelium, aut leges, blasphemantur. Oīo autem insania est & furor, male de legibus sentire, et male de iusticia operum loqui. Et tales, qui hoc faciunt, necesse est nihil quicquam in gratiæ doctrina intelligere.

Reliqua est illa altera pars epigraphæ, in qua Paulus agit, de diuinis promissionibus, quo ad certitudinem & firmitatem illarum: Item, quo ad durationem, secundum antiquitatē, quæ est temporis nota, quādo primum sint exortæ, seu promulgatæ. Deniq; quando sint per Euangelij prædicationem uulgatæ in toto terrarum orbe, & administratio illarum Apostolis commissæ. Sic ergo scribit Paulus.

QVAM PROMISIT, QVI MENTIRI NESCIT, DEVS ANTE TEMPORA AETERNA.

IN CAP. I. AD TITVM,

De certitudi-
ne gratiæ &
salutis, eorū
qui in gratiæ
promissionē
credunt,

PROinde hic primus locus admonet nos de cer-
titudine et firmitate diuinarum promissionum, atq;
adeo, de certitudine salutis, eorum qui in gratiæ
promissionem credunt, prorsus omnium. Ideo
magnas consolationes adfert, in omni certamine con-
scientiæ, & uetat, ne in tentationibus peccati, infero-
rum, mortis, iræ & iudiciorum Dei contra peccato-
res, desperemus. Nam quia Deus promittit, se uelle
saluare peccatores, si promittētī sibi credant, haud
dubie saluat credentes, quanticunq; aut qualescunq;
sint peccatores. Neq; uult neq; potest aliquando mu-
tare sententiā. Quia, ut dicit scriptura, Deus non est
homo, ut mentiatur, nec filius hominis ut mutetur:
Num. 23. Quapropter, ut bonus est et misericors, ita
fidelis ac uerax, adeoq; seruans promissi, & perma-
net talis, mentiri uel mutari nesciens.

Hæc igitur recte intellecta faciunt nos maxime
securos nostræ salutis, coram Deo, ut quā amittere,
eo loco certitudinis positam, nunquā possumus ullius
creaturæ iniuria. Non mundi, aut peccati, uel Diabo-
li et inferorum, nō deniq; ullius alterius mali, si quod
nominari posset. Nam ex manibus Dei, in quibus po-
sita est, extorqueri non potest, qui uult quidem sal-
uos facere, quotquot promissioni gratiæ suæ credūt.
Si ergo in fide gratiæ permanserimus, nihil est quod
nos salute nostra fraudare possit. Nec uult Deus nos
aliter

aliter certos esse, aut noticiã uoluntatis gratiæ suæ aliter habere, quã per promissionis fidẽ. Nec prodesset aliter scire, quia hæc gratiæ uoluntas, reuelata in promissionis uerbo, retinet credentes in dilectione et fide, adeoq; in timore Dei, utq; continuo studẽat proficere, & Deum in omni uita sua glorificare.

Huc facit ergo, in testimonium certitudinis & firmitatis huius, de qua loquor, primũ illud Pauli, Ro. s. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiã proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo nõ etiam cum illo omnia nobis donet? Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus est, qui iustificat. Quis ille, qui condemnet? Christus est, qui mortuus est. Imò qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei. Is etiam interpellat pro nobis. Quis ergo nos separabit à charitate Dei? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? Sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis, sed in his omnibus superamus, per eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quòd neq; mors, neq; uita, neq; angeli, neq; principatus, neque uirtutes, neq; instantia, neq; futura, neq; alitudo, neq; profundum, neq; ulla creatura alia, poterit nos separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.

IN CAP. I. AD TITVM,

Hæc itaq; maxima gloria est Christianorum, & summa fœlicitas, nempe, salutem ipsorum ita certo loco esse, ut amitti non possit, modo fidem retineant. Atq; ut impium sit, & longe grauißimum peccatum dubitare & ambigere, de certitudine saluis. Hoc enim esset dubitare, de reuelata uoluntate Dei, deq; certitudine, firmitate & ueritate promissionum gratiæ eius, & mendacij illū arguere. Qua grauiore iniuria et blasphemia nemo posset Deum afficere. Rursus, ut grauißima impietas est, dubitatio & diffidentia, ita summus cultus Dei est, & honor quē requirit à nobis, fides qua acquiescimus in promissionibus gratiæ eius, & nihil diffidimus, quin filij & heredes Dei simus, per Christum Iesum.

Huc similiter facit, illud B. Pauli, de eadem illa securitate & certitudine salutis, Rom. 5. Iustificati ex fide, pacē habemus erga Deum, per Dominū nostrū Iesum Christum. Per quem & accessum habemus, per fidem, in gratianistam, in qua stamus, & gloria mur in spe gloriæ filiorum Dei. Tam igitur certum est eos qui credunt in promissionem Euangelij, seruari à peccato & æterna morte, quàm est certum ac firmum, Deum mentiri neq; uelle neq; posse. Homines fallunt, alium alius: & spe facta inuicem fraudant, & frequēter mentiuntur. At Deus, ut neminē falli, ut nec mentitur, ideo promissa spe salutis ne-

minem

minē fraudat. Nam etiam ad hoc promittit, quæ est bonitas & gratia eius, ut eos qui credunt per promissionem gratiæ saluet. Quare non possunt non saluari, qui promissiones Euangelij gratiæ eius fide apprehendunt: ideo & certum est eis, quòd sunt in gratia, quòd sunt filij Dei, & immortalis gloriæ hæredes, quatenus in fide manent.

Voluit autem Deus, omnis consolationis & misericordiæ clementissimus pater, omnia salutis nostræ, ex se pendere potius, quàm ex nobis. Ne si ex nobis penderent uidelicet, (hoc est, ex iusticijs legis, à nobis præstitis, potius quàm ex sua promittentis bonitate, misericordia, & clementia,) in manibus nostris posita, dubia efficerentur & incerta. Vt etiam iram & indignationem excitarent in homine, contra occulta iudicia Dei: & meras blasphemias: Ideo certa ac firma nobis esse debuerunt, illa quæ dixi nostræ æternæ salutis: certa autem & firma, in Deo, misericordie, bono, clemente, uero ac fideli. Imò ipsa met bonitate, gratia, misericordia, ueritate & fidelitate, his qui in eum per gratiæ promissiones credunt. Et huc respiciens Paulus, ad Roma. quarto inquit: Idcirco ex fide datur hæreditas, ut secundum gratiam firma sit promissio, uniuerso semini, &c. Loquitur enim de fide, quæ certitudini ac firmitati promissionum innititur, eoque certa

IN CAP. I. AD TITVM,

est & *secura donatæ omnibus salutis per Christum.* Quomodo certus homo, per opera legis, nunq̄ fieri potuisset. Imò quia legi nemo potest satisfacere, ideo nec potuisset quisquã, ex sola lege, nisi desperationẽ salutis reportare. Transfert igitur hæc sententiã, summam salutis nostræ, in promittentis Dei gratiam & bonitatem, & meritis nostris eandem adimit, ut qui gloriatur, in Domino gloriatur, hoc est, in Domini misericordia & bonitate. Sitq; certus & gratiæ ergo se Dei, & suæ æternæ salutis. Quanquã tales oporteat de meritis et dignitate operum suorum desperare.

Itaq; refelli uides hac sententia, quicquid à superioris seculi Papistis, Scholasticis Theologis, et Monachis, de meritis & dignitate operum nostrorum, est proditum. Non enim saluat ullos Deus, præterq̄ per promissionum gratiæ suæ fidem, prorsus gratis, et sine operibus, aut meritis, quæ finguntur, nostris. Imprunis etiam refelli uidemus, hæc blasphema commenta, quibus iubent hominem, de gratiæ erga se Dei & salutis certitudine dubitare. Ut ne dicam, quòd hæc dubitatio, est summum peccatum, & summa blasphemia, ut etiam supra exposui. Cæcitas supra cæcitatem, & profundior quàm ulla alia existere possit. Nempe, audire ueritatem promissorum, & illam necessario agnoscere. Et tamen dubitare, num ueræ sint & firmæ credentibus. Que enim

enim insania, furor & dementia potest cum hac comparari. Quanquam papistæ non quærunt accedere Deo, & in gratia Dei esse, fiducia promissionum gratiæ eius, sed fiducia operum legis à se præstitis & factis. Hinc etiam necesse est, ut perpetuo dubitent, atq; diffidant Deo, donec tandem in barathrum desperationis conijciantur.

Tractat autem hoc idem argumentum pro firmandis nobis, de certitudine & firmitate erga nos Dei, & salutis nostræ repositæ in Christo Iesu seruatore nostro, quatenus Euāgelio credimus, autor epistolæ ad Heb. capite 6. Inter cætera enim inquit eo loco, Plenius uolens Deus ostendere hæredibus promissionis immobilitatem cōsiliij, interposuit iusiurandum, ut per duas res immutabiles (per quas impossibile est mentiri Deum) firmum solatium habeamus: Qui confugimus ad tenendā propositam spem, quam sicut anchoram animæ tutam ac firmā habemus &c. Nec alio fine existimandus est iurasse Deus, his qui per pœnitentiam & conuersionem sui reuertuntur, seseq; ex fide gratiæ & reconciliationis emendant, quàm ut certum sit ac firmum ipsis, se denuo recipere à Deo in gratiam, & adprobari hanc eorum conuersionem à Deo, & quatenus hanc gratiæ fidem retinēt immobiliter, & in proposito melioris uitæ durant, & pergunt ac proficiūt in illo, tum saluari eos à pec

IN CAP. I. AD TITVM,

cato & aeterna morte. Ezech. 33. *Viuo ego, dicit Dominus Deus, nolo mortem impij, sed ut conuertatur impius à uia sua, & uiuat.*

Huc denique facit illud Pauli 2. Corinib. 1. *Quot enim sunt promissiones Dei, per ipsum sunt etiam, et per ipsum Amen, id est, quoniam Deus promittit, qui est ipsa ueritas, & alienus ab omni mendacio, efficaciter saluat quotquot promittenti credunt. Sunt enim Amen, id est, uere firmæ & efficaces Dei promissiones per ipsum qui est ipsa ueritas & solidum fundamentum aeternæ salutis, omnibus qui credunt in eum. Valeant ergo, & longe sint à nobis, ac ualeant suo more, nihil enim habent cum Deo & gratia eius, qui saluationem gloriæ regni Dei aliunde petendam esse, quàm ex promissionum gratiæ diuinæ ueritate & fidelitate existimant ac docent. Nec minus recedant à nobis, qui de certitudine salutis & gratiæ iubent dubitare. Nam his utrisq; commentis quorundam qui docent salutem ex legibus petere, & tamen de gratia dubitare iubent, conatur Diabolus ipse fiduciam promissionum gratiæ nobis excutere, & nos priuare foelicitate aeterna.*

Vetat igitur promissio, ne dubitemus de gratia, & requirit, ut certissimo confidamus, Deum nobis prestare uelle salutem. A deo q; saluare nos, quatenus in promissionem gratiæ eius credimus. Idē de lapsis
qui

qui poenitentiam agunt, pronunciamus, esse uidelicet certissimum, quòd sunt in gratia æternæ saluationis. Quia Deus hæc fiduciam gratiæ suæ requirit ab eis, ut supra docui testimonio, Ezechielis prophætæ. Itaq; & illis adest Deus, quãquam lapsis enormiter, ac prohibet ne desperent, sed emendati & correcti, confidant de gratia & bonitate Dei, ac sciãt se quoq; saluos fore. Quanquam. n. labi & peccare indignum sit homini Christiano, & res per se mala, ac displiceat Deo, tamen lapsos resurgere, & fiducia gratiæ recedere à peccato, seseq; emendare semper bonum est, ac placet Deo, sed labi, errare, concidere, in peccato manere, & desperare de gratia, uitia sunt, quæ ita displicent Deo, ut puniat illa æterna morte.

Ante tempora æterna dictum opinor ab Aposto-
 lo pro tēperibus illis, quæ fuerunt priusquam secula
 res cursus, quales nūc cernimus, Vuelilich lauff und
 uuesen, plene orirētur. Nam & prima gratiæ promissio,
 quæ fuit uerum Euangelium, & hæc ipsum cum
 nostro illo, quod prædicamus, de gratia & benefi-
 centia erga nos Christi filij Dei, facta est primis pa-
 rentibus nostris, ipsi Adam inquam, & Heue uxori
 eius, adhuc in paradiso existentibus, quanquam mo-
 ra breuis esset, à qua propter peccatum & transgres-
 sionem atq; contemptū diuini mandati eijcibantur
 & exturbabantur è paradiso. Non tamē sine consola-

Vetustas pro-
 missionū gra-
 tiæ. seu Euan-
 gelij de Chri-
 sto.

IN CAP. I. AD TITVM

tionem Euangelij, per quod dictum est ad eos de Christo seruatore contra diabolum, Ipsum semen conteret caput tuum, id est, conteret uim potentie tue, & credentes liberabit à tyrannide tua. Destruens denuo regnum peccati & mortis, tum regnum iusticie & eterne uitae confirmans.

Sublimius est, si intelligamus Apostolum loqui de electione saluandorum, quos Deus ab eterno habuit in numero, siue inclusos certo numero in eterna mente. Ut promissionem gratiae, quae extiterit ante tempora secularia dici accipiamus, id quod semel constituerat Deus, & proposuerat in semetipso per redemptorem Christum seruare credentes, & illam gratiae beneficentiã resedisse ab eterno, in Dei mente. Paulus de hac scribens, uocat $\omega\rho\delta\epsilon\sigma\iota\nu\ \kappa\acute{\alpha}\ \omega\rho\omega\rho\iota\sigma\iota\nu$, hoc est, propositum ac praefinitionem Dei: & copiosius de illa scribit Rom. 8. & Ephe. 1. & c. Sed prior sententia, ut est simplicior, ita magis quadrare uideatur huic loco quem enarramus. Meminit. n. promissionum Paulus, non electionis gratiae, quam ante hunc locum paucis attigerat. Quanquam & illa altera sententia, quam recitauimus, est uera, & testimonia alia scripturae plurima habet. Et Theophylactus quidem de illa sublimitate textum Pauli exponit. Fruatur quisque suo iudicio. Res non habet periculum utrouis modo accipias ab Apostolo dictum esse.

Proinde

Proinde hæc testantur, promissionem æternæ uitæ per Christum Iesum semper fuisse in mundo, aut certe uix condito orbe & creato primo homine uulgatam, seu prædicatam esse in mūdo. Longe uero prius eius manifestandæ propositum à Deo conceptum esse, & in Deo fuisse, nimirum ab æterno. Deniq; Euangelij initia & promulgationem longe uetustiore[m] esse promulgationi Mosaicæ legis. Ex quo sequitur, Euangelium esse doctrinam salutis, id est, remissionis peccati, iusticiæ & æternæ uitæ. Illo enim consolatus est Deus peccatores, ac proposuit eis spem reconciliationis & uitæ æternæ. Perniciose errare eos, qui legi tribuunt, quòd suos factores iustificet ac liberet à morte. Neminem enim consolatur Deus per leges, sed peccata hominum accusat solum, & redarguit ac damnat. Et tamen hoc turpissimo & blasphemico errore, quo tribuitur legibus uis iustificandi & saluandi peccatores, hoc tēpore nihil uulgatius est in papatu. In isto enim perditionis & abominationis regno, una opera omnes Christi & Euangelij gloriã opprimunt, & quantum in ipsis est, Ecclesiam spoliant foelicitate & beatitudine æternæ uitæ:

Videant ergo quid agant, & cui sint rationem reddiuri suorum sceleratorum conatum & cōsiliorum isti impostores. Deinde respondeant, si uideri uolunt boni uiri esse, cur nos de nouatis ecclesiasticis dogma

IN CAP. I. AD TITVM

tibus traducant, quæ nemo audacius corrumpit, aut foedius dehonestauit, quàm papistæ. Non modo, quòd doctrinam de promissione æternæ uitæ, quæ semper fuit in mundo, propè aboleuerunt, ac funditus sustulerunt ex Ecclesia. Idq; opinione erroris & impietatis concepta de lege, hoc est, de meritis & dignitate carnalium iusticiarum nostrarum, tum prædicatione & doctrina, exëplo & factis apud omnes ferè Christiani orbis homines confirmata. Verum etiam quòd pharisaicis doctrinis traditionum hominum tribuerunt meritum iusticiæ & æternæ uitæ, id quod longe impudentissimum est & audacissimū. Et tamē iubēt, ut his mendacibus doctrinis atq; imposturis parem honorem cum uerbo Dei habeamus. Penitūs que implent quod Paulus uaticinatus est 2. Thess. 2. de homine peccati, filio perditionis, Antichristo, qui aduersatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, (numen) Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.

Hæc contra eos qui Euangelij doctrinam, seu promissionem remissionis peccati, iusticiæ & æternæ uitæ calumniātur & blasphemant, nouum dogma esse, cum Euangelij promissione, q, uidelicet iustificet ac saluet Deus peccati remissione per Christū solos qui promissioni credunt, & quidem ita credunt, q, per nullam rē aliam salui fiant à peccato & morte, quàm

per solā fidem in Christum, nihil sit uetustius. Nam
 huc etiā facit illud Heb. 13. Iesus Christus heri & ho-
 die, idem est & in secula. Apoc. 13. Agni, qui occisus
 est ab origine mundi. Tales enim sententiæ testantur,
 semper unam & eandem salutis uiam fuisse in mūdo,
 & cognitam ac creditam ab omnibus electis. Et illis
 quoq; sanctis patribus, qui claruerūt ante Christum
 exhibitum in carne, iuxta illud Ioan. 8. Abraham pa-
 ter uester exultauit, ut uideret diem meum. & uidit,
 & gauisus est. Itē 1. Cor. 10. Bibebant de spiritali,
 q̄ illos comitabatur, petra. Petra uero fuit Christus.

Cæterum, noua & pernicioſa dogmata in Ecclesia, Notia dogmata.
 sunt imposturæ & hæreses papistarū, quibus nos iu-
 bent fiduciam facere carnaliū iusticiarū nostrarum.
 Qualescunq; sint illæ, nihil refert, seu à Deo, seu ab
 hōibus præceptæ. Fiducia. n. sui impia est, & ea præ-
 sertim, qua hoīes quærūt per op̄a sua iustificari, blas-
 phema est in gratiā Dei, & in seruatorē Christum Ie-
 sum. Quapropter dogmatibus illis de meritis operū
 & dignitate iusticiarū nostrarū extinguūt in nobis
 fiduciā gratiæ et beneficiorū iustificatoris & redē-
 ptoris Iesu Christi, cū doctrinā gratiæ & uiā salutis
 semp oporteat retinere eādē, uulgatā à cōdito orbe,
 ut q̄ hāc quādōcūq; nouarint, semp pestilētissimæ pe-
 stes extiterint in Ecclesia, iuxta illud Christi Ioā. 10.
 Ego sum ostiū ouīū, oēs quotquot ante me uenerūt,

IN CAP. I. AD TITVM

fures sunt & latrones, sed non audierunt eos oues:

In summa una salutis uia est, beatorū patrum ante incarnatum Christum, & nostra post exhibitum in carne Christum, immortalitate ac regno in cœlis glorificatū. Via autem, ipsemet Iesus Christus Dei filius redemptor & saluator noster, qui semetipsum dedit uictimam & satisfactionem pro nostris peccatis, et pro æterna morte. Et eadem reuelata fuit & cognita atq; confessa omnibus electis, sanctis patribus iudeorum, tū nobis, q̄ in Ecclesia recte glorificamus Deū. Ioan. 10. Ego sum ostiū, si quis p̄ me introierit, saluabitur. Et cap. 14. Ego sum uia, ueritas & uita. Nemo uenit ad patrē, nisi p̄ me. Act. 4. Hic est lapis, q̄ reprobatus est à uobis ædificātibus, qui factus est in caput anguli, & nō est per aliquem aliū salus. Nec. n. aliud nomē datū est sub cœlo hoībus, p̄ qđ oporteat nos saluos fieri. Et cap. 10. Huic omnes prophete testimonium perhibent, q̄ remissionem peccatorum accipiant per nomen eius, omnes qui credunt in eum. Via autem impostorum, quæ abducūt ignaros in perditionem, sunt doctrine Sophistarum, de merito operum & iusticiarum rationis, Lege 2. Pet. 2.

MANIFESTAVIT AVTEM TEMPO-
RIBVS SVIS, VERBVM SVVM, PER
PRAEDICATIONEM.

*Hoc est, palam prædicari fecit promissionem gra-
tiæ,*

tie toto terrarum orbe, & beneficiã misericordie sue peccatoribus insinuauit, nẽpe Deus, & manifesta uit quidem per uerbum Euãgelij, de incarnato, passõ & glorificato Christo, cuius p̄ prædicationẽ sunt ministri apostoli. Mar. ult. Prædicate Euãgelijũ uniuersæ creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uero non crediderit, condemnabitur.

Proinde illud manifesta uit, significat eam gratie seu promissionis æternæ uitæ reuelationem, quæ facta est per exhibitionem iesu Christi, qui est testimonium ac pignus in nos gratiæ Dei, & ipsum adeo precium pro peccato & morte. Olim aut̄ promissa fuit diuinitus electis Dei hæc eadem gratia, nũc aut̄ iuxta mandata Christi prædicata in toto orbe. Vt ergo prius de promissione illa, per quam sola uerbi prædicatione Euãgelij gloria reuelata est, locutus est, ita hic respicit ad ea Paulus, q̄ innotuerunt mũdo p̄ incarnationẽ filij Dei, & traditionẽ eius p̄ peccatis nostris in mortem. Et loquitur de Euãgelij annũciatione, q̄ facta est p̄ apostolos multo clarius & illustrius quàm antea, priusquam uidelicet Christus in carne uenisset.

Hæc proinde est temporis circumstantia illa, qua docetur, q̄ certo ac præfinito à patre Deo tempore, uenerit in mundum Christus seruator, & prædicationem Euangelij exorsus sit, tũ alijs prædicandã cõmiserit, uidelicet apostolis, à se ad officium prædicandi

IN CAP. I. AD TITVM

delectis. Et de hoc ipso tempore ita scribit Paulus ad Gal. 4. Vbi uenit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Item Rom. 16. Iuxta reuelationem mysterij æternis temporibus taciti. Eph. 1. V. notum faceret nobis mysterium uoluntatis suæ, secundum beneplacitum suum, quod proposuit in seipso, ut dispensaretur in plenitudine temporum.

Sed omnium pulcherrime de hac temporis nota scribit idem apostolus 2. Timot. 1. Saluos fecit nos, & uocauit uocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum & gratiam, quæ data est quidem nobis per Christum Iesum ante tempora æterna, sed palam facta est nunc per adparitionem seruatoris nostri Iesu Christi. Qui mortem quidem aboleuit, uitam autem in lucem produxit, & uitam mortalitatem per Euangelium.

**QVAE CREDITA EST MIHI SECUN-
DVM MANDATVM SALVATORIS NO-
STRI DEI,**

*Hic uocationem suam allegat Paulus, & testatur se diuinitus missum esse ad Euāgelij annunciationē. Significat autem Deū esse Christum, à quo immediate missus est, & qui est saluator noster. Habuit igitur uocationem suam à Deo patre per Iesum Christum, sicut etiam scribit Gal. 1. Et mandata accepit de annuncian-
do Euangelio in omnes, Cuius præterea ex-*

tat elegans testimonium ac scriptum Col. 1. quod libet hic recensere. Meminit itaque Euangelij, & postea subiicit,

Cuius factus sum ego Paulus minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi ad uos, ut impleam uerbum Dei, mysterium quod absconditum fuit à seculis & ætatibus, nunc autem manifestatum est sanctis eius, quibus uoluit Deus notas facere diuitias gloriæ mysterij huius in Gentibus, quod est Christus inter uos, spes gloriæ quæ nos annunciamus, corripiētes oēm hominem, et docētes omnem hominē, in omni sapientia. Ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu. Ad quod laboro certando secundum efficaciam eius, qui operatur in me potenter.

Paulo itaq; quemadmodum et reliquis apostolis, credendum est in prædicatione Euangelij, ut uoci sonanti è coelo Dei, utq; ipsius met Christi uerbis ac dictis. Nam ad eorum numerum pertinet, de quibus dictum est: Qui uos audit, me audit: et qui uos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum qui me misit, Luc. 10. Atē. Qui uos recipit, me recipit: & qui me recipit, recipit eū qui me misit. Mat. 10. Nā Paulum immediate uocauit Christus, ut paulo ante dictum est, Act. 9. Cui præterea Euangelij noticia contigit, non ab hominibus, sed per reuelationem à Christo Iesu, ut ipse de se scribit Gal. primo.

De autoritate uerbi apostolorum.

IN CAP. I. AD TITVM

Alij non sunt audiendi uel recipiendi, saltem noīe doctorum ecclesiæ, nisi idem uerbum Euangelij, quod ab apostolis, & illi à Christo acceperunt, Christus à Deo, ut est Ioan. 7. nos doceant. Quod etiam confirmationē accepit diuinitus factam, contestante uidelicet Deo, & confirmāte uerbum signis & prodigijs, & uarijs uirtutibus & spiritus sancti donis, secundum suam uoluntatem distributis. Marc. 16. Heb. 2.

Qui igitur aliena dogmata & pugnantia cum Euangelio Dei spargunt in Ecclesia, ut serè semper fecerunt papistæ, & adhuc faciunt, & audiri postulāt ac recipi in suo uerbo, isti sunt fures & latrones. Nec audiunt uel recipiunt tales, qui sunt oues Christi, suæ ecclesiæ unici & æterni pastoris. Nam si necesse est Ecclesiam non errare, quoniam est columna & firmamentum ueritatis. 1. Timoth. 3. non potest alterius uocem audire & recipere quàm sponsi sui Christi. Quia alij oēs possunt esse pseudoprophetæ & mendaces, solus autem Christus suæ ecclesiæ uerus pastor est, & æternus doctor, & solus non mentitur. Itaque ne apostolis quidem licet aliud uerbum docere in Ecclesia, quàm quod acceperunt à Christo. Non sunt. n. nisi ministri Euāgelij Iesu Christi. Hinc etiam Paulus inquit Rom. 15. Non ausim aliquid loqui eorum quæ per me non effecit Christus &c.

Quin etiam Paulus eos execratur & anathematizat

tizat, qui doctrinæ salutaris & beatificæ noiæ spargunt noua dogmata in Ecclesia & Euāgelij prædicationem, quæ tradita est à Christo & apostolis, non retinēt. Gal. 1. Sed licet nos aut angelus è coelo euangelizet uobis, præter id quod euangelizauimus uobis, anathema sit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico, Si quis uobis euangelizauerit, præter id quod accepistis, anathema sit.

In summa, euangelistarum & apostolorum doctrina, ut tota sacra scriptura, canon est & regula ueritatis, quam solā recipere in omnibus debemus, eiq; obsequi in omnibus & seruire. Adeoq; aliorū omnium scripta (de dogmatibus ecclesiasticis loquor, & quibus in re salutis æternæ credi iubēt, hoc est, quibus agitur de iusticia corā Deo, & uita æterna, de cultu, quem oporteat Christi fideles Deo præstare: & similibus, quæ pertinent ad rem & negocium conscientiarum) per eam probare & examinare, nec prius recipere uel adprobare quicquam, quàm cōstet quod scriptis sacris nullo modo pugnet uel aduersetur: Ita ut ipsi quoq; sancti patres iudicauerūt ac censuerūt, quorū sententiæ in libro Decretorū papaliū à Gratiano referuntur, uidelicet dist. 9. quarum aliquot subscribam.

Vulgata est aut illa Augustini, Noli meis literis, quasi canonicis scripturis inseruire, sed in illis, & quod non credebas, cum inueneris, incunctanter crede, in

De auctoritate doctrinæ beatorū patrum in Ecclesia.

IN CAP. I. AD TITVM,

Istis autem, quod certum non habebas, nisi certum intellexeris, noli firme tenere.

Item, illa eiusdem, Ego solis eis scriptorum, qui iam Canonici adpellantur, didici hunc timorē, tremorem honoremq; referre, ut nullum eorū scribendo errasse audeam credere, aut si aliquid in eis offendero, quod uideatur contrarium ueritati, nihil aliud existinem quā uel mendosum esse codicem, uel non esse affecutum interpretem, quod dictum est, uel me minime intellexisse nō ambigam. Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate, quātāue doctrina polleant, nō ideo uerū putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi per alios autores, uel per canonicas uel probabiles rationes, qđ à uero nō abhorreat, persuadere potuerunt.

Ad hęc illa eiusdem, Quis nesciat sacram scripturam canonicam tam ueteris quā noui testamenti, certis terminis suis contineri, eamq; posterioribus omnibus episcoporum literis ita præponi, ut de illa omnino dubitari & disceptari non possit, uirum relictum sit, quicquid in ea scriptum sit, uel constiterit esse. Episcoporum autē literas, quæ post confirmatum canonem uel scriptæ sunt, uel scribuntur, & per sermonem forte sapienticrem in ea re cuiuslibet peritioris, & per aliorum Episcoporum grauiorem auctoritatem, doctioremq; prudentiam, & per concilia licere reprehēdi, si qđ in eis forte à ueritate deuiatū est.

Et

Et in hanc sententiam habes plura testimonia per totam illam distinctionem quam dixi. Et si pontifices Romani omnia sibi sumant iudicare, ipsi uero à nemine uelint aut patiàtur sese iudicari. Quanquam Christus dicat: *Cauete uobis à pseudoprophētis.* Mat. 7. Item, *Surgent enim pseudochristi, & pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducàtur, si fieri possit, etiã electi.* Et Paulus Act. 20. *Cauete uobis & uniuerso gregi, in quo uos spiritus sanctus posuit episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Ego enim scio, quòd post discessionem meam, lupi rapaces in uos iruent, non parcentes gregi, & ex uobis ipsis surgent uiri loquentes peruersa, ut abducant discipulos post se. Propter quod uigilate &c.* Ac Petrus 2. Pet. 2. *Fuerunt uero pseudoprophetae in populo, sicut & inter uos erunt mendaces magistri, qui introducent sectas perditionis, & negabunt Deum, qui illos meratus fuerat &c.*

Et quid multis opus est, cum clare admoneat scriptura futurum, ut Antichristus ueniat, qui ueritatem Euangelij opprimat, corrumpat atque perdat in multis? Quis igitur est Romanus Episcopus, ut uelit in omnibus æqualis esse Deo? Et quis dedit ei hanc potestatem, ut proferat nouum uerbum in Ecclesia? Neque enim est Dominus Eccle-

IN CAP. I. AD TITVM

siæ, sed Euangelij minister, & Ecclesiæ seruulus, ut alij episcopi & ministri. Sed & cur pugnantiæ cum uerbo Dei loquitur, & admonitus non corrigit suas hæreses & impietates? Damnat enim nuptias & esum carniū, & uiolat institutionem sacramenti dominicæ cœnæ. Denique fingit, quòd operibus & factis nostris iustificemur coram Deo. Et non credamus impostorem esse? Non fugiamus eum, & non reclamemus blasphemijs eius? Quin potius taceat & obmutescat, cedens auctoritati uerbi Dei, aut sit anathema & maledictus coram Deo. Audiat nostras correptiones, iuxta illud Pauli, Quòd si alij reuelatum fuerit sedenti, prior taceat. prima Corint. decimoquarto. Item, Omnia probate, quod bonum est tenete. prima Thess. quinto.

*Cōtra impias
& corruptas
cōsuetudines*

Sed adiiciam hic quædam contra inolitas consuetudines malas ac prauas, siue cōtra errores plurimorū diuturnitate temporis roboratos. Nam & consuetudines & plurimorum consensus solent obijcere nobis, qui suæ malæ causæ amplius patrocinari nesciunt, cum à ueritate & luce uerbi Dei redarguantur. De aduersarijs Euangelij loquor, qui malunt animas iustorum periclitari & perire, quàm suos noxios errores corrigere, & dogmata corrupta renouare.

Proinde impiam & perniciosam consuetudinem radicitus euellendam esse docetur in cōstitutionibus

Decretorum

Decretorum, dist. 8. & primum, autoritate Nicolai Papæ, cui hæc sequentia tribuuntur. Mala autem cōsuetudo, non minus quam pernitiōsa corruptiela, abijcienda & uitanda est. Quæ nisi citius radicitus euellatur, in priuilegiorum ius ab impijs assumitur. Et incipiunt præuaricationes, & uariæ præsumptiones celerrime, nō compressæ, pro legibus uenerari: & priuilegiorum more perpetuo celebrari.

Sed pergam in gratiam piorum & gloriam uerbi Dei, eam totam distinctionem, ab hoc decreto Nicolai Papæ, usq; ad eius finem referre. Igitur, quod proxime adijcitur, legitur sub titulo Augustini, in hunc modum. Veritate manifestata, cedat consuetudo ueritati. Plane quis dubitet, ueritati manifestatæ consuetudinem cedere. Item, Nemo consuetudinem rationi & ueritati præponat. Quia consuetudinem ratio et ueritas semper excludit.

Gregorij est. Si cōsuetudinem fortassis opponas, aduertendum est, quod Dominus dicit: Ego sum uia, ueritas & uita. Non dicit, Ego sum consuetudo, sed ueritas. Et certe, ut beati Cypriani utamur sentētia, quælibet consuetudo, quantumuis uetusta, quantumuis uulgata, ueritati omnino est postponēda, & usus, qui ueritati est contrarius, est abolendus.

Rursus Augustini est. Qui contempta ueritate præsumit consuetudinem sequi, aut circa fratres in-

IN CAP. I. AD TITVM,

maus est, & malignus, quibus ueritas reuelatur, aut circa Deum ingratus est, in inspiratione cuius Ecclesia eius instruitur. Nā Dominus in Euangelio, Ego sum inquit, ueritas, non dixit, Ego sum consuetudo.

Et illud eiusdem, Frustra quidam, cum ratione uincuntur, consuetudinem nobis obijciunt: quasi consuetudo maior sit ueritate. Aut non sit in spiritalibus sequendum, quod melius à spiritu sancto reuelatum est. Hoc plane uerum est. Quia ratio & ueritas consuetudini præponenda sunt. Sed si consuetudini ueritas suffragatur, nihil oportet firmiter retinere.

Ex Cypriano sumpta. Cōsuetudo, quæ apud quosdam irreperat, impedire non debet, quo minus præualeat ueritas & uincat. Nam consuetudo sine ueritate, uetustas erroris est. Propter quod relicto errore, sequamur ueritatem, scientes, quia apud Esdram ueritas uincit. Vt scriptum est, ueritas ualet & inuasit, & uincit in æternum, & uerum obtinet in secula seculorum.

Et eodem, Ignosci potest simpliciter erranti, sicut de se ipso Paulus Apostolus dicit, Qui primo fui blasphemus & persecutor, & iniuriosus, sed misericordiam merui, quia ignorans feci. Post inspirationem uero et reuelationem ueritatis factam, qui in eo quod errauerat perseuerat, prudens ac sciens, iam non in uenia ignorantie peccat. Præsumptione enim

atque obstinatione quadam nititur, cum ratione superetur.

Eiusdem est. Si solus Christus audiendus est, non debemus attendere, quid aliquis ante nos faciendum putauerit, sed quid primus qui ante omnes est, Christus prior fecerit. Neque enim hominis consuetudinē sequi oportet, sed Dei ueritatē. Cū per Esaiā propheta tam loquatur Deus & dicat, sine caussa colunt me, mandata & doctrinas hoīm docentes uel sequentes:

Hęc propter eos inculcamus, (allata ex libro De cretorum Gratiani,) qui diffidunt scripturis, aut inuidiose illas calumniantur. Cum in dictis hominū aut superstitiose hæreant, uel odiant potius ueritatē manifestatiōem, ac mallent oppressam. Sed & honesta uictoria est, si istos quosdam suo gladio iugulemus et suis armis conficiamus, qui autoritatibus Patrum magis niti uolunt, quàm uerbo Dei, deferentes Petram, & edificantes in harenam. Ad Pauli scriptum reuertor, cuius quanta sit autoritas supra expositū est. Prædicat enim uerbum, diuina autoritate confirmatum ac commendatum nobis. Sed & Iesu Christi est, illud de Paulo, Act. 9. Electum instrumentum est mihi ille, ut portet nomen meum, coram Gen.ibus & Regibus & filiis Israel.

Paulo itaque cōmissa fuit Euāgelij et salutis æternæ doctrina, quā etiā pro officio Apostoli Iesu Christi fideliter

IN CAP. I. AD TITVM,

fidelicet & pure administrauit. 1. Cor. 9. Etenim si Euangelizē nō est quōd gloriē. Neceſſitas. n. mihi incābit. Væ aut̄ mihi, niſi Euāgelizē. Quæ ſi expenderēt Ep̄ſcopi, quorſum ſunt dicta, multo ſanius & purius traderēt, aut certe tradere curarēt, Chriſtiana dogmata quā nunc faciunt. Et abolitis impijs hoīm mādatiſ & conſtitutionibus, ſolū ea præualere facerent in Eccleſia, quæ ſunt Euangelij Domini & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti. At ne agnoſcunt quidem, ſe eſſe Euangelij miniſtros: nec quærunt uel affectant niſi tyrannides in eccleſia. Væ ipſiſ.

Iſti enim ſunt pſeudoepiſcopi, Idola, & laruæ quædam Diaboli, per quos impoſtor ſpiritus iſte ſeducit mundum, & à ueritate et ſalutiſ uia illum auertit. De quibus lege quæ ſunt, 1. Tim. 4. 2. Timoth. 3. 2. Pet. 2. Item Zach. 11. de uafiſ & miniſterio paſtoris ſtulti, deſerentiſ gregem, & perdentis illum.

TITO, GERMANO FILIO IUXTA COMMVNEM FIDEM.

Priora ad perſonam Pauli, & ad officiorum eiſ deſcriptionē pertinuerūt. Ideo inſerta eſt eiſ quædā Euangelij deſcriptio, & promiſſionum gratiæ eiſ. Hæc ſequentia continent inſcriptionem, uel ſunt inſcriptio. Ideo & Titum, cui inſcripta eſt Ep̄ſtola, non nihil laudant.

Quod

Quod igitur inquit, Tito germano filio, filij adpellationem insigni epitheto nobilitauit, quod autore Hieronymo, latino sermone uix potest explicari: Erasmus interpretatur, uero, legitimo, proprio & germano. Vetus interpres, uertit dilecto, per metalepsin, cuius usus est, cum in dicendo aliud ex alio intelligimus. Nam quæ natiua sunt & uera, non suppositicia, non adulterina, ea chara habemus. Germanum autem adpellat filium Paulus Titum, quòd ardore & studio simili promouendi gloriam Euangelij rapere tur Titus, quo Paulus, & in eo Paulum ipsum, ceu uerus iam & natiuus filius eius, referret. In summa, uirtutes Episcopo fideli, et digno Ecclesiæ doctore, præstaret.

Quod uero subdit, iuxta communem fidem, licet, uel potius, oportet, ad idē referre. q. d. Ut Titus me non immerito agnoscit & confitetur suum patrem: Ita ego Titum agnosco & habeo, ueri, natiui, eoq; et dilectissimi filij loco. Non ideo solum, quia, illum genui per Euangelium in Christo, uerum etiam, quia uix alium habeo, qui dotes Episcopi, & doctoris ecclesiæ, tam proprie habeat, & uirtutes eius tam diligenter & exacte præstat. Significat ergo Paulus, se amare Titum, ut unice charum filium, cum propter alias uirtutes & dotes animi, tum propter sinceritatem, puritatem & fidelitatem, quam in docendo

IN CAP. I. AD TITVM,

Euangelium Christi , & propaganda gloria eius præstabat.

GRATIA , MISERICORDIA , PAX , A DEO PATRE , ET DOMINO IESV CHRISTO , SERVATORE NOSTRO .

Cum Paulus in hac salutatione , optet ac precetur nobis contingere , gratiam , misericordiam , & pacē , & quidem à Deo patre , et Domino Iesu Christo , dicamus ea bona , nulla humana industria parari posse , nec ullis per merita operū suorum ea donari , sed solum contingere , quibus gratuita donatione conferantur .

Gratia:

Significat autem gratiæ nomen simpliciter numinis fauorem , & complectitur donū remissionis peccati , & cætera beneficia quæ hominibus per Euangelium conferuntur . Sicut est liberatio ab æterna morte , à Diabolo & insidijs eius , iusticia gratiæ , seu imputatio iusticiæ , & uitæ æternæ donum . Et si quæ sunt alia præmia iustorum , siue in terris , siue in cælo , quæ nisi per fidem accipi non possunt .

Misericordia

Porro misericordia est gratuita ignoscentia , idē prorsus quod gratia , aut affectio , qua ingemiscimus & dolemus alij male esse , ideo & in calamitatibus illorum succurrimus eis & iuuamus eos . Et sic quidem describitur misericordia et dilectio in nos Dei , Ioan . 3 . Sic enim Deus dilexit mundum , (utiq; misertus illius .) ut filium suum unigenitum daret , ut omnis

nis

nis qui credit in eū nō pereat, sed habeat æternā uitā:
 Et Rom. 5. Commendat autē charitatem suam Deus.
 Quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus
 pro nobis mortuus est, multo igitur magis, iustificati
 nūc in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum.

Cæterum Pax, Hebraica dicendi proprietate sig- Pax,
 nificat quarumlibet rerum foelicitatem & prosperita-
 tatem, corporalium æque ut spiritualium. Teutonice
 glueck und heil. Imprimis conscientie tranquillitas ē
 & gaudium. De qua pace est Rom. 5. Iustificati
 ex fide, pacem habemus erga Deum, &c. Item
 Esa. 32. Et erit opus iusticie pax. Dixi autem supra,
 hæc dona diuinitus & gratuita donatione nobis con-
 ferri. Idcirco expectare illa per gratie fidem debe-
 mus. & postulare, per nomen Domini & saluatoris
 nostri Iesu Christi, ut per quem Deus nihil negare no-
 bis potest: imò nihil non amat nobis donare, quod sal-
 tem deceat illum donare, & nobis utile ac bonum esse
 possit, ita ut per multas gratie promissiones doce-
 mur. Vt Ioan. 16. Matth. 7. 18. Luc. 11. 18. &c. Nullæ
 enim preces ualent, quàm per Christum. Cōiun-
 git aut filiū patri, in eo quo tantā foelicitatē nobis coe-
 lesti dono cōtingere orat, cū ut significet Deū esse
 filiū, à quo ut à Deo patre ueniat atq; descēdat sup; er-
 nos gratia, misericordia et pax, et si qd præterea sit
 diuinorū munerū, quæ sub dictis cōprehenduntur.

IN CAP. I. AD TITVM,

Tum etiam, ut doceat, quòd ista dona, nisi per mediator
torem Christum nulli conferantur. Cum .n. sit unus
mediator, Dei & hominum, homo Christus Iesus, 1
Timoth. 2. necesse est, ut quicquid cœlesti munere no
bis datur, id propter solum Christum accipiamus.
Col. 1. Per ipsum sunt uniuersa. Et ipse est caput cor
poris Ecclesiæ, &c. Quo grauiorem condemnationē
merentur, qui Iesu Christo sunt ingrati, & gloriæ ei
us detrahunt. Quia à Christo & per Christum ha
bent, quicquid sunt & habent, tum boni, tum mali.
Scorsim autem boni, spirituales & æternas fœlicita
tes. Largitur itaq; nobis Deus pater, necessaria hu
ius & futuræ uitæ, sed sine filio nihil quicquam, &
per eum, ac propter eum unum, omnia. Ac filius qui
dem accepta à patre bona, in nos transfundit. Ioan. 1.
Eph. 4.

Et quoniam hunc æqualem honorem filius cum
patre habet, ideo liquidissime constat, filium esse De
um, Vnum etiam & eundem cum potestate Deum.
Quia Deus per Esaiam inquit. Ego Dominus, hoc
est nomen meum. Gloriam meam alteri non dabo.
Esa. 42.

Hæc sunt ingentia & ineffabilia beneficia, uide
licet, recipi nos in gratiam à Deo, Deumq; misereri
nostrum & respicere nos. Tum adiuuare nos in qui
buslibet calamitatibus, & tandem æternæ morti
eripere.

eripere. Hæc enim omnia insunt in prædictis rebus, gratiæ, misericordiæ & pacis: & propter Christiū nobis contingunt. Nec est enim alius mediator, omnium donorum Dei, ut dictum est. Hinc ipse quoq; ad se unus uocat nos omnes, quia solus omnes iuuare potest, & malis quibuslibet eripere. Matth. 11. Veni te ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos. Venit autem in hunc mundum, ut nos peccato & morti eripiat, Gal. 1. & regno cælestis gloriæ donet. Luc. 12. Noli timere pusillus grex: Quia placuit patri uestro dare uobis regnum. Idcirco enim me mediatore uos donauit. Et Ioā 16. inquit, Cōfidite quia ego uici mundum. Nobis ergo uictus est. Nam omnis gloria Christi est nostra, quatenus si de in illo permanemus.

HUIVS REI GRATIA RELIQVI TE INCRETA: VT QVAE DESVNT, PER GAS CORRIGERE, ET CONSTITVAS O PPI DATIM PRESBYTEROS, SICVT EGO TIBI ORDINARAM.

Raræ sunt narrationes in Deliberatiuis, sed inci dunt tamen. Ut si opus sit aliqua cōmemoratione rerū, de quibus antea nōnihil constitutū fuit à nobis. Ut in hac monitoria Pauli, breuis narratiuncula præmit titur, qua reuocantur Tito in memoriam, quæ prius egerat cum ipso Paulus, uidelicet, de Episcopis eli

IN CAP. I. AD TITVM,

Propositio
& status.

gendis in Creta, & oppidatim in ea insula ordinandis & constituendis. Est autem species Deliberatiuæ monitoria, & Paulus in hac ad Titum utens narratione, colligit ex ipsa propositionem, quæ obseruari debet, uice Status. Videlicet, si quis sit inculpatus, illi debere eligi & constitui in Episcopum: siue, ad doctoris Ecclesiæ munus obeundum. Hanc enim deinceps in tota Epistola obseruat Paulus, & exponit atq; confirmat. Quia Episcopi formas tradit, et quæ illum deceant in docendo profequi & urgere.

Titum itaq; Paulus Ecclesiis in Creta, quæ et Cædia uocatur, præfecerat, & inde abiens, quod ex narratione colligitur, præceperat, ut optimis quibusq; maximeq; idoneis delectis, constitueret in singulis ciuitatibus ex eis suos Episcopos, quarum olim Creta centum habuisse memoratur, unde etiam quondã dicta est ἑκατόμηποις, ut Erasmus Rot. scribit quòd centum habuerit oppida. Adpellat autem hoc loco presbyteros, quos paulo post nominat Episcopos, quare apud Paulum ijdem sunt presbyteri, quæ Episcopi. Illud ætatis, hoc officij nomen est. Presbyter enim significat seniozem, Episcopus autem speculatorez, seu inspectorez. Sed de hoc posteriore nomine infra scribemus. Magis autem apti sunt ad officia Episcoporum seniores, quã iuniores, seu iuuenes, & nulla rerum experientia, ut sunt serè homines in iuuenilè

uenerabili etate, docti.

Pertinet autem ad totam Ecclesiam hoc præceptum Pauli, non minus quam ad Titum, ac necesse habet totus orbis ita prouideri, cura & custodia Episcoporum, ut Creta: Quare prodest obseruare, has formas Episcoporum, quas Paulus delineat atque depingit, ut in Ecclesiis semper tales curemus eligi & ordinari, si modo curæ est nobis gloria Christi, & salus animarum nostrarum. Ac prosunt hæc Pauli uerba non electoribus solum Episcoporum, sed interim ipsis quoque Episcopis. Nam cum ipsi seorsim hæc secum legunt, debent cogitare, quales se esse deceat, & quid pro officio Ecclesijs præstare. Debent præterea timore Dei, & amore Domini nostri Iesu Christi & Ecclesiarum, officium quilibet suum præstare:

SI QVIS EST INCVLPATVS.

Hic orditur formas Episcoporum tradere & præscribere, quas si conferas cum huius seculi & ætatis nostræ Episcopis, uideris tibi in nouo orbe uersari, & in peregrina aliqua Ecclesia, quæ Christum & Apostolos Iesu Christi poenitus ignorat, & monita hæc salutaria & necessaria irridet atque contemnit. Nam isti noua facie Episcopi, uerius sunt principes huius mundi, quam Episcopi. Imò nihil prorsus uerorum Episcoporum habent, sed impostorum, perdentium Ecclesias, plurimum.

De forma
Episcopi:

IN CAP. I. AD TITVM,

Miffant enim, & indulgentijs illudunt Ecclefie, & baptizant campanas, & cætera huiusmodi decora fua faciunt. Nam Euangelium Iefu Chrifti annunciare, & sacramenta ministrare indigniffimum fuo officio ducunt. Quapropter & Chriftus iftos reiecit ac repulit, ut turpitudinem eorum, cum ignominia & confufione innotefcat & iraducatur, in toto mundo, & fueris fabula fiant quæd uidelicet in Euangelio Dei noftri, & Domini Iefu Chrifti, ministrare contempferunt.

Cæterum Vetus interpres, pro fi quis est inculpatus, dixit: fi quis sine crimine est. Sed uox Græca ἀνεγκλητος, auctore Erasmo Roterodamo, nõ ita fonat, quafi dicas, uacantem omni culpa, sed quem nemo poffit accusare, siue criminari, & uocari eius ob crimen aliquod. Nemo enim omni culpa uacat, præferim coram Deo, sed apud homines, inculpabiles poffumus effe. Ac talem uult effe Epifcopum Paulus, ut qui inculpate apud homines uiuat, non qui fit sine omni peccato coram Deo. Cum talis nemo reperiatur, iuxta illud Prophetæ, Et non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificatur in conspectu tuo omnis uiuens.

igitur in accusabilem se præstare apud homines, fatis est Epifcopo, quamq̃ est magnæ uirtutis. Quod si hominum respectu de æternis uicijs loquaris. et i
plus

plus est inculpabilem esse, quàm crimine uacare, propterea quòd in egritas, ut Erasmus inquit, non raro sit obnoxia et inani, ob speciem probabilem culpæ. Sed non debet admitti ere Episcopus, uel in spectè reprehensibile et uiciosum, etiàs si ipsum opus seu factũ, careat crimine. 2 Cor. 6. Nemini dantes ullam offensionẽ, ut nõ uitupereur ministeriũ nostrũ. 1 Thess. 5. Ab omni specie mala abstinete. Quanquã enim hoc posterius dictum Apostoli in genere omnibus loquatur, tamen ab Episcopis imprimis requirit ut inculpate uiuant. Ne quos specie mali offendant, & alienent à fide. Quia Episcoporum uicia grauius ledũt, quàm reliqui uulgi Christianorum. Et tanto conspectius crimen in se habet, quãto maior est qui peccat.

Hoc itaq; caueant Episcopi, ne cui offensionem, uel per speciem criminis et culpæ, præbeãt: id tamẽ, quod fieri quoq; posset, in re per se licita nec inhonesta. Exempli gratia, ob speciem turpis lucri, seu cupiditatis auariciæ debent abstinere Episcopi ab omnibus usuris, & alijs prophanis contractibus qui instituantur caussa lucri. Sicut etiam præcipitur ipsis, in Decr. dist. 47. Quanquam enim ciuiles leges, aliquo usq; adprobennt usuras, & usura præendat aliquam æquitatis speciem: (Quia uidetur æquum & iustum, ut beneficio exhibito, reddatur aliquod emolumentum. Similiter in usura utilitas attenditur: quia

IN CAP. I. AD TITVM,

per ipsam in republica, multorum hæreditates incolumes seruantur. Et pleriq; necessitatis causa, atq; ut habeant unde uiuant, uxor, liberi & familia, lucra emendo & uendendo quærent, &c.) tamen non ferendum est in Episcopo, posse uel per falsam suspicionem de crimine notari, si hoc sua culpa fiat. Vt in usura, dat significationem auariciæ, quanquam in casu, quo nemini noceat, & in nullas leges peccet.

Atq; in hunc modum, de alijs si milibus casibus iudicium fieri debet, & per alia multa exempla excutienda est species mali, quam præ alijs cauere diligentissime debebunt Episcopi, & in eo honori Euangelij Domini nostri Iesu Christi seruire. Ac lege de causis huius rationis plura. 1. Cor. 9. Nam & cap. 9: inter cætera inquit Paulus, Omnia mihi licent, sed nõ omnia conducunt. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat: sed quisque quod alterius. Ideoq; idem Apostolus frequenter abstinuit ab ijs quoq; rebus, quibus cum summa honestate & summo iure uti potuisset, ac caruit eis, quorum usum ipsa quoq; necessitas flagitabat. Sed maluit egere, ne cui daret occasionem ministerium Euangelij reprehendendi, ut de se scribit, 1. Cor. 9. Voluit enim, sicut & debuit, per omnem occasionem se Ecclesijs Dei inculpabilem Euangelij ministrum exhibere, quem omnes boni, & Ecclesiæ ueri Episcopi, curabunt imitari.

Tractat

Traçtat autem hunc eundem locum Pauli quidam Canon, in Decr. dist. 25. sed ineptissime, & in doctissime, & miris modis nugatur, de paruis quibusdam, seu minutis peccatis, ut uocat, tolerabilibus scilicet in Episcopo, non intelligens sententiam scripturæ de peccato, & pharisaicis opinionibus iudicium de illo faciens, quem legat quisquis uolet suo loco. Quia indignissimus est, qui huc uel transcribatur, uel legatur in Christiano orbe. Pauli sententia est, sic decere Episcopum agere, ne ob ullum aliquod crimen, seu culpam, uideatur merito à reliqua Ecclesia accusari posse, in cuius oculis, & cum cuius offensione, peccat. Imò ne quidem ob suspicionem criminis: ut supra expositum est. Sed & dixi supra à Paulo hoc loco quasi propositionem principalem totius scripti constitutam esse, quam sequentia exponant atque confirmant. Vnde per ea quæ mox subijciuntur ex ipsius met Pauli scripto intelligetur, quid sit, quod iubet Episcopum esse ἀνὴρ ἕκκλησιον & inculpatum.

VNIVS VXORIS VIR.

Non prædicat per se, neq; laudat hic locus con iugia, sed aliàs prædicata, præcepta & laudata, adprobat & laudat in ipsis quoque doctoribus

De cõiugio sacerdotum

IN CAP. I. AD TITVM,

Ecclesie, & Episcopis etiam libera permittit: Imò certis quibusdam de causis necessaria facit. Neque enim liberum est cœlibem uiuere ulli homini, nisi quatenus dono continentie uere est præditus, & cœlebs uiuendo, uere castus uiuit, non indulgens scortationibus, & cæteris huiusmodi immundicijs peccati, quas aut lex damnat, aut à quibus abhorret natura.

Vt ergo non cogantur ducere uxores ulli homines, uere casti & sancte continentes, imò laudabile est & pium, si qui tales sunt, sic permaneant, tamen quicumq; continentiam illam laudatam præstare non possunt, iubentur matrimonia contrahere. Et eam ob causam, ipsi quoq; Episcopi, coguntur habere, suam quisq; uxorem, si uidelicet extra matrimonij statum minus continenter uiuant, aut uiuere se posse confidunt. Ideo si uolunt eligere coniugium, nemo debet, aut potest iure, illos arcere & prohibere à cõiugio. Alioqui, quis nescit, si sua sponte cœlibes permanere uelint, & caste uiuere, hoc ipsum liberũ esse eis, ut cœlibes permaneant, & à nemine cogi posse, ut uxores ducant? modo in cœlibatu isto suo pure et caste uiuant. Quod igitur Paulus præcipit, de unitate uxoris, habẽde ab Episcopo, illud propter incõtinentes dixit, ne intelligas huius necessitatis, & habẽde unius uxoris, aliam causam esse, nisi ut scortationes uitent Episcopi. Idcirco enim suam quisque
uxorem

uxorē habere iubetur, si aliter cōtinēs esse nō possit. Nō potest enim, ut neq; uult, Apostolus leges matrimony condere, sed conditas, positas & præceptas à Deo, prædicat, laudat & cōmendat his oībus quibus opuse est usu propriæ cōiugis. Maxime autē episcopis, ut facit in hac sua ad Titum, & in alia ad Timotheum epistola. Quia cum de formis episcopi scribat, docendum fuit, quomodo deceat episcopum in omnibus uirum honestum & inculpabilem esse. Qualis non est, quisquis uxorē ducit, uel ideo quia uxorem ducit, sed quantum ad rem coniugiorum attinet, honestate & unitate uxoris suæ contentus, in matrimonio ita continenter uiuit, ut ab alijs corrupēdis & polluendis sibi caueat, uicq; usu suæ uxoris tantum fruatur.

Proinde his qui dono continentiae non sunt præditi, sunt præcepta coniugia, multo magis his qui incontinenter & intemperanter uiuunt, prorsus omnibus sub cælo hominibus, nedum episcopis, qui præ alijs debent uitæ exemplo lucere in Ecclesia. Nā & talem condidit hominem Deus, ut sit apertus ad coniugium, nec possit nisi cupere sibi suam uxorē, nisi quem ipse met Deus separat, peculiari dono continentiae illum honorans. Deinde, negatiua huius diuini præcepti, Non mœchaberis, non solum adprobat coniugia in omnibus, uerumetiam præcipit omnibus, qui aliter continentes esse non possunt, ut suam quisque habeat

IN CAP. I. AD TITVM,

uxorem. Scortationes autem & libidines illas uagas, quas Deus damnat, fugiat. Nā si caste & continenter quidam uiuāt & amēt ita uiuere, nulla caussa est, cur cogantur ducere uxores. Idcirco tales semper oportet excipere à necessitate illa obedientiæ legis, quæ præcipit coniugia, ut quos Deus ipse excipit, & priuilegio libertatis honorat. Sed et idcirco positum est negatiue præceptum, Non mœchaberis, ut non hoc solum sciamus, semper damnari scortationes, uerum etiam propter uitandas scortationes, semper præcepta esse coniugia, his qui alioqui continenter uiuere non possunt, aut non confidunt. Sed rursus, si qui continēter uiuāt atq; ita uiuere amēt, nihil esse cur ad cōiugia cogātur. nō reprehēdit. n. lex nisi scortatiōes.

Iam Christi est illud Matth. 19. de puro cœlibatu & uera continentia. Non omnes capiunt uerbum hoc, sed quibus datum est. Proinde nihil obscure significat ueram continentiam ulli contingere, nisi donante Deo, cur igitur audent homines præcepta continētiæ dare, & quasi leges Deo suo præscribere donandæ continentia? Aut certe irridendi & mandatū Dei, de fugienda scortatione? uel deniq; contemnēdi dona Dei? Cur præcipiunt. n. de continentia, his quibus ultro & libere non est donata à Deo? An somniant Deū coacte legibus papisticis subseruire, & continentiam donare tot hoībus quot isti præcipiunt eā?

Sive

Sive potius, An iuuat istos libidines & scortationes
 per suas scelcratas leges multiplicare? (quod & fa-
 ciunt) contempto tum Deo, tum legibus Dei, tum ex-
 pectatione doni? Scio ac sum certus, q̄ rem ipsam acu
 quod dici solet, tetigi, & nimis uere significauī, etiā
 si spūs impostores, erroris & impietatis, se ipsos ne-
 sciāt. Itaq; Christus loquitur de uera cōtinentia, quā
 Deus donat, eamq; solam laudat nobis, & illam quæ à
 cōiugatis præstatur. Nos igitur damnamus pharisa-
 cam illam, quam hoīes præcipiunt, & nullam efficere
 possunt, in oībus quibus præcipiunt eā, nec præstare
 sua uirtute ueram, omnes quibus præcipiunt, nisi de
 illa loquaris, quæ præstatur à coniugatis, qui licet de-
 bitam beneuolentiam sibi reddant. Iam etiam quod
 Christus inquit. Qui potest capere capiat, etiam lau-
 dat cœlibatum, sed in continentibus & castis, quos
 Deus tales esse facit, non hominum mandata. Neq;
 enim possunt uere cōtinentes efficere, ut dictum est.
 Etiam si nimis efficaces sint ad multiplicandum dam-
 natas libidines & prohibitas scortationes. Hæc enim
 uolo sæpius in clamare papistis, si forte experrecti
 audiant nostras accusationes & querelas.

Sed Pauli est illud 1. Corint. 7. Melius est matri-
 monium contrahere, quàm uri. Significat ergo præ-
 cepta esse cōiugia his qui fœde & turpiter uruntur,
 et incēdia libidinis inira se sentiūt. Quales obsecro,

IN CAP. I. AD. TITVM

an nō sunt coelibes isti rapistici sacerdotes, inquam, monachi & totum cahos istud hypocritarum, eorum qui simulant continē: iam uerius quā pręstant? aut quomodocunq; pręstant, quam donatam à Deo non acceperunt? Rursus hoc quoq; Pauli est, eiusdem, quem suprā citaui, loci. Propter supra uitiā sua quisq; uxorem habeat, & suum quęq; uirum. Quę an non sunt ministris Euangelij, hoc est, episcopis & pręsbyteris quoque dicta? Certe episcopos propter hanc unam causam iubet coniugatos & uxoratos esse, ne uidelicet sint scortatores. Nec aliud intelligit Paulus in eo quo illis pręcipit de unitate uxoris, nisi ut suam quisq; inter eos uxorem habeat, de cuius ratione infrā copiosius scribam. Quasi dicat Paulus: Episcopus unam habeat, quę sit sua uxor, & illa una contentus, à congressu aliarum absteineat.

Deniq; 1. Cor. 6 inquit Paulus: Fugite scortationem. Atq; idem testatur in eodem cap. quod nulli immundi, nulli scortatores, nulli adulteri regnum Dei hereditate consequi possint. Ut ergo prohibita est quęuis immundicia & scortatio, & pœnam habet æternam condemnationem, ita pręcepta sunt coniugia, ut qui extra matrimonij statum continē: es nequeant esse, continē: iam conjugalem pręstent, ac sciant licitum esse coniugis usum. Et sperent immortalitē, si p̄anserint in fide Domini nostri Iesu Christi.

sti. Sed Papa timorem Dei, & obedientiã erga illius
 madata abolet, & Christianos spoliat sua libertate,
 cui nihil prorsus cõcessum est in eos. Et quoniam au-
 tor est, ut plurimæ infandæ libidines in infinitũ mul-
 tiplicentur, etiam priuat multos æternæ uitæ foelicitate.
 Quod nisi pro officio Anichristi aduersarij istius
 Dei & Iesu Christi, & communis omnium hostis sa-
 luis Christianorum facere non potuit.

Hæc ergo sententiã quam recitauit, ut est ipsiusmet
 Dei & Domini nostri Iesu Christi, tum apostoli Pau-
 li: ita necesse est, ut in eam omnis reliqua Ecclesia san-
 ctorum consentiat. Oportet enim consensum Eccle-
 siæ sanctæ catholicæ unum & eundem esse, ut etiam
 hac in parte improbet uiolationem mandatorũ Dei,
 & causas uiolationis, hoc est, ut damnet, episcopis et
 presbyteris libertatem coniugiorum non relinquere,
 prorsusq; adimi propriæ coniugis usum. Vt qui con-
 trã sentiunt ac statuunt, eos necesse sit aut errare per
 ignorantiam, aut per malitiam ueritati aduersari, et
 ex Diabolo esse. Hunc enim impostorẽ habemus prin-
 cipalem causam & autorem omnis mali, peculiari-
 ter efficacẽ in incredulis & inobedientibus istis, qui
 mandata Dei susq; deq; faciũt, tanquam ut suæ temeri-
 tati reliqui obsequantur, ut papistæ, q̄ causas prohibi-
 ti cõiugij in sacerdotibus nullas alias habet, nisi suas
 ambitiosas cupiditates, ut in opibus Ecclesiæ insolent

IN CAP. I. AD TITVM

tius dominari, ne dicam libidinari possint: Lege in Decret. dist. uigesimo octaua.

Proinde manifestum est & ex loco Pauli ad Titum, in quo enarrando nunc uersor & ex omnibus quæ hæctenus in eum locum dixi, ministris Ecclesiæ, pastoribus dico & episcopis, quos illa habet omnino liberæ esse nuptias. Et Papam uiolentum tyrannum esse, & impostorem, spiritu Diaboli agitatum, quod interdixerit illis nuptias. Neque parendum esse Papæ in hac impia constitutione, non magis quàm si in uniuersum prohiberet apud omnes legitimas nuptias. Tum sacerdotes ipsos, multo honestius & sanctius agere, si contrahant matrimonia, quàm si foede urantur, etiamsi uere abstineant se ab usu mulieris. Sin minus continenter uiuant, aut uiuere se posse desperent, tum uxores in remedium eius mali ducant, ne in publico sint scandalo toti reliquæ Ecclesiæ, aut per fornicationem ipsi se foelicitate æternæ uitæ priuent, & cum corpore & anima Diabolo tradant ac perdant.

Hic oportet addere, q̄ quicumq; sacerdotibus prohibet cõiugia, siue episcopi, siue principes seculares, id ea prudentia & dexteritate istos facere, qua aliàs solent oïa, omnes traditi in reprobã mentẽ, nisi quantum excuset illos inuoluntaria ignorantia. Offenduntur casto coniugio sacerdotum, immundicijs aut & turpitudine

turpitudine, & scortationibus nō offenduntur. Quid speres à talibus p̄ gloria Dei, & salute Ecclesie, amore honesti, odio turpitudinis, dolore & tristitia pereuntiu animarū fieri atq; præstari posse? scilicet, quos credas turpitudine & blasphemijs in Deū, & p̄ditionibus miserorū delectari, nisi sunt, ut iterū dicā, qui ignorantes papisticis abominationibus seruiunt.

Bonorum pontificum & pij magistratus est, uel cogere eos qui incontinenter uiuant, ut statum coniugij suscipiant & ingrediantur, uiuant honeste, pie & sancte potius in illo, quàm in pharisaico cœlibatu, turpiter, impie & perditè. Aut certe punire debent licentiam scortationum, tam in sacerdotibus quàm in uulgo. In primis autem episcopos & Ecclesie doctores puniant, si incontinenter uiuant, & cogant illos ad coniugij cōtinentiam. Aut repugnantes officio administrationis deiiciant, & alijs legitimis pœnis affligant, ne perpetuo sceleris & audaciæ facinore alijs sint noxij in Ecclesia. Tum alios meliores & honesti amantes uiros publicæ administrationi sufficiant, qui sine hoc tanto ac tali scandalo, quantum ac quale præbent scortantes sacerdotes, Ecclesias gubernent.

Sed ad Paulum reuertor, qui liberas prædicat nuptias, & usum coniugiorum, & ubi laudat, & uideat cœlibatū, nō ministris Ecclesie loquitur tantū, sed

IN CAP. I. AD TITVM

omnibus qui erant Corinthi. Et per consequens cum-
 ctis Euangelium & fidem in Christum Iesum profes-
 sis, hoc est, uniuersali Ecclesie, ubicunq; illa degit, in
 toto terrarum orbe. Igitur ex illius scripto eius loci
 de quo loquimur, nihil potest haberi, quod pertineat
 seorsim ad sacerdotes, multo minus, quod faciat ad
 papisticos sacerdotes, siue ad papisticū cœlibatum:
 Quanquam sint qui impudenter eo torqueant Pauli
 scriptum. Sed dicam de cœlibatu, cuius Paulus facit
 hanc præcipuam causam, quam adferebat præsens,
 ut inquit, necessitas, hoc est, persecutiones illæ, quas
 tunc sustinebat Ecclesia propter confessam fidem in
 Christum. In quo casu certe tutius agit, & prompti-
 us cõfitetur, qui non est alligatus uxori, aut quæ non
 est alligata uiro.

Et si præterea hoc quoq; significat, cœlibes omnia
 expeditius agere, q̄ sunt officij Christiani, quam con-
 iugatos, nec distrahi illos in morem coniugatorum,
 uel cura rei domesticæ, uel alijs occupationibus, ne
 quid minus sedulo aut negligēter præstent. Sic enim
 inquit. Afflictionem tamen carnis habebunt tales.
 Sed in toto illo scripto cautissime loquitur, ne cui la-
 queum iniiciat. Nam ita quoq; dicit: Hoc ad utilita-
 tem uestram dico, non ut laqueum uobis iniciam, sed
 ut id quod decorum est, sciatis, ut adhæreatis Domi-
 no assidui, non distracti. Sed hæc quid ad Romanum
 Pontificem,

Pontificē, qui non prædicat libera cōiugia? Imò, qui nihil obscure dānat cōiugia in toto genere sacerdotū.

Non est autem diuersa Christi sententia ab illa Pauli, Matth. 19. ubi dicit: Sunt Eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnum cœlorum, hoc est, ut expeditius & firmitus confiteantur Euangelium regni Dei in persecutione. Adde, si libet, & hanc rationē, ut dicantur se castrare propter regnum cœlorū, quicumq; cœlibes manent, ut quælibet alia officij Christiani facilius præstent ac faciant. Nihil .n. repugno. Sed Papa nō facit talem aliquam causam cœlibatus, quem præcipit, sed fingit esse rem minus licitam & immundam in sacerdote. Quod cedit in infamiam totius coniugij, imò Deo ipso est ignominiosum, nempe autori coniugij.

Et quis est tandem Papa, q, audet leges Dei reserere? An nō Antichristus ille, qui est uastator omnis honestatis et pietatis in Deū, quē olim ignorabamus: Num enim potest Papa incōtinentibus sacerdotibus prohibere nuptias, & licētiam & impunitatem scortandi concedere? Quod si non potest, quo præiudicio facit, si nō Antichristiano? Quos .n. sacerdotes Papa & papistæ serio corripiunt, propter scortationem et turpitudinem eius? Imò car non sinunt sacerdotes sua libertate frui, quam habent à Deo, ne reprehensibiles fiant, propter admissam scortatiōem? Neq; enim tam

IN CAP. I. AD TITVM

Pauli, quàm Dei uox est illa 1. Corinth. 7. Propter stupra uitanda, suam quisque uxorem habeat.

Vt ergo qui donum continentiae habent, honesto & pio instituto coelibes manent: ita qui illo dono carent, periculose consulunt sibi, si constituent secum, & coelibes uiuere uelint. Multo aut periculosius, qui ultro se per uotum astringunt ad coelibatum: fortassis plerumque ignari uirum suarum. Stultius aut, qui coacti papisticis legibus continentiam uouent, ut papistici sacerdotes faciunt, cum melius longe esset, non uouere, & profusus non fieri sacerdotem, quàm ita uouere, & per turpissimam & impiissimam conditionem suscipere sacerdotium. Et adhuc peius agunt, qui uouent continentiam, quam prestare nunquam in animum induxerunt, ut metuendum est à multis fieri, qui sacerdotia, siue praebendas, ut uocant, apud papistas ambiunt.

Denique omnium pessime facit Papa ille Satanae minister & aduersarius Iesu Christi, qui legitimas nuptias in sacerdotibus reprehendit ac damnat, & uotum continentiae tyrannice ab omnibus requirit, tum contra Deum & mandata eius, tum etiam contra publicam honestatem. Sed & priores isti, quos dixi, cum Papa, omnes irridere uidentur & contemnere Deum, eo quod laudabile & honestum coniugium deserunt, uel ex pharisaico instituto, uel propter mandata ho-

minum,

minum & doctrinas dæmoniorum, quibus uidelicet seruiunt, & ab obediētia mandatorum Dei abstrahi & absterrerise se patiuntur. Omnium aut̄ grauisime peccat Pōtifex, qui suis Diabolicis doctrinis autor est alijs, ut mandata Dei contemnant. Quanquam nunc securus fastidit nostras illas iustissimas accusationes & necessarias querelas contra impietatem & uim iniustam, quā facit his, quibus prohibet ducere uxores. Sederit quando ultra non ridebit, sed plorabit.

Addo nūc, Si continentia est donū, quod diuinitus contingit hoībus, ut supr̄a declaratum est, contingit quidem paucissimis, quod res ipsa testatur, & experientia publice apud omnes docet: certe furiosorum est, leges condere de uitando cōiugio, quæ tot mille hominibus præsertim, sine discrimine aut mitigatione legum imponuntur. An non enim hoc est uicōpellere hoīes ad scortandum; & Diabolo obijcere & tradere secundū suam uoluntatē & desiderium? Si enim adest nobis uera cōtinentia à Deo donata, quid opus habemus legibus Papæ? Si autem non adest, quid, obsecro, molitur Papa prohibendo nuptias? Aut quid efficit uel operatur? Sane quidem, castum efficere neminem potest, & uetat tamen uxores ducere. Sed hoc pacto, si non iubet uerbo atq; edictis propositis scortari, tamen scortationum est uehemens & summa causa. Ideo eius mandata, quibus cōiugia sa-

IN CAP. I. AD TITVM

cerdotum damnat, non possunt non ex Diabolo esse.

Alia confutatio cōtra eos, qui coniugia sacerdotum damnant.

Age uero, quando se obtulit mihi occasio, uolo sceleratam audaciam Pontificum Romanorum paulo copiosius & firmitus de impio & blasphemo errore cōuincere, cuius fuerunt in Ecclesia autores, in damno coniugio sacerdotum, & defendunt illum tanquam pium, utilem ac necessarium. Atq; adeo frequēter admonui, corrigere & abolere nolūt, cū sit plus quā barbaricæ, crudelis, impiæ, inutilis, pharisaicæ & noxiæ constitutionis. Sunt igitur duo summa capita erroris & impietatis, circa quæ omnes papistæ impingunt in eo q̄, abolēt libertatem coniugiorum in sacerdotibus Prius, ut dictum est, q̄, contra decretum Dei & Apostoli Iesu Christi institutū damnant coniugia in clero, ut uocāt, siue in doctoribus & episcopis Ecclesiæ. Alterū, q̄, fingūt Paulū concionari, ne scio q̄, cōtra digamiā & polygamiā, & istius occasione uocabulū digami tam copiose, scelerate, nequiter & malitiose, prorsusq; papistice interpretantur ac torquent, ut nihil suprā cogitari, nedum dici, siue ad cumulum impietatis quomodocunque aliter accedere possit.

Prohiberi itaq; episcopos, pastores, sacerdotes, & Ecclesiæ doctores à coniugio audacia & temeritate Romanorū Pontificum & reliquæ totius sententiæ papistarum, per se notum est, cum etiam uelint et
gaudeant

gaudeant in eo prædicari. Sed prædicabimus eos, ut merentur, qui iam dudum neminem ordinant siue admittunt ad officiũ ecclesiasticũ, nisi qui uoto se astrinxerit prius, q̄ uelit in perpetuum totius uitæ suæ, unitate, commertio & consuetudine uxoris carere, hoc est, abstinere se ab honorabili cõiugio, et uitare illud, ceu rem iniquam, fœdam ac turpem & indignam homini sacerdoti scilicet, episcopo et Ecclesiæ doctõri. Itaq; & plurimi canones extãt, in quibus iubent isti pseudoepiscopi ecclesiarũ, & honestatis uastatores, ne q̄ cõiugati ad sacros ordines admittantur, cũ etiã si qui admissi, deinde ad honorabiles nuptias aspexerint, eos rursus spoliant officio ecclesiastico, & deturbant inde atque deijciunt ceu inuitiles & perniciosos Ecclesiæ.

Hoc itaque fieri ab istis pestibus Ecclesiarum & corruptelis bonorum morum, contra doctrinam Domini nostri Iesu Christi, adeoq; contra ordinationem Pauli, & totam sanctam Ecclesiam, suprã abunde expositum est. Quo nunc lectorẽ remitto, ut breuius et citius me absoluã. Illud igitur facinus nõ est flagitiosum tantũ, uerum etiam blasphemũ in ordinationem Dei, & totũ cõiugiorum statũ infamat. Si n. coniugem esse indignũ est sacerdoti, cui Christiano poterit licere, bonũ aut honestum esse habere uxore? Nonne enim ipsum uerbũ Dei, Euangeliũ salutis nostræ, oĩa

IN CAP. I. AD TITVM,

sacramenta, & quicquid sanctam Ecclesiam efficere potest, sunt ex æquo omnium Christianorum? Nihil enim plus ex illis habent, & usurpare sibi possunt sacerdotes, quàm quilibet ex infima plebe. Nisi quòd sunt ministri harum rerum, & quòd necessitas eis incūbit ministrandi & conferendi hoc quicquid est rerum sacrarū oībus dignis & recte ac debite petentibus eas. Quòd si administratio requirit coelibes, & administratoribus indignæ sunt nuptiæ, quomodo licebit coniuges esse eos, qui bonis ipsis administratis utūtur? An plus est ministrare res, quàm rebus ipsis participare, uti ac frui? Seruus ne maior est, qui ministrat an dominus cui ministratur? Pudeat uos phariseos & hypocritas in tantis criminibus inscitie & impietatis deprehendi.

Vide etiam & expende, quale sit & quàm inaudite tyrannidis & crudelitatis facinus, hominem prohibere unitate & consuetudine uxoris. Quæ enim uiolentia tyrannorum cum hæc conferri potest? Aut quæ barbaræ Gentes unquam tale quid molitæ fuerunt? Deinde, quis dedit eis potestatem in Ecclesiam, nisi quæ est ministerij & seruitutis? In administrando autem quid possunt, nisi docere alios de beneficio redemptionis per Christum, aut exhortari illos ad opera bona, uel cōsolari per sacramēta, tū eos qui cōtradiciunt arguere? Quid mihi ultra hæc cum Romano

mano

mano Pontifice aut ullis alijs episcopis? An possunt illi spoliare me pecunia mea? Et, quod maius est, an possunt me libertate coniugiorum fraudare, dominari in conscientia, & perdere animam, quam Deus seruare querit? Quis dedit eis, & ubi hanc potestatem? Imò cui seruiunt in hac impietate, quæ potestate Domini nostri Iesu Christi ex diametro pugnat et aduersatur? Dicam paucis, & clare. Nam instinctu Diaboli prodierunt, ex nobis progressi, cum non essent ex nobis, ut Ioãnes inquit. Isti, inquam, qui iam dudum deserto & corrupto ministerio ecclesiastico, tyrānides in Ecclesia affectarunt. Et ultra alia innumera mala quæ introduxerunt in Ecclesiã, & quibus propè deleuerunt eam, etiam his barbaricis & lenonũ edictis, planèq; Diabolis grassantur, & Ecclesiam Dei turbant, uastant atque perdunt.

Sed dissimulatis paulisper his impietatibus, rogo istos per omnia sacra, perq; Christum Iesum Dominum & seruatorem nostrum, si uideri uolunt uiri honesti & boni esse, & ipsum Dominum Christũ reuereri & honorare, ut dicāt nobis, cū qua utilitate Ecclesiarũ, publicæ honestatis et Reip. cōdiderint istas uiolētās, ne dicā pharisaicas leges, aut retinere eas uelint, qbus uetāt & prohibēt, ne Ecclesiæ ministri sint uxorati. Quõ. n. potest Ecclesiæ aut in publico noxia

IN CAP. I. AD TITVM

esse sacerdotis uxor? Imò quomodo non honesta potius esse, & ornare Ecclesiam, uidelicet pudica, honesta, casta, & liberos educans in timore Domini? Nam si laudabiles sunt, quæ tales reliquis Christianis contingunt, quomodo non sacerdotibus laudabiles erunt, et Ecclesiæ ornamento? Aut nihil ne sperant boni peruenturum in Ecclesiam, à sexu mulierum? Nam si omnes mulieres uitiosas credunt, & occasionem mali bonis esse, cur non in uniuersum abolent totum coniugij statum? Imo cur miscentur scortis, & alunt meretrices, qui legitimæ coniugis usum & honorabiles nuptias tam odiunt, abominabiles ducunt & execrantur?

Coniugia sunt præcepta à Deo, omnibus sub cælo hoibus, qui dono continentie non sunt præditi, quod supra dictum, demonstratum & probatum est. Quid igitur habet, obsecro, hanc necessitatē tantæ utilitatis, uel in speciē probabilis Ecclesiæ quæ fingitur (Nam quæ uere est Ecclesia Dei, ea retinet ac sequitur uerbū Dei) cur debeat abrogari, tolli, & irrita fieri libertas coniugiorū in sacerdotibus? An possunt ne papistæ melius quàm mandatis Dei cōstituere & ordinare? Id uero doceat nos. Si uero non possunt, cur iubet, ut relictis optimis & diuinis cōstitutioibus ad pessimas & pharisæicas hoim constitutiones relabamur? O ineffabilem temeritatem sceleratissimarum cogitationum.

Iam, quod supra quoq; dictum est, Episcopi persona, præ alijs bono & sancto uitæ exemplo, lucere in Ecclesia debet, sed hoc ne fiat, obstant ministri isti Satanae, qui prohibent, ne Ecclesiarum pastores Episcopi uxores ducant. Nam impossibile est, tot Episcopos & Sacerdotes, quot semper habuit Ecclesia, & semper habere debet, perpetuo tenore in cœlibatu, quo uitant & fugiunt matrimonia, imò uitare & fugere coguntur, caste & continenter uiuere, aut certe, nõ foede & turpiter uri. Nihil hic susfragari mihi uolo, nisi experientiam testem, quæ omnium conscientias reuincit. Tum omnium illa turpissima exempla fornicationum, immundiciarum, & adulteriorũ, quæ nostra ætas uidit, & adhuc uidet in Ecclesia Papæ. Nã Ecclesiæ Dei est alia faciès. Habet enim Episcopos uxoratos, & prædicat libertatem coniugiorum, nec præbet occasionem scortandi, sed omnibus modis tollit, & abrumpit eam. Nec propter aliud præcipit, ut Episcopi habeant suas uxores.

Scribit Theophylactus, id quod hic à Paulo dictũ est, talem uidelicet ordinandum esse Episcopum, quẽ sit unius uxoris maritus, eo dictum esse, ut hæreticorum ora occludantur, detrahentium seu obtrectantiũ nuptijs. Sed hunc scriptorem habuit orientis Ecclesia, inter quã, & suam occidentis, ipsi quoq; Papi stæ discernũt. Et fingũt in sua Ecclesia, recte scilicet

IN CAP. I. AD TITVM,

constitutum atq; ordinatum, & pie receptum esse, quod olim in Orientis Ecclesia nemo potuit neq; uoluit recipere, aut adprobare, ut piam & sanam constitutionem, qua uidelicet libertas cōiugij sacerdoti interdicitur. Vide igitur mirabiles uices. In ueteri orientis Ecclesia, non fuit hæreticus, quisquis probabat sacerdotum coniugia: In noua illa papistica Ecclesia hæreticus est, quisquis adprobat coniugia sacerdotum. Et rursus, in Ecclesia orientis hæretici sunt, quicumq; nuptias sacerdotum improbant & dānant, in Ecclesia autem papæ sunt uiri sancti Catholici & Christianæ pietatis curatores. Nisi quòd Ecclesiæ Christi hoc ipsum probare non possunt.

Quid igitur, & cui Ecclesiæ tandem iungemus & sociabimus Deum, Christum & Apostolos? Certe enim, in ecclesia Papæ, non recipitur laudator coniugij Sacerdotū, multo minus, qui præcipiat, ut Episcopi habeant suam quisq; uxorem. Male igitur illi omnes in Ecclesia papæ audiunt, qui fauent cōiugio sacerdotum, & papistis ipse quoq; Deus hæreticus est. Deinde Christus quoq; & Paulus istis sunt hæretici. Deniq; tota sancta Ecclesia catholica, est iudicio istorum quædam colluies immundiciæ hæreticorum. Quia oportet, ut in idem uerbū Dei tota consentiat, & adprobet cū Deo, Christo atq; Paulo coniugia Sacerdotū. Intelligis opinor ex his, quo usq; pro
mouerit

mouerit cum sua pietate & sanctimonia Papatus, qui habet Episcopos & sacerdotes, scortatores, leuones, & meretricum alūnos. Nihil per contumeliā dico, sed dolore Christiano propter afflictionē Ecclesie, & odio execrabilis turpitudinis, quæ defenditur pro iusticia & pietate, hæc omnia scribo. Nihil fingo, sed rem ipsam, quod nemo melius nouit quā papi stæ, & facti historiam narro, impijs in confusionē, pijs autem in suæ fidei confirmatijs rebur.

Sed hæc hæctenus, contra blasphemias, damnantiū honestatem coniugiorū in sacerdotibus, Ecclesie ministris. Venio nunc ad alterā illam partem, in qua recepi me dicturum, de digamia & polygamia, quæ fingitur à Papistis: & natura non est, uel digamia, uel polygamia Et tamen ita male audiūt, res illæ bonæ & sanctæ, (de honestis cōiugijs loquor.) aut per insidiā, aut per calumniā & malignitatē infamatae, u' etiam eorū coniugia, ceu immunda damnentur, & indigna iudicentur sacerdotibus, qui neq; digami neq; polygami unquā fuerunt. Contendunt itaq; quòd Apostolus ipse arceat ab administratione ecclesiastica, eū qui sit digamus, multoq; magis, si polygamus, propterea, quòd statuit, ne sit Episcopus, nisi unius uxoris uir. Sed postea affingunt, digamū esse, eū qui aut duas successiue uxores habuerit, aut qui ab alto relictam, id est, uiduā, in matrimonium suscepit. Vel

De papistica
digamia &
polygamia.

IN CAP. I. AD TITVM,

deniq; qui ab alio stupratam duxit, quanquã uirginem credens. Hos igitur omnes abigunt Papistæ ab administratione sacrorum, & sacerdotio, seu ecclesiastico officio priuant, digne scilicet, & uehementer papistice. Sic enim decet fieri ab his, qui ordinationem Dei, quæ est in puritate & honestate coniugiorũ, odiunt, & in omnibus infamant atq; dehonestant. Tum suam ipsorum hypocrisim & turpitudinem summis præconijs uehunt, & omni dignitate ornant in Ecclesia, quasi eo ipso placeant Deo, & sint digni officio & administratiõe ecclesiastica, qui quomodocunq; coelibes uiuunt.

Sed si caussa hac nostra, imò Ecclesiæ catholicæ, Iesu Christi et Dei Patris, serio afficiuntur Papistæ dicant obsecro omnium primo, nũ agnoscant, Paulũ sacerdotibus cõcedere libertatem coniugij, cum una uxore? Si enim non agnoscunt, ociose hæc & frustra de digamia & polygamia hoc tempore disputantur, tametsi à quibusdam, in infamiam coniugij sacerdotalis proferuntur. Si autem agnoscunt, quid spoliant Sacerdotes unitate uxoris, per suos execrabiles leges? Nam totum coniugij statũ reprehendunt & dãnant papistæ, ut illicitum & immundum in sacerdotibus, idq; contra Paulum, imò contra Deum. Et auferunt illis, quod Deus, & ministerio suo Apostolus Iesu Christi concessit, & donauit, Fures scilicet, & latrones

latrones perniciosissimi in Ecclesia, Qui sibi sumunt imperium in homines, in quos penitus nullū habent, & quidem, tam crudele, uiolentum, atrox, impium, & periculosum his, quibus usum propriæ coniugis interdicit, hoc est, uetant, ne Episcopus habeat suā uxorem. Nam ista crudelitate pharisaicæ legis, de præstando coelibatu ab Episcopis & sacerdotibus, plurimas haud dubie animas occidunt, ac perdunt, & priuant illas foelicitate æternæ uitæ. Quia non tãtum præbent occasionem licentiæ Scortationum & turpiſſimarum libidinum, sed etiam sunt efficax causa, fornicationum multiplicatarum in tota Ecclesia exemplo sacerdotum. Sed pergo:

Esto igitur, ut res per se indigna sit Christiano, & præsertim sacerdoti, digamia & polygamia, (de hoc enim non contendo, planeq; improbo eum, qui per intemperantiam & ardore libidinis, una sua uxore contentus esse nolit, et plures affectet, seu querat, &c.) tamen neq; digami, neq; polygami sunt, illi supra memorati, quos esse uos Papistæ fingitis. Nec sunt in coniugio inhonesto. Ideoq; nec prohiberi, aut deturbari, ab officio ecclesiastico debuerunt, si tamen in alijs idonei ad ministerium, & digni reperti fuissent. Non iam excutio negotium digamiæ, sed cum Papistis ago, qui honesta coniugia, per sua blasphema commenta damnant. Tum eorundem oc-

IN CAP. I. AD TITVM,

caſione, miniſterio eccleſiaſtico deiſciunt, qui eccleſiæ utiles eſſe potuerunt: & alios inutiles & pernicioſos admittunt, tantum ut phariſaico cœlibatu, ſeu ſimulata apud homines caſtitate, ſe Eccleſiæ probent.

Non igitur inter digamos numerari debuerunt, qui unius ſecundæ, aut uiduæ, aut corruptæ, mariti fuiſſent: multo minus reprehendi eorum coniugia, ut uicioſa & indigna Eccleſiæ miniſtris. Et ut contendas, digamum appellandum, qui eſt unius ſecundæ maritus, num eſt propterea in coniugio uicioſo & inhoneſto? Sed ſi coniugio utitur, digno Chriſtianus: quomodo idem coniugij ſtatus erit indignus Eccleſiæ miniſtro? Num coniugium per ſe honeſtum, uiciat miniſterium, ò hypocritæ? Sed quomodo digamum probabitis, aut coniugio parum honeſto uti, et in qui uiduam duxit in uxorem: aut qui ſtupratam duxerit, ignarus præſertim uiolationis ab alio factæ? Hos ſcilicet culpabitis, tanquam uicioſos & indignos miniſterio, propter alienam culpam, nempe uxorum? Et quidem earum, quæ aut non habent culpam ſeu uitium, ut uiduæ: aut ſi culpabiles fuerunt, per poenitentiam emendatæ ſunt, ut ipsis quoq; angelis & Deo probentur ac placeant, & cõmerito tamen Epifcopi apud paſiſtas indignæ reputentur. An non ſunt hæc ſumma ſcādala in Eccleſia Chriſti: qui uenit ſaluos facere peccatores, et poenitētes reuerſos recipit

in cœtum Christianorum & filiorum Dei? Tum filiarum, quæ commertio tamen ministri Ecclesiæ, apud papistas, indignæ reputantur?

Quid quòd his cõmentis digamiæ blasphemant opus & creaturam Dei? Nam si illæ tales nuptiæ, de quibus in præsentia loquimur, sunt indignæ sacerdotibus, seu ministris, quomodo non omnibus Christianis erunt indignæ? Nam omnium Christianorum, quis est magis altero, aut minus Christianus? Imò quis magis, aut minus sacerdos? Nonne hæc sunt ipsius met Petri, ad omnes Christianos? 1 Pet. 2. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus peculiaris, &c. Si ergo ministris Christianorum sunt indignæ istæ nuptiæ, quomodo non omnibus Christianis? Sit ergo summus Ecclesiæ minister, tamen minimus Christianus non est inferioris dignitatis coram Deo, & nullare parum honesta debet uti. Coram Deo, & in Ecclesia Christi cessat personarum respectus, nec alius alio maior, dignior aut minor est. Nec magnus, nisi quæ gratiæ prærogatiua efficit præstantem & magnum, in Christo Iesu. Non ergo damnabitis hæc coniugia in sacerdotibus, aut certe, in omnibus Christianis probabitis indigna & immunda esse.

Iubetis, ut honestatis publicæ ratio habeatur, maior in ministris, quàm in alijs? ergo inhonesta probabitis hæc cõiugia? Nam eadem blasphemiam usque redit.

IN CAP. I. AD TITVM,

Non est autem ferendum, ut uestris pharisaicis legibus, opus & ordinationē Dei infametis. Quin etiam si honestatis rationem haberetis, libera permitteretis coniugia sacerdotibus, omnium prorsus specierū, ut reliquis omnibus Christianis. Honestas sunt enim coniugia, & thorus matrimonialis, est immaculatus. Sed uos male audire facitis honestatem coniugiorū et pharisaismum docetis, & multiplicatis scoriationes, immundicias & peccata in Ecclesia. Nam etiam fieri potest, ut uestri isti cœlibes, quos creatis, summe displiceant Deo: nō propter aliam causam, nisi quia cœlibes uiuunt, etiam si cœlibatus sit res libera & media apud Christianum, ut cōiugium. Et nemo melior aut deterior sit propter ipsum: nemo magis, aut minus Christianus. Tamen non est liber immundis, non tantū qui incontinenter uiuūt, sed illis quoq; qui sunt uiciosi coram Deo impuritatem inuoluntarij cœlibatus.

Alijs itaq; papistarū indignæ creduntur nuptiæ sacerdotū, nec recipiunt nisi cœlibes. Alij, etsi cōiugia non damnent penitus in sacerdotibus, tamē secunda cōiugia uituperant: tū etiā, si Episcopus maritus sit, unius uiduæ, aut stupratæ. Ideoq; tales oēs remo uētur ab officio Ecclesiastico. Quid sit ergo? hoc scilicet. Ut frequenter reijciantur, hoīes literati, docti, in literis sacris exercitati, boni & honesti uiri, po-
 tentes

tentes in doctrina sana, ualentes exhortatione, & ad redarguendum contradicentibus sanæ doctrine apti, nulla alia culpa execrabiles papistis, nisi quia sunt uxorati, & in honorabili coniugio uiuunt. Hæc scilicet est operatio Diaboli, odientis cōiugia, maxime autem fœlicitatem Ecclesiarum, quarum uastitatem & euerisionem his uijs quærit. Rursus ad sacerdotium & episcopalem dignitatẽ ferè admittuntur, homines indocti, ignari sacrarum literarum, neq; boni neq; castitatis amantes, tantum pharisaico cœlibatu cōmendabiles, & plerũq; scortatores. In quo est desiderium & uoluntas Diaboli, qua quoniam uoluit in spiritibus pharisaicis & impostoribus, ex his fructibus iudicare de istis debemus, & cognoscere unde leges prohibili coniugij, & à quo, prodierint in mundum. Videlicet, ab ipso met Diabolo, cuius fuerunt ministri, ea in re, qui coniugia sacerdotum, seu ministrorum Ecclesiæ, damnauerunt. Multa sunt horribilia exempla, quæ me nimium uera scribere, de his calamitatibus ecclesiæ testantur.

Est autem inconsiderantiæ papisticæ aliud exemplum et argumentum, quòd hoc ipsum quod Paulus iubet, Episcopum esse unius uxoris uirum, digamis & polygamis opponunt potius, quàm licentiæ scortationũ. Quasi Paulus de numero uxorum Episcopi sollicitus fuerit potius, quàm de honestate uitæ, aut

Quid unitas uxoris, cur & quomodo Episcopis præcepta,

IN CAP. I. AD TITVM

non scandala uoluerit cauere potius & arcere, quæ præbent scortatores in Ecclesia, quã prohibere ne Episcopus unam secundã aut tertiam uxorẽ ducat. Quod igitur Paulus de unitate uxoris præcipit, nõ tam affirmatiue, quã negatiue necessario accipitur: ut Clarissimns Ecclesiæ doctor, Martinus Lutherus, in quibusdã suis propositionibus, de digamia Episcoporu, firmiter & clare probat, uulgatis anno ab incarnato Christo, 1528. Si enim affirmatiuũ esset præceptum, non liceret unquã Episcopũ cœlibem esse, sed necessario semper cogeret unius uxoris maritus esse. Voluit ergo, illo præcepto de unitate uxoris castitatem cõiugalem docere, quasi dicere uoluerit, uxorẽ habeat, & illa sua una contentus, caste uiuat. Ne uidelicet, aut uirgines uiciet, aut matronarũ pudicitiam uiolet, aut cum quauis alia scortetur.

Proinde unitas uxoris, significat honorabile coniugium, & castum illud, in quo maritus usu propriæ coniugis cõtentus, nullas alias petit. Præcipitur autẽ ea caussa Episcopo, illa unitas, ne, ut dictum est, sit scortator: & suo uiciose exemplo Ecclesias Dei perdat. Iubet enim Paulus Episcopũ irreprehensibilem esse: & illius necessitate præcipit, ut unam aliquã suam uxorem habeat. Alioqui, quis nescit, si Episcopus dono continentie & castitatis sit præditus, & uelit cœlebs permanere, id liberum ipsi esse: & non

cogi eum, ut uxore ducat? Sed cum non omnes Episcopi sint præditi dono continentiae & castitatis, libertas in usu coniugiorum, apud omnes Christianos, & Episcopos quoque, regnare debet. Sed Papistæ creant non solum, per suas impias, immundas & abominabiles leges, uerum etiam cogunt fieri Episcopos scortatores. An non enim uerbum hoc Dei, crescite & multiplicamini, omnibus hominibus accreatum et impositum est? nisi quem Deus ipse alio uerbo, aut facto, aut dono suo excipiat? Sed tu hypocrita, si tuis legibus prohibeas tantæ multitudini Episcoporum & sacerdotum nuptias, quid efficias nisi immundos & scortatores?

Sic ergo præcepta est unitas uxoris Episcopo, ut necessario semper suam uxorem habeat, si aliter pure uere, & scortationes uitare nequeat. Ut supra abum de copiose & clare docui, per hæc testimonia Pauli: 1 Cor. 7. satius est matrimoniū contrahere, quam uri. Et, propter supra uitanda, suam quisque uxorem habeat. Et per illa Christi, Matth. 19. Non omnes capiunt uerbum istud, sed quibus datum est. Et, qui potest capere capiat. His enim testimonijs docetur sane libertas coniugiorum, quæ omnium Christianorum esse debet. Quare flagitiosissimum est prohiberè Episcopum unitate uxoris, hoc est, prohiberi, ne suam uxorem habeat, esto sit secunda aut tertia, &c: Nec potuit hoc conari quisquam alius in Ecclesia

IN CAP. I. AD TITVM,

Dei, quã aduersarius iste Dei & Ecclesiæ Iesu Christi Antichristus, uastator omnis pietatis & honestatis. Qui regnans uel potius grassans ac tyrannizans in Ecclesia Dei, tanquã sit Deus, & cui liceat in totã Ecclesiam pro libidine sua seuire:

Prorsus enim simile facinus ac scelus est, arcere Episcopum unitate uxoris, atq; si prohibeas bonũ et honestum uirum esse, & iubeas scortatorẽ esse. Aut si prohibeas, ne officia alia faciat, sine quibus Ecclesiæ utilis esse non potest, uel præcipias, quæ si faciat, non potest non pernitiosus esse, aut noxius in Ecclesia. Da enim Episcopum, qui continentiaẽ dono nõ sit præditus, & fac coelibem esse & sine uxore uiuere, quid nisi scortatorẽ præficies Ecclesiæ, qui in sandis libidinibus omnia repleat? Hoc uero an non est fenestra Diabolo aperire, & Ecclesias illi permittere, ut bene & foeliciter institutas corrũpat, euertat ac funditus perdat? Quis enim nescit, quã sint noxij scortatores Episcopi in Ecclesia, & pastores meretricibus iuncti? Quales in papatu uidimus, & usq; in hodiernum uidemus, insigni testimonio fructuum & poenarũ impietatis, fraudis & astucia Diaboli, operationũ erroris, in prohibito coniugio Sacerdotum.

Dic quẽ serio docent timorem Dei, fidem in Deũ, proximi aut honestatis amorem, Episcopus scortator? Proinde non uetat Paulus, scribens de unitate
 uxoris

uxoris Episcopi, ne una mortua aliã ducat. Imò semper cogit aliã ducere, si aliter continens esse nequit. Talem enim requirit Episcopũ qui sit irreprehensibilis, qualis non est quisquis monogamus est, sed qui unã suam habet uxorem, siue primã, siue secundam mortua prima, aut terciã &c. cũ qua usu & consuetudine coniugali caste uiuat. Nec petit aliã, sicut existimandũ est nullã aliã caussam esse, cur præcipiatur unã suã uxore habere Episcopus, quã ne aut uirgines uiciet, aut alienas uxores polluat, aut licenter cũ quauis alia scortetur, sed ut sit sua una cõtentus.

Sed si contendas, unitatem illam uxoris, de qua Paulus loquitur opponi digamie & polygamie, tamen aliud nihil efficies, quã prohiberi pluralitatẽ illam uxorũ, quã lex Mosaica confirmabat, qua plures simul & eodẽ tempore, uir unus habere cogebatur. Quare non est mens Pauli, ut mortua prima uxore, Episcopus nullã aliam ducat, sed hoc uult, ut si cõtinentiẽ dono nõ polleat, una mortua, semper aliam ducat, ut suã habeat, sua utatur, ac uitet scortatiões. Vsq; adeo, ut si opus sit et casus ita ferat, secundã nõ tantum, aut terciã ducat: sed septimã quoq; ac ne sic quidẽ cesset alias ducere, si septem moriantur, &c.

Si enim uno anno, duobus aut tribus, septẽ uxores moriantur Episcopo, quis illum sua libertate fraudare possit, saltem iure diuino, ne aliam ducat? Quid si

IN CAP. I. AD TITVM,

in primo, aut altero mense, moriatur Episcopo, sua prima uxor, quid facias teli? Num alligabis hunc ad perpetuæ continentie periculosum coelibatū, ne dicam pharisaicū, id est, animi odientis coelibatum, & cohiberi à re uxoria nolentis? Sed hæc esset plusquã scythica crudelitas, quã Deus nusquã exigit à suis, sed cōiugia ex æquo omnibus libera permittit, tum Episcopis, tum alijs in Ecclesia, quos Episcopi habēt suæ curæ commissos. Linquendi sunt igitur Papistæ, isti qui coniugia Sacerdotum damnant, ut homines reprobi, & indigni quibus hac in re quisquã uir bonus obsequatur.

Pugnantia legum papistarum de coniugio sacerdotum.

Est autem magna uerietas & pugnantia Papistarum legum, quibus damnant coniugia sacerdotum, & tradunt, quibus nam in officium doctorum Ecclesie suscipi debeant, & qui non. Quarum hic alioquot subscribam, ut ex eis, tanquam exemplis impietatis, spiritus erroris deprehendi & iudicari possint. In Decret. dist. 26. statuitur, Episcopū debere monogamum esse, post baptismum, id est, quòd baptizatus possit unam assumere in uxorem, etsi prius quàm ueniret ad baptismum quoq; extiterit uxoratus, secundam tamē non possit ducere in uxorem. Rursus hic canon refellitur eadem dist. Ca. Acutius. Is enim pronunciat digamū, qui ante baptismum habuerit unā, et post baptismū alteram duxit. Ac uetat talem

talem suscipi debere in Episcopum. Hunc ergo talē, neq; eruditio, neq; pietas, neq; uitæ honestas, potest Ecclesiæ Papæ commendabilem reddere, cum tamen in ea notorij scortatores admittantur, neq; docti, neq; in alijs bonæ conuersationis & uitæ.

Sed proficiunt suo more papistæ, & subinde de-
teriores semetipsis fiunt. Siquidem quidam Marti-
nus Papa, dist. 27. Ca. Diaconus, cōiugia sacerdotū
& Diaconūm, in totum damnat, & uetat huiusmodi
ordinari, planeq; edicit, ne tales admittantur, nisi
uoto castitatis prius emisso. Tantum scilicet permit-
tit sibi impostor iste, in creaturas Dei, quibus nihil
habet imperare, & in leges Dei, atq; decretū Apo-
stoli, quasi superior illis fuerit, & dedita opera uo-
luerit Deo aduersare & pugnare. Deniq; præcipit,
ut si illi, qui uoto emisso peruenerint ad sacros ordi-
nes, reuertantur ad repetendas nuptias, tum officio
ecclesiastico cedant ac deponantur.

Eadē dist. Ca. Quod interrogasti, Nicolus Papa,
à Nōnis seu Monialibus, ut uocāt, requirit obseruan-
tiā perpetuā uoti continētiae, ac præcipit, ut maneāt
innuptæ, etiā si malint honestū cōiugiū deligere sibi:
Ita scilicet, nō dubitauerūt in utrūq; sexū seuire, et
totū hoīm genus captiuū ducere, & suis pharisaicis
legibus, de seruādo cōiuentiæ uoto stultificare. Ibi
dē alius Canon, cuius initium est, Presbyteris, et Pa-
pæ Calixto tribuitur, Monachis et laicis sacerdoti-

IN CAP. I. AD TITVM,

bus & Diaconis præcipit, ut ipsa quoq; contracta matrimonia dissoluant.

Distinctio mox sequens, 28. simili æstro & furoribus percita, agitur, quibus illa superior: Vnde Ca. Nullum, ex mādato Gregorij, uetat recipiendū ad subdiaconatus officium, nisi qui præstiterit antea uotum castitatis. Sequens Canon, Decernimus, Innocentij, eos qui in officio subdiaconatus & supra uxores duxerint, officio ecclesiastico priuat. His attexitur quoddam Decretum Concilij Toletani, idem exigens, ut agnoscas spiritum erroris & impietatis ipsa quoq; concilia dementare. Et paulo post aliud eiusdem farinae, ex concilio Arelatensi, ut uideas, quid negocij semper Diabolus habuerit, immiscens se concilijs, quæ creduntur errare non posse.

Et huiusmodi tenore longo procedit ferè ea tota distinctio, & annū uouēdæ castitatis plenū, & uoti irreuocabilis, statuit decimū octauū, in illis scilicet, quos uolūtas parentū, à primis infantiaë annis clericatus officio mādipauit. Isti autē ridiculi uel potius deplorādi uotarij, dicūtur ibidē appetitores uiaë Domini arētissimæ, & subdi scilicet iugo Domini leuissimo: cū sit plusquam infernalis catena & cruciatus damnationis uototali continentiaë perpetuo constringi. Tum, quia uotum hoc tale fit contra Dei uoluntatem: tum etiam quia non potest, nisi pharisaice & cum summa impatientia seruari, respectu scilicet

scilicet humani uoti & uirium humanarum, quibus in tantum fidentur, quasi res tantæ per humanam industriam possint præstari. Nam in quibus est amor continentie, & in quibus uera castitas uiget ac durat, in ijs nõ est, quia ipsi uouerunt aut præstet eam, sed quia ex dono Dci illis contigit, raro prorsus in hominibus in hac terra. Stultitiæ est autem & superbæ temeritatis ac præsumptionis, ea uouere, quæ præstare non potes, nisi Deo donante.

Ibidem refertur ex concilio Aurelianensi constitutio, quæ iubet, si relicta à sacerdote aut diacono mulier alij nupserit, aut cõtinentiam seruet, aut separetur, aut si dicto obedire noluerit, pariter cõ marito excommunicatione plectatur. O furiosam legem planeq; Diaboli instinctu promulgatam. Alia constitutio ex cõcilio Martini Papæ edicit: Si qua uidua episcopi, presbyteri aut diaconi alij marito tradita fuerit, nullus clericus, nulla religiosa persona cõ ea conuiuium sumat. Quanquam morienti per sacramenta subuenire pmittat. Sed quantos, obsecro, terrores desperabũdi in consciẽtia gignit, & opiniones peccati, ob rem in qua nullum prorsus peccatũ est. O homines peccati & filij perditionis. Denique hoc est opus & sanctiõem Dei, ut supra prolixè exposui, infamare, laqueos peccati iniicere infirmis, Deo aduersari & saluti hominum, uereq; Antichristum agere.

IN CAP. I. AD TITVM,

Ex opposito infertur quidam generalis Canon, qui dicitur apostolorū: Si quis docuerit sacerdotem sub obtentu religionis propriam uxorem contemnerē, anathema sit. Et adparet à bonis quibusdam, contra impios et pharisaicos spiritus, apostolorum iactatum fuisse, q̄ decreto apostolico de coniugio sacerdotum consentiret. Quo nomine ego quoq; libenter agnosco hunc eundem Canonem apostolorum esse, quia scripturis & doctrinæ apostolorū cōsentit. Cui quis quis aduersatur, suæ uanitati & hypocrisi innitens, de facto excommunicatus est, anathema & execrabilis Deo, etiamsi is esse ab Ecclesia nondum sit declaratus. Ac nisi cōuersus fuerit, nō potest saluus fieri.

Ita sunt quædam in laudem coniugij contra uituperatores & corruptores eius sancita in tercio concilio Gangrensi, sicut refertur dist. 30: Et in Nicena Synodo tentatum fuit, ne propriæ coniugis usus permitteretur episcopis, presbyteris & diaconis. Quod ne fieret, quidam confessor gloriæ Christi in persecutione, quæ facta est sub Maximiano, restitit, quem hystoriæ uocant Paphnutium. Ille igitur contradicens, honorabiles confessus est nuptias, & castitatem esse dicens concubitum cum propria coniuge. Suasitq; concilio, ne talem poneret legem, grauem asserens esse causam, quæ aut ipsis aut eorum iugalibus occasio fornicatiōis existeret. Et hæc quidem Paphnutius
licet

licet nuptiarum esset inexpertus, exposuit, synodusq; laudauit sententiã eius, & nihil ex hac parte sanciuit, sed hoc in uniuscuiusq; uoluntate non necessitate permisit. Hæc lege distin.³¹ Originaliter uero libro 2. hist. Trip. capite 14.

Sed Gratianus distin. 29, meminit aliquot cautionum, quibus scilicet omnes piæ & utiles constitutiones eluduntur à papistis, & quicquid est honestissimarum & optimarum consuetudinum priscæ Ecclesiæ. Citat autem præmemoratarum cautionum regulam ex Isidoro, quæ & si utilis esse alicubi possit, tamen Gratianus & papistæ illa impie abutuntur. Sed subscribam hic uerba Isidori, ut à Gratiano recitantur: Sciendum est, inquit, q; pleraq; capitula ex causa, ex persona, ex loco, ex tempore consideranda sunt. Quorum modi, quia medullitus non indagantur, in erroris labyrinthum nonnulli intricando impingunt, cū antè iudicant quàm intelligunt, antè culpant, quàm iterado lecta perquirant. Ad idem facit, quod mox ex Gregorio idem Gratianus citat. Regulæ sanctorum patrum pro tempore, loco, & persona, & pro negotio instante necessitate, traditæ sunt.

Ars eludendi
pias constitu-
tiones.

Huius igitur regulæ potest esse aliquis usus, potest etiam in abusum torqueri. Et agnosco, si talium circumstantiarum diligens ac prudens ratio habeatur, quòd aliqua patrum excuset, quæ alioqui re-

IN CAP. I. AD TITVM

prehensibilia uideri potuissent. Atque ita certe & decretum apostolorum excusaturi, illud Act. decimoquinto, de non edendis quæ essent idolis immolata, & abstinendo à suffocato & sanguine, quia hoc donatum est illis temporibus, quæ habuerunt multos infirmos, conuersos ex Iudæis ad fidem in Iesum Christum, qui non potuerunt recipere protinus nullas constitutiones rituum Mosaicarum amplius seruandas esse. Ita profuit iam nascente Ecclesia uirginitatem & coelibatum ualde extollere contra licentiam Iudaici coniugij, de qua Matth. 19. & gentilis scortationis, si prudenter hoc tentatum semper fuisset. Sed papæ his mitigationibus fœde & impie abutuntur, quia iubent, ut illas omnes constitutiones tanquam necessarias perpetuo obseruemus, quæ hoc tempore non faciunt, quàm ad abominationes antichristianas constabiliendas.

Deniq; pro ueteribus bonis constitutionibus nouas & pessimas introducunt, & si quando inter se pugnant patrû constitutiones, semper iubent deteriores retinere, atq; adeo, si quæ sunt ueterû malæ ac prauæ constitutiones, eas continuis alijs legibus in deterius corrumpunt, cuius habes iam supra posita & allegata à me exempla. Ideo & nos in contrarium ipsis ambulare uolumus ac debemus, & nihil benigne, nihil clementer interpretari. Nihil dissimulare, quod habet aliquam

aliquam foeditatem seu turpitudinē aut impietatem, sed hoc, quicquid est, protrahere, & in publico Christianorum coetu arguere, accusare, traducere ac difsamare. Qui a non ferunt ulla, quanquam pijsimas, suarum constitutionum leges mutari & corrigi.

Proinde hoc tempore ualde extollimus cōiugium sacerdotum contra cœlibatum, qui uidelicet in Ecclesia Papæ ferè est inane & uacuum nomen, titulus & gloria sine re, tum perniciosissimi exempli in Ecclesia Iesu Christi. Alioqui nulla causa est, cur cœlibatui coniugium præferatur, aut coniugio cœlibatus.

Nam suam laudem uterq; status habet & meretur: Nec iam oportet rationes dicere ultra eas, quas dixi suprâ tam prolixè & copiose. Sed aliquot tamen exempla subscribam, ex quibus intelligi possit, quomodo papistæ impias constitutiones impie mitigent, & abolis bonis legibus non retineant in Ecclesia sua, nisi pessimas constitutiones.

De constitutionibus illis sanctioribus, quæ nuptias quibusdam in clero liberas permiserāt, diaconis præcipuo, dicitur distin. 28. quòd hoc ipsum intelligendum sit, uel ex tempore, uel ex loco. Ex tempore quidem, quia nondum fuerat introducta cōtinentia. O uanam rationem, quasi Christianæ continentie non fuerit semper æqua necessitas ab omnibus præstandæ, aut quasi pie continentes sint, quicunq; cœlibes uiuant.

IN CAP. I. AD TITVM,

Ex loco autem, quia Orientales Ecclesie non susceperint generale uotum castitatis, quasi uouendi ratio dolo & fraude introducta in Ecclesiam, & uiolenter à multis extorta, possit probabilem efficere hanc pharisaicam & sceleratam consuetudinem uouendi. Sic ergo durant papisticæ leges de prohibitis nuptijs cleri in Occidentis Ecclesiis. Lege similis constitutionis elusionem dist. 3. Ca. Quoniam, usq; ad finem eius constitutionis.

Distin. 30. dicitur, q; illud in Canone apostolorum & Gangrensis cōcilij pro coniugio sacerdotū ex causa consideretur & tēpore. Causā autē fuisse hæresim Manichæorū, q̄ coniugiū detestabatur, quasi hæresis Papæ sit iustior & tolerabilior, q̄ coniugiū in clero ita dānat ac detestatur, ut nemo ex laicis ignaris scripturarum sanctarū non possit suspicari, nuptias esse rem fœdā coram Deo, & q̄ parum gratū efficiat coniugatum coram illo. Audi enim papisticam rationem cur isti, qui sunt in subdiaconatu & supra, debeāt abstinere à commercio uxorū, seu coniugali, quæ red datur, dist. 28. ca. Decernimus. Cum enim, inquit impostor Innocentius, ipsi templū Dei, uasa Domini & sacrariū spiritus sancti debeant esse & dici, indignum est eos cubilibus & immundicijs deseruere.

Primum Innocentius iste, quisquis fuit, non curo, mihi certū est spiritu erroris & summæ blasphemie

in hac constitutione actum fuisse. Is ergo fingit principio solum papisticum clerum, siue, ut mitius dicam, Ecclesiæ ministros tantū esse templum Dei, uasa Domini & sacrarium spiritus sancti, qui præ alijs Christianis nihil habent, ullius prærogatiuæ minimæ, nisi quòd ex officio tenentur uerbum Dei publicitus prædicare, & sacramēta alijs, tanquam serui, administrare. Insanit ergo contra doctrinam Pauli, qui hoc tribuit omnibus Christianis, quod ipse solis ministris. Tum etiam cōtra doctrinā Petri, qui omnibus Christianis scribens. 1. Pet. 2. Vos, inquit, estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus peculiaris, ut uirtutes annuncietis eius, qui è tenebris uocauit uos in admirabile suum lumen & c.

Et tamen Gratianus non sanius colligit rationes ex suis Decretistis (frustra laborās & frustra sudās, ut discordantes canones cōcordet, quod ex professo sibi sumpsit) distin. 31. ubi ponit rationem à temporum circumstantia sumptā, abrogans canones, qui sacerdotum coniugia probant, & adprobans quæ improbant, ac dicēs, quia olim non fuerit institutum, ut sacerdotes continentiam seruarent. O inconsiderantiam & temeritatē, qua libidini Pontificū oīa tribuerunt, quasi potuerint pro arbitratu suo omnes leges tollere, etiā si honestas & pias atq; adeo Dei leges. An potest ulla cōstitutio unquā ualere cōtra dei leges?

IN CAP. I. AD TITVM

Quid quòd Innocentius, quem dixi, impudēter asse-
rit coniugia esse quasdam immundicias, & coniuga-
tos dicit immunditijs deseruire? cum Apostolus ad
Heb. 13. coniugium prædicet honoratum, & thorum
matrimoniale impollutum.

Sed tamen his Satanæ legibus prævalentibus ma-
nent prohibitæ nuptiæ sacerdotum, & creduntur à
plerisq; piarum constitutionū esse. Tanta est ira Dei
ulciscētis se de impietate nostra & ingratitude.
Quia dilectionem ueritatis non recepimus, ut salui
efficeremur. Præterea multa uana, friuola ac stulta,
nec melioris notæ quàm hæc sunt, quæ proxime inno-
centij titulo retuli. Leguntur autem ea, si quem uide-
re iuuat, dist. 31. Quanquam his impijs constitutioni-
bus solæ occidentis Ecclesiæ à Romanis episcopis in-
tantum uexatæ sunt. Orientis enim Ecclesiæ semper
liberius egerunt, ut legitur. distin. 31. Aliter se habet
Orientaliū traditio Ecclesiarū, aliter huius sanctæ
(id est, execrabilis) Romanæ Ecclesiæ. Nam eorum
sacerdotes & diaconi atque subdiaconi matrimonio
copulantur. Istius autem Ecclesiæ (matris scilicet ab-
ominationum) uel Occidētalium, nullus sacerdotum,
à subdiacono usq; ad episcopum, licentiam habet con-
iugij sortiendi.

Volo prædictis attexere quandam impiam & in-
doctam ratiocinationē Leonis Pape, quæ est dist. 32.

Omnium

Omniũ sacerdotũ tã excellẽs est electio, ut hæc quæ in alijs membris Ecclesiæ uacãt à culpa, in illis tamen habeantur illicita. Sic. n. loquitur de coniugijs, quæ pro mera libidine papistica & arrogantia Pontificia fingit in Ecclesiæ ministris damnabilia esse, habere culpam, & illicita esse, quæ suprã di dicimus, autoritate Apostoli, esse pia, sancta, et necessaria in Ecclesiæ ministris. Fingit tamẽ matrimonia in laicis uacare culpa, quasi rẽ seriã agat, cũ hoc attexat, ne aperto deprehẽdatur Deo nostro aduersari, opa & facta eius criminari. Huiusmodi stolidas imposturas plures require in eadẽ dist. in qua hũc quoq; audaciissimũ Canonem cuiusdam Urbani Papæ deprehendes innocentiã uxorũ mulctantis. Ca. Eos qui. Nam principibus, inquit, indulgemus licentiã, ut eorum (q; uxoribus proprijs abstinere nolint) sceminas mancipet seruituti. O barbaricã crudelitã in Põtifice, & latrociniũ inauditũ, cõiuges effluctim se amãtes separare. Quis ergo dissoluit cõiugia, quæ Deus cõiũxit? Quis damnat nuptias à Deo ordinatas, si Romanistæ non damnant indigni episcoporum nomine & titulo? Tantum abest, ut pro orbis uniuersalibus episcopis istos impostores oporteat agnoscere. Sed & quis dedit Papæ hanc potestatem, imperandi seu indulgendi principibus, ut seuiant in innoxias uxores sacerdotum, si non ex tyrannide Anichristiana sibi hanc usurpant?

IN CAP. I. AD TITVM

Sed piget ac tædet, in his sordibus impietatis & blasphemiarū diutius immorari. Quamquam nō tempero mihi, qn hoc caput blasphemiarū quoq; adiiciā, quo præcipiunt, ut qui uirgines ducūt in uxores, uolentes postea admitti ad ministerium ecclesiasticum, prius separentur ab uxoribus. Ita ergo soluunt matrimonia, quæ debent inuolabilia esse, & contēnunt illud Pauli, Vir uxori debitā beneuolētiā reddat & c. Quin etiā ne nō multiplicētur peccata & præuaticationes in Ecclesia, etiam illius uxori, qui admissus sit ad ministerium in Ecclesia, nō permittūt, ne quidem post illius mariti sui mortē, ut facultatem habeat alij nubendi, quamquam solutæ & liberæ coram Deo & mundo à lege uiri Rom. 7. uidelicet iam uita defuncti, & nihil cum uxore sua in re coniugij amplius habentis. Lege dist. 32. Ca. Seriatim.

Ita ergo seruiunt papistæ in utrunq; sexum, & ipsas quoq; Dei leges contēnunt. Atq; adeo salutis & perditionis Ecclesiarū nullā prorsus rationē habent. Et quoniā indignū iudicāt ecclesiastico officio, eū q̄ habet uxore, autores sunt, ut totus cōiugij status, ceures multis modis foeda et abominabilis, in oīm existimatiōe sordeat. Quæ uolui hoc loco oblata occasiōe referre, ut ex eisiudicētur illæ demoniorū doctrinæ, q̄ bus impostores & pharisaici spūs sacra cōiugia damnat, ita ut futurū in Ecclesia Paulus dudū prædixerat,

ut est

ut est 1. Timoth. 4. uidere. Sed pergam nunc, & reliqua illa quæ idem apostolus inter decora & ornamenta episcopi numerat, quibus ille præ alijs excellere debet, referre, & sermone copiosiori pro gloria Euægelij & Ecclesiarum bono, quantum per Domini gratiam à me fieri potest, illustrare

LIBEROS HABENS FIDELES.

Necessarium hoc præceptum est, de cura episcopi erga suos liberos, quam exhibeat illis fidei institutione, circa disciplinam Domini. Hæc. n. si diligentia & sedulitate eius proficit in eis ad ueram & Christianam pietatem, ut credant in Deum, religiose uiuant, & timorem Domini in omni uita sua retineant, præbet testimonium episcopo suæ pietatis in Deum, & dabit significationem optimæ spei fore, ut alijs quoq; fideliter seruiat, & scilicet tradat uerbi Dei prædicationem & doctrinam. Cõtrà, si filios habeat infideles, luxui deditos, & rebelles, graui & intolerabili infamia aspergitur episcopus, tũ ipse quoq; creditur parũ utilis, ne dicã pniciosus omni reliquæ Ecclesiæ fore custos. Hac causa certe Paulus 1. Tim. 3. ubi eadẽ præcepta tradit de forma & ornamento episcopi, ita scribit, Oportet episcopũ irreprehensibile esse, suæ domui bene præsentem, subditos habentẽ filios, cũ oĩ grauitate. Si q̄s. n. domus suæ præesse nescit, quõ ecclesiæ Dei curã habebit? Nã & grauiore scandalo peccant

IN CAP. I. AD TITVM,

in Ecclesia, si episcoporum liberi sint infideles & institutionis Christianae contemptores, si praesertim sciatur, tales negligentia episcopi factos esse. Ac notum est praeterea exemplum filiorum Eli, & negligentior institutio ex 1. Reg. 2. quorum peccata Deus, & in reliqua tota multitudine castigauit. Praeterquam quia in multis exemplis ipsi alijs noxij erant, tanquam communes & publicae quaedam pestes. Idcirco episcopi et pastores Ecclesiarum maiorem operam dare, & singulari quadam diligentia & cura aduigilare debebunt, ut suos fideliter & pie instituunt, uerbo Domini gubernent, & ea tradant in disciplina & castigatione, per quam in timore Domini retineantur. Ita enim requirit Paulus fideles, ut non tantum morigeri sint parentibus, & dicto obtemperent, sed in primis, ut pietate in Deum per timorem Domini & fidem Christianam praepolleant. Ne quo modo alijs noxij sint prae uita exemplo, & faciant, ut doctrinae pietatis male audiat & blasphemetur. Quin potius inuitet omnes alios ad pietatem, & Christianae uita conversatione reddat commendatorem uerbi Dei doctrinam.

NON OBNOXIOS CRIMINI LUXVS,
AUT QUI SVNT INTRACTABILES.

Ledit enim nomen & gloriam Euangelij, quicquid in infamiam episcopi cedit. Et propter hanc precipuam causam, ut dictum est, attentius cauere episcopi debent, ne propter liberorum luxum & inordinatam
uitam

uitam ipsi male audiant, & per consequens uerbum Domini, et gloria Euangelij contēnatur. Vt ergo Paulus requirit, ut sint fideles episcoporum liberi, hoc est, fide & timore in Deum præditi. ita p̄ subiecta iubet illos à certis quibusdā uitijs exterioribus abesse, quæ uidelicet Ecclesias grauius lædūt, & grauiora mala in publicū accersunt. Primū inquit, ne sint accusabiles ob luxū, hoc est, ne indulgeāt luxui & intēperantiæ, ut merito p̄pter hæc uitia accusari uideātur, et in publico traduci. Nō tātū peccātes in aīas suas, sed et scādālū morū alijs præbētes, infāmes ob luxum et intemperantiā. Temperantiā enim opponitur crimini luxus, quod hoc loco dicitur à Paulo ὀσωρία. Et ut tēperantiā est moderatio oīm affectuum, & regnum suum exercet in animo, in oculis, in sermone, in incessu, in cibo, in potu & usu oīm rerum moderato, ita in luxu est intēperantiā, immoderati sumptus, prodigalitas, uarij et indecori gestus, turpitudine in sermone, in factis, tū immoderatus & inhonestus rerum omnium usus. Vnde in crimine luxus sunt hæc omnia uitia, affectibus prauis frena laxare, & regnum concedere, delectari turpitudine, & impudicitia, tū sermonū tū gestuū, suas opes et facultates prodigaliter p̄dere, & cū sceleratis cōsumere, sectari crapulam, ebrietatē, Venerē & c. Et sunt infāmes ob luxū, q̄ temulētiae, cōmissiōibus et libidinibus indulgēt, aut

IN CAP. I. AD TITVM,

alijs uicijs iam memoratis, uel similibus horum, non modo apud Christianos, uerum etiam apud Ethnicos & quaslibet prophanas gentes. Alterum in externis uicium, quod à liberis episcoporum cū primis abesse Paulus requirit, est non subditum esse, hoc est, non parere uidelicet earū impio & castigatiōibus, à quibus regi & gubernari debeas. Loquitur itaq; de inobedientia & rebellioe, qua pleriq; parētum suorū monita nō serunt, & publicarum legum ordinationes cōtemnunt. Debent aut̄ parentum suorū monitis, Magistratuū edictis & legibus obediētia & honorē, prorsus oēs hoies, q̄ si episcoporū liberi nō pr̄stiterint, ipsos quoq; suos parētes efficiūt culpabiles, & pater episcopus pr̄cipue grauißima infamiæ nota apud oēs in tota reliqua ecclesia laborabit. Accusabitur. n. neglectæ institutiōis suorū, quos prouehere poterit ad pietatē, sed impie p̄diderit, quasi ipse quoq; parū timeat Deū. Ac dictum est, non posse de tali spem bonā concipi, futuri scilicet fidelis dispensatoris in domo Dei, id est, Ecclesia, uel qui sit negocium Christi & Ecclesie sinceriter tractaturus. Ut uel propter hanc causam remouendus à ministerio, aut non admittendus uideatur, si pr̄sertim constet, q̄ sua ipsius culpa liberi tales sint effecti, ut uidelicet luxui seruiant, & turpia atq; immoderata delignant sibi & consecrentur, aut sint immorigeri & intractabiles.

Oportet

OPORTET ENIM EPISCOPVM INCVL
PATVM ESSE, TANQVAM DEI DISPEN
SATOREM.

Suprà admonui, Paulo eosdem dici & esse presby
teros & episcopos, quod hic omniũ maxime liquet.
Nam quos paulo ante dixit presbyteros, eos hic ad
pellat episcopos: illud ab ætate, hoc ab officio nomen
eis tribuens. Tametsi adpellationibus episcoporum
multi sibi blandiantur inaniter et male, quasi aliquid
maius sint presbyteris, cum interim officiũ facere ni
hil prorsus curent. Nec affectent, nisi imperium &
dominium in Ecclesiam, nullo modo ipsis à Deo cõ
cessum Deniq; non agnoscunt officium, nec quãmpha
risaice et simulate adpeliãt sese seruos seruorum Dei.

Docui præterea, q̄ his nominibus, presbyterorũ
scilicet et episcoporũ significantur ecclesiæ ministri
et doctores. Nõ sane eos qui ociose agunt, & de Eccle
siæ opibus saginantur, ut qui nihil operis faciunt, ne
minẽ docẽt aut consolantur ullo ecclesiastico officio,
quin etiã collata Ecclesiæ bona in ministrorũ et pau
perũ usum, ipsi in delicijs suis p̄ luxũ & infãndas libi
dines pdunt, sed q̄ Ecclesiæ uerbi Dei prædicatiõẽ et
doctrina gubernẽt, sacramẽtis consolentur atq; confir
mẽt. Quod in summa est hoc, oẽ qd̄ ab episcopis expe
ctatur, et Ecclesiis illis debẽt. Plus autoritatis seu po
testatis nõ habẽt, nec aliud officium requiri ab eis põt.

IN CAP. I. AD TITVM,

Et qui plus sibi usurpât noīe & titulo episcoporum, aut diuersum à iā dicto efficiū faciunt, nō sunt episcopi, sed impostores & quiduis potius quàm utiles Ecclesie. Nam & Paulus inquit 1. Corinth. 4. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Quæ sententia neq; plus, neq; aliud tribuit episcopis, quàm iam dixi.

Deductum est autem episcopi nomen ab inspiciendo, uel consyderando & recognoscendo, & eum significat, qui curam agit & prospicit de rebus necessarijs. Quem latine dicere possis inspectorem siue obseruatorem, qualem Christus egit curatorem, episcopum & pastorem animarum nostrarum, sicut Petrus eum adpellat 1. Pet. 2. Aut qualem fuisse Paulum in omnibus scriptis eius cernimus, & in relatiōe eorum quæ à Luca de gestis Pauli sunt scripta. Aut denique qualis Petrus fuit, qui sibi presbyteri adpellationem tribuit. 1. Pet. 5. Neq; idcirco minus apostolicæ seu episcopalis potestatis usurpauit, quàm reliqui quoniam dicti sunt aut fuerunt ueri in Ecclesia Christi episcopi. Et tamen nihil aliud sumpsit sibi, quàm docere Euangeliū de Christo, & prædicare poenitentiæ nomine Christi, tum administrare sacramenta, sicut testantur ipsius scripta, & quæ relata sunt de contionibus Petri in actis apostolicis ab euangelista Luca.

Sunt ergo Ecclesiarum ministri episcopi, & seruitutem

seruitutem illis debent. Nec prius satisfaciunt officio,
 quam Euangelium de Christo in Ecclesia annunciet,
 & peccatores illo consolentur. Simul poenitentiam
 doceant, & sacramenta ministrent. Tum deniq; &
 insidiatores puritatis doctrinae pseudoapostoles, q̄
 tum possunt, arceant ab Ecclesia. In hoc enim tali ob
 sequio bene praesunt, & bene ministrant, ac recte
 seruiunt, in Ecclesia. Qui uero rem suam agunt, aua
 ri & ambitiosi, & opes ac dignitates titulis Episco
 porum sibi quaerunt, sunt publicae quaedam pestes in
 Ecclesia. In quas animaduertere decuit Magistratus
 & principes seculares, & nisi se corrigerent offi. io
 ecclesiastico deijcere.

Hic uero notabimus, quoniam hanc sententiam,
 oportet Episcopum irreprehensibilem esse, Paulus
 ceu rationem facit, subiectam prioribus illis, in qui
 bus praecipit, de coniugio & liberis Episcoporum.
 etiam intelligi ex ea, cur requirat uxoratum Episco
 pum, aut qui liberos fideles habeat. Nempe, ut epis
 copus sua una uxore contentus, alias non polluat. Ne
 uidelicet ipse reprehensibilis, infelicem doctorem se
 praebet. Similiter, si liberos habeat infideles, luxu
 & intemperantia corruptos, & inobedientes, hac
 quoq; infamia laborans Episcopus, sit inutilis mini
 ster. Cum ergo facile non sit praestare ueram conti
 nentiam in hac carnali natura, nec nisi ab illis, quibus

IN CAP. I. AD TITVM,

donata est à Deo, præstari possit, Ideo requirit ab Episcopo Paulus, ut suam uxore habeat, ne alias quas cunq; mulieres uiciet & corrumpat. Interim nihil huiusmodi requirit ab his, qui dono continentie uere sunt præditi, sed gratulans haud dubie sinu eos suo dono frui. Ut satis liquet ex his quæ sunt, 1 Cor. 7. Nunc reliqua Episcopi decora consideremus.

NON FRAEFACTVM.

Descripturus formam Episcopi Paulus, quo ad ipsius personam, primo per negationem tractat, à quibus illum uicijs abesse oporteat, deinde per affirmationem, quibus uirtutibus deceat esse ornatum. Locus est pie eruditus, et sanctè doctus, uidelicet referretur apostolica cura & sollicitudine pro omnium Ecclesiarum salute. Nam hæc multiū promouetur, si illis cõtigerint pij, sancti, eruditi & fideles ministri atq; doctores, qualis hic à Paulo describuntur. Sed uideo optabile esse magis, quàm pronum aut facile, tales reperire, qui per Ecclesias, in singulis locis, ministerijs ecclesiasticis, ubiq; præficiantur.

Paulus tamen recte facit, admonēs quales esse referat ac deceat, qui eliguntur, & quibus ecclesiastica ministeria, siue ecclesiarum gubernacula traduntur. Nam hinc, qui electi & uocati sunt ad ministerium, possunt legentes discere, quid se deceat Ecclesiis præstare, si tamen uelint digno nomine Episcopi & pastores

stores illarum esse, aut perpetuo exulare ab immortalitatis gloria, & æternæ uitæ hæreditate. Nã quæ hic Paulus scribit, consciētias presbyterorum ligāt, & officium exigunt, quod nisi præstiterint, non sunt Episcopi, aut pastores Ecclesiarum, sed fatui, stulti, infideles, inutiles & perniciosi serui, eijciendi in extremas & æternas tenebras, ubi erit fletus & stridor dentium, ibiq; perpetuo cruciandi et plectendi. Sicut legēs discere potes, Matth. 25. Luc. 12. Ezech. 3. 1 Cor. 9. &c. Nostrum uero est, sedulo ac diligenter precari, ut Dominus ipse tales operarios, quales hic à Paulo describuntur, in suam messem mittat, illustraturus gloriam gratiæ suæ, & regni iesu Christi, ad promouendam ac perficiendam electorum suorum salutem.

Itaq; primum illud αὐθάδεια, uetus interpret uertit Superbum: Erasmus Rot. præfractum. Significat autem durum, & inflexibilem, atque ut idem Erasmus exponit, sui sensus plus satis tenacem. Lutherus germanice reddit eigensinnig. Compositum nomen, ab αὐτὸς & εἰς, placere. Quare hoc uicium est in istis, qui sibi ualde placent, quòd suo ipsorum iudicio sint uehementer eruditi, sapientes, aut quomodocunq; aliter admirabiles alijs. Efficit igitur contumaces, & superbe atq; arroganter de se sentientes, ac nimium sibi confidentes: multum

IN CAP. I. AD TITVM

de falsa persuasionis scientia, eruditione ac uiribus
 præsumētes. Quales rebus publicis, & secularibus
 & ecclesiasticis, non possunt non noxij & perniciosi
 esse, ubicunq; reperiantur. Quia nec meliorum aut
 doctiorum permoti autoritate cedunt sua sententia:
 quanquam erronea & impia. Sicut legimus in here-
 tics hoc uicium regnasse: Arrianis & similibus. In-
 dignum est igitur Christiano Episcopo uicium: tum
 omnibus modis fugiendum. Nam spiritus propheta-
 rum, ut Paulus inquit, 1 Cor. 14. prophetis subijciun-
 tur. Et, si alij reualatum fuerit sedenti, prior taceat.
 Et 1 Theff. 5. scribit: spiritum nolite extinguere, pro-
 phetias nolite spernere. Omnia probate, quod bo-
 num est tenete.

Reprehendit igitur hic locus eos quoq; qui sibi
 tribuunt principatum in Ecclesia: quod tam iudum
 faciunt cum ineffabili superbia & pertinacia pon-
 tifices Romani. Volunt enim ab omnibus audiri: &
 uicissim neminem audire. Et iubent, ut in omnibus re-
 cipiantur à nobis: etiam in illis quæ manifesto pugnant
 cum Euangelij doctrina, institutione & ordinationi-
 bus Christi & Apostolorum. Nam sibi tribuunt, &
 potestatem habeant, statuere & ordinare in Eccle-
 sia, quicquid uelint, quod nullo modo est ferendum,
 aut concedendum ipsis. Sunt enim ministri alieni uer-
 bi, non Domini, sed serui Ecclesiæ. Sed nullum moni-
 torem,

tozem, ut dixi, audiunt, & nec reuicti de errore & impietatibus corrigi uolunt. Tanta regnat contumacia impietas in eis, ut maior esse non possit. Nec erit aliquando alia similis ei, quia cum arrogãtia ista sua & superba pertinacia, etiam summam tyrannidem coniunxerunt. Nam omnium conscientias, suis imperiosis, pharisaicis & impijs traditionibus uiolenter & tyrannice diuexant & opprimunt, & sibi regnum sumunt, ubi penitus habent nullum. Abstineo ab exemplorum tractatione. Nam quilibet facile intelligere possunt, quæ hic dici omnia possent.

NON IRACVNDVM.

Hoc ideo, ne priuatis affectibus uideantur Episcopi indulgere atq; seruire, potius quàm negotium uerbi Dei pure tractare. Itẽ, quia nihil sinit iracunde perficere, illum quem corripuit. Nam iracundi iudicium ueruertit atq; corrumpit, & ueri intelligentiam adimit. Quin etiam, rapit eo usq;, ut per uindictæ cupiditatem contra officium faciat. Deniq; duriore & furiosa increpatione, quali utitur iracundi, aliorum animi alienantur, à uerbi Dei disciplina. Quia cum irascuntur intempestiuiter, & præter modum, doctores, in eo dant significationem, quod tyrannidem affectent potius, quàm gloriam Christi & Ecclesiarum salutem propagare. Quare non lædunt solum, eos in quos per iracundiam sæuiunt, uerum etiam

IN CAP. I. AD TITVM,

alios, à quibus uel deprehenduntur solum iracundè esse, & potestate concessa per animi morbos abuti.

Quid, quod indecorum est furere & sauire Episcopum, etiamsi iracundus nulli noxius esset? Nam quod apud omnes alios uiciosum est, in Episcopo & doctore magis uiciosum est, & minus ferendum. Nempe, à uicijs mortalibus superari, & regnum eis concedere. Quod damnatur in omnibus, qui fidem gratiæ Iesu Christi profitentur. Nec potest in alio reprehendere aut corripere Episcopus uicium, in quo ipse damnabiliter laborat. Quia solet regei in eum accusatio, & correptio, ac dici, medice, cura te ipsum. Infoeliciter ergo docebit & corripiet, qui se prius non docet & non emendat, si quem uelit in simili uicio laborantem docere, uel castigatum emendare.

NON VINOSVM.

Non est obscuratio, cur à uinolentia abstinere prohibeantur Episcopi. Destruit enim uigorem ingenij, uini immodicus usus, & ad rem Euangelij plane ineptos facit eius doctores. Quem enim recte doceant, prudenter exhortentur, aut serio corripiant temulenti? Aut, quomodo reprehendat Episcopus in alijs, quod in se reprehensibile habet, & mortale delictum? Cum enim in homine priuato sit turpis, impia & scelerata, uinolentia, quanto magis in Ecclesiæ doctore? Ego sane homini ebrioso nulla in re si-

dendum

dendum esse, uel tuto credi posse, existimo, tantum abest, ut persuadear uinosis salutem animarum nostrarum tuto credi posse, uel administrationem Euangelij recte committi.

Lepida est græce uocis compositio. Significat enim πᾶσις non eum solum, qui assiduus est et immodicus in uini usu, siue multo uino deditus, sed et furiosum præ uino, hominem intractabilem, et indigne se gerentem ex temulentia. Quales esse cernimus omnes ebriosos, uidelicet contentiosos esse, prodigos, scurriliter cachinnari, et leuiter de rebus grauissimis nugari. Solent præterea male de alijs loqui, et alia turpia et nephanda designare. Que omnia ministerium Euangelij deformant, tum in Episcopi persona, quæ lucere debet honestissima uite exemplo in Ecclesia, grauius et conspectius crimen habent. Magna igitur ratio est cur in Episcopo uinolentia tolerari non debeat. Nam et Paulus in genere ad Eph. 5. inquit, Nolite inebriari uino, in quo luxus est. Is autem est abominabilis ista ἄσωτία, de qua supra dictum est.

NON PERCVSSOREM.

Ad animæ et lingue officium referri debet, hoc quod deprecatur Paulus, ne sit percussor Episcopus, hoc est, in reprehendendo et obiurgando nimis sæuus et asper. Nā quorundam est immodica uirulentia in corripiedis

IN CAP. I. AD TITVM

& castigandis aliorum erratis, ut credas, quòd non
 spectent aut querant, quomodo qui lapsi illa correptione emendentur, sed sui aliquam ultionem & uindictam. Isti igitur legant secum illud Pauli, Gal. 9.
 Fratres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis, talem instaurate in
 suo spiritu, considerans te ipsum, ne & tu tenteris.
 Alter alterius onera portate, et sic perficietis legem Christi.

Iam etiam formæ huius præceptionis petantur ab exemplo lenitatis & mansuetudinis Christi. Nã quoslibet peccatores ille mira facilitate recepit, & pœnitentiam agentes benigne cõsolatus est. Deniq; omnes blandissime ad se uocat, dicens, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiã uos. Hęc ergo exempla qui imitãtur, etiam probant se affici Euangelij causa, & illam serio agere in Ecclesia. Sicut & Paulus 1 Timoth. 1. Ut alia eius taceam. Nam exemplum præstitæ sibi gratiæ, alijs proponit in consolationem. Qui uero sunt uirulenti & contumeliosi lingua, isti similiter declarant, quòd parum adhuc, uel potius nihil habeant in se, spiritus Iesu Christi, ut longe indignissimi sint officio Episcoporum in Ecclesia. Quin etiã inutiles & perniciosi.

Quanquam autem petulantiam mordacis lingue reprehensibilis est in Episcopo, tamen laudabilis est

~~Et necessaria fuerit aliqua castigatio, qua utatur in~~
eos, qui improbius conuersantur in Ecclesia, maxi-
 me qui sanæ doctrinæ contradicunt. Sed cauendum
 erit tamen, ne uel hæc sit nimium uehemens, aut acer-
 ba, nisi agas cum illis, qui nunquam desistunt conui-
 ciari doctrinam Euangelij, & sua hypocrisi simplici-
 bus imponere. Vnde sicut abesse debet Episcopi ser-
 mo à contumelijs & urulentis exprobrationibus,
 ita refert temperatam esse iusta increpatione, obiur-
 gatione, & utili correptione, cum grauitate. Non li-
 cet enim tacere Episcopo, aut conuiuere ad aliorum
 blasphemias & scelera, quæcunque sint illa. iuxta
 illud Ezech. 18. Si dicente me ad impium, morte mo-
 rieris, & non annunciaueris ei, neq; locutus fueris
 ut auertatur à uia sua impia, & uiuat, ipse impius in
 impietate sua morietur, sanguinem autem eius de ma-
 nu tua requiram, &c. Et Paulus inquit, 2 Timoth. 4.
 Prædica uerbū, in sta oportune, importune. Argue,
 obsecra, exhortare, cum omni lenitate & doctrina.

* Sic ergo Episcopus, qui fidelis esse uolet, sæpe
 utetur acriore aliqua increpatione. Sunt enim, qui ni-
 si durius obiurgati, emendari nolint: & ipsi quoq;
 impij doctores seueriter reprehendendi sunt, etiam
 si incorrigibiles esse uideantur. Nec tacenda sunt
 priuata eorum uicia & peccata. Quia opinio ueri-
 tatis & iusticiæ, detrahi cum factis, tum dictis

IN CAP. I. AD TITVM

eorum debet, ne imperitis diutius imponant. Quod nos docent exempla Christi & Apostolorum. Satius est impium & pseudopropheta male audire, & acerbissime accusari, quã plurimos innoxios in Ecclesia per impietatem, maliciam, dolos ac fraudes eius periclitari & abstrahi à fide & uero Dei cultu. Sed de hac ratione infra copiosius scribemus.

NON TVRPITER LVCRE DEDITVM.

Nam et 1. Timoth. 6. scribit, qui uolunt ditescere, incidunt in tentationem, & laqueum, & cupiditates multas, stultas & noxias, quæ demergunt homines in exitium & interitum. Si quidem radix omnium malorum, est studium pecuniæ, quam quidam dum appetunt, aberrauerunt à fide, & se ipsos implicauerunt doloribus multis.

Cæterum exempla huius turpitudinis, quæ est in sectantibus per auariciam turpia lucra, uidimus prope infinita, magno totius Ecclesiæ malo, in regno Papistarum. Nam omnia diuina uenalia habuerunt, tã donationem remissionis peccati, quam impetrationem æternæ uitæ. Hinc enim factum est, quod multa Ecclesiasticorum dogmatum corruptissime deprauarint, ne Euangelium tandem seruiret, nisi auarissimorum cupiditati. Missa uendebatur, tanquam sacrificium pro peccatis utuorum & mortuorum, uenales habebantur indulgentiæ, et credebantur redimere purgatorij

torij poenas, cum essent tamen meræ imposturæ, & uaserrimum commentū auarissimorū. Purgatorium quoq; non sit, nisi fabulosum, utile tamen commentum pro auaris.

Cum auaricia autem succreuit ambitio, sic aucta tandem & confirmata in Episcopis, ut nihil quàm occupandis in hoc seculo regnis studeant, cura Euangelij et Ecclesiarum penitus posthabita & reiecta. Reprehensa sunt autem hæc uicia etiam à prophanis scriptoribus. Nam & rationis iudicio intelligi potest, quàm sint noxia, & pernitiōsa moliantur, rebus publicis & priuatis, prophanis & sacris. Ac citatur ea de re Timonis dictū et sententia, illius qui cognominatus fuit Misanthropos. Nam duo pronūciauit esse malorum principia, auariciam & ambitionem.

SED HOSPITALEM.

Addit prædictis & certas quasdam uirtutes, quibus præ alijs conuenit præditum esse Episcopum. Et iste uirtutum chorus, est ornatus ille, qui decet Episcopi personam, quem Paulus uno nomine significat, 1 Timoth. tertio, ubi Episcopum iubet esse κόσμιον, hoc est, bene moratum, & honestum uirum. Circa quod uerbum multa pharisaice præcipiunt Papistæ, de habitu uidelicet & ornatu exteriori, in uestitu, incessu & similibus. Sed da mihi, qui his uirtutibus polleat, quæ sunt bene

IN CAP. I. AD TITVM,

morati & honesti uiri, de quibus hic agit Paulus, et nihil opus erit de his puerilibus & pharisaicis delictis præcipere. Sed ad rem.

Igitur & hospitalem requirit esse Episcopum Paulus: & alijs uirtutibus Christianis ornatum, de quibus sequetur. Ut sit iuxta Petri uerbum forma gregis: hoc est, forma bonorum operum, qua præluceat in grege. Hospitalis autem, ut excipiat hospitio pauperes, cœna exhilarans debiles, claudos, cæcos & alios qui egent, & non habent retribuere, secundum Christi uerbum. Luc. 14. Vbi opus sit ita factu, & Ecclesia suos pauperes non alat. Maximeq; illos, qui exulant, pulsati à sedibus suis à tyrannis, persecutoribus Euangelij Iesu Christi:

Cæterum hæc officia ita quoq; omnibus nobis in Euangelio Dominus commendat. Hospes eram & collegistis me. Significans se in exulantibus recipi, & honorari. Matth. 25. & c. Habes autem plura, in laudem hospitalitatis, huius Christianæ uirtutis, ad Hebr. 13. Scribit etiam ad Rom. 12. Paulus: necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes. & c.

BENIGNVM.

Est in græco iucunda uocis compositio: quæ facile uno latino uocabulo reddi non potest. Græce itaq; legitur φιλαγάθον, quod sonat, interprete Erasmo, studiosum

studiosum bonarum rerum, aut amantem bonos. Quasi dicas, qui societati bonorum se iungat, & honestis atq; utilibus in Ecclesia delectetur. Teutonice, der sicherlicher leuthe, und redlicher tadten uleyßige. Ac citat etiam Theophylactū Erasmus, qui græcam uocē huius loci exponat, humanū, modestū, minime inuidū. Sic enim scribit Theophylactus, Benignum adpellat, qui humanitate sit & modestia præditus, & nulli inuideat. Lutherus uertit guetigē, qua uoce apud germanos, humani & clemētes significantur.

MODESTVM.

Græce est σωφρων, quæ uox teste Erasmo significat sobrium & sanæ mentis. Ut intelligamus animum sibi præsentem requiri in Episcopo, & nullis temulentum cupiditatibus. Vetus interpres pro hac eadem uoce, 1 Timoth. 3. legendum exhibuit, prudentem, hic uertit sobrium. Vnde etiam ex illius mente intelligas necesse est, eum qui in omnibus actionibus suis, & in omni conuersatione sua, prudenter, temperate ac modeste & sobrie sese gerit. M. Lutherus uertit zuchtig, & exponit, uernufftig, meßig.

Vana sunt ergo, quæ Gratianus in hanc uocē commentatur, existimans Paulū hoc loco requirere ab Episcopo, quandā peritiā literarum, tum etiam intelligentiā quandā, ad dispensandas scilicet res secu

IN CAP. I. AD TITVM,

lares. Hoc enim enarrans quod pro hac uoce, *1. Timoth. 3.* legit, uidelicet prudentem, deceptus per interpretem, dicit: oportet etiam ordinandum esse prudentem. Quod contra eos notandum est, qui sub nomine simplicitatis excusant stulticiam sacerdotum. Prudentem autem oportet Episcopum intelligi, non solum literarum peritia: uerum etiam secularium negotiorum dispensatione. Hæc ille. O igitur plausibilem expositorem pro ambitiosis: quibus scilicet gloriare regni Christi non est curæ, sed quomodo ipsi imperiose dominantur in hoc mundo. Sed tamen plausibilis glossator attexit, dicens: Cum enim Episcopus sit iudex corporum & animarum, oportet eum tam spiritali, quam seculari scientia ornari. Hæc & his similia, uana & stulta, imò impia, tyrānica et noxia, congefferunt Gratianus & Canonistæ, & scriptis Pauli affinxerunt: quæ ille nunquam cogitauit, nec potuit cogitare. Sed istorū scripta coronant Episcopi & Canonizant, non sine causa. cum nostra, quæ sunt germana & propria, & mentem Pauli recte enarrant, damnent.

IVSTVM.

Est etiam in hoc nomine generale quiddam: & complectens ea omnia, quæ bono & pio uiro adesse debent. Quasi dicat, talem uolo esse Episcopum, qui nullis christianis uirtutibus nō sit ornatus, atq; adeo,
qui

qui reddat unicuique quod suum est. In hunc modum itaque iusti sunt, ueraces in promissis, & tenaces patetorum, constantes in dictis & factis. gerecht und auffrichtig. Similiter officia dilectionis omnia facientes, ignoscentes illis, à quibus sunt læsi, & tegentes aliorum uicia & peccata. Quod est Christiane iustitiae esse, qualem fuisse legimus Ioseph, maritum Mariæ, uirum iustum & bonum. Matih. 1:

Huius iustitiæ studium, Christus ipse, in hunc modum nobis commendat, Math. 7. Omnia quæ uultis, ut faciant uobis homines, & uos facite illis. Hæc est enim lex, & prophetæ. De hac ergo generali iustitia bonorum operum & factorum honestorum, cuius obedientiam nos præstemus, loquitur Paulus. Alia est autem, & diuersa ab hac, fidei iustitia, illa, qua à peccato & æterna morte liberamur, per gratiam Domini nostri Iesu Christi, qua tenus credimus in eum. Cuius effectus sunt, uerus Dei timor, uera dilectio, inuocatio, Confessio, laus, & gratiarum actio, atque adeo tota reliqua obedientia bonorum operum. Tota enim nascitur ex uera in Iesum Christum fide.

SANCTVM.

Inter ἀγιον & ὁσιον discernunt interpretes. Nam ἀγιον dici affirmant, qui est immunis à peccato, & à uitijs alienus, quæ uox hic non legitur. Porrò ὁσιον, qua uoce hoc loco usus est Paulus,

IN CAP. I. AD TITVM,

non eo tantum modo sanctum esse, sed & præcipua quadam pietate præditum erga Deū. Ac citat Erasmus scriptum Hieronymi, qui hanc uocem ita interpretatur, ut affirmet significare sanctitatem, mixtā pietate, quæ ad Deum refertur.

Hic ergo, cum legamus ὁσίου, ut dictum est, intelligamus ita sanctum à Paulo requiri Episcopum, ut non solū purus sit, ab ijs uitijs, quæ alioqui reprehendi ab hominibus solent ac possunt, uerum etiam ut illas uirtutes habeat, in quibus potissimum sita est pietas Christiana. Ut sunt uerus Dei timor, uera fiducia & dilectio in Deum, quæ uirtutes illum & ab internis inquinamentis uiciorum & peccati purgant, & uere sanctum efficiunt coram Deo. Deniq; amabilem pijs, utilem Ecclesiæ, tum digno nomine & utiliter Episcopum

CONTINENTEM

ἐγκρατῆ, id est, temperantem. Hòc est, superiorem omnibus prauis affectionibus in carne, præsertim libidinis. Ita ergo continentem, seu temperantem dici intelligas, ut qui sit pudicus & castus, tam in dictis quàm in factis, decorū boni et honesti uiri retinens. In summa, qui nullis cupiditatibus uincatur, sed ipse omnibus imperet ac dominetur. Tribuit enim Erasmus Hieronymo, quòd doceat, hanc uocem à quibusdam haud recte ad solam referri libidinem

nem, cum ad omnes pertineat affectus, iram, auariciam, ambitionem, inuidiam, timorem, ut omnibus his sit superior episcopus. Nec displicet sententia, si coniungas, hoc præcipuo requiri ab episcopo, ne libidinibus superetur, ut coniugalem castitatem intelligamus laudari, & uulgares scortationes reprehendi. Sic enim consentiet cum eo, quo præcipit, ut episcopus suam quoque uxorem habeat, quem uult tamen castum esse, hoc est, à scortationibus & adulterijs sibi temperantem.

Hæc ergo continentia summe laudabilis est in episcopo, sicut intemperantia, qua ille libidinibus seruit, est summe uiciosa. Nam de alijs affectibus, quarum hic fecimus mentionem, ferè in superioribus est dictum. Pergam nunc & de his reliquis dicere, quæ Paulus in doctrina ab episcopo requirit, ut uidelicet sit tenax fidelis sermonis, qui secundum doctrinam est. Ut potens sit etiam exhortari per sanam doctrinam, & contradicentes conuincere.

TENACEM EIVS, QUI SECUNDUM DOCTRINAM EST, FIDELIS SERMONIS.

Itaq; Paulus inter cætera episcopi & doctoris Ecclesiæ decora ultimo loco agit de ratione & necessitate doctrinæ. In eligendo enim & ordinando, ante omnia spectari debet integritas seu puritas & sancti

IN CAP. I. AD TITVM,

monia eius priuatæ uitæ. Nam si alleges & sufficias in locum episcopi hominem aliquem impudicum, scortatorem, contumacem, asperum ac seuum, iracundū, uinolentum, contumeliosum, auarum & turpiter lucra & sua commoda sectantem, nihilo melius consuleris Ecclesiæ, quanquā doctus sit quem præficias, quàm si turpissimum aliquem lenonē ei in caput iungas, & facias illius gubernatorem, ut longe præstaret, neminem prorsus ei præficere, quàm talem ordinare. ille enim corruptissimæ uitæ, nec potest ueritatem doctrinæ fideliter et pure tradere, idem omnium grauissimo scandalo Ecclesiam præterea lædit, nempe ut uerbi Dei doctrina ab alijs penitus fabulosa esse credatur.

Hæc igitur non dicuntur eo, quasi calumniemur diuinum uerbum & sacramenta per impios administrata, & efficaciam seu potentiam operandi eis detrahamus. Dignitas. n. & efficacia uerbi Dei & sacramentorum semper manet eadem, à quibuscunque tandem ministrantur, & æqualiter profunt administrata his à quibus per fidem gratiæ suscipiuntur, sed eo dicuntur, ut cōsideretur, quales pestes sint in Ecclesia, qui alios corruptissimis uitæ exemplis lædunt, nullo modo ferēdi, ut sint in Ecclesia loco pastorum & episcoporum, quia trahūt totum reliquum uulgus, ut omnia diuina contemnat, & neque fidem, neque pœnitentiam

tentiam ueraciter aut serio prædicare possunt.

Quaquam si casus ita ferat, ut huiusmodi labes & macula, & nepharia uitæ homines, sint ferendi, in loco doctorum Ecclesiæ, non est protinus tamen in totum desperandum, & meliores quidam hoc diligentius admonere & hortari Ecclesias debent, ne propter corruptam & indisciplinatam istorum uitam ueræ Dei doctrinam contemnant, sed uoci Christi obediant, qui, ut est Matth. 23, inquit: Super cathedram Moysi sedent scribæ & pharisæi. Omnia ergo quæcunq; iusserint uos seruare, seruate & facite: secundum opera uero eorum nolite facere. Sic enim commendat ille nobis honorem & obedientiam, quæ uerbo Dei debemus, & ab offendiculis & imitatione exempli impiorum nos abstrahit.

Cæterum non est simplex, quod Paulus inquit: In doctrina requiro tenacem fidelis, id est, firmi ac certi sermonis episcopum, sermonis, inquam, qui est secundum doctrinam, hoc est, qui possit docere, pia ac firma tradere. His enim significat talem debere esse episcopum, qui sua doctrina confidat, ut certæ & testimonijs scripturarum confirmatæ. Ut sit assertor Christianarum dogmatum & prædicationis. Nam si incerta ac dubia tradat, cui persuadeat, obsecro, aut quem consolabitur efficaciter? Sicut qui doctrinis mandatorum hominum Ecclesias fallunt. Certa itaq; & solida

Doctrinæ certitudo ac firmitas.

IN CAP. I. AD TITVM

tradat, ut quibus à nemine aduersariorum resisti possit, ac ne quidem à portis inferorum, quibus homines per adhaerere possint ac niti, tanquam anchorae animae tuae ac firmæ. Necesse est igitur assertiones esse, ideo et assertionibus oportet uiri atque delectari episcopum. In assertionibus tamen non nitatur dogmatibus suo iudicio ueris ac firmis, sed quæ certa et firma noui testimonij scripturæ, et compertissima habet. Nā ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐκκλησίας, qua uoce usus est Paulus hoc loco, autore Erasmo dicitur proprie, quod adhaeret alicui, uelut ungubus affixus, nec se finit auelli. Atque ita certe doctrinæ Christianæ affixi et immobiliter inhaerentes esse debemus, imprimis episcopi et Ecclesiae doctores.

Primum ergo opinionum uarietate, et incertitudine dogmatum, turbari, uexari, ac distrahi, haud quaquam debent Ecclesiae, sed solo uerbo Dei gubernari. Quod etiam solum uera, certa ac firma tradit. Habes autem pestilentiissima exempla theologorum scholasticorum, qui inter se nimium uariant. Tū incerta tradunt, de quibus ipsi dubitant et dubitare iubent, quia multa praedicare in Ecclesia sibi sumpserunt ex doctrinis mandatorum hominum, atque ideo meruerunt ita torqueri, ut nec suis ipsorum doctrinis satis confiderent. Diximus autem et supra, cum uersaremur in epigraphæ enarratione, de certitudine doctrinæ, cui fidere ac niti debemus, explicantes illa praecipua capita,

capita, de fide iustificante, & operibus bonis, quæ omnes nosse, & clara intelligentia tenere refert.

Vetat ergo Paulus, ne incerta & dubia loquantur episcopi, de quibus ipsi in periculum dubitationis venire queant. Et hoc nomine adiurat Timotheum, ut firmæ prædicationi nitatur ac hæreat, atq; adeo urgens Ecclesiis illam tradat. 2. Timoth. 3. Tu uero permane in his quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris. Et quia ab infanti i sacras literas nosti, quæ te possunt instituere ad salutem per fidem quæ est in Christo Iesu. Tota enim scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum, in iusticia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. In eadem capite 4. Testificor coram Deo & Domino Iesu Christo, qui iudicaturus est uiuos & mortuos in adparitione sua, & in regno suo, prædica uerbum, in sta oportune, importune, argue, obsecra, exhortare, omni patientia et doctrina. Hæc. n. nisi de firmis ac certis Paulus non potuit præcipere aut loqui. Et Petrus inquit 2. Pet. 1. Habemus firmiorem sermonem propheticum, cui dum attenditis, ceu lucernæ adparenti in obscuro loco, recte facitis, donec dies illucescat, & lucifer exorietur in cordibus uestris.

Non igitur humana & fabulosa commenta licebit in Ecclesia Dei prædicare, nec uerbum Dei cum

IN CAP. I. AD TITVM,

dubitatione aut diffidentia loqui, sed doctores ante omnia confirmati & certificati de ueritate doctrinae, firmis consolationibus erudire Ecclesias debent, & seruare illas à dubitatione & desperatione, nam qui cunque hoc non praestiterint, sunt indigni episcoporum & pastorum Ecclesiae nomine & officio, nec faciunt quod debent. Et quoniam Ecclesias hac in parte consolationum deserunt ac dilabuntur ipsi ad dubia & incerta, fures sunt & latrones, & inania idola potius quam pastores, quorum formas habes depictas Zachariae undecimo, Hieremiae uigesimotertio. Ezechielis tricesimoquarto, tum alijs pluribus locis sacrae scripturae.

In summa, Paulus non patitur fungos aut stipites Ecclesiae Dei praefici, sui ac suarum rerum, hoc est, doctrinae & praedicationis fidei ignaros, dubios atque incertos. Nam & Act. 20. utique confirmatis in fidei Christianae dogmatibus, episcopis uidelicet & Ecclesiae doctoribus, in hunc modum loquitur: Cauete uobis, & uniuerso gregi, in quo uos spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo: Sed quid haec multis ago? Si enim oporteat nos more Scepticorum dubitare de dogmatibus Christianis, & incertos esse, quid erit miserius Ecclesia Dei? Imò impossibile est Ecclesiam esse, quae dubitat adhuc, ignara siue incerta doctrinae fidei & consolationum

Solationum Christianarum. Hanc igitur quæ uere est Ecclesia Dei, neesse est fidei petræ inniti, ac certam esse de ueritatis & salutis doctrina, aut nõ est Ecclesia Christi, Anti. hristi autẽ Ecclesia esse potest, quæ se menitur Ecclesiam Christi esse, cuius tamen non est nisi uastatrix.

Sed quod ad formam doctrinæ attinet, hoc quoq; meminisse debemus, Paulum hoc loco tria requirere in episcopo. Primum, ut tenax sit firmæ ac certæ prædicationis siue doctrinæ, uidelicet, qua Ecclesias potenter consoletur atque confirmet. Secundum, ut sit potens exhortari illas per sanam doctrinam, nimirum, ut officium faciant, & fructificent in doctrina pietatis, quam acceperunt. Tertium, ut nouerit contradicentes conuincere, & eo modo Ecclesiam ab aduersarijs Christianæ doctrinæ liberare. Quæ omnia 2. Timo. 2. uno uerbo complectitur, præcipiens seruum domini (qualem supra ab initio huius epistolæ in Pauli persona descripsimus) esse διδασκαλικόν, hoc est, aptum siue adpositum ad docendum. teut. lerhafflich. Siquidem hūc talem neesse est, tribus prædictis uirtutibus seu potentijs doctrinæ præcellere, ualere ac præditum esse.

Conati sunt autem & ueteres quidam sancti patres formas quasdam tradere seu Canones certitudinis doctrinæ, siue fidei certos articulos, à quibus uariare

Forma doctrinæ triplex.

IN CAP. I. AD TITVM

nemo Christianus debeat. Quod fecerunt quidē, cum iam inualescere cœpissent hæreses plurimorū, à quibus non fuit tutum, aut facile, cuilibet è uulgo sibi cauere. Hac igitur causa scripta sunt aliquot symbola, quæ Ecclesia retinet, ut certa ac firma, & pro catholice legit. Cum nulli Christiano liceat ab his dissentire, ut quorum certitudo ac firmitas accepta est & collecta ex sacris scripturis. Inter quæ præcipua sunt, illud quod dicitur apostolorum, & quod canitur in Missa, tum Athanasii symbolum. Sed extat præterea quidam Canon, in quo nominatim agitur, de eo, quomodo examinandus sit, qui in episcopum eligitur. Is legitur inter Pontificios. distin. 23. Qui quoniã eruditus est, tum docti & pij seculi, & à Gratiano tribuitur Carthagin. concilio quarto, curabo, ut huc uerbotim trãscribatur, quem deinde & enarratione quadam percurram.

Quomodo sit examinandus qui in
episcopum eligitur.

Itaq; uerba Canonis sunt.

Qui episcopus ordinandus est, antea examine-
tur, si natura sit prudent, si docilis, si peruigil, si mo-
ribus temperatus, si uita castus, si sobrius, si semper
suis negocijs cauens, si humilis, si affabilis, si misericors,
si literatus, si in lege Domini instructus, si in
scripturarum sensibus acutus uel cautus, si in dogma-
tibus

tibus ecclesiasticis exercitatus, & ante omnia, si fidei documenta uerbis simplicibus asserat, scilicet patrem & filium & spiritum sanctum unum Deum esse confirmans, totamq; trinitatis unitatem, deitatem & coessentialem, & consubstantialem, & coeternalem & coomnipotentem prædicans. Si singulas quasque in trinitate personas plenum Deum, & totas tres personas unum Deum: si incarnationem diuinã nõ in patre, neq; in spiritu sancto factam, sed in filio tantum credat, ut q in diuinitate erat Dei patris filius, Deus uerus ex patre esset, & homo uerus ex matre. Carnem ex matris uisceribus habens, & humanam animam rationalem. Simul in eo ueritas utriusq; nature, id est, Deus & homo, una persona, unus filius, unus Christus, unus Deus, creator omnium quæ sunt & autor, dominus & rector, cum patre & spiritu sancto, omnium creaturarum, qui passus sit pro salute nostra, uera carnis passione, mortuus, uera sui corporis morte, resurrexit, uera carnis suæ receptiõe & uera animæ resumptione, in qua ueniet iudicare uiuos & mortuos.

Querendum est etiam ab eo, si noui & ueteris testamenti, id est, legis & prophetarum, & apostolorum, unum eundemq; credat autorem & Deum, uiuos & mortuos iudicaturum. Si Diabolus non per conditionem, sed per arbitrium fit factus malus.

IN CAP. I. AD TITVM

Quærendum est etiam ab eo, si credat huius quam gestamus carnis, & nõ aliterius resurrectionẽ, si credat futurum iudicium, & recepturos singulos pro his quæ in hac carne gesserũt, uel poenas uel præmia. Si nuptias non prohibeat, si secunda matrimonia non damnet, si carniũ perceptionem non culpet, si poenitentibus reconciliatis communicet, si in baptisimo peccata omnia, id est, tam illud originale peccatum contractum, quàm illa quæ uoluntarie admissa sunt, dimittantur. Si extra Ecclesiam catholicam nullus saluetur.

Cum in his omnibus examinatus fuerit, inuentus plene instructus, tum consensu clericorum, & laicorum, & conuentu totius prouinciæ episcoporũ, maximeq; Metropolitanũ, uel autoritate uel præsentia ordinetur episcopus. Suscepto autem in nomine Christi episcopatu, non suæ delectationi nec suis moribus, sed his Patrum diffinitionibus acquiescat.

Proinde hoc sanctorum Patrum decretum magna & ardua ab episcopo requirit, & pulchre subscriuit his, quæ à Paulo in hac ad Titũ epistola de episcopi forma & insignibus siue ornamentis eius traduntur. Nemo nunc ad huius decreti præscriptum examinatur, ne quidẽ summorũ Pontificũ & episcoporum, cum omnes prorsus presbyteri in Ecclesia, quæ pastores & doctores eius leges tenere debeant,

tum

tum honestate morum, professione fidei, ac præstatione officij exprimere. Sed quid dico non examinari episcopos, siue ordinari ad huius decreti præscriptam formam? cum nec eligantur iam ad hoc, qui bonis moribus, uel sanctitate uitæ, & sana doctrina alijs uiles in Ecclesia esse possent, sed tantum, qui in secularibus negocijs sint curiosi & callidi procuratores, opes & tyrannides augeant, per auariciam et ambitionem sibi uiuant, & supra regum gloriam euehantur.

Itaq; multi sunt hoc tempore episcopi, qui, quæ hoc beatorū patrum decretum statuit, prorsus ignorant, ac ne quidem ad se pertinere existimant, sed & legentes non intelligunt. Iamdudum enim pro abrogatis & mortuis huiusmodi constitutiones in Ecclesia Papæ habentur. Creduntur enim ueteris Ecclesiæ esse, & huius nouæ, quæ constituit Papa, alios mores & aliud ingenium esse, quod nimis uerum est. Nā & papiste nulli q̄ legibus Papæ subesse uolunt, & Papæ sibi audacter sumit, q̄ possit præscripta apostolica suis nouis & impijs cōstitutionibus permutare. Iam etiam, ut sint aliqui ex episcopis, qui hoc sanctorū patrum decretum & piam constitutionem intelligāt, de forma & officijs episcoporū, quot, obsecro, putamus illorū esse? quot itē ex parochis & pastoribus Ecclesiarum, quales iam diu nulli sunt episcopi?

IN CAP. I. AD TITVM,

Quapropter meum officiũ facturũ, morabor hic paululum, & quasi per digressionem exponam non nihil hanc piã cõstitutionem, ut uel imperiti (nam istis ferè gubernacula Ecclesiæ traduntur hoc tempore, hoc est, officium prædicandi uerbum Dei, & sacramenta administrandi, quod olim fuit episcoporum) melius intelligant, quid se deceat, Ecclesiæ pastores præstare, si tamẽ boni esse uelint, & officium facere: Non q̄ hæc sint necessãria propter constitutionẽ patrum, sed quia ligant omnes propter autoritatem uerbi Dei, tũ apostolorũ constitutiones, sine quibus concilij autoritas nulla esset, & nihil prorsus ualeret: Faciam præterea hoc in confirmationem traditæ hoc tempore purioris doctrinæ in Ecclesia, simul ut melius exponam, quid sit quod Apostolus iubet, ut talis ordinetur Ecclesiæ doctor, q̄ sit tenax eius, q̄ secũdum doctrinam est fidelis sermonis, ut potens sit etiam exhortari per doctrinam sanam, & contradicentes conuincere.

De ecclesiasticis dogmatibus, & primo
de triplici legis usu.

Illã igitur de moribus episcoporum, de quibus præcipitur in Decreto patrum, non attingam, uidelicet antea perspicua satis ijs, qui latinum idioma callent: Deinde maxima ex parte supra exposita in tractatione loci Paulini, de honestate, moribus & uita episcoporum.

porum. Sed de ecclesiasticis dogmatibus agam, quæ refert intelligere episcopum siue Ecclesiæ doctorem, & alijs clare tradere posse.

Itaq; prudenter requirunt sancti patres, talem de bere ordinari episcopum & doctorem in Ecclesia, qui sit in lege Domini instructus. Eius est enim, posse Ecclesias docere de uero timore Dei, de dilectione, fiducia ac spe habendis in Deum. Item de dilectione proximi, pace & concordia cum alijs retinenda, de exercenda patiëntia in aduersis, & alijs quæ sub his partibus continentur, quæ uidelicet Christum professos uel præstare in uita, uel fugere et declinare oportet, de quibus omnibus in lege Domini præcipitur, hoc est, in Decalogo & ea Mosaicæ legis parte, quæ dicitur moralis, seu iusticiæ politicæ, & bonorum operum, cuius nos constat debitores esse. Nihil de forensibus à Mose præceptis loquor, sed de ea legis doctrina, quam urgent Christus & apostoli, & eius obseruationem quandam etiam à iustificatis requirunt, & quidem longe meliorem, quam possit à carnalibus præstari. Deniq; sine qua nec pœnitentiæ doctrina retineri in Ecclesia possit. Quæ omnia efficiunt legis doctrinam necessario retineri in Ecclesia, quam etiam doctores eius fidelissime tradant. Qua causa & nos curabimus eam doceri, tradi & urgeri, & modum seu formam explicandæ eius iam proponemus.

IN CAP. I. AD TITVM,

Sciatur igitur concionatores, qui uerbum Dei Ecclesijs tradunt, & curant recte instituere illas, (nihil enim nobis cum papisticis episcopis, qui neque docēt ipsi, neq; curant uerbum Dei in Ecclesia doceri, aut opprimūt etiā. Neq; enim sunt episcopi, ac ne quidem Christiani, sed homines prophani, fidei hostes, iudicij Dei permittendi,) triplicem esse legis usum. Habet enim, lex alium usum in carnalibus, alium in spiritalibus, siue in renatis, illis, qui Euangelio Domini nostri Iesu Christi crediderunt, & a spiritu sancto gubernantur. In carnalibus autem sunt duo legis officia: prius politicum, mundanum & corporale, alterum theologicum, diuinum & spirituale: De singulis his partibus ordine loquemur.

Triplex legis usus.

Politicus legis usus.

Proinde usus legis politicus est externus, quo homines corporaliter, siue huius mundi more coërentur, ne licentius peccent, & in omnis generis uicia & scelera diffluent ac dilabantur, sed ut bonorum morum & publicæ honestatis disciplina quadam gubernentur. De hoc legis officio & usu scribit Paulus Galat. 3. Lex, inquit, pædagogus noster fuit in Christum, ut ex fide iustificemur. Significat autem coërcitos fuisse homines carnales, & adhuc coërcendos esse, si qui sunt carnales, lege ab externis flagitijs, & ad officia ciuilia, ad pacem & concordiam urgendos, tanquam officio pædagogi & tutorum,

donec

donec perueniant ad fidem in Christum, qua iustificati, legem sua sponte faciant, & longe melius quàm fiebat opera & officio pædagogi seu legislatoris, ut cū inuiti & rebelles ad obediendum legi traheremur, uarijs scilicet & uiolentis medijs. Comminatur enim Deus transgressoribus grauiſſimas pœnas, uariarum calamitatum, corporalium & spiritualium, temporalium & æternorum. De quibus, ut ſim breuior, lege quæ ſunt Leuit. 26. Deut. 27. 28. Nam etiam punit tandem peccata & transgreſſiones æterna morte, in his qui non perueniunt ad fidem in Christum, & per pœnitentiam non emendantur, neque reſipiſcunt.

Quaquam enim nulla noſtra iuſticia pœnas æternæ mortis euadere poſſumus, certum eſt tamen, q̄ quicumq; in peccatis & transgreſſionibus legis durant, ſine pœnitentia & ſine correctione ſui, nunquam poſſint ſalui fieri, ut ne dicam, q̄ ſicut nullo timore Dei ſunt præditi, ita nec fidem, qui tales ſunt, in Deū per Ieſum Christum habere.

Porro hunc legis uſum & philoſophi tradunt, & Caſarum ſiue imperatoriæ conſtitutiones. Et cauendum eſt omnibus pijs, ne qui male de hoc legis officio & uſu aut ſentiant aut loquantur. Satis eſt, ſi legi detrahas effectum iuſtificandi & ſaluos faciendi coram Deo, ſiue liberandi homines à peccato & æterna morte. Et ciuiles magiſtratus quidem ſeruiunt;

IN CAP. I. AD TITVM,

in hoc officio legis, huius pædagogicæ ministri, ad hoc ordinati à Deo, ut iusticiam hanc morum, quanquàm non nisi externam & imperfectam tradant atq; conseruent in terris, ac puniant eius contēptores seu uiolatores, sicut Paulus docet Rom. 13. & Petrus 1. Pet. 2. Nec serant, ut quis eam conuicietur, siue male audire faciat. Et huc quoq; facit illud Pauli. 1. Timoth. 1. Lex iusto non est posita, sed iniustis & inobedientibus, impijs & peccatoribus, sceleratis & prophænis, patricidis & matricidis, homicidis, fornicarijs, masculorum concubitoribus, plagarijs, mendacibus & periuris, & si quid aliud sanæ doctrine aduersatur, quæ est secundum Euangelium gloriæ beati Dei:

Significat itaque Paulus homines carnales, ut dictum est, semper coërcendos esse officio legis & ciuiliū magistratum. Item, aduersari sanæ Euangelij doctrine omnes eos qui flagitiose uiuunt, & per consequens neq; posse saluos fieri. Nam si qui cū doctrina Euāgelij pugnant, quomodo isti salui fierent corā Deo? Prædicat autē & pœnitentiā Euangelium, quare hoies facinorosi & impœnitentes nequeunt saluari. Neque pertinet ad istos promisso remissionis peccati, & uitæ æternæ. Quæ omnia satis nos docent de necessitate obedientiæ erga legem, etiam si nemo p̄ eius opera & facta iustificetur corā Deo. Ac docet præterea Paulus hoies flagitiosos debere puniri.

Nullus

Nullus enim legum usus est, & nulla commoditas haberi ex eis possit, si fontibus nullæ poenæ constituantur. Satis enim constat, multos odisse legum disciplinam, & præceptionibus illius per externas transgressiones aduersari. Qui etiam cohiberi debent, & quidem certis poenis, administratis officio ciuilibus Magistratus. Cuius est ob id honestissimum & sanctissimum officium cum Deo, qui similiter multis plagis, ut dictum est, punit hominum peccata & legum bonarum transgressiones. A deoq; per æternam mortem tandem, in his qui sine promissionum Euangelij fide, & sine poenitentia manent.

Sed in doctrina, de hoc legis usu prudenter admonendi sunt homines, ne per præcepta opera legis & facta sua quærant iustificari coram Deo. Nam opera legis facientes, non efficiuntur iusti, nisi hominum more, hoc est, ciuilitate, philosophice, atq; adeo pharisæice. Hanc enim iusticiam multi impij habuerunt & habere possunt: qui cognitionis Euangelij & fidei in Deum penitus ignorantes sunt & fuerunt. Prorsus uacui & inanes spiritus Iesu Christi, neq; legis neq; Dei amantes. Hac igitur iusticia nemo peruenit, aut perueniet ad peccati remissionem, & uitam æternam: Habet tamen multas magnas alias commoditates, hic legis usus, quia efficit ut pacifice et tranquille in hoc seculo uiuamus, cū honestate. Et Deus hanc iusticiam

IN CAP. I. AD TITVM,

multis corporalibus præmijs honorat .Leuit. 26. etc.
 Et assuefacit paulatim homines ad pietatem erga
 Deum, ut Euangelium quoq; discant, quo tandem
 spiritualibus & æternis bonis potiantur. Sic enim
 est lex pædagogus noster, ut ex fide in Christum iu-
 stificemur. Iubet enim, ut uerbum Dei discamus, tam
 promissionum gratiæ, quã debite obedientiæ nostræ
 erga legem. Per Euangelium autem confertur nobis
 eaiusticia, quæ adfert peccati remissionem & æter-
 nam uitam. Quod homines flagitiosi, qui sine disci-
 plina legis agunt, aut nunquam discunt, aut certe ra-
 rissime. Quare longe foeliciores loco sunt, qui legem
 audiunt & discunt, & illius disciplina etiam ciui-
 liter gubernantur.

Usus legis
 theologicus
 & spiritua-
 lis.

Alterum legis officium in carnalibus, est præci-
 puum ac principale, & usus eius theologicus & spi-
 ritualis. Etsi non efficiat spirituales, saltem liberan-
 do homines à peccato, aut pios ex impijs faciendo.
 Nam præter id, quòd carnales motus lex aliquo mo-
 do cohercet, & abstrahit homines ne desideria illo-
 rum faciant, habet diuersum quendam alium usum,
 in illis qui fide in Christum nondum sunt iustificati.
 Iustificandis enim ostendit suã corruptionẽ, & pec-
 catum, quod habent agnatũ & coherens in carnali
 natura, et peccatũ hoc accusans, ipsos quoq; peccato-
 res iudicat, & condēnat æterna morte. De hoc legis
 officio

officio & usu loquitur Paulus ad Rom. 3. ubi inquit: Per legem agnitio peccati. Loquitur enim, nō de illo peccato tātum, quod est externarum transgressionū, et flagitiorum, siue scelerum, quæ captus naturalis alioquo modo intelligit, iudicat, reprehendit ac damnat. Sed uel maxime de peccato interno, & transgressione cordis, hoc est, de peccato, quod omnes in carnali natura habemus, uiciosi per improbam & turpem concupiscentiam, atq; adeo per ignerantiam Dei. Prorsus immedicabili uulnere peccati, nisi quātum per gratiam tollitur & sanatur. Nam eius tanta uis est, ut nunquā non rapiat carnales, quodam occulto odio aduersus legem, & contemptu contra omnia diuina.

Ac loqui Paulum et sentire de illo peccato, magis liquet ex his, quæ sunt de eodem, Rom. 7. Nam eo loco prolixè docet, quomodo lex est spiritualis doctrina, non de externis criminibus & peccatis solum agens, sed præterea de uiciatis motibus cordis. Nam & requirit perfectā quandam cordiū nostrorum puritatem ac pietatem, timorem Dei, dilectionem & fiduciam in Deum. Item dilectionē proximi, & iubet nos abesse ab auaricia, ambitione, inuidentiā, odio, & similibus uicijs' prauæ concupiscentiæ & desideriorum eius. Deinde asserit Paulus, nos esse hoīes carnales, uenūdatos sub peccatū, ut quibus nihil prorsus

IN CAP. I. AD TITVM

cum diuinis legibus conuenit, aut potest conuenire: Ita ut de perfectione iusticiæ erga legem aliquis nostrum gloriari possit. Nos enim aduersamur legibus natura, nec sumus nisi peccatores. Non quàm pharisaice iusti, etiam cum optimi sumus. Hinc idem Apostolus & Rom. 3. scribit. Causati sumus Iudeos & Græcos omnes sub peccato esse. Sicut scriptum est. Quòd non est iustus quisquam, non est intelligens, nõ est requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, ne unus quidem. His ergo demõstrationibus usus, concludit gehennæ, & condemnationis æternæ alumnos esse, nec seruari posse ullos homines, nisi per gratuitam peccati remissionem. Quæ contingit quidẽ propter Christum, his qui credunt in eum: In alijs efficax est mors damnationis. Huc facit itaq; , quod citat ex Deu. 27, in epistola ad Gal. Cap. 3. Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Contendit enim Paulus omnes homines natura transgressores legis esse. Nam peccatum damnans ipsi quoq; infantes habent, protinus cum nati sunt. Nec liberantur ab illo peccato & damnatione, nisi per Christum.

Lex non est
iustificatiõis
doctrina.

Neq; uero satis est nosse, quòd in hoc damnabili peccato natura omnes homines sumus, sed oportet præterea adijcere in doctrina, esse in omnibus nobis
natura

natura quandam impossibilitatem, ad faciendum siue præstandum ea, quæ sunt nobis per diuina mandata præcepta. Ex quo colligere est, neminem per legis opera et facta iustificari coram Deo posse. Impie igitur credi, q̄ lex sit iustificationis doctrina: siue, quòd homines peccatores, mereantur sibi peccati remissionem, aut uitã æternam, suis operibus et factis seu iusticia legis. Ita ut in papisticis Ecclesiis doceatur & creditur, imbutis hac pharisaica & blasphema opinione. Nam hoc uirus impiæ opinionis, & Iudaicæ atq; Ethnicæ, ipsi quoq; scholastici theologi in Ecclesia sparserunt, & adhuc spargunt, ubi regnum obtinet Pontifex Romanus, Pseudoepiscopi & Monachi, sædo ac blasphemio errore: Proinde necesse est, ut contra istas impietates semuniant concionatores, claris, firmis, & copiosis, sacræ scripturæ testimonijs, quæ doceant atq; declarent, q̄ nemo per opera legis coram Deo iustificari possit, nemo peccati remissionem, iusticiam, uel æternam uitam, consequi aut mereri, per illa sua opera & facta. Tum q̄ hæc, peccati remissio inquam, & iusticia & æterna uita, solis contingant, qui in Christum Iesum credunt, nec propter aliud, quam Christum, qui est precium pro peccato & mortẽ, nec per aliud, quàm per fidem in eundem Christũ. Quia hæc gratiæ, iusticiæ, & salutis beneficia, aliter nõ possunt accipi, quàm per fidẽ.

IN CAP. I. AD TITVM,

Nec est fides in Christum, nisi qua homo, nude beneficijs gratiæ eius sese committit.

De priorē itaq; q; nemo per opera legis iustificatur, aut saluus fiat, habemus præcipua hæc testimonia. Rom. 3. Ex operibus legis nõ iustificatur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati. Nã si per legem iustificaremur & saluaremur, Euangelij plane nullus usus esset, & Christi mors esset in utilis & ociosa. Huc facit illud ad Gal. 2. Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores, scientes quòd non iustificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Iesu Christi: et nos in Christum credimus, ut iustificemur ex fide Iesu Christi, & non ex operibus legis. Propterea quòd ex operibus legis non iustificatur omnis caro. Et ibidem, Non abiicio gratiam Dei: Si enim per legē iusticia, ergo gratis mortuus est Christus. Et Rom. 8. Quod impossibile erat legi, (scilicet iustificare hominem & saluare, seu liberare à peccato & morte impium.) eo quod infirmabatur per carnem, (nempe, impedita, per imbecillitatem carnalis naturæ, quæ spiritualem obedientiam, hoc est, puritatem cordis & affectuum, non potest præstare.) Deus filium suum mittens, in similitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, (hoc est, Deus iustificauit nos, & saluos fecit, misso ad hoc, unigenito filio suo, quem de
dit

dit oblationem, precium, uictimam & satisfactio-
nem pro nostris peccatis, & pro æterna morte.) Ut
iustificatio legis impleretur in nobis, (iustificatio
quidem illa, de qua lex præcipit, sed impossibili condi-
tione.) qui non secundum carnem ambulamus, sed
secundum spiritum. (Id est, qui spiritu legem facimus
& non obtemperamus carni, sed desiderijs eius mo-
rimur. Spiritu autem facientes legem, quem à Chri-
sto Iesu habemus, qui confert nobis peccati remissio-
nem & æternam uitam.) De necessitate autem noui-
tatis in renatis, per promissionum Euangelij fidem,
infra dicemus in loco de tertio legis usu.

Iusti per fidem
in Christum.

Quæquam autem & iam memorata testimo-
nia clare doceant, hoc alterum de quo proposui, quod
uidelicet remissio peccati, iusticia illa, qua salui &
beati coram Deo sumus, & æterna uita, solis contin-
gant, qui in Christum Iesum credunt, nec per aliud,
quàm per fidem in Christum, & propter Christum,
tanquam precium et satisfactionem pro nostris peccatis,
& pro æterna morte: Tamè ut hæc professionis Chri-
stianæ copiose muniamus, & gloriam Christi eminens-
ter ornemus, ac honoremus, libet etiã hæc sequen-
tia testimonia subiungere, per quæ etiam confirmatio-
erunt, quæ affirmamus. Ut ex Epistola ad Ro. Cap. 3.
Nunc autem sine lege, iusticia Dei manifestata est, &

IN CAP. I. AD TITVM

ustificata à lege & prophetis. Iusticia autem Dei, per fidem Iesu Christi, in omnes & super omnes, qui credunt in eum. Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt, (id est, omnes peccatum habent, et sunt transgressores. Actus pro habitu.) & egent gloria dei. Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu. Quem proposuit Deus propitiatorium, per fidem in sanguine ipsius:

Ita ergo detrahit legi, uidelicet effectum iustificationis Paulus, & affirmat, nos gratis iustificari, ignoscendo peccatis nostris Deo, per misericordiam, propter Christum, ut per fidem eiusdem gratuite gratiæ, remissionem peccati & iusticiam à Christo petamus: Quin etiam hæc est propria Euangelij & promissionum gratiæ doctrina, quod uidelicet, per remissionem peccati gratuitam, propter Christum à peccato & morte saluemur, si tamen in illum credamus. Ioan. 1: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credidissent per nomen eius. Ioan. 3. Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. iam huc facit illud Act. 4. Hic est lapis, qui reprobatus est à uobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli, & non est per aliquem alium salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, per quod oporteat nos saluos fieri, Itē illud, Act. 10.

Petri

Petri testimonium. Huic omnes prophetae testimonium perhibent, quòd remissionem peccatorum accipiunt per nomen eius, omnes qui credunt in eum. Adde illud Pauli, Act. 13. Notum igitur sit uobis uiri fratres, quòd per hunc, (Christum) uobis remissio peccatorum annuntiatur, ab omnibus, à quibus non potuistis per legem Mosi iustificari. Per hunc omnis qui credit iustificatur. Deniq; illud Rom. 10. Finis enim legis Christus, ad iusticiam omni credenti.

Ergo iam dudum satis est testimoniorum quæ doctrinam nostram muniunt, & clare explicant, quòd iustificatio & salus nulli per opera legis contingit, & quòd soli qui in Christum Iesum credunt, accipiunt peccati remissionem, iusticiam & æternam uitam. Nec per aliud, quàm per fidem in Christum. quæ uidelicet Euangelij promissiones adprehendimus, de iustificatione & saluatione nostri per Christum. Nã iustificans fides est sentire, agnoscere & recipere, quòd gratis, per misericordiam Dei patris, propter iustificatorem Christum Iesum, à peccato & morte saluemur. 2 Timoth. 1. Saluos fecit nos, (Deus) & uocauit uocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum & gratiam, quæ data est nobis per Christum Iesum, ante tempore æterna. Manifestata est autem nunc, per adparitionem saluatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit qui

IN CAP. I. AD TITVM

dem mortē, uitam autē et incorruptibilitatē in lucem
 produxit per Euangeliū. Non igitur per legē, &c.
 Ac possunt in hunc usum, plura similia testimonia,
 à studiosis sacrarum literarum obseruari & colligi:
 quibus curæ est pietas & fides in Deū. Ego tantū in
 dicare uolui rationē colligēdi, his qui minus adhuc
 sunt exercitati, in lectiōe et intelligētia scripturarū.

*Ignorantia re-
 rum fidei, &
 Iudaicæ opi-
 niones in Pa-
 pisticis.*

Sed hæc aduersarijs nostris Papistis noua dog-
 mata uidentur, & hoc nomine blasphemant Euange-
 lium gratiæ Christi. Dicunt enim, per hanc doctri-
 nam, quam profitemur, noua dogmata spargi in Ec-
 clesia, & omnino statuunt, legē esse iustificationis
 doctrinam. Tanta est Euangelij & fidei ignorantia
 in ipsis, & Iudaicis opinionibus, circa doctrinam
 de iustificatione. sunt repleti. Rogant itaq; quid est
 lex, si nō est iustificationis doctrina, hoc est, si nō est
 necessaria Christiana, meritis operum legis, pro
 impetratione remissionis peccati, & salutis æter-
 næ? Quibus respondeo.

Quid obsecro amici est Euangelium, Gratia, ius-
 tificator & seruator Christus, sanctificator spiri-
 tus, si per legem & illius facta, præstita à nobis, ius-
 tificatio & salus impetratur? Si enim per legem ius-
 tificamur, oportet gratiam & misericordiam Dei
 nihil esse: & iustificatoris Iesu Christi officium, ina-
 ne et ociosum. Quin etiam necesse est spiritū sanctū,
officio

officio uiuificatoris & gubernatoris cordiũ nostrorum, & motuum eius bonorum, in summa, totius reuouationis nostræ, excludere. Elige itaq; utrum uoles è duobus: ut uel legi detrahas effectum iustificationis & salutis nostræ: ac tribuas illum gratiæ Dei, redemptori Christo, & spiritui sancto, nos renouanti & purificanti corda nostra: sicut & Paulus facit, ad Titum Cap. 3. ut illo suo loco discemus. Et hæc eligens, fide glorifices misericordiam Dei, & Christũ Iesum: & beneficia in te spiritus sancti agnoscas, & sis uere ac fœliciter Christianus. Aut sequere diuersam opinionẽ, quæ tradit ac tenet, quòd per iusticias legis, à peccato & morte saluemur, & eo pacto detrahit gratiæ misericordiæ Dei nostri, & officio redemptoris Iesu Christi, & operationibus spiritus sancti. In summa, totum Euangelium negat & impie blasphemat. Et hæc eligens, pharisaicis opinionibus colas Deum, & sis perfidus Iudæus, Ethnicus, pietatis in Deum & Christianæ fidei hostis.

Sed ut nostris, qui timent Deum & diligunt Christum Iesum, aliquanto sedatius loquar, si adhuc ignorant, quænam & qualis doctrina sit lex: & quomodo consentiat cum Euangelij prædicatione. Lex igitur est contritionis & totius pœnitentiæ doctrina, accusat peccata, & præcipit de nouitate factorũ nostrorũ, qua iustificati Deũ glorificemus:

Lex contritionis & pœnitentiæ doctrina

IN CAP. I. AD TITVM,

Nihil agit de iusticia gratiæ, quæ in Euangelio docetur, & accipitur per fidem in Christum. Et habet lex in carnalibus diuersum alium effectum, quã est iustificationis. Quia excitat horribiles motus & terrores in conscientia peccatoris, & ignaros gratiæ Dei adigit ad desperationem salutis: planeq; protrudit illos in barathrum condemnationis, quos gratia Dei per Christum non retrahit, aut non consolatur per Euāgelium. Ita ut protrusit horribiliter Iudam, qui prodidit Christum, & similes: quibus peccatum suum aliquando reuelatum est in conscientia, sine cōsolatione remissionis peccati, quæ contingit & datur propter Christum.

Cæterum iustificationis effectus, est pax cordis, & serenitas mētis, pacificata & tranquilla conscientia, ex fide proueniēs, in seruatorē Christū. Rom. s. Iustificati per fidem pacē habemus ad Deū, per Dominum nostrum Iesum Christū: per quē & accessum habemus, per fidē, in gratiam istā, in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorū Dei. Hæc clare euincunt, Euangeliū esse doctrinam iustificationis & salutis, et effectū iustificationis, legis operibus à nobis præstitis, male & impie tribui. Et derogare gloriæ gratiæ dei & redemptoris Iesu Christi, quicūq; per legē, aut ulla opera sua, quærunt saluari. Necdū istos plane uidere aut intelligere sua peccata. Nā si illa ue
re cog

re cognouissent, nunquã possent tam arroganter & superbe de se sentire, & in suas iusticias confidere, quæ sunt nullæ corã Deo. Sicut docemur exemplo hypocritæ pharisei. Luc. 18. sed supplices ad gratiam facti, humiliter cū publicano dicerent: Deus propitiu8 esto mihi peccatori. Itẽ, cū propheta. Et ne intres in iudicium cum seruo tuo: Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens:

Itaq; dixi, hunc legis usum magis propriũ esse diuinis legibus, sicut etiã magis necessarius est saluandis, quã politicis. Quia per ostensionẽ peccati nostri perfectã, facit ad perfectã humiliationem nostri corã Deo, sine qua nemo idoneus est, ad Euãgelij cõsolationes audiendas. Nisi .n. uere & perfecte magnitudinẽ peccati, qualis est in carnali natura, & in quibuslibet transgressionibus legis, cognoscamus, tũ quod legis præcepta iusticiæ nunquã satisfacere possumus, nunquã nec sitiemus uere iusticiã gratiæ, quæ est per Euangelij promissiones de Christo. Nec intelligemus amplitudinẽ beneficiorũ gratiæ, & redẽptionis nostræ p Christũ. Deniq; nec uere unquã glorificare Deũ poterimus, ut quẽ nondũ cognouimus uere, fidei scilicet ignorãtes. Et quõ talis posset saluus fieri? Sunt ergo magnæ cõmoditates legis sic intellectæ, hoc est, peccati, uere cogniti per legẽ. Si tamẽ per Euãgelium à desperatione seruemur. Nõ sanat Deus, nisi uere cõtritos, nec respicit, aut iuuat, nisi

IN CAP. I. AD TITVM,

aridos, et suæ gratiæ sitiētes. Iuxta illud Esaiæ, quod citatur à Christo, Matth. 12. Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet.

Legi igitur tribuamus, quòd nobis reuelat nostra peccata, tum irā Dei in peccatores, et hanc præcipuam poenā peccati, quæ est mors æterna. Hæc uero intelligemus, si sentiamus, quòd lex nō agat nobiscum, de externo peccato, externarū transgressionū tantum, uerū etiā, de uiciatis motibus cordis, ira, odio, inuidentiā, ambitione & cupiditate honoris, auaritia, & similibus quæ aduersantur dilectioni erga proximum, & immundiciā cordis habent. Item, de ipsa ignorantia Dei, quæ efficit, ut uacui simus, ueritatis, fidei et dilectionis in Deū. Sic enim sunt duplices transgressionēs in nobis, internæ, quæ sunt uicij originalis culpæ. Et externæ, flagitiorum, seu criminū, ut uocant, & ab internis nascuntur. His accedunt horribiles terrores, intus in conscientia peccatoris, per legē, ut supra quoq; dictū est. Et illi gignūt in nobis, latens quidem & paucis cognitū, sed tamē uehemens odiū, contra legē & Deū, ut quo per amorem peccati, & metū poenarū legis, sic rapitur homo, ut malit Deū potius nō esse, quā male esse sibi, aut se ab expletione cupiditatum suarum arceri.

Ita efficitur legis esse contrariū effectū in carnalibus, quā est iustificationis. Quia ille internæ transgressionēs, quas lex dānat, etiam augentur in nobis ministerio

Legis est contrarius effectus, quam iustificationis.

ministerio legis. Natura enim explere cupiditates nostras amamus, quanquā impias et noxias. Et irascimur ei, qui nos abstrahit, quantūuis cōsulat nostræ salutem. Et de hac impietate carnalis naturæ, rebellis legi & Deo, extat copiosum scriptū Pauli, Rom. 7. Ac meminit istorū effectū, pugnantū cū iustificatione & effectibus eius, etiā 1. Cor. 15. ubi dicit: Actus leuis mortis peccatū est, uirtus uero peccati lex. Itē Rom. 4. Lex iram operatur. Et Cap. 5. lex subintravit, ut abundaret delictum. Deniq; 2. Cor. 3. lex dicitur litera occidens, & ministratio mortis. Quæ omnia Episcopi, seu Concionatores, nosse debēt, ut aliorū animos per ostensionē peccati, ex doctrina legis, recte atq; foeliciter forment. cū propter poenitentiæ prædicationem, tum ad humiliandū peccatores, ut à Deo curentur: Reliquum est, ut de tertio legis usu dicā, qui est in illis qui fide iustificati sunt, & quorū corda à spiritu sancto gubernantur. Qui facientes legis opera, non possunt, nisi Deū uelle glorificare: & redemptori Christo Iesu aliquo saltē modo grati esse, & honori nominis eius uiuere. Atq; ut Paulus loquitur, digne Euangelio Christi conuersari, imitatores Dei esse, tanquam filios dilectos. Et ab hoc fine longe aberrant, qui iustificari per legem querunt, quare & iusticiæ istorum nunq̄ possunt Deo placere, quin semper grauiores poenas mereantur.

De usu legis
in iustificatis.

IN CAP. I. AD TITVM,

Rursus gratæ sunt atq; acceptæ Deo illæ præcepta iustitiæ, & nouitas uitæ, in illis qui ex fide operantur, et habebunt ingentia præmia in coelis. Matth. 5. 26. 25. Luc. 16. 2 Cor. 5. & c. Est autem necessaria hæc operum in renatis iustitia bonorum, tanquam signum & testimoniū, ueri timoris & ueræ fidei in nobis, per Christū erga Deum. Ideo ad Gal. 5. illa iustificationum opera uocantur fructus spiritus, qui uidelicet est corū, qui uere crediderunt in Christum Iesum, tum Deū religiose & pie timent. Qua propter etiam facit ad fidei confirmationem in iustificatis: sicut & Petrus docet, 2. Pet. 1. Neq; enim poterunt fidem retinere, qui flagitiose uiuunt. Sed sicut bonū timorē amittūt, ita quoq; excidunt à fide in Christum. Pugnat enim cū fide, scelerate & turpiter uiuere, & tamen sentire, q; habeas Deū propitium et placatū:

Fides agnoscit quidem, quòd habeas Deū placatum, credens in Christum Iesum, quanquā peccator. Sed eadem intelligit & agnoscit, hanc quoq; Dei uoluntatem esse, ut pœnitentiā agamus & à peccatis conuertamur, tū bene operemur, sobrie, modeste & pie uiuamus. Et curat certe obsequi & morē gerere deo, nisi quæ est ficta, ut Paulus eā adpellat, aut mortua, ut B. Iacobus. Fide. n. iustificamur, quæ est efficaax dilectione. Gal. 5. Et propter necessitatem huius obedientiæ seu nouitatis, cū Christus tū apostoli frequentes

quentes sunt in eius prædicatione, & iusticiam illam bonorum operum inculcant nobis atq; commendant: Exempla eius prædicatæ à Christo habes Matth. 5: 6. 7. 19 25. Luc. 16. &c. Ab apostolis ubiq; multa, ut Rom. 12. Col. 3. 1. Pet. 2. 3. 4. 9. &c. Et de hac parte iusticiæ in moribus seu operibus bonis, ut uocant, scribam copiosius infra in capite secundo & tertio:

Sic ergo sint instructi episcopi & Ecclesiæ doctores in lege Domini, quod requirunt quidem sancti Patres. Sed quale sit & quantum, subito à quibuslibet non potest intelligi, ideo in eius expositione uolui aliquanto copiosius scriptum tradere, ut ab imperitis, quibus ego seruiro, res ea planius intelligatur. Proximè est, ut de fidei documentis scribam, de quibus iidem sancti Patres præcipiunt, ut hæc doctores Ecclesiæ seu episcopi uerbis simplicibus tradant, quod cito quidè dicitur, sed quale nam et quatum sit, uix copioso scripto explicatur. Non propter obscuritatem aut difficultatem rerum, quæ in sacris habentur, de credendis, siue de fide, sed propter eos, à quibus fidei dogmata ferè semper per illusiones et imposturas demonum sunt obscurata et quasi oppressa.

De fidei documentis, et primo de diuina essentia, quæ est una in tribus personis: patre, et filio, et spiritu sancto.

IN CAP. I. AD TITVM,

De dogmanibus fidei illis, quæ nobis definiunt unitatem essentiæ, quæ est in diuina natura, & tamen personarum trinitatem cõstituunt, nihil opus est prolixè differere in hoc scripto, nam hoc tempore cum nemine disceptamus de hac quæstione, siue capitulum illorum doctrina. Ac satis est scripturæ testimonijs probatũ tenere, ijsq; firmis, claris ac certis, esse uidelicet unitatem quandam diuinæ essentiæ, & tamen illam unam & eandem essentiam esse perfectissimam, totam atq; plenã in singulis tribus personis, patris, & filij, & spiritus sancti.

Hoc itaque fidei dogma confessum, traditum & confirmatũ in Synodo Nicena, celebrato scilicet contra Arii heresim, sub Imperare Constantino, & nos confitemur & tradimus prædicatione, et confirmatum scripturæ testimonijs constãter retinemus, nempe quod est una tantum diuina essentia et natura, quæ uocatur et est Deus, æternus, incorporeus, impartibilis, immensa potẽtia, sapiẽtia, bonitate. Et rursus tamen, quod in hac diuina natura sunt tres æquales personæ, hoc est, eiusdem essentiæ, potentiæ, sapientiæ, bonitatis et coeternæ, Pater, Filius, et spiritus sanctus. Hanc enim deitatis unitatem, et personarum trinitatem agnoscimus et confitemur, non propterea quod homines illam prædicant, consentientur ac tradunt, nec quia Synodi aut Concilia profitentur, sed quod extant
clare

clara et firma scripturæ testimonia, quæ nos docent de hac unitate diuinæ essentia, deq; tribus personis, de omnipotentia, æternitate & æqualitate patris & filij & spiritus sancti, sine quibus hominum iudiciũ uel autoritas nihil quicquam his de rebus discernere, statuere aut tradere posset, nam res illæ fidei non possunt niti, quàm in solo uerbo Dei, nec aliunde certæ esse.

Esse igitur unam tantum essentiam & naturam, quæ uocatur & est Deus, hoc uno testimonio clarum & abunde certum ac firmum est, quod uidelicet legitur Deut. 6. Audi Israel, Dominus Deus noster Deus unus est. Nam ex illo fonte & hoc Pauli testimonium promanauit prima Corinthiorum octauo: Scimus, quod nihil est idolum in mundo, & quod nullus est alius Deus, nisi unus. Plura uero de hac diuinæ essentia unitate ab alijs colliguntur testimonia, à quibus eadem requiri possunt, siue ex scripturarum lectione. Res confessã, his quæ posui, testimonijs est satis firma, etiam si nulla alia extarent. Proinde reliquum est, ut de personarum quoque trinitate pauca quædam proferamus: In quo protinus admodum sumus, quod in hac distinctione personarum, qua separamus patrem & filium & spiritum sanctum, personæ adpellatio non usurpetur pro qualitate, sed pro eo quod subsistit, & est substantia in

Esse unum
Deum.

IN CAP. I. AD TITVM

diuidua intelligens. Nam in Deum non cadit accidēs. Vnde sicut omnipotentia in Deo est diuina essentia et natura, ita sapiētia et bonitas, sunt illa eadem essentia, et nihil plane accessorium est in Deo.

Dediuinitate uero, testatur illud Ioan. 1. In principio erat uerbum, patris & filij & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Nam hic locus aeternitatem tribuit filio, & eandem essentiam cum patre, quod ualet cōtra Arrij dogma, Qui uidelicet aeternitatē detraxit filio, & eiusdem essentiae cum patre esse negauit, quum textus aperte dicat: In principio erat uerbū, id est, anteq̄ res condicēpissent, quod significat certe aeternitatem. Et ad ijciat, Et Deus erat uerbum, quod utiq; est affirmare, patris essentiam totam esse in filio. Neq; enim dicit, uerbum erat Deus, quo modo si locutus esset, uideretur filium praedicare alium à patre Deum. Ac rursus tamen idem locus discernit personam patris à filij persona, quia inquit, & uerbum erat apud Deum, quod ualet contra Paulum Samosatensem, & similes eius, qui uerbum negant personam esse, & fingunt esse transitoriam qualitatem, cum sit immanens & progrediens natura. Deniq; hoc dictum, & Deus erat uerbum, astruit unitatē essentiae patris & filij, quod facit contra Valentinianos, qui prodigiosam Deorum multitudinem confinxerunt. Ceterum genitu-

ram filij, qua ille ab eterno & idem Deus nascitur à patre, & Micheas prædicat cap. 5. Nam de filio scribit: Et egressus eius ab initio, (prodit enim à patre Deo) à diebus æternitatis.

Deniq; de spiritus sancti diuinitate clare docemur De diuinitate
spiritus sancti
per illud ioan. 14. Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia. Cum enim hic locus significet mitti spiritum sanctum à Deo patre per filium, seu nomine filij, primum discernit personas, & simul testatur hunc spiritum unū et eundem Deum esse cū patre & filio Deo. Illū enim detrahit creaturis, hoc est, negat, q, creaturæ illum spiritum habeant, quia si habeēt eum, ociosum esset mitti à patre per filiū, imò falsum & fictū. Mittitur ergo à patre per filium, ut quem nulla creatura habet, sed est idem & æternus cum patre & filio Deus. Nam à patre mittitur, ab illo uidelicet exiens & procedens, non aliunde, atq; idem dicitur & à filio mitti, nimirum quòd ab eodem exeat & procedat æquali processione qua progreditur à patre, iuxta illud ioan. 13. Cū autem uenerit paracletus, quem ego mittam à patre, spiritū ueritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.

Nam idcirco, id est, propter unitatem essentiæ, quam habet spiritus ille eandem cum patre & filio, & propter æqualitatem processionis (quia non aliter

IN CAP. I. AD TITVM,

procedit à patre quàm à filio, nec aliter à filio quàm à patre, ab utroque enim totus & idem spiritus) dicitur à Paulo nunc Dei, nunc filij Christi spiritus, ut Roman. octauo &c. Mittitur autem ad sanctificandum electos Dei per Euangelij consolationes. Nam ideo inquit Christus, Ille uos docebit omnia, & testimonium perhibebit de me. Ac necesse est fateri aliam spiritus personam esse, quàm patris aut filij, quia dicitur mitti à patre & filio, procedere à patre, & mitti nomine filij. Quod postremum significat hunc spiritum merito filij Dei Christi electis conferri. Hoc ergo totum, quòd discernit personas, rursus facit contra Samosatensem, et quòd unitatem essentiae tribuit spiritui cum patre & filio, refutat Valentinianos.

Nolo in his explicandis prolixior esse, nam & plura testimonia colligere pro confirmatione istorum dogmatum, non est huius mei instituti, ut qui suscepi breuem enarrationem Decreti Aphricani scribere supra à me positi. Qui uolunt, possunt ipsi plura alia obseruare & petere, uel ex lectione sacrarum scripturarum, uel ex aliorum scriptis, ut Lombardi, Augustini, Hilarij, qui plura collegerunt, & ex professo de unitate diuinæ essentiae & personarum trinitate scripserunt. Collegit autem & nostra ætate uir clarissimus Philippus Melanthon de hoc fidei dogmate aptissima, clarissima & firmissima testimonia

in suo illo sanctissimo & utilissimo scripto, libri loco-
rum communium theologorum, editi anno à Chri-
sto incarnato 1535 Nec collegit solum illa testimonia,
quæ dico, sed & diligentissime exposuit, ut conscien-
tias piorum firmissime munit in hac controuersia,
quæ semper habuit plurimos & astutissimos insidia-
tores, tum efficaciter consoletur. Quæ scimus con-
uelli non posse à toto satellicio Diaboli omnium hære-
ticorum, qui sunt aut fuerunt, aut futuri sunt.

Proinde ut Arrium detestamur, qui filium negat
esse eundem atq; eternū cum patre Deum, & ut Va-
lentinianos damnamus, q̄ prodigiosam multitudinem
Deorum, tum ridiculam & stultam confinxerūt, ita
detestamur, reprehendimus ac damnamus toto corde
& oris confessione Macedoniū, negantem uidelicet
spiritum esse Deum. Similiter Paulū Samosatensem,
& quotquot cū ipso sentiunt, q̄ filium & spi-ritum san-
ctum personas esse negat, & uerbum quod idem est fi-
lius, astute confingit, non esse substantiam, nec esse ni-
sī cogitationē, quæ sit ipse pater. Atq; ad eundē mo-
dum ipsum quoq; spūm sanctum nō esse quā uim mo-
uentē, q̄ sit ipse pater, nō alia p̄sona, blasphemat. Ra-
tiones antea dixi, & multo plures ex scripto Philip-
Mel. ut antea dixi, p̄rii possunt. Condēnauit aut̄ &
Macedonium secunda Synodus, quæ fuit Constanti-
nopolī congregata sub Theodosio seniore, demon-

IN CAP. I. AD TITVM

strans (utique iisdem testimonijs diuinarum scripturarum, quibus & nos utimur) consubstantialem esse patri & filio spiritum sanctum.

De Christi naturis.

Diximus de unitate essentiae, & trinitate personarum in deitate breuiter quodammodo, sed quantum in hoc scripto, ut dixi, satis est. Nunc seorsim de Christi naturis loquimur, et unitate personae in Christo. Christus. n. redemptor humani generis, est una persona constans duabus naturis, diuina & humana. Filius enim Dei, praefinito ac statuto à Deo patre tempore, assumpsit humanam naturam ex matre uirgine Maria, tribus Iuda, de domo David, sicut clare & copiose docemur Matth. 1. Luc. 1. & 2. Et de incarnatione hac filij Dei dicitur Ioan. 1. Et uerbum caro factum est. Et Paulus ad Galat. 4 scribit, Vbi tempus completum est, misit Deus filium suum naturam ex muliere &c.

Pater itaque non assumpsit humanam naturam, sed filium unigenitum misit, ut illam assumeret, atque ut ea quasi indutus & circumamictus, imò unitus ei, uerus ille Christus, & orbis seruator, per prophetas promissus esset. Nec spiritus sanctus assumpsit humanam naturam, sed est agitator, qui mouet corda nostra, creans in illis nouam lucem per Euangelium, & uiuificans ac sanctificans illa. Vt cognoscant atque credant promissionibus gratiae, & credentes diligant Deum patrem

patrem & redemptorem Christum. In summa, sperant atque confidunt in Deum patrem, filium & spiritum sanctum.

Ardua sunt hæc & stupenda mysteria, quæ duæ nature in una persona filij Dei sese circumdederunt, diuina uidelicet & humana, sicut & Paulus ineffabilem sublimitatē incomprehensibilis mysterij agnoscit 1. Timoth. 3. ubi dicit: Et citra controuersiam magnū est pietatis mysterium, quod manifestatum est in carne, & iustificatum est in spiritu, (Perhibet enim testimonium spiritus sanctus filio Dei, ut dicitur Ioan. decimoquinto: Sux autem incarnationis & traditionis, pro peccatis nostris in mortem, de qua docemur, uique spiritus sancti magisterio, Ioan. 6: Et perhibet quidem Christo, quem alioqui impius iste mundus non agnoscit, & nō recipit seruatorem suū esse. Quin etiam ipsum met testimonium spiritus sancti repellit, reprobat ac damnat per incredulitatem) adparuit angelis, prædicatum est gentibus, assumptum est in gloria.

Proinde agnoscimus, confitemur & adoramus Deum in mensuris humanitatis. Col. 2. in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, hoc est, in Christi persona est perfectissima atque plena substantia ac natura, tum diuina tum humana. Verus itaque Deus, & uerus homo existit. Quapropter &

IN CAP. I. AD TITVM

confitemur necessario, Dei uerbum passum in carne pro nostra salute uera carnis passione, ac mortem in carne gustasse, uera sui corporis morte, denique & resurrexisse à mortuis, uera carnis suæ receptione, & uera animæ resumptione, in qua ueniet iudicare uiuos & mortuos. Confitemur præterea carnem Christi esse uiuificatricē, quia est filij Dei caro, non per gratiam adoptionis, sed unionis. Viuificat autem & saluat illa carne sua Christus, quotquot credunt in eum, sicut prolixè docetur Ioan. sexto, ubi inter cætera dicitur: Amen amen dico uobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea uere est cibus &c. Et Ioan. quinto dicitur: Veniet hora, & nunc est, quando mortui audient uocem filij Dei, & qui audierint, uiuent. Epitasis enim & pondus argumenti est in eo, quòd uocem filij hominis Christi audimus, qui est uerus & æternus cum patre & spiritu sancto Deus, et hanc audientes, ut sponsi Ecclesiæ, eiusq; unici & æterni saluatoris, uiuificamur.

Vnio duarum naturarum. Sunt autem huius unionis diuinæ naturæ cum humana multa testimonia in scripturis, ut Ioan. decimo quinto dicitur: Cum autem uenerit paracletus, quē ego

mittam

mittam à patre, spiritum ueritatis, qui à patre procedet, ille testimoniū perhibebit de me. Sic loquitur enim mediator Christus Iesus, uerus homo, qui tamen nisi simul uerus Deus esset, non posset ita loqui, & nunquam cuiquam spiritum sanctum conferre. Proinde duæ illæ naturæ, diuina & humana, unitæ sunt & inseparabiliter coniunctæ in ea persona quæ uocatur et est Christus, qui largitur nobis spiritum sanctum, unus filius & unus Christus, atque unus Ecclesiæ seruator. Idem quoque ascendit super omnes cælos, & cōsedit ad dexterā patris accepta potestate super omnia. Ac nisi uerus homo esset, non potuisset ascendere, & nisi uerus Deus, nec perfrui illa gloria. Sicut igitur ascendit, oportuit duas naturas in eo unitas atque coniunctas esse. Hinc quoque dicitur Ioan. tertio, Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hoīs q̄ est in cælo. Videlicet quia nemo alius potiri plenissima potestate et gloria Dei patris potuit, quàm unigenitus ille Dei, qui est Deus & homo, & uerus ille Christus, in quo & nos ad cæli gloriam usque & immortalitatis hæreditatem penetramus, sicut ibidem continuo docetur: Et sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in illum, nō pereat, sed habeat uitam æternam.

IN CAP. I. AD TITVM

Huc facit, quod Christus frequenter de operibus suis, signis uidelicet miraculosis, pronunciat. Voluit enim testari se, quamquam hominem, diuina uirtute colere miracula, & his signis cognosci Dei filius esse, ut Ioan. 5. Pater meus usq; modo opatur, & ego operor. Hoc enim dicto significat sibi communia esse opera creationis, conseruationis ac reparattonis seu re=staurattonis rerum cum patre Deo. Quod quia mani=festis signis probet, (ueluti illo, quòd potentia uerbi curauerat eum, quem morbus triginta & octo annos incurabilem alioqui tenuerat) credi esse requirebat Dei filius, & natura siue essentia idem cum patre Deus, cū nihil quàm homo esse uideri ab hominibus posset. Sic ergo et Ioan. 10. ait: Opa quæ ego facio in noie patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Nempe quæ ego facio diuina & ea propria mea uirtute et quidem nomine patris, hoc est, aut uoluntate patris, siue, ut pater in me glorificetur, siue deniq; potentia patris, quæ mihi est eadem & communis cum illius potentia. Nam & ego operor opera illa quæ pater usque modo opatur. Nec diuellitur huiusmodi testimonij ab his operationibus spiritus sanctus, sed Christus, qui nihil quàm homo credebatur esse, accepit testimonium suæ deitatis. Qui nisi uerus Deus esset, non posset hunc communem honorem sibi cum Deo patre uendicare. Vnde rursus legimus Ioan. decimo: Si

non facio opera patris mei, nolite credere mihi, si autem facio, et si mihi non uultis credere, operibus credite, (id est, huic testimonio operum et factori.) ut cognoscatis, quia pater in me est, et ego in patre. Et Ioan. 14. Pater in me manens, ipse facit opera. Non creditis, quia ego in patre, et pater in me est? Alioqui propter opera ipsa credite. Hæc etiam; asserunt unitatē diuinæ essentiæ, patris et filij, et Christo tribuunt illā cōmunem diuinitatē. Essentia autē filij aliā personā quā patris aut spiritus sancti, non aliud, siue aliā naturam, aliū Deum, supra copiose demonstratum est.

Sunt ergo duæ naturæ in Christo, qui est una persona. Diuina fulget miraculis, humana succumbit iniurijs. Et tamen altera alterius cōmunicatione agit, et patitur, siue utraque utriusque, hoc est, ambæ naturæ in Christo agunt, in quantum uidelicet natura humana est instrumentum diuinæ actionis, et actio humana accipit uirtutem à natura diuina. Diuinitas potentiam exercet in actibus humanis, dum uidelicet leprosos tactu sanat, cæcis tactu lumen oculorū restituit, mortuos tactu huic uitæ reddit, et his similia alia agit, quæ sunt testimonia deitatis in Christo, sicut cum uentis imperat et mari, uim et tyrannidem demonū coercet. Rursus humana natura propria sua seruans, in potentia diuinitatis emicuit, ut

IN CAP. I. AD TITV̄M,

dū petras scindens crucifigitur, dū potestate propria animam ponens & iterum eam assumens sepelitur.

Impegerunt autem in his mysterijs & communicatione idiomatum, ut uocāt Christi, primum Nestoriani, quos tertia Synodus Ephesina prima sub iuniorē Theodosio celebrata condemnauit. Fuit enim quidam Nestorius, qui hanc communicationem idiomatum Christo detraxit, de quo lege quæ sunt libro duo decimo Tripart. histor. capite quarto. Non fingebat duas personas Nestorius in Christo, sed negabat duarum naturarum alteram alterius communicatione agere aut pati. Verbi gratia, detraxit proprietates humanitatis diuinitati Christi, quanquam fortiter confiteretur Christum uerum hominem & uerum Deum esse, cum fatendum sit duarum naturarum proprietates in una Christi persona inseparabiliter agere & pati. Et hæc uidetur insensatio & stupiditas fuisse in Nestorio potius quàm malitia. E regione Eutyches Abbas Constantinopolitanus quidam impēgit in hac idiomatum communicatione naturarum Christi. Adiomata enim deitatis detraxit humanitati Christi, ita ut Nestorius idiomata humanitatis diuinitati Christi ademit. Proinde sicut Nestorius detraxit Christo diuinam naturā, ita Eutyches à Christi persona ueritatem humanæ naturæ exclusit. Qua causa uterque iure condemnatus fuit, quia uterq; scidit & distraxit

Et distraxit unitatem naturarum in Christo, et alteram ab altera impie separauit. Et Eutychem quidem quarta Synodus Chalcedonensis, quae celebrata est sub Martiano principe, condemnauit. Quanquam uterque per imprudentiam lapsus est, in suam haereseos impietatem. Nam et Eutyches confitebatur duas naturas in Christo, et si per hoc, quod negabat communicationem idiomatum in una persona, alteram naturam auferret, hoc est, ueritatem diuinam a Christo, si tamen haec fuit Eutyche haeresis et error, cuius habemus incertas coniecturas potius quam firma argumenta.

Memini haecenus quatuor Synodorum, quae sunt celebratae contra praecipuas quatuor haereses in Ecclesia. Prima detraxit diuinam Christi naturam, secunda deitatem spiritus sancti calumniata est, duae postremae circa Christi naturas et personalem unitatem sunt lapsae. Ac meminit harum Synodum et Gratianus in Decret. distin. 15. Sed nihil certi refert, nihil pia eruditione dignum, per quod de tantis rebus iudicium fieri posset, et perniciosi errores et exitium quod adferunt, caueri possent. Sed uix obiter attingit illarum causas, et ambigue, in his quae sunt de erroribus Nestorii et Eutyche. Sed nostra aetate optimus et clarissimus uir D. Mart. Luth. instaurator Euangelicae doctrinae et pater noster reuerendissimus in Christo, sanctissime et utilissime de his quatuor Concilijs scripsit,

IN CAP. I. AD TITVM,

uidelicet in libro illo suo germanico, cui titulum fecit de Concilijs & Ecclesia, edito in hoc ipso anno, qui nunc currit ab incarnatione Christi, millesimo quingentesimo tricesimo nono. Cui magnam gratiam debemus, cū ob alia eius nobilissima & sanctissima scripta, tum propter huius, quem dixi, libri de Concilijs & Ecclesia susceptum laborem, & foelicissime ab solui ad communem & præcipuam quandam Ecclesie uilitatē. Qui uel ideo commendatior esse omnibus nobis debet, quod de Nestorij & Eutyche erroribus nos clare & p exempla docet, quo melius caeri possint. Etsi metuendum est, adhuc plurimos hære re inuolutos & intricatos in illis, qui ipsi seipfos nondum intelligant, sicut fit sæpe, ut errent homines priusquam uideant errorem, imò ut errorem proprietate defendant. Sed ueniam nūc ad alia, ut in cœpto proposito pergam.

De practica noticia essentia diuinae
trium personarum.

Illud ex re nostra fuerit minime prætereundū hoc loco, quod ut pie docet, & prudenter atque utiliter admonet uir clarissimus Philip. Mel. ante oīa meminisse conuenit, personas Deitatis, Patris, filij & spiritus sancti, officijs proponi nobis discernēdas, ac magis predesse, nos in ueri officia, q̄ disputare curiosius de essentia & natura. Ut patrē sacrae literæ ostendūt esse

esse unicam illam caussam, & fontem, unde effluit in nos, omnis illa gratia & misericordia, qua à peccato & æterna morte saluamur, eoq; & fidem in nos huius diuinæ & paternæ beneuolentiæ exigunt, & credentibus nobis promittunt liberationem à peccato, donationem iusticiæ & æternæ uitæ. Exempla require, Ioan. 3. Tit. 3. Quanquã hæc in libris & doctrina noui testamenti, nusquam non sint obuia, & ubiq; occurrant.

Porro, ad consimilem modum declarant filium esse redemptorem generis humani, & mediatorem illum, per quem ad Deum accedimus, & à quo uno omnis salus nostra pendet. Nec uero habeo testimonia, quæ hic seorsim adducam, quia hæc est doctrina totius noui testamenti. Lege totum Euangelium Ioannis, epistolã ad Romanos, imò omnia scripta Pauli, Petri, &c. Carnẽ enim inãuit filius Dei, ut semet ipsum exhiberet pro nobis uictimam deo patri, precium & satisfactionem pro nostris peccatis, & pro æternamorte. De quo extat elegans doctrina, & si figura sermonis uelata nonnihil, & tectã, Ioan. 6.

Denuq; spiritum sanctum demonstrant esse renouatorem cordiũ nostrorum, ut quo agente & mouente nos, uiuificemur & sanctificemur, penitusq; in alios & nouos homines transformemur. Ac testatur præterea, hũc motorem cordium spiritum nobis

IN CAP. I. AD TITVM,

per Christum mediatorem conferri, in hoc ut fide recipiamus nos ad Christum, & ab illo petamus spiritum illum sanctum, qui nos alios & novos homines faciat, qui adoremus ac ueneremur Deum in spiritu, tum uera iusticia & sanctitate. Nam Ioan. 7. inquit Christus: Qui credit in me, flumina de uentre eius fluent aque uiuæ. Hoc autem dixit, ut Ioannes ait, de spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Vocat autem flumina illam largitionem spiritus, qui super nos effunditur, quia est largissima illa aqua, qua intus à quibuslibet inquinamentis & sordibus uiciorum & peccati abluimur perfectissime et defecamur. Sicut docemur, Hiere. 31. Ezech. 36. Et infra in enarratione Cap. 3. epistolæ ad Titum copiose discemus.

Hæc itaq; adpellatur noticia practica, patris & filij & spiritus sancti, qua uidelicet, res per fidem cognitæ ad usum adplicantur. Et propter illam causam certe, recte statuit & pie pronunciat Philippus Melancthon, quòd per hæc fidei exercitia, melius agnoscamus trinitatem, quàm in ociosis speculationibus: quæ disputant, quid personæ inter se agant, non quid nobiscum agant. Nam Dei patris noticia illa, qua intelligimus eum ignoscere nostris peccatis, propter Christum, & filij noticia illa, qua agnoscimus esse redemptorem nostri, est beata & saluifica noticia illa, quæ adfert cognoscentibus, & fidem
habentibus

habentibus illi noticiæ, seu credentibus per eam, iusticiam & æternam uitam. Hinc sunt illa, Ioan. 17: Hæc est æterna uita, ut cognoscant te solum uerum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Esaiæ quinquagesimo tertio In noticia sui iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.

Iam ut sacræ literæ iubent nos hanc gratiæ Dei patris fiduciam habere, per Christum & in Christo, ita requirunt, ut spiritus sancti diuinitatem, & gratiosam seu fauorabilem præsentiam eius, in ipsa consolatione, quam adfert nobis per Euangelium, & uiuificatione nostri, qua nouos motus cordium nostrorum creat in nobis, agnoscamus. Et iubent statuere breuiter, quòd illo spiritu, tum paracleto & aduocato nostro, nunquam destituamur, in quibuscunque calamitatibus, seu persecutionibus aliquando fuerimus, uelut impij mundi, terrorem in conscientia, siue horrorem peccati, mortis, inferorum, Diaboli & desperationis, modo in fide mediatoris gratiæ & propitiatoris CHRISTI permancamus. Hæc ergo tanta beneficia proponemus nobis à spiritu sancto: & auxilium gratiæ eius expectemus, fiducia tantorum beneficiorum concepta per Christum. Nam & inuocantibus datur spiritus ille, ut docemur Lucæ undecimo: & inuo-

IN CAP. I. AD TITVM,

rationes nostræ exaudiuntur, si fiducia Christi fuerint, in cuius nomine & spiritus ille nobis donatur. In cuius etiam nomine non possumus non exaudiri, modo hunc bonum spiritum, et alia quæ sunt digna deo, nobis postulemus. Precantes secundum Dei uoluntatem. 1 Ioan. 5.

Iam hæc practica seu usualis noticia afficit Deum uero honore. Hoc enim impense glorificat Deum, fide scilicet in omnibus & bene sperare de eius favore, gratia & bonitate, per Christum filium, orbis saluatorem. Hoc item est Christum ueraciter glorificare, nempe, agnoscere & recipere eum per fidem, ut mediatorem gratiæ, iustificatorem nostri, & æternum seruatorem. Et non fraudare eum illo honore, sicut faciunt, qui per opera legis, & iusticias rationis querunt saluari. Hoc enim est contumelia afficere Christum, & gloriam gratiæ Dei blasphemare, tum spiritus sancti testimonio repugnare. Rursus hoc est spiritum sanctum honorare & colere, precari à Deo per Christum, illum suum spiritum et filij Christi, ut cordium nostrorum consolatorem & uiuificantem. Non enim habemus alium paracletum, aduocatum, patronum, doctorem & gubernatorem, qui nos uere consoletur, & corda nostra sanctificet, repurgata ab immundicijs peccati. Aut qui nos seruet à terroribus peccati & extrema desperatione.

Qui

Quitaq; sunt in horum noticia et fide, illi demum scient potentia & bonitate Dei patris & filij & spiritus sancti bene & foeliciter uti. In alijs sunt ociosae & inuiles speculationes, quaecunq; tandem de unitate essentiae diuinæ, & trinitate personarum, perquirant, uel confiteantur. Non quod sit res per se inutilis: quin etiam necesse est, tenere scripturas, de unitate diuinæ essentiae, de tribus personis, de Christi naturis. Sed quod non est satis, ita Deum nosse, quomodo cognosci & ab impijs potest, uidelicet speculatiue. Sed oportet progredi, & noticiam speculatiuam adplicare ad usum, ut consolationes & uiuificationes diuinas & spirituales intus in cordibus nostris experiamur, seruemur à desperatione, uereq; à peccato et æterna morte liberemur, quod nunquam fiet, nisi per noticiam practicam seu usualem. De qua etiã uides scripturas sacras præcipue loqui, & de ea nos potissimum docere.

Sic ergo proponamus nobis deum patrem, ut qui ignoscat nobis, ac habeat nos dilectissimorum filiorum loco, propter Christum, ac donet nobis iusticiam & æternam uitam, propter eundem. quatenus credamus in eum. In hunc modum & in filium Christum respiciamus, uidelicet incarnatum, propter nos miseros peccatores. Qui etiam passus sit pro nostra salute, crucifixus, mortuus, resuscitatus, inmortali

IN CAP. I. AD TITVM,

tate & regno eterno in cœlis glorificatus. Omnia propter nos, ut uidelicet sua tota gloria nos participes efficiat, qui beneficia hæc gratiæ ab ipso expectamus. Meminerimus etiam, quòd sua unius potentia Ecclesiam gubernet & tueatur per Euangelium & spiritum sanctum. Sic enim iustificat & saluat Electos Dei.

Similis ratio est usualis noticiæ spiritus sancti: Hoc enim est uere & utiliter cognitum habere spiritum sanctum, credere in illum spiritum, quòd nos consoletur, gubernet & uiuificet, tum auxilium gratiæ eius ab ipso expectare. Sic ergo statuet pius animus: Credo spiritui sancto, qui in Ecclesia testimonium perhibet Christo, per Euangelium. Credo item, eundem spiritum, per aliud uerbum quàm Euangelij, nõ esse efficacem ad saluandum peccatores. Quapropter etiam confero me ad hoc salutis Euangelium, tanquam ad uocem spiritus sancti, qua potens est Deus saluare, quotquot per illud credunt. Credo deniq;, neminem peruenire ad pœnitentiam, quam præstet cultui diuino dignam, seu qua glorificet Deum, nisi per hoc ipsum Euangelium, de Christo filio Dei, per quod spiritus sanctus unicum omnia salutis nostræ operatur & perficit.

Hæc hæctenus de noticia diuinitatis practica, seu usuali, de qua Ph. Melanthon ita scribit. Hæc metho
 dus

aus non progreditur à priore, hoc est, ab arcana Dei natura, ad cognitionem uoluntatis. Sed à cognitione Christi & misericordiae, reuelatae in Euangelio, ad cognitionem praesentiae Dei. Atq; idem recte & utiliter censet, hanc noticiam exercere & confirmare in omni uita, in omnibus periculis, in omnibus negotijs, & excitare animum ad timorem, fidem, inuocationem, multo rectius & melius esse, quàm ociosas speculationes agitare, et rixari de scholasticis argutijs, quae tamen nō explicant arcanam Dei naturam. Et quia plerq; sunt inextricabiles, haud dubie multorū conscientias euerterint, non erudierint: quare modū esse harū disputationū, magnopere prodesse:

De noticia & fide creationis.

Asserit praeterea decretum cōcilij Africani, in cuius enarratione nunc uersamur, Christum esse illū Deum, qui est creator omnium & autor, quae sunt, Dominus & rector cum patre & spiritu sancto omnium creaturarum. Vnde nostri officij esse uidetur, in hoc suscepto expositionis labore, & de creatione aliqua dicere. Igitur Creationem intelligere oportebit, operationem illā diuinæ potentiae, qua Deus omnia condidit ex nihilo: sicut describitur creatio & eius effectus, Gen. 1: Et alijs innumeris locis, omnium prophetarum: & in psalmis.

Porrò autem per filium Christum condita fuisse

IN CAP. I. AD TITVM

omnia, clare docet Ioannes Euangelista, Ioan. 1. ubi dicit, Omnia per ipsum facta sunt. Et sine ipso factum est nihil, quod factum est. Et Paulus Col. 1. inquit, Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ. Quoniã per ipsum cõdita sunt uniuersa, quæ in cœlis sunt, & quæ in terra, uisibilia & inuisibilia. Siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipsum creata sunt. Et ipse est ante omnia, & omnia per ipsum consistunt. Item, Hebr. 1. Nouissime diebus istis locutus est nobis per filium, quem constituit hæredẽ uniuersorum. per quem fecit & secula.

Sed nõ debemus consistere solum in his, quæ sunt creationis, siue eorum omnium, semel conditarum à Deo. Et si mirabiliter erudiant nos de æternitate diuinæ naturæ, in qua omnia existunt summa atq; stupenda, sapientia potentia & bonitas. Et accendant nos ad confessionem, laudem, gratiarum actum et glorificationem Dei. Sicut Paulus testatur Rom. 1. Sed oportebit progredi, & ultra hæc alia scrutari et intelligere, per creationis fidem. Nã hoc quoq; pertinet ad creationis intelligentiam, uidere, agnoscere & sentire, quòd Deus non recesserit à suo opificio: sicut artifex quispiam ab opere consumato, ut sãber ab edificata & extructa domo. Non deseruit enim suas creaturas Deus, sed perpetuo cõseruat illas atq; sustentat.

sustentat. Quapropter non est creator solum, uerum etiam conseruator omniũ rerum, per cuius unius potentiã omnia durant, quiq; perpetuo præstat animã tibus uitam ac motum. Vnus ipse fœcundat terram, & producit fructus ex illa, & cætera quæ cernimus cum admiratione, quotidie prouenire, ex rebus creatis, ab hac infinita potentia originem & causfam manendi & crescendi habent. Tum necessitati & utilitati nostræ seruiunt, in quo sunt argumẽta mirificæ in nos bonitatis Dei, & amoris erga res creatas, imprimis erga hominem.

Suppeditat itaq; iumentis pascua, nobis escã, potum, indumenta, & reliqua huic corporali uitæ necessaria. Pacẽ quoq; istorũ temporum creat, aut certe impietatem & ingratitude nostrã puniens, uarijs calamitatibus corporalibus nos affligit. Velut bellis, seditionibus, incendijs, fame ac peste: & innumeris alijs generibus morborũ. Et tamen illo quoq; modo, cum inuitet nos ad pœnitentiam & paterne corripiat, sicut est Hebr. 12. 2 Cor. 11. & c. commendat nobis suam in nos bonitatem et curam pro nobis: Et quid multis opus est? Nihil sub sole bonarum rerum existit, quod non habeamus, ex illa ineffabili erga nos bonitate Dei, quam dico, nihil ita aduersum & contrarium nobis, quod timentibus & diligentibus Deum non cooperetur in bonum. Condit multi-

IN CAP. I. AD TITVM

plices artes huic uitæ utiles, iuuat respublicas sapientibus & prudentibus uiris. Constituit Magistratus qui puniant senes, & bonis sint honori & utilitati. Creat medicos, qui corporales curationes exercent. In summa, condit, gubernat, fouet, nutrit, conseruat ac saluat omnia in omnibus creaturis.

Proinde hæc per fidem intellecta, rapiunt nos ad timorem Dei & dilectionem, & fiduciam in nobis accendunt, qua bene speremus de Deo, quòd nunquã sit nos derelicturus. In aduersis efficiunt, ut patientiam retineamus, & non murmuremus contra Deum, sicut Israëlita, sed expectemus auxilium à Deo: & correpti poenitentiam agamus, & conuertamur à uijs nostris prauis. Operantur in nobis confessionem omnium operum & beneficiorum erga nos Dei, ac faciunt nos laudare Deum, gratias agere & glorificare illum in omni nostra uita. Sed & liberant nos à cupiditate rerum, & à curis huius uitæ, & per hoc à multis consilijs & artibus prauis. A dolo, fraude & astucia inquam, quibus alioqui, infideles & impij, alios fraudant, decipiunt & suis facultatibus spoliant. Quod ita fieri quidem, Deus permittit: sed infidelibus ac reprobis in pœnam. Sed homines pij sua quoq; ad usum pauperum conferunt, tantum abest, ut aliquos fraudent, Quia per hanc creationis

tionis

tionis fidem retinent timorem Dei: & fiduciam præsentia eius concipiunt. Ideo in quavis necessitate per inuocationem recipiunt sese ad Deum, ab illo consolationem & auxilium, sibi & alijs omnibus postulantes. Ita scilicet, sunt egregia exercitia fidei, in creationis noticia, recte considerata & intellecta, à pia & fideli mente.

Sic autem oportere fidem adferre, & illa alia exercitia pietatis, quæ ostendi, ad creationis noticiam, multis scripturæ testimonijs docemur. Nam & Christus creationis fidem accomodat eo, Matthæi 6. proluxa contione, ut illa, fide inquam, liberemur ab impijs curis huius uitæ, quæ homini nihil bene, recte aut pie suadent. Atq; ut fiduciam præsentia Dei concipiamus, tum bene in quavis corporali necessitate speremus. Et ubi docet nos precari, inter alia iubet & hanc petitionem facere, qua corporalia quoq; à Deo flagitemus, dicentes, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Significans, quòd in corporalibus necessitatibus æque, ut in spiritualibus à Deo adiuuemur. Cui propterea debemus sane huius gloriæ & bonitatis suæ confessionem, laudem & gratiarum actionem. Inuocationem quoque, ne in ulla aliqua corporali necessitate, quàm ad ipsum recurramus, consolationem, auxilium & liberationem rogantes.

IN CAP. I. AD TITVM

Quod contra idolatricum cultum Diuorum meminerimus obseruare, ut hoc quoq; obiter, & oblata occasione, dicam Huc item facit illud Petri, 1 Pet. 5. Omnem sollicitudinem uestram projcite in eum, quoniã ipsi est cura de uobis. Similiter illud Pauli, Phil. 4. Nihil solliciti sitis: sed in omni oratione & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones uestrae innotescant apud Deum.

Hoc igitur modo fiduciam adferre ad hæc opera creationis & conseruationis rerum, est arcana & spiritalis sapientia, & glorificat Deum, & hominem liberat à multis perniciosis cupiditatibus & curis, ac replet omni bono, ut in nulla necessariare corporali egere possit. Aut si indigeat aliqua re necessaria ad tempus, illud tamen nulla sui incommoditate fiat, uel certe cum suo aliquo maiore bono, siue ut gloria Dei illustrius manifestetur. Non potest enim Deus gloriæ suæ deesse, aut non iuuare eos, qui fiduciã potentiæ & bonitatis eius conceperunt. Ac differunt in eo homines pijs, ab infidelibus & impijs, qui nihil intelligunt se de manu Dei accipere, neq; credunt etiam si quis edisserat. Cum ille solem suum oriri faciat super bonos ac malos, ac pluat super iustos & iniustos. Obserua autem, quæ mala ex ista incredulitate & ignorantia Dei oriantur. Isti enim impij statuunt cum Epicuro, quod Deus res hominum non curet.

Quin

Quin etiam dicunt in corde suo, non est Deus. Et sic necessario filet apud eos omnis laus & gloria Dei: Nulla fit confessio, nulla inuocatio, qua Deus glorificaretur. Nullæ præstantur pauperibus eleemosynæ: Sed & ad cupiditates suas conuersi, omnia sibi permittunt, & in omnibus quæ sua sunt quærant, etiam cum proximi damno, ac detrimento rerum eius. Atque inde sunt multiplices fraudes, doli, insidiæ, malæ artes, rapinæ, usuræ, & cæteræ nequiciæ auariciæ & ambitio nis. In quibus multa peritit: Deus fieri & succedere ad uotum impiorum: sed, ut dixi, in pœnam incredulitatis. Ut excæcati, & cupiditatibus suis uiuentes, iudicentur à Deo, quem contemnant, & pereant æterna condemnatione. Sic fieri fe è solet, ut rebus in hoc mundo potiantur impij, quibus tanto grauiores pœnæ sunt reseruatae ad futurum iudicium, quanto furiosius Deum contemnant, & alijs noxij sunt, dum sibi solis bene esse, etiam cum incommoditatibus aliorum, quærant.

Sunt autem plura alia testimonia, ultra ea quorum prius mentionem feci, quæ nos docent de illa generali operatione Dei, qua condit, seruat & gubernat res omnes omnium creaturarum. Nam huc quoque facit illud Christi, Ioan. quinto. Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Significat enim se,

IN CAP. I. AD TITVM,

conseruandis, fouendis, gubernandis ac sustentandis
 creaturis, cū patre præesse. Et Paulus Actorum de
 cimo septimo inquit: In ipso uiuimus, mouemur &
 sumus. Sed repete diligentius quæ proxime hunc
 locum præcedunt, prolixiore narratione. Item confi
 milem ferè alium locum, Actorum decimo quarto.
 Nam in utroq; affirmat Paulus, quòd Deus & Gen
 tibus reuelauit noticiam hanc suæ potentia & boni
 tatis, per hanc rerum conseruationem & sustentatio
 nem. Quanquam plures semper increduli fuerunt,
 sicut etiam nunc illi prædicationi paucissimi credunt.
 Sed reuertor ad testimonia huius generalis operatio
 nis Dei. Quia fidem nostram mirifice erudiunt, &
 ut supra dictum est, à multis grauissimis uicijs libe
 rant, omnes qui uerbo Dei credunt, simul etiam uir
 tutibus pulcherrimis eosdem ornant. Itaq; Psalmo
 centesimo tertio elegans testimonium est, quod pul
 chre huc facit. Omnia (inquit propheta) à te expe
 ctant, ut des eis escam in tempore suo. Dante te illis
 colligent, aperiente te manum tuam, omnia imple
 buntur bonitate. Auertete autē te faciem, turbabun
 tur, auferes spiritum eorum, & deficient, & in pul
 uerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum &
 creabuntur, & renouabis faciem terræ. Psalmo cen
 tesimo quadragesimo quarto. Qui producit in mon
 tibus

tibus foenum & herbam, seruituti hominum. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum in uocantibuseum. Sed plura de his legant pietatis studiosi, in libro locorum communium Phil. Melanth. in loco de creatione.

De noticia & fide Redemptionis.

Proximus locus est de beneficijs redemptionis, quæ præstita sunt humano generi per Christum. Nā his quæ sunt de opere creationis & conseruationis rerum, mox subiiciunt constitutionis synodalis auctores, de Christo iesu, quæ uidelicet passus sit, pro salute nostra. Et uolunt haud dubie, ut huius articuli noticia & doctrina confirment Ecclesias Episcopi, ut omnes in corde & perfectissime credamus, & cū tota catholica Ecclesia consiteamur, persuasissimum habentes, quòd aliter, quàm per solam in Christum fidem, passum pro nostra salute, nequeamus uel à peccato uel à morte saluari. Quod recte quidē requirunt B. Patres, censentes ex opposito damnandos esse, & fugiendos, qui contra sentiunt, & diuersa iustificationis dogmata in Ecclesijs spargunt & tradunt. Atque adeo opera Episcoporum arcendos esse, qui sunt huiusmodi, ut fidei Christianæ hostes, & impostores, qui nos fraudant salute animarum nostrarum, & CHRISTO IESU detrahunt hanc

IN CAP. I. AD TITVM,

gloriam, quòd per suam passionem saluárit nos à peccato & morte. Nam hæc est ipsissima Euangelij doctrina, quòd Christi beneficio, qui est uictima pro nostris peccatis, salui efficiamur. Et quòd illa ipsa beneficentia est gratuita, & per fidem contingat nobis sine omnibus iusticijs, aut meritis nostris. Etsi in papisticis ecclesijs nihil alienius hac fidei doctrina, & nihil absurdius esse credatur.

Neq; enim creditur, aut credi permittitur, hic præcipuus fidei Christianæ articulus, ubi papistæ regnum obtinent, & Ecclesias gubernant. Quia, ut sunt Iudaicis opinionibus excæcati, in questione seu doctrina de iusticia saluante, nolunt excludi, iusticia rationis & operum suorum meritum, cum per Euangelij doctrinam, omnis salutis nostræ gloria nobis adimatur, et uni Christo tribuatur. Papistæ igitur detrahunt illi honori Christi, à quo hoc totum beneficium habemus, quòd à peccato & morte coram Deo saluamur. Nec enim aliud nomen datum est hominibus sub coelo, per quod oporteat nos saluos fieri. Act. 4. Et quia suis meritis partem huius gloriæ tribuunt, clarum est, quòd hanc beneficentiam Christi negant gratuitam esse, & per consequens, quòd totam negant. Quia hæc Christi beneficentia, de qua loquimur, non est nisi gratuita, nec est alia

qua salui efficiamur. Idcirco & qui gratuitã esse non agnoscunt, nequeunt saluari, nisi tandem ab ista opinionis impietate liberentur. Excidunt enim beneficentia gratuitæ salutis, quæ est per Christum. Nam & officium mediatoris Christi negant, & sibi faciunt ociosum, quicumque per iustitias rationis quærunt saluari, sicut dicitur ad Gal. 2. Non abijcio gratiam Dei. Si. n. per legem iusticia, ergo gratis Christus mortuus est.

Huius itaque impietatis & negatæ gratiæ Dei, & tantarum blasphemiarum, quibus detrahitur officio mediatoris Christi, perpetuo accusari à nobis papistæ debent, & traduci publicitus in Ecclesiis de negato articulo redemptionis nostræ, quæ est per Christum, donec agnoscant suum errorem, & confiteantur nobiscum in gloriam gratiæ Dei & seruatoris Christi, quòd uidelicet gratis per misericordiam Dei propter solùm Christum salui efficiamur, si in promissionem gratiæ credamus. Si enim necesse fuit pati Christum pro nostra salute, & pro liberandis nobis à peccato & æterna morte, firmum est ac certum, quod per Christi passionem salui facti sumus, & nullius alterius beneficio. Nec esse aliud precium pro peccato & morte, quàm Christi mortem, cum quo qui in parte gloriæ esse uolunt, tota beneficentia Christi carere debent, ut quam ipsi per incredulitatem negant. Non agnoscunt enim neque recipiunt, quia gratuitã esse negant,

IN CAP. I. AD TITVM,

quæ alia nō est nisi gratuita. Quare gratuitā negare
 (qđ faciunt operarij, qđ fiduciā meritorum suorum ha-
 bens, cū nulla sint merita ipsorū.) p̄inde est, atq; si to-
 tā neges, quæ tota gratis cōfertur p̄ solā fidē in Chri-
 stū. Petrus negat precīū esse pro peccato & morte,
 nisi sanguinem Christi. 1. Pet. 1. Scientes qđ non corru-
 ptibilibus, auro uel argento redempti estis de uana
 uestra cōuersatione paternæ traditionis, sed precioso
 sanguine, quasi agni inculpati & immaculati, Chri-
 sti. Illa igitur sententia excludit à gloria redēptionis
 nostræ, qđquid nominari sub cœlo potest, præter san-
 guinem Christi. Ideo necessario detrahimus, non cor-
 ruptibilibus auro & argēto tantum, neq; solū operi-
 bus cæremoniariū, sed in uniuersum quibuslibet operi-
 bus et factis nostris gloriā meriti saluationis nostræ
 corā Deo, quia hæc gloria solius Christi est, redime-
 re uidelicet nos à peccato, & saluos facere à morte,
 sicut Paulus dicit 1. Timoth. 1. Certus sermo, & di-
 gnus qui omnibus modis accipiatur, qđ Christus Ie-
 sus uenit in hunc mundum peccatores saluos facere.
 Multoq; magis pharisaicis traditiōibus Pontificum
 illa gloria detrahi debet, quam tamen papistæ istis ar-
 rogant iam dudum alienati à gloria Christi. Nam in
 his hominum præceptionibus nulla per se bonitas uel
 utilitas est. Et Christus significat cultum eorum abo-
 minabilem esse Deo. Matth. 15. Frustra colunt me, do-
 centes

centes doctrinas, mandata hoīm. In operibus uero legis decalogi, aut legis naturæ, quæ cōsentit cum mandatis Decalogi, est aliqua utilitas, et hæc fiunt cultus Dei, si rite præstentur, & si nemo per ea saluus fiat. Quomodo autem præstari debeant, supra exposui, cum in enarratione epigraphæ uersarer.

Quanquam aut̄ hic locus de redemptione humani generis per Christum utilissimus est, & cum primis necessarius, qui clare & copiose in Ecclesiis exponatur, tamen in præsentiarum non multa de illo scribam, uel quia hactenus sæpe tractaui eū, ubicūq; per occasionem fieri potuit, uel quia subinde, & meliore occasione, quàm data est mihi hoc loco, à me tractabitur. Nam & infra cap. 3. seorsim & necessario per occasionem scripti Paulini dicturus sum de gratia & iustificatione. Nunc ergo uolo tantum aliquot scripturæ sententias, illasq; nude proponere, quæ uidelicet testentur, quòd alia uictima, seu precio & satisfactione, quàm per Christi mortem, non potuimus saluari. Ex quibus propositū hoc nostrum & summariā conclusionem eliciemus, q̄ gratis, per misericordiam, propter Christum redemptorem eripiamur peccato & morti, quatenus tamen credimns in eū, quia beneficium hoc redemptionis nostræ aliter non potest accipi aut possideri à nobis, quàm per solam fidem.

Sic itaq; docemur 1oā. 1. ubi sermo est de redēptore

IN CAP. I. AD TITVM,

Christo: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.
 Rom. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorum, per fidem in sanguine ipsius.
 Col. 1. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij sui dilecti, per quæ habemus redemptionem, per sanguinem eius, remissionem peccatorum. 1. Ioan. 1. Et sanguis Iesu Christi filij eius emundat nos ab omni peccato. Heb. 1. Per se purgationem peccatorum nostrorum fecit. Sed his testimonijs in presentia satis est, quæ continent in se maximas exclusivas. Nam adimunt nobis laudem meriti remissionis peccati, & omnibus iusticijs nostris, ne quis coram Deo gloriatur. Ac transferunt in Christum illam omnem gloriam, qua nos redemit à peccato & à morte, & iustificat per gratiæ suæ fidem, & credentibus confert æternam uitam, ut in Domini gratia illa sola gloriemur.

In summa, Christus est iustificator & redemptor noster, qui unius abolet peccatum & mortem, adeoque iusticiam & uitam in lucem producit. Quod quisque credit, & cum Ecclesia catholica confuetur, is iustus coram Deo & beatus est. futurus hæres æternæ uitæ. Si tamen hanc gratiæ beneficentiam recipiat per fidem ad se quoque per. inere. Hoc enim est recte credere, & cum Ecclesia feliciter conserui, iuxta illud

*Iud Pauli Ro. decimo, Corde creditur ad iusticiam,
ore autem fit confessio ad salutem:*

*In reliqua Decreti siue constitutionis
Concilij Aphricani.*

*Reliqui sunt quidam alij loci Decreti Aphricani,
sed non uacat diutius singulis immorari, neque opus
est admodum, cum multa per se claram intelligētiā
habeant. Neq; ualde urgeo humanam cōstitutionem,
neq; adprobo eam, nisi quatenus cum scripturis con
sentit. Ideo uero refertur à me & exponitur, ut in ad
uersarios Christianorum dogmatum retrudatur. Nā
isti reuocant nos ad obseruationem humanarum con
stitutionum, sine omni iudicio & delectu, & quod
uaniſſimum est, optimas quasque negligunt & con
temnunt, & pessimas retinent atq; urgent. Istis itaq;
opponimus hanc constitutionem, & iubemus, ut eam
prius obseruent, quàm nos relegent ad aliarum ob
seruationem. Sed ad rem.*

*Igitur proximo loco agitur de autoritate sacra
rum scripturarum, quæ merito debet esse summa, & De sanctariē
sola ualere in Ecclesia. Ita, ut adprobemus & recipia scripturarū
mus, quicquid in sanctis scripturis cōtinetur, & con autoritate.
trā improbemus, quicquid illis quomodocunque pu
gnat & aduersatur. Quapropter etiam exercitatus
in illis atq; instructus esse debet episcopus, non ideo
solum, ut uera, firma, certa ac solida tradat in Eccle-*

IN CAP. I. AD TITVM,

sia, quæ conuelli nequeant, ne quidem à portis inferorum, uerum etiam, ut nouerit aduersarijs & contradicentibus sanæ doctrinæ sese opponere, & Ecclesias à mendacibus doctrinis, reiectis impostorum insidijs ac dolis defendere atq; tueri.

Sciet itaq; episcopus, & necessario confitebitur sacras scripturas, quia sine illis nihil firmi docebit in ecclesia, neq; consolabitur quenquam, neq; poterit contradicentes conuincere. Quæ tamen sunt officij necessarii episcoporum præstadi in Ecclesia. Sic autem confitebitur, ut diuinitus inspiratas ac traditas per sanctos Dei homines, Prophetas, Christum & apostolos, atq; ut fateatur unum eundemq; autorem & Deum, uetis & noui testamenti, hoc est, tam doctrinæ legis & prophetarum, quàm euangelistarum & apostolorum. Quæ episcopus debet tradere, ut parem auctoritatem illi omni doctrinæ sanctarum scripturarum, ipse quoq; totæ Ecclesiæ tribuant, & ne existiment se ad aliud uerbū ligatos esse, aut alia regula iudicandos. Et de auctoritate scripturarum habes quædam à me et in superioribus scripta & in sequentibus.

Non habemus ergo sanctarum scripturarum nisi unum & eundem autorem ac Deum, qui locutus est per sanctos prophetas nobis, & nouissimo per filium Christum, ut dicitur Heb. 1. Quem eundem prædicat nobis apostoli & euangelistæ, iam uidelicet exhibi-

tum, uiuum, glorificatum & regnantem. Et annunciant nobis remissionem peccati & salutem per nomen eius, simulq; pœnitentiã prædicant ac docent, quam per fidẽ nominis eius præstemus. Et in ea tota doctrina & prædicatione nihil uariant à doctrina & prædicatione sanctorum prophetarum, hoc est, tam legis quàm promissionum gratiæ, nisi quòd prophætæ uenturum prædicauerũt Christum, quem apostoli prædicant glorificatum & regnantem. In alijs, legis uidelicet, promissionum gratiæ, fideiet pœnitentiæ, doctrina est eadẽ, cuius supra habes à me expositã rationẽ in loco de legibus & triplici illarum usu.

Quapropter & docebunt episcopi, & prædicabunt concionatores, oĩm iudicem fore nouissimo hũc eundem Deũ, qui est autor sanctarũ scripturarum, et regulã iudicandi tũc, sicut etiam nũc, sumendã ex doctrina legis, prophetarũ & apostolorũ, ut quarũ est unus ipse & idẽ autor & inspirator, neq; fert aut ferre potest illarũ contẽptũ. Puniet ergo tã legis, quàm gratiæ cõtemptum. 2. Cor. 5. Oēs. n. nos manifestarẽ oportet corã tribunali Christi, ut referat unusquisq; propria corporis, prout gessit, siue bonũ siue malũ. Et huius rationis pete plura testimonia ex tota legis, Euangelij, pœnitentiæ & bonorũ operũ doctrina, ut Mat. 5. 6. 7. 11. 16. 19. 25. 10ã. 3. 5. 6. Ro. 3. 4. 5. 1. Cor. 6. Gal. 5. Eph. 5. atq; adeo ex tota sacra scriptura.

IN CAP. I. AD TITVM

Diabolus suo arbitrio malus.

Porro nemo sanus, ne dum pius, dicet, Diabolum uidelicet per cōditionem, hoc est, creationem factum esse malum, quasi conditus sit malus à Deo, ut causa peccati & uiciorum eius in Deum regeratur. Nam per arbitriū & propria uoluntate malus est & peccat, sicut testatur illud Christi Ioan. 8. Ille (diabolus) homicida fuit ab inicio, (mox enim post creatū hominem, insidiatus est illi, & pertractum in peccatum & rebellionem occidit.) & in ueritate non stetit, (Recedens uidelicet à bono, quū bona creatura Dei esset. Atq; ita quidē semper malus est, sed per semetipsum factus talis.) quia non est ueritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est, & pater mendacij.

Sic quoq; est quidam perpetuus autor, & causa impulsua omnibus alijs peccandi & contemnendi Deum, idq; ex propria malitia & impietate, iuxta illud 1. Ioan. 3. Qui facit peccatum, ex Diabolo est, quoniam ab inicio Diabolus peccat, Quia est qdam perpetuus aduersarius Dei, & rectis atque pijs aliorum conatibus obsistit, retrahens ab obediētia Dei, & quærens pertrahere in peccatum, quos possit, ac perdere. Sic enim circumit, hostis ille communis salutis humani generis, quærens quos perdat. Quapropter etiam uigilandum est omnibus nobis contra hūc aduersarium

aduersarium, sicut & Petrus admonet 1. Pet. 5. *Sombrij estote & uigilate, quia aduersarius uester Diabolus, tanquam leo rugiens circumit, quærens quem deuoret, cui fortes resistite in fide.*

Quanquam illa de Diabolo, quomodo sit per arbitrium malus, & non per conditionem, nihil aut parum certe ad nos, nisi q̄ isti, qui blasphemauerunt, q̄ Diabolus per conditionē sit factus malus, illo dogmate fecerunt causam mali ipsum met Deum. Nos ergo conuenit gloriam Dei asserere, qui odit peccatū, nec est nisi optimarum rerum conditor & autor, sicut docemur Gen. 1. Vidit Deus cūcta quæ fecerat, & erāt ualde bona. Sic causa est iusticiæ, sanctissimarum cogitationum, consiliorum, conatum, factorum & oīs boni. Phil. 2. ad sanctos & recte operantes: Deus est enim, qui operatur in uobis & uelle & efficere pro beneplacito. Extat autem pia & elegans disputa tio in libro locorum communium Phil. Mel. de causa peccati, qua contenti ueri & pietatis amantes quiescent, & gratias agent Deo.

De resurrectione mortuorum generali.

De resurrectione huius, quam gestamus, carnis, & non alterius, quæ erit communis & bonis & malis. Item, de pœnis ac præmijs utrorumque, quæ red dentur singulis in futuro iudicio, pulchre erudit nos illud Christi Ioā. quinto, Veniet hora, in qua omnes,

IN CAP. I. AD TITVM

qui in monumentis sunt, audient uocē eius (filij Dei). Et prodibunt, qui bona fecerunt, in resurrectionē uitæ: qui uero mala egerunt, in resurrectionem cōdemnationis. Et in hunc modum de pœnis & præmijs, quæ erunt post carnis resurrectionem, pro meritis singulorum, sæpe docemur in sacris scripturis, cuius & paulo suprā citata sunt à me aliquot testimonia. Et Paulus Rom. secundo inquit: Redditurus est unicuique secundum facta sua. His quidem, qui secundum perseuerantiam boni operis, gloriam & honorem et incorruptionē quæerunt, uitam æternam: ijs uero qui sunt contentiosi, & quæ ueritati quidem non obtemperant, sed obtemperant iniusticiæ, uentura est indignatio & ira, afflictio & angustia, aduersus omnem animam perpetrantis malum. Plura huiusmodi testimonia ex suprā annotatis pete, uel potius ex tota sacra scriptura, quia ubique sunt obuia.

Seorsim autem de gloria resurrectionis iustorum, & de præmijs æternæ uitæ docemur 1. Corinth. 15. 1. Tess. 4: Item in illo ad Phil. 3. Nostra autem cōuersatio est in cœlis. Vnde etiam saluatorē expectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humile nostrum cōfiguratum corpori suo glorioso, secundum efficaciam, qua potest ipse subijcere sibi omnia. Huc etiam facit illud Christi Matth. 19. Amen dico uobis, quod uos qui sequuti estis me, in
regeneratione

regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & uos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Nā hac sententia testatur Christus futurū, in sancti q̄ crediderūt Euāgelio, & per obedientiam mandatorum coluerunt Deum, post resurrectionem carnis glorificati immortalī & æternā gloria regnaturi sint p̄petuo cū Christo. In illa. n. resurrectione complebitur demum regeneratio iustorum, quæ nunc per fidē gratiæ, & uitæ renouationē in eis cœpit. S. d. de illa resurrectione & gloria iustorum, extat copiosum scriptum Phil. Mel. in lib. locorum communium, in quo de his omnibus & plenius & firmitus docemur.

Qui nuptias prohibeant, & secunda
matrimonia damnent.

Cæterū locus ille de nuptijs, in quo Patres decernūt ita recipiendum esse episcopū & confirmandū, si præter supra memoratas leges doctrinæ fidei nuptias nō prohibeat, & secūda matrimonia nō dānet, mēre facit cōtra Romanū Pōtificē, & uniuersaliter cōtra oēs papistas, tā laicos, seu principes seculares, q̄ sacris iniciatos, & q̄ Ecclesias gubernāt, nā isti oēs prohibēt nuptias in cōiugio sacerdotū, et secūda matrimonia damnāt. Et uel hac ratione ipse Papa huius mali autor & caput, nunquā fuit digno noīe & officio episcopus q̄ diu in hac impietatis heresi et errore

IN CAP. I. AD TITVM

fuit, sed fuit aduersarius Dei & Ecclesiæ, & spūi sancto restitit, defendens hanc heresim & impietatem. Tum quotquot ei adhæserūt, & istas impietates eius adprobauerunt, impij fuerunt, nisi quatenus excusat illos ignorantia, & peccatū, quod inuoluntarium scilicet habuerunt, præualente in Ecclesia opatione erroris, iuxta Pauli uaticinium 2. Thess. 2. tametsi Pontifex Romanus arroget sibi episcopatum uniuersalem supra omnes in Christiano orbe episcopos, & imperium in totius mundi Christianos. Quorū utrumq; sibi deberi diuino iure nunquā potuit probare, etiam si semper bonus fuisset, nec probabit aliquando.

Nuptias autem prohiberi à Romano Pontifice, & secūda matrimonia damnari, liquet ex his quæ supra docui, de libertate coniugij sacerdotum. Nā quia totius orbis cōiugia damnare neq; audet neq; potest, pharisaice & per hypocrisim suggillat illa, quæ sunt sacerdotū, fingens scilicet se spectare & quærere pietatem in Ecclesia, cum nihil agitet secum, nisi quomodo in opibus Ecclesiæ libidinetur et regnet. Sacerdotes. n. uxorati non bene conueniunt seu congruūt isti dominationi, quā Romanus Pontifex in Ecclesia quærit. De bonis, qui per errorem decepti fuerunt, nihil loquor, sed de istis, qui aut mali dedita opera fuerūt, aut admoniti, neq; reuocari se de errore, neq; corrigi passi sunt uel patiuntur. Damnat igitur nuptias
seu

seu coniugia sacerdotum Pontifex Romanus, quamquam nihil refert, in quibus damnet, modo constet, qd damnat. Et huius impietatis non opus est reuinci Pontificem, ut quam tam aperto & impudenter asserit ac defendit. Ac multo magis damnat secunda matrimonia sacerdotum, ut quæ etiam blasphemio ore infamans adpellat digamiam, alieno nomine & re dehonestans sacra coniugia. Digamia enim aliud qd dam est, coniugium uidelicet, quo quis duas simul & eodem tempore uxores habet. Nec potest excusare Pontificem, quòd quosdam ex sanctis Patribus ad stipulatores in hoc errore habet. Cur enim hominum scripta sine iudicio adprobat, & non diiudicat illa per autoritatem & lucem uerbi Dei? Non enim adprobare aut promulgare in Ecclesia debet, qd astipulatorẽ Deũ nõ habet, & uerbo Dei pbari nõ potest.

Et quoniam de iure questio est, respondeat Pontifex, qua potestate coniugia sacerdotum damnet, & num res p se mala & impia sit coniugiũ sacerdotum? Et quomodo unus ipse Romæ episcopus, id est, parochus & concionator, nullo neq; diuino neq; humano iure, sed fraude & insidijs imperet totius orbis episcopis, presbyteris & sacerdotibus, & prohibeat ne ducant uxores? Nam diuino iure, quod satis cõstat, non est summus episcopus, aut ostendat nobis iste Pontifex ius hoc diuinũ, qd exaltet & euehat ipsum

Papæ iure diuino non est summus episcopus &c.

IN CAP. I. AD TITVM,

supra alios episcopos. Ius humanum nihil statuere in regno Christi potest, aut certe nihil miserius esset regere et cōstitutionibus Christi. Nam & posset hominibus pharisaicis episcopis, ius & dominatum cōcedere violandi & corrumpendi omnia diuina. Sed & si recipitur q̄ homines aliqd ordinare possint in Ecclesia, ultra ea q̄ sunt ordinata à Christo & sanctis apostolis eius, simul fatendum est, q̄ hominum autoritas sit inferior diuino iure. Sed & Pontifex Romanus non agnoscit se humana autoritate summum Pontificem esse, sed diuinā iactat, quam tamen nunquam potuit demonstrare. Aut doceat nos, & ostendat, ut dixi, nobis uno uerbo Dei, q̄ hanc imperatoriam potestatem, quam iam diu tyrannice usurpat sibi in Ecclesia, exerceat & possideat iure diuino. Quod quia nō probat, & contra commune officium episcoporum in Ecclesia multa pharisaice & impie statuit & ordinat, decernimus impostorem esse.

In summa, Papa nō est iure diuino summus episcopus, nec accepit potestatem leges Ecclesie præscribendi, sed docendi Euangelium, & ministrandi sacramenta. ideo neq; cogimur legibus Papæ obedire, illis præsertim, quas probare possumus, quòd legibus dei aduersentur. In regno dei & Iesu Christi nihil habet ordinare non antea ordinatū, & si Ecclesia alios episcopos supra alios constituere & ordinare possit,

NON

non tamen potest eis concedere, nisi quod prius concessum & demandatum est ipsis à Christo. Maiora onera iniicere potest, ut pro pluribus curam agant, imperatoriam potestatem concedere illis non potest. Multo minus donare potest istis potestatem uiolandi constitutiones Dei, & uiolant tamen hoc ius Pontifices per suas impias constitutiones, quia ordinationē Christi de Eucharistia corrumpunt, & coniugia sacerdotum damnant.

Carnium esus à quo reprobetur.

Attinet hoc quoq; ad reprehensionem Romanū Pontificis, quòd contra ius diuinum & constitutionem Patrum carniū perceptionem culpāt. Quamquam hoc quoq; pharisaice & per simulationem pietatis faciat, reprehendens scilicet, si quis feria sexta, siue in alijs diebus ieiuniorum carnes manducet. Et fingit se hoc modo ieiunia ordinare, cum nisi pharisæum delectum ciborum non doceat. Et ad crapulam & ebrietatem, quæ exercentur in diebus ieiuniorum egregie obmutescat, nec in se & aula sua, nec in alijs episcopis & monachis, in summa, in nullo prorsus reprehendat.

Et quid boni habet iste pharisaicus delectus ciborum, cur urgeat eum Pontifex Romanus? Non est enim Christianum ieiunium, & Paulus reprobatur illum, Col. 2. Nemo uos iudicet in cibo aut in potu. Itē,

IN CAP. I. AD TITVM,

si mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid tanquam uiuentes mundi decretis tenemini? (uidelicet talibus), ne tetigeris, ne gustaueris, nō cōtrectaueris. Quæ oīa ipso usu cōsumūtur (decretis scilicet) secundū præcepta & doctrinas hoīm. Quæ sunt rationē quidē habentia sapientiæ in superstitiōe & humilitate, et non parcendo corpori, ne honorem ei habēdo, quantū carni satis est. Et quot, obsecro, egrotis, impregnatis, senio cōfectis, isthæc pharisaica constitutio, reprobati esus carnium, lætaliter nocuit?

Improbare autem carniū esum, tanquam is illicitus sit, & peccatum, quocunq; tempore, die aut loco illis uescaris, idem Apostolus numerat cum doctrinis demoniorum. 1. Timoh. 4. Spiritus autem certo dicit, q̄ in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus impostoribus, & doctrinis demoniorum prohibentium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit, ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus & his qui cognouerunt ueritatem. (Hæc ipsi quoq; hypocritæ & infideles Monachi notēt, q̄bus uno loco & aliqua certa mēsa peccatū est, carnes manducare, quod in uulgato alio loco non sit peccatum.) Quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendū, quod cum gratiarū actiōe percipitur. Sanctificatur .n. p̄ uerbū Dei et orationē.

Et quoniam idem Apostolus continuo subdit:

Hæc

Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Iesu Christi, enutritus uerbis fidei, & bonæ doctrinæ. Iterum significat, impostores esse & fallere Ecclesiâs demoniorum doctrinis, qui diuersum docent ac statuunt. Sed & cultus pharisaicus est, quòd iste delectus ciborum, fingitur bonum opus esse, qui sit honori Deo. De quo uide, quæ sunt Matth. 15. Summa autem blasphemia est, quòd iste pharisaicus & uanus cultus, dicitur homini mereri gratiam à Deo, & expiare peccata, cum hæc per nullam obseruationē, ne quidem mandatorum Dei, impetrentur. Sed solis contingant, qui in Christum Iesum credunt, & per solam fidem.

De communicando cum pœnitentibus reconciliatis.

Quòd uero requirunt sancti patres, ut pœnitentibus reconciliatis quoq; communicet Episcopus, ne uidelicet habeat illos, suo commertio & consuetudine indignos, aut arceat tales à consolatione Euangelij & sacramentorum usu. Id nimirum contra eos dictum, positum & statutum est, qui censuerunt Christianis abstinendum esse à commertio lapsorum, & satis arguit, fuisse in hac opinione nonnullos Episcopos. Quod iure reprehendunt. Quanquam non precipiant, ut quibuslibet lapsis communicates, sed reconciliatis et pœnitentiâ agentibus. Quales ipse quoq;

IN CAP. I. AD TITVM,

Christus adprobauit & recepit. Nam & multos ex Iudæis, reuertentibus ad pœnitentiam, haud dubie recepit, & suo exemplo recipiendos suasi.

Fuerunt autem in Ecclesia, qui ijs quotquot lapsi essent, post primam illam reconciliationem, quæ ad piscitur in baptismo, negauerūt peccati remissionē, ministerio Ecclesiæ concedi posse: quos præterea à sacramentis suaserunt arcendos. Hoc enim ausi fuerunt Nouatiani tentare, cuius hereseos & impietatis autor exiitit quidam Nouatius, Romanæ Ecclesiæ presbyter. De quo leges in hist. tripart. lib. 8. Cap. 9. De Nouationis autem, in hist. eccles. Eusebij, lib. 6. Cap. 34. Isti ab Ecclesia separati superbo nomine semetipsos *καθαρὸν*, id est, mūdōs adpellârunt. Exstimantes pharisaica persuasione, quod sine omni peccato uiuere possent.

Istis igitur persimiles sunt Anabaptistæ horum temporum. Negant enim & ipsi, remissionem peccati lapsis concedi posse, & arroganter ac pharisaice præsumunt, quod post susceptum baptismum, quem idcirco solis adultis tradunt, possint sine omni peccato uiuere, existimantes, quod inutiliter infantibus tradatur, qui in perseuerantia operis boni non manent: & propterea inutiliter baptizentur. Hæc ergo pia constitutio, tradita ab orthodoxis, & scripturæ testimonijs iusta, pia & recta, seruari in tota Ecclesia

fide

fiat debet, & imprimis ab Episcopo. Nam, si repellantur ab Episcopo lapsi, qui ueniunt ad reconciliationem, & reuertuntur ad Deum, quid à reliquo uulgo fiat?

Honestum uero est, subtrahere se à commercio & consuetudine illorum, qui lapsi nunquam ueniunt ad pœnitentiam, & in contemptu Dei perseuerant. Quin etiam, hoc est diuini mandati: si uidelicet perseuerent contemnere Ecclesiæ monita, hortationes, disciplinam, et correptiones. De quo lege Matth. 18.

De remissione peccati, quæ fit per baptismi susceptionem.

Reliqui sunt duo loci constitutionis Patrum: prior, quòd exigendum præcipiunt ab eo, qui futurus sit Episcopus, & Ecclesiæ doctor, quid sentiat de peccatorum remissione, quæ fit per baptismi susceptionem: posterior, quid de Ecclesia. Volunt autem ac iubent ut statuatur, in baptismo fieri peccatorum omnium remissionem: hoc est, tam istius quod in generatione carnis contrahimus, et uocatur originale peccatum, quàm huius, quod uoluntarie admittimus, adijcetes morbo & uicio originali externam transgressionem. Originale enim, non est aliud, quàm uiciati habitus ac motus in carnali natura, cum adiuncta ignorantia Dei. In quo sunt fontes omnium externarum transgressionum & impietatum. Euen-

IN CAP: I. AD TITVM,

runt autem qui contenderunt solum originale ablu-
 tum per baptismum, & externas transgressiones ex-
 piandas, per propria facta. Istorum igitur senten-
 tiam S. patres improbant ac damnant: De Ecclesia
 itidem uolunt & requirunt, sentire ac statuere Epif-
 copum, quod extra eam nullus saluus fiat. Sola enim
 clauis habet regni cœlorum, nec concedit peccato-
 rum remissionem suo ministerio, ulli homini, nisi per
 promissionis Euangelij fidem, & sacramentorum
 debitum ac rectum usum. Dicam igitur de peccato-
 rum remissione, quæ fit per baptismi susceptionem,
 prius quàm de Ecclesia.

Proinde illi, quo sancti Patres pie & recte pro-
 nunciandum statuunt, uidelicet, quod in baptismo
 peccata omnia dimittantur, glossator canonis, homo
 ignarus Euangelij & Christi adijcit de sua salua,
 id est, dimissa ostendantur. Ne credas scilicet pecca-
 ta dimitti per baptismum, sed declarationem quandã
 fieri, antea dimissorum, cum homo peccator baptize-
 tur. Ne tribuatur baptismi uis abluendi peccata, sed
 tantum significatio quædam, per aliud dimissorum:
 Et hoc quantum ad actualia externarum transgressi-
 onum delicta. Ita scilicet conspurcans S. patrum
 sententiam, quam non intellexit: & ueritatem Euan-
 gelij, cuius fuit ignarus, & unde patres sua college-
 rant, blasphemans. Sed hæc sunt portenta papisticæ
 doctrine,

Portenta pap-
 isticæ do-
 ctrinæ, de re
 missione pec-
 cati.

papisticæ doctrinæ, de peccatorum remissione: & communis multorum error.

Vtitur itaq; glossator his rationibus, seu commentis uerius. Nam per contritionem, inquit, dimittuntur adulta peccata, (hoc est, quæ adulti admittimus, & ultra originale, per externas alias transgressiones addimus. Barbarizat enim.) non per baptismum. Aperte negans & sine tergiuersatione, quòd ultra originalia, ulla alia peccata hominibus per baptismum dimittantur. Et de alteris illis, quæ externa & uoluntaria transgressione admittimus, mox ita pronunciat. Aut enim, inquiens, adultus accedit ad baptismum cum charitate, aut non. Si cū charitate, iam nullum est in eo peccatum, si sine charitate, iam nullum peccatum ei dimittitur.

Scilicet, hoc est festiuum commentum glossatoris, quo gloriam Euangelij & Christi, id est, doctrinam fidei, de remissione peccati, quæ fit Christi nomine, penitus abolet, opprimit atq; extinguit. Et trās fert meritum remissionis peccati, in opera actionum & iusticiarum nostrarum. Ne tamen baptismum penitus inglorium abire & discedere sinat, aliquid ei tribuit. Nam ultra hoc, quòd asserit significationem remissionis peccati in illo esse, eorum delictorum quæ adultis dimittuntur, propter charitatem, idq; mendaciter & ex Sophistarum doctrinis, sine omni uerbo

IN CAP. I. AD TITVM,

dei. Affingit per baptismum remitti poenas, quas pro peccatis pati alioqui transgressor deberet, quam remissionem peccati, per suas iusticias affectus. Et addit, originalia quoq; dimitti, per baptismum, sed nullum mortale, si charitatem non habeat. Quasi ipsa quoq; originalia, non sint mortalia delicta, aut quasi non sit gratuita peccati remissio, ut quam Deus propter solum Christum donat, per solam fidem eorum in Christum, sed conditionem meritum nostrorum requirat.

Habet ergo tria insignia baptismus, si isti nugaci commentatori et sophistæ credimus. Primum, non abluit, nec abolet peccata, quæ ipsi propria transgressionem admittimus, sed significat tantum dimissa esse, eius merito qui per charitatem ad baptismum uenit. Quid igitur significat baptismus, si quis ueniat sine charitate: hoc est, sine meritis priuatis operum legis? Quid, si fiducia nominis Christi accedat? in tali scilicet ociosus est baptismus: nisi quo ad remissionem originalis, et poenarum, transgressoribus propter externa delicta debitarum. Sed dicat nobis commentator, si peccata propter charitatem dimittuntur, non gratuita remissione per baptismum propter Christum, quomodo non eorum dimissorum significationem potius habet ipsa charitas, in qua et causa est remissionis, quam baptismus? Cum præsertim in remittendo,

scu

seu abluendo peccata, tam sit ociosus & infirmus
baptismus, charitas autem tam efficax ad tollendum
peccata? Vanum igitur commentum est & sophisti-
cum, quo eluditur sententia & fides Patrum: ne istos
qui ita iudicant quis nolet a q; arguat heretica im-
pietatis, & negata remissionis peccati, quæ datur
per solam fidem propter Christum. Hoc de primo.

Secundum, quod tribuit baptismo commentator,
est, illo scilicet dimitti satisfactioes, uel satisfactio-
nes, hoc est, debitas pœnas. Sed istas pœnas etiam re-
mitti contendunt, per opera quædam indebita huma-
narum satisfactioinum. O impios & blasphemos ho-
mines. Quàm diu negabitis remissionem peccati gra-
tuitam esse? Et meritis pharisaicorum operum, aut
passionibus uestris seu cruciatibus fabulæ si purgato-
rij arrogabitis? Siquidem remissio peccati, est gra-
tuita, & contingit propter Christum, solis qui cre-
dunt in eum, & per solam fidem. Rom. 4. Non ope-
ranti sed credenti in eum, qui iustificat impium, re-
putatur fides sua ad iusticiam. Hoc de secundo. Nam
sub remissione peccati oportet comprehendere to-
tam reconciliationem. Quibus enim remittit pecca-
ta Deus, ijs perfecte reconciliatus est, & nihil habet
quod puniat in eis. Illis enim est clementissimus Pa-
ter propter Christum, nõ carnifex aut tortor. Ioan. 3.
Qui credit in filium, habet uitam æternã. Et Cap. 5.

IN CAP. I. AD TITVM

Amen amen dico uobis, qui sermonem meum audit & credit ei qui misit me, habet uitam æternam, & in condemnationem non ueniet. Sed trasiuit à morte in uitam.

Tertium in doctrina de baptismo sophistarū est, quòd concedunt originalia delicta per baptismum dimitti. Quod recte fit quidem, sed non sufficienter. Quia non originalia tantum, sed & reliquæ omnes actuales culpæ per baptismū abluuntur. Nec possunt remitti ulla peccata, non baptizato, nisi cui petenti baptismum, ille per tyrānidem aufertur & negatur. Et omnis remissio peccati, fundamentum habet in eo, quòd in Christum Iesum baptizati sumus. Nam ipsa quoq; Eucharistia, quid est, nisi testimonium remissionis peccati, quæ baptizatis & credentibus in Christum Iesum debetur? Sed sophistarum impia dogmata tamen sparguntur in Ecclesia, quæ adprobat Romanus pontifex. In quo obseruandum, qui nam sint, qui doctrinam remissionis peccati, quæ fit per baptismi susceptionem, negent. Nec possint utiliter, in Ecclesia Christi, pontifices esse, nedum summi, quos oporteat ab omnibus alijs audiri, ut qui Christianorum dogmatum tam sunt ignari, et adeo aduersantur doctrinæ fidei in Christum.

Canonista tamen, quem dixi, utitur suis alijs probamentis, & in subsidium accersit patrum alias &
Pontificum

Pontificum opiniones, sed ualde ineptas, quod erudito lectori, & pio, non est difficile iudicare. Ego enim nolo istorum ineptias & uanitates omnes prosequi. Nam etiamsi testimonia quæ citat, suo proposito congruerent, tamen quia sunt impia, & hominum cogitata, uacua firmitate uerbi Dei, tamen oporteret illa negare, & solo uerbo Dei inhærendum omnibus nobis esset, sicut etiam hæere illi uni, tanquam firmæ petræ, necesse est, quotquot salui fieri debent, uolunt, ac sperant.

Obiter, de doctrina remissionis peccati, ex somnijs scholasticorum Theologorum.

Vt uero intelligantur fontes erroris & impietatis huius, unde istæ omnes blasphemie promanant, quædam altius mihi hoc loco ex doctrina scholasticorum Theologorum erunt repetenda. Isti enim docent quòd in peccato sint duo diuersis modis consideranda. culpa uidelicet, qua Deus offenditur, et poena, quam ille infligit pro culpa, sine habetibus peccatū. Postea addunt, Culpā remitti per contritionē quidē, si tamē habeatur cū proposito confitendi peccata, & satis faciendi pro pœnis. Na ergo spem faciunt impetrandæ remissionis peccati, per contritionē, sed si fiat cum proposito confitendi & satis faciendi. Nam uerā contritionem fingunt uiribus rationis posse parari, &

IN CAP. I. AD TITVM

imaginantur rem ita ociosam et quietam esse, ut possit contritus uel cogitationem habere, de hoc pharisaico proposito, confitendi uidelicet peccata coram sacerdote, & satis faciendi pro poenis, de quo loquuntur, cum uerax contritio faciat hominem desperare de salute, nisi quem Euangelij consolatio retrahit & seruat. Tantum abest, ut fiduciam suae pharisaicae confessionis aut satisfactionis habere posset, quae est praeterea species quaedam abominabilis idolatriae coram deo. Res est autem contritio prorsus spiritualis, quam nemo ueram nisi Deus in nobis operatur. Et confessio illa & satisfactio, de quibus praecipiunt scholastici theologi, sunt de praecipuis mandatorum hominum, quibus Deus irritatur potius, quam placatur.

Sed isti tamen, ut fabulosa commenta referre pergam, contritionem sufficere affirmant ad impetrationem remissionis peccati, si his conditionibus, ut dictum est, fiat. Id est, cum proposito confitendi. Sed rursus in contrito requirunt charitatem, qua si careat, neque contritus neque confessus accipiat peccati remissionem. Ita sunt scilicet, pharisaicis opinionibus & prodigiosis mendacijs referta omnia, in doctrina de remissione peccati, apud Papistas, et scholasticos theologos, Apostolos Papistarum. Fidei in Christum nullam faciunt mentionem, & requirunt charitatem in contritione, quae est fidei gratuita remissionis peccati

cati uacua. Cum ueram charitatem impossibile sit habere, nisi per spiritum fidei in Christum. hoc est, nisi ab eo, cuius animus est confirmatus, de accepta gratuita remissione peccati, propter Christum. In summa, meritum remissionis peccati, transferunt à gloria Christi in carnales iusticias nostras: & gratiam gratuitam esse negant, adeoq; gloriationem homini aduersus gratiam concedunt, imò suorum operum fiduciam & superbam arrogantiam ædificant in illo. Quæ omnia aduersantur doctrinæ remissionis peccati, quam tradunt nobis Christus, Apostoli & Euangelistæ, quòd infra, in enarratione tertij capituli copiosius monstrabo.

De satisfactionibus autem hæc sunt apud Theologos, superbæ arrogantiæ in hominibus plantatores. Deū uidelicet in contritione remittere quidē culpā, sed pœnam æternā commutare in aliā temporalem, uel purgatorij, uel corporaliū calamitatum. Ideo per manere in contrito obligationem ad pœnā temporalem, qui si decederet sine confessione, non contēpta tamen, sed præuenta, iret in purgatorium. In quo obserua primum, quòd faciunt necessariam confessionē, de qua Deus nihil præcipit, & præceptā ac necessariam penitus tacent. Deinde, quod de quibusdam pœnis purgatorij, quod totum est fabulosum, tanquam certis & necessarijs, affirmant, pulchrum

IN CAP. I. AD TITVM

autem hoc commentum est, eorum qui per auariciã, ut Petrus inquit, & fictis uerbis, negotiantur de nobis. Deniq; afflictiones, quæ sunt paternæ correptiones, iubent haberi pro horribilibus pœnis irati dei. Quod est odium Dei, murmura & diffidentiam prædicare, & infernum in hoc mundo constituere, cum afflictionibus & cruce homini nihil dulcius esse debet, ut quibus peccatum aboletur, & sunt materia laudabilis & fructuosæ patientiæ.

Nec desunt, qui blasphemantes fingunt, quòd ministerio sacerdotum nulla peccata hominibus remittantur, nec habere illos aliam potestatem, nisi qua homines absoluant à pœna. Sed eò adigunt istos sua cõmentata, de meritoria contritione. Sic ergo statuunt, si confitearis, sacerdos te absoluit à pœna tēporali, per clauium uirtutem, cui te subijcis in confessione. His itaq; omnibus commentis, uides uniuersam gloriam Christi negari, obrui, & lacerari: multo magis quam taceri. Etsi nullo uerbo & nulla syllaba eius recordetur, in hac sua doctrina, de peccati remissione. Quin etiam totum Euangelij ministerium proculcāt & damnant, per hæc impia rationis commenta. Nam sine omni uerbo Dei loquuntur nobis.

Sacræ literæ testantur uere contritis adesse Deum ex mere gratuita misericordia, & consolari ac sanare hos per promissionem Euangelij, de Christo seruatore,

seruatore, qui est precium et satisfactio, pro nostris peccatis & pro æterna morte. Testantur item delictorum confessionem necessariam esse, quam facias contritus coram Deo, & inuocanti gratiam eius promissæ fiducia significant remitti omnia peccata. Ut in illo psal. 32 Peccatum meum notum tibi feci, & delictum meum non operui. Dixi, confitebor super transgressionibus meis Domino, & tu abstulisti iniquitatem peccati mei. Et 1 Ioan. 1. si confitemur peccata nostra, fidelis est & iustus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Huc ite facit illa publicani inuocatio, de quo est, Luc. 18. Deus propitius esto mihi peccatori. Christus enim testimonium perhibet, quod eius inuocatio sit exaudita, quod facit in consolationem nostri, & fidei nostræ confirmationem.

Deinde, hoc quoque liquet testimonio sacrarum literarum, quod sacerdotibus, Ecclesiæ ministris, uerax ministerium remissionis peccati, traditum ac demandatum est. iuxta illud Christi, Ioan 20. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Hoc uero exercent illi, per Euangelij & promissionum gratiæ doctrinam, & per sacramentorum baptisimi, & dominicæ cœnæ administrationem. A pœnis autem, non aliter absoluunt, quàm à peccato. Loquor autem de pœna æternæ mortis.

IN CAP. I. AD TITVM,

Qui enim credunt in Christum Iesum, transiuerunt à morte in uitam. Purgatorij pœnæ, sunt res fictæ per auaros, quorum cupiditates tandem, & missas fecerunt uenales. Afflictiones autem corporales, quas hic sustinemus, nō tolluntur per sacerdotū absolutiones, nec per nostras illas satisfactiōes, de quibus homines præcipiunt nobis, sed per iustam pœnitentiam, ac seriā emendationē nostri, sicut Paulus inquit, 1. Cor. 12. Quòd si nos ipsos diiudicaremus, non utiq; diiudicaremur à Domino,

Admiscētur auem doctrinæ remissionis peccati sophistarum, ipsæ quoq; imposturæ indulgentiarum pontificis Romani, quæ originem quidem suā habuerunt, ex Canonicis satisfactionibus, de quibus homines præcipiebant, & remittebant ex illis, uel mitigabant in eis, quantum uolebant. Sed nunc dicuntur esse precium sanguinis Christi, & ab auaris uenduntur. Scilicet, quicquid nostrum est, & Christus omnibus nobis promeruit, per passionem, crucem & sanguinem suū, pro nobis effusum, in remissionē peccatorū, id uenditur turpiter nobis in Ecclesia pro pecunia.

Sed commentum magis lepidū est, quod hic assuitur, de meritis sanctorum. Siquidem affirmant, quòd sancti homines Dei, multa bona opera meritoria operati sint, & quòd non peccauerunt, mortaliter saltē. Item, quòd hæc ipsa opera fecerint ad utilitatē Ecclesie.

Ecclesie, inter quæ præcipua sint merita beatæ uirginis. Quæ omnia Romanus pontifex habeat, uelut in thesauro, unde depromat quantum uelit, quod alijs donet, in delictorum seu pœnarum purgatorij remissionem. Sed si hoc non est docere idolatriam, perfidiam, id est, abnegationem fiduciæ in Christũ, dicat alius, quid sit.

In summa, si credimus papisticis doctrinis, Christus ociosus est, & nihil plane officij in Ecclesia habet. Istorum enim sententia, peccata remittuntur, in contritione & confessione, quantum ad culpam, quantum uero ad pœnam, per satisfactiones, humanitus præceptas. Ita scilicet docent homines in se & pharisaica opera sua considerare, & fiduciam redemptoris Christi abnegare. Et, uel repugnante deo, iubent ut doctrinis, mädatorum hominum, ipsum colamus. Tandem etiam ad indulgentias Romani Pontificis nos ablegant, quas ille pro meritis Christi & sanctorum effundit, sed parce, nisi cum spes aliqua pecuniæ acquirendæ ei datur. Væ uobis impostoribus & mendaciorum Magistris, qui docuistis, ut Dominum Iesum Christum, qui nos sanguine suo mercatus est, abnegaremus.

Sed hæc hæctenus, de peccati remissione, cuius doctrina abolita est in papisticis conuentibus.

IN CAP. I. AD TITVM,

Huc uero affcripsi, ut intelligatur, qui nam sint, qui negant peccata remitti per bapcismũ, beneficio Christi. Ad remissionem enim peccati, semper efficax est bapcismus, ut signum et testimoniũ gratiæ, in his qui in redemptorem Christum Iesum credunt. Cauebũt itaq; futuri Ecclesiæ doctores sibi, à mendacibus doctrinis papistarum, & dent operam, ut Ecclesias recte doceant, de remissione peccati per Christum. De qua hucusq; frequenter & copiose scripsi, et subinde copiosius scribã. Quia huius doctrina præcipue extare in Ecclesia debet. Scribam autem & de toto genere peccati, & bapcismi uirtute seorsim, infra in Cap. 3. enarratione.

De Ecclesia, & quòd extra illam nemo saluus fiat.

Reliquus est ille unus locus, in quo dicendum est mihi de Ecclesia, extra quam nemo saluari potest, & in qua omnes salui fiunt, qui modo uere sunt in ea. Hanc igitur definit nobis articulus ille fidei, & communis confessionis omnium Christianorum, in quo dicimus: Credo Ecclesiam, sanctam, catholicam, sanctorum communionem. Ecclesia est enim, hoc est, quidam cœtus & multitudo unius certi populi, per unitatem fidei in Christum sociata. Neq; enim Ecclesia esset, si incertis legibus, uel potius sine legibus, & sine uerbo Dei, sparsa uagaretur.

Gubernatur

Gubernatur itaque per uerbum Dei, audit ac recipit consolationes Euangelij de remissione peccati & uita æterna per Christum. Reuocatur ad pœnitentiã, ad conuersionem à peccato, ad disciplinam morum, dilectionis, pacis et operum bonorum. Perfert crucẽ, & obtemperat monitis Dei sui. Hoc est ingenium, & hæc forma Ecclesiæ Dei, quam credimus, atque adco-
scimus iustam, sanctam ac beatam esse coram Deo.

Hanc enim propterea sanctam dicimus, quia est iustificata à peccato, remissionis peccati fide p̄ Christũ. Et quia à spiritu sancto per promissiones Euangelij gubernatur, per quas efficax est Deus operari in illa, nouam aliam uitam, iustificatis ex gratia & iam filijs Dei factis, & hæredibus existentibus æternæ uitæ, dignam. Qualis nouitas describitur in prædicatione bonorum operum, quam habemus traditam à Christo & apostolis, de qua suo loco satis dicam. Sancta igitur est, id est, purificata à peccato, abluta sanguine Christi. Sanguis enim Iesu Christi filij Dei emundat nos ab omni peccato. Sed si Christũ hoc modo iustificatorem & sanctificatorem nostri esse credamus, imò ipsissimam iustificationem nostram, ne uidelicet extra Christum aliquid salutis aut iusticiæ nobis promittamus. Hoc enim totum quod iusti & beati coram Deo sumus, à Christo & in Christo habemus.

Iam hæc nota etiam discernere oportet hanc Dei

IN CAP. I. AD TITVM,

Ecclesiam ab alijs, quæ neq; Dei sunt, nec sanctæ existunt, sed sunt impiæ, ignorâtes Dei, pollutæ & contaminatæ peccato, & sine pœnitentia agunt. Hæc. n. quam dixi, sola est sancta & beata, quod testimonijs sanctarum scripturarum satis liquet. Nec tantum iusta, sancta & beata est, uerum etiam peccatores, immundos, impios & damnatos, uenientes & ingredientes Ecclesiã, iustificat, sanctificat, lauat, emundat, & saluos facit à peccato & æterna morte. Nam id circo officiũ administrationis Euangelij & sacramentorũ habet atq; exercet, acceptum à Deo & Christo Iesu. Cũ alijs nihil habens, qui foris sunt scilicet, increduli Deo, & in impietate manentes. Neq; n. dicitur catholica, q; sit uniuersaliter oĩm hoĩm, sed oĩm q in Christũ le sum credunt, ut unicũ & æternũ seruatorẽ suũ, et qui ex hac fide pœnitentiã agunt, seu nouitati uitæ studēt. Semper aut̄ crescit, quia perpetuo ueniũt in eã, per quos numero & multitudine augetur. Peccatores quidẽ, cum ueniunt & accedunt Ecclesiã, sed iusti, sancti ac beati habitâtes ac pmanētes in ea. Cœpit ab orbe cõdito, & durabit usq; ad finẽ seculorũ.

Pharisaicas hoĩm doctrinas odit ac fugit, nec fidit nisi soli uerbo Dei. In quo certa est, q; errare non potest, audiens uidelicet pastoris sui uocem, per quẽ & in quo secura est ac tuta, contra quĩs aduersantia mala peccati, mortis, inferorum, impij mundi & Diaboli.

li, ac totius satellitij eius. Hæc. n. fiducia, gloriatio, et certitudo, q̄ est Ecclesiæ in Christum, & salutis per nomen eius, est petra, aduersus quam portæ inferorū nunquā præualebunt. Mat. 16. Esto igitur, sint peccatores, infirmi, immūdi, damnati, in summa, mortis et iræ filiæ, tamen ex peccatoribus fiunt iusti, sancti, ualentes, liberi à peccato & morte, filij Dei & uitæ æternæ hæredes, quatenus scilicet p̄ fidē incorporātur Christo & Ecclesiæ sanctorū, quæ uidelicet agnoscit Christū Iesum esse dei filiū, uerū deū et uerū hoīem, et oīem nostrū seruatorē, nēpe preciū et satis factionē p̄ peccato et morte, et pignus æternæ uitæ. Ita. n. sp̄s sum et caput suæ Ecclesiæ, in quo q̄ sunt ac p̄manēt in fide, nō possūt nō beati esse, sicut scriptura dicit: Dedit eis potestātē filios Dei fieri, his q̄ credūt in nomē eius. Fundamētum itaq; & unicā atq; perpetuā causam suæ salutis habet Ecclesia, ipsum Dominum Christū Iesum. 1. Cor. 4. Fundamētū aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Iesus Christus. Nō ergo gloriatur in alia ut causa recōciliationis, iustificatiōis et æternæ salutis, q̄ in hoc solo Christo. Rom. 3. Iustificati gratis p̄ gratiā ipsius, p̄ redemptionē q̄ est in Christo Iesu. Et cap. 4. Nō operanti, sed credēti in eū, q̄ iustificat impiū, reputatur fides eius ad iusticiā. Phi. 3. Existimo oīa detrimentū esse propter eminētē cognitionē Iesu Christi dominice,

IN CAP. I. AD TITVM,

propter quem omnia pro damnis duxi, & reputo omnia ut stercora, ut Christum lucrifaciam, ut inueniar in illo, non habens meam iusticiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Iesu Christi, quæ ex Deo est iusticia per fidem, ad cognoscendum illum, & uirtutem resurrectionis eius, & societatem passionum illius. 1. Timoth. 1. Certus sermo est, & dignus, qui omnibus modis accipiatur, quod Christus Iesus uenit in hunc mundum peccatores saluos facere. Tit. 3. Ut iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem uitæ æternæ.

His testimonijs usus sum hoc loco, etsi alijs quoque à me citatis, ut imperitiores discernere doceam, Ecclesiam, quæ uere est Dei, ab ea, quæ mentitur se Ecclesiam illam esse, quæ tamen non est, nisi congregatio & conciliabulum diaboli, ut quæ huic doctrinæ fidei quomodocumque aduersatur & pugnat. Primam tyranni in hoc mundo, qui hanc Euangelij doctrinam uiolenter opprimunt, & gladio, igne, et quibus possunt modis eam persequuntur. Deinde, impij doctores, qui alias uias saluos fiendi coram Deo hominibus monstrant, quam hanc unam, quæ est fidei in Christum, cum non sint aliæ uie, ut non est aliud nisi hoc unum Euangelium, quod annunciat nobis peccati remissionem, iusticiam & salutem per Christum. Vnde hoc quoque ipsa meridiana luce clarius est, de illa sancta & bea-

ta Ecclesia non esse, de qua nobis per confessionem fidei sermo est. qui iustitiam & salutem per opera legis quærunt, siue iudæi aut Turcæ fuerint, siue per sidi papistæ & monachi, in unum chaos confusi. Nec esse Ecclesiæ episcopos, pastores siue doctores, qui iustitiam, qua salutem efficiamur coram Deo, aliunde petere iubent, quàm à solo Christo, sed esse antimicidas, hoc est, perniciosissimos fures & latrones in Ecclesia. Non est enim aliud ostium, alia uia ad iustitiam et salutem, quàm Christus Iesus. Ioan. 10. Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur. Item, Ego ueni, ut uitam habeant. Et cap. 14. Ego sum uia, ueritas & uita. Nemo uenit ad patrem, nisi per me.

Igitur quisquis huic doctrinæ Euangelij refragatur quomodocunque, ut non est Ecclesiæ membrum, nec pertinet ad eam, ita nunquã potest saluus fieri nisi per gratiæ et promissorũ Euangelij fidẽ cõuertatur, Ecclesiæ reconcilietur & uniat. Nec possunt boni Ecclesiæ ministri esse, qui huic gloriæ Iesu Christi detrabunt, quòd uidelicet unus ipse saluos faciat nos à peccato et morte, quatenus credamus in eum. Quam illi sacræ scripturæ asserunt, gloriam inquam, nos saluos faciendi, ut Act. 4. Non est datum hominibus aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat nos saluari. Item capite 10. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, quòd remissionem peccatorum accipiãt per no-

IN CAP. I. AD TITVM,

men eius omnes q̄ credunt in eum. Quomodo igitur
 posset bonus minister esse ferendus in Ecclesia, qui
 Christo Iesu in hac gloria sua detrahit? Imò Ecclesiã
 dolose & impie fraudat gloria gratiæ Dei, remissio
 ne peccati, iusticia & æterna uita? Quod quomodo
 faciant Papa & papistici episcopi, & quicunq; illis
 perfidia Iudaica iuncti sunt, dictum est sæpe. Sunt au
 tem boni & commodi ministri Antichristi & Dia
 boli, per quos Ecclesia Dei uastatur. In summa, hos
 tes sunt Ecclesiæ, & prophanatores gloriæ Christi.
 Qui nisi conuertantur, de facto condemnati sunt, &
 nunquam possunt salui fieri. Ioan. 3. Qui non credit
 in filium Dei, iam condemnatus est, quia non credi
 dit in nomine unigeniti filij Dei.

Iam huius sanctæ Ecclesiæ, quæ habet caput et ser
 uatorẽ Christũ, est, gubernari à spũ sancto, et emũda
 ri à reliquijs peccati, ut per nouitatem uitæ glorificet
 Deum. Quod quomodo & quibus modis fiat à spi
 ritu, infrà capite tertio conabor nonnihil explicare,
 nam spiritum sanctum accipit à Christo per promif
 sionis Euangelij fidem, & spiritus ille creat novos
 motus in cordibus, uidelicet amorem legis, Dei &
 proximi. Vnde etiam fit, ut qui illum spiritum ha
 bent, studio bonorum operum excellent, quemadmo
 dũ qui sine bonis operibus uluũt, palã arguũt se illo
 spiritu Christi nondũ præditos esse, nec fidẽ in Chri
 stum

stum Iesum habere. Quales necesse est nunquam posse saluari, facinorosos scilicet & contemptores Dei. Qui ut neque timēt Deum, ita nec diligunt eum, nec possunt diligere, ut in quem non crediderunt. Non habentes ergo spiritum Christi, & spiritu Diaboli acti, quomodo saluarētur? Nam Rom. octauo dicitur, Si quis spiritum Christi non habet, is non est eius. Testimonia autem regnātis in te Christi, & præsentiæ spiritus eius, sunt mori peccato & uiuere iusticiæ: Lege quæ sunt Rom. sexto, & ea quæ Galat. quinto de fructibus spiritus. Rursus Ioan. 3. dicitur, Qui facit peccatum, ex Diabolo est, ut quem Diabolus agit, & in quo est efficax. Tales uero sunt, qui facinorose uiuunt, & obseruationem mandatorum Dei contemnunt, quare impossibile est Ecclesiam esse illam beatam Christi, aut saluari posse. Lege 1. Corinth. 6. Galat. 5. Ephes. 1. Matth. 25. &c.

Huius deniq; sanctæ Ecclesiæ, quā prædicamus Dei & Iesu Christi, sunt ministri Pontifices & episcopi, nō Domini aut Imperatores, q̄ Ecclesiæ dominētur, aut q̄bus quiduis liceat in Ecclesiā, sicut oīa sibi licēter in illā p̄mittunt ac tribuunt. Dominus autē & caput Ecclesiæ est ipse Christus Iesus, sicut docetur Eph. 1. Col. 1. &c. Nō ergo credi aut recipi debet, q̄ potestāte habeāt Pōtificates nouandi doctrinā à Christo & apostolis traditā ecclesiæ, aut adijciēdi ei, uel mīm iota:

IN CAP. I. AD TITVM

Cum enim adiiciunt, nō possunt nisi corrumpere doctrinā uerbi Dei. Et tamen audacter & scelerate hoc sibi permittunt. Non possunt ullo iure mutare constitutionem sacramentorum, aut noua prius ordinatis adijcere, quanquam conati sint illa non augere solum numero, uerum etiam uiolant illa Christi, quod liquet ex ordinatiōe Christi in Eucharistia. Ille enim donat utramque speciem omnibus Christianis, & uult esse testimonium & pignus erga nos beneficiorum gratiæ suæ. Papistæ autem arcent laicos à communionē & usu alterius speciei, & fingūt sacrificium esse, hoc quod sacerdotes sumunt, pro peccatis uiuorum & mortuorum. Sic quadrant scilicet papistica & Christiana. Sentiamus igitur Ecclesiam Dei uerbo Christi subditam esse, & sacramentis à Christo ordinatis uti cum gratiarum actiōe. Nihil adijcere uerbo Dei, & sacramenta gratiæ minimum uiolare.

Quod uero ad remissionem peccatorum attinet, potestatem uidelicet, quæ est tradita Ecclesiæ, sic oportet iudicare. Primum, Christi illam potestatem esse, deinde Ecclesiæ propter Christum. Et Christi quidem pleno imperio, & absoluta potestate: Ecclesiæ autem, ut ministræ potestatis Christi. Christus enim pleno imperio remittit peccata, quibus omnino uult. (Nam etiam potestatem habet conferre spiritum sanctum cui uult, & efficere, ut per Euangelium creda-

mus in Deum.) Ecclesia aut officio ministrorū remittit peccata, & præterea efficax est, ut ministerio Euangelij & sacramentorū detur spūs sanctus his qui Euangelio credunt, nam Ecclesia habet clauēs regnī cælorum, nō episcopi aut Pontifices, nisi ut ministri aut serui Ecclesiæ. Quapropter & efficacia uerbi et sacramentorum non pendet à dignitate ministrorum, sed Ecclesiæ, cuius caput et dominus Christus est, q̄ oīa potest, & in cuius noīe oīs salus nobis confertur. Pontifices ergo seu episcopi nō possunt alijs remittere peccata, nisi ut ministri, ministri autē & dispensatores alienæ gratiæ. Quare in remittēdo necesse est, ut uerbū Euāgelij doceāt, et solis, q̄ Euāgelio credūt promittāt remissionē peccati, propter Christū. Quē admodum retinere peccata nullis penitus possunt, nisi incredulis Christo Iesu, ut nec remittere peccata, sicut dictū est, q̄ ijs q̄ in Christū Iesum credūt. Ac sunt debitores huius administratiōis, et uæ ipsis, nisi hoc pacto ministrent. Istis dico, quibus dispensatio cōmissa est. Neceſſitas. n. illis omnibus incūbit. 1. Cor. 9.

Quanquam autē Ecclesia soli Deo cognita est, iuxta illud Pauli, Nouit Dominus suos. 2. Timoth. 2. Et Christi, Ego scio quos elegerim. Ioan. 13. tamē habet externas aliquot notas, per quas certissimo cognosci potest. Omnium autem certissimam, uerbi gratiæ seu Euangelij annunciationem, tum sacramentorum, ba-

IN CAP. I. AD TITVM

Prius et dominica coenae usum. Nec n. potest prædī
 cari Euāgelīū, ut nō fructificet, et nō cōstituatur eccle
 siā Dei. Esa. 55. Verbū meū nō reuertetur ad me ua
 cuū. Nam Euāgelīū est potentia Dei, qua ille saluat
 credentes Rom. 1. Quod ideo facit annunciari, ut ali
 qui credant, & ubi prædicatur, nunquam desunt, qui
 illi fidē habent. Ex multis uidelicet certi quidam, hoc
 est, electi Dei. Electi nis. n. certum signum est, Euan
 gelio credere. Nec aliter pium est, curiosum esse de
 electione sui, nisi ut Euāgelio credamus. & per fidē
 promissionum gratiæ, certi simus et electiōis nostræ
 & æternæ salutis per Christum. Sacramenta quoq;
 quoniam sunt appendices Euāgelij, et testimonia re
 missionis peccati his qui in Christum Iesum credunt,
 efficaciter operantur credentium saluē, & constitu
 unt Ecclesiam Dei. Baptismus. n. abluit peccata, &
 sociat nos Deo, ut filios & heredes, Christo, ut fra
 tres et coheredes æternæ uitæ. In dominica coena fit
 quoq; remissio peccati, et idem sacramentum testatur
 remissionem peccati semper durare in Ecclesia, ut eti
 a nō qui lapsi sint, tamen confidant se iterum recon
 ciliari Deo posse, & eo ipso recipi in gratiam, q̄ spe
 remissionis peccati ueniant ad eius usum. Idco lapa
 sos potenter consolatur & seruat eos ne desperent.

Ex iā dictis uero liquet, hoc quoq; esse testimoniū
 Ecclesie iustorū & societatis filiorum Dei, nō reci
 pere aliud uerbū pro doctrina salutis, quàm Euange

lium de Christo. Necessè est. n. ut neminè aliū audiat uel recipiat, pro magistro et doctore, quàm Christū: iuxta illud Matth. 23. Vnus est magister uester Christus. Item Ioan. 10. Oues meæ uocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, et ego uitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquã de manu mea. Et ibidem, Alienum non sequuntur, sed effugient ab eo, quia nõ nouerunt uocem alienorum. Hæc quātum ualeant cōtra impias Pontificum cōstitutiones, quibus onerāt Ecclesiam, & falsa ac uana docent, pio lectori facile intelligere est, nam Ecclesia tota libera esse à traditiōibus hominum debet, nullius uerbo alligata, nisi redēptoris sui Iesu Christi. Qui ergo pro traditiōibus hominum pugnant contra hanc Christianorū libertatē, sunt pseudochristiani, pseudodoctores & aduersarij Ecclesiæ Christi. Tales item, qui uiolationem sacramentorum Christi, quæ ab hominibus est, defendunt, cum ne ab angelis quidem uiolari possint.

In clauium usu cognoscitur Ecclesia, si ad hūc modum administrētur, qui est traditus à Christo. Est autem duplex & diuersa potestas clauiū, altera, quæ tota uersatur in remittēdo et retinendo peccata, et rursus altera, quæ exercetur in soluendo aut ligādo. Ligare. n. prius est quàm soluere, et remittere prius quàm retinere. Cū parū attētis uideri possit, idē prorsus esse remittere

IN CAP. I. AD TITVM

et soluere. Itē, retinere & ligare, sed differūt: Nā tradita est potestas, imò mandatum ipsi Ecclesiæ à Christo, ut Euangelium omnibus annūciat. Ideo omnibus qui credunt, peccata remittuntur, incredulis autem sua peccata retinentur. Rursus iubet pœnitentiam prædicare Christus, & delinquentes corripere, & rebelles excludere à consortio Ecclesiæ, eos qui uideri uolunt fratres Christiani esse, cum tales nō sint, scilicet qui sunt in Ecclesia, audiunt uerbum, communibus sacramentis utuntur, & flagitiose uiuūt, & de illis præcipitur, ut impœnitentes & rebelles ligentur, scilicet uinculo excommunicationis & priuentur sacramentorum usu, qui reuersi quidem tandē ad pœnitentiã, & per emendationem sui serio ad Deum conuersi, iterum recipiantur & soluantur.

Igitur clauium usus est totus in prædicatione Euangelij, pœnitentiæ, & administrationis sacramentorum. Fallunt autem Ecclesias Pontifices, qui se fingunt ius clauium administrare, cum neque doceant Euangelium, neque pœnitentiam prædicent, neque sacramenta cuiquam porrigant: Dictæ sunt autem clauæ administratio uerbi Dei & sacramentorum, elegante Metaphora, quòd uiam uitæ aperiant, & ianuam regni cœlorum his qui uerbo Dei credunt, & sacramentis per fidem utuntur. Et contrà, q̄ hæc incredulis clausa & obserata relinquunt. Ligari au-

tem

tem per excommunicationem non posse, nisi eos qui correptiones & salutifera monita Ecclesiæ non serunt, disce Matth. 18. Quos rursus tamē recipere debemus ad se reuersos & pœnitentiā agentes, & continuo soluere ab excōmunicatione, & per promissionem Euangelij & sacramenta consolari.

Cognoscitur denique Ecclesia per eam fidei confessionem, quæ sit coram mundi huius tyrannis per tolerantiam crucis, & totam pœnitentiā. Confitetur enim in quibuslibet periculis, ac sustinet mortem potius quàm abneget Christū, et nominis eius gloriam. Exercet patientiam, auxilium & liberationem expectās à Deo. Inuocatio autem est testimonium internum. Sed hæc hæctenus de Ecclesia, extra quā nemo saluus fieri potest, et de præcipuis quibusdam alijs fidei & doctrinæ Christianæ capitibus, in quibus instructum esse episcopum & Ecclesiæ doctorē refert: Ut recte præcipiunt Patres, Decreti Aphricani auctores, si perinde recte intelligeretur ab omnibus, siue quod magis optabile esset, si episcopi & Ecclesiæ doctores uellent definitionibus eius acquiescere. Nunc ad enarrationem textus epistolæ Paulinæ reuertor.

VT POTENS SIT ETIAM EXHORTARI PER SANAM DOCTRINAM, ET CONTRADICENTES CONVINCERE.

Hoc est, episcopus ita sit tenax fidelis sermonis,

IN CAP. I. AD TITVM,

et subseruiat ei, ut sequētes illas duas uirtutes quoq; nouerit præstare, nēpe exhortari Ecclesiā p̄ sanā doctrinam, et illi contradicentes cōuincere. Necessariæ sunt. n. in doctore, qui nisi docendi rationē exacte tenuerit, neutram harum poterit præstare, sicut papistæ, cum falsa doceant de iustificatiōe, etiam frigēt in exhortationibus suis, et ad bene operandum profusus nesciunt Ecclesias adhortari. Nam uiolentis cōminationibus serē utuntur, & fiunt noui legislatores, cum consolari peccatores per Euangeliū deberent, et per Euangelij promissionem inuitare ad bene operandū. Hoīes in fide retinere, et per fidei doctrinam in moribus instituere, hoc est, Euangelio credētes uocare ad gratitudinē, & dehortari à gratiæ cōtemptu. Sed quæ hæc nesciunt, & falsa de fide & moribus prædicant, ideo in serijs disputationibus nec possunt sua tueri ac defendere. Quos enim conuincerent ipsi de erroribus & blasphemijs conuincendi? Sicut nunc pessime audiunt in Ecclesia, & in toto terrarum orbe traducuntur, de sparsis & confirmatis impijs doctrinis inter eos qui ueritatis doctrine Christianæ ignorantes fuerunt.

Proinde secundum docentis munus positum est in exhortando, tertium autē in defensione dogmatum Christianorum. Exhortatione opus est apud eos, qui Euangelio Domini Iesu Christi crediderunt, quia est admonitio

monitio, ut de quo docti sunt, in eo perseuerent fide, agant poenitentiam, & pergant proficere in eo, quod bene coeperunt. Defensio aduersarios Christianae doctrinae repellit, quorum illa semper nulos habuit, quia Diabolus nunquam qui scit, & semper excitat suos aliquos ministros, qui ueritati et sanctae doctrinae contradicant. Adcirco isti tales non predicant fidem in Christum, sed hypocrites operum nostrorum, & iubent fiduciam in exponere, gratiae doctrinae contempta. Primo non abolent fidei doctrinam, & praecipua de moribus ita tradunt, ut erigant in homine gloriationem aduersus gratiam. Denique praecipuis dei admiscet doctrinas mandatorum hominum, & iubent, ut pari honore & reuerentia cum mandatis Dei seruentur, ut similes Deo esse credantur, quod conari nisi Antichristus non potuit. Sed & docent de obseruationibus suorum mandatorum, quod nisi cum peccato omitti non possunt, et quae seruantibus ea mereantur gratiam, iusticiam & salutem coram Deo, cum per ipsam quoque obseruationem diuinarum legum nemo iustificetur.

Cum his igitur pestibus Ecclesiae semper fuit magnum negocium, grauis contentio et pugna omnibus prophetis, Christo & apostolis, quod testimonio scripturarum notissimum est. Quapropter etiam nunc fieri aliter non potest. Ne ergo speret quis meliora, quin semper futuri sint, qui doctrinae pietatis et fidei in Christum

IN CAP. I. AD TITVM,

contradicant, & labefactare illā querant atq; euertere. Doctrinā de moribus pharisaice tradant, quemadmodū apud Iudæos fit et Turcas. Ministri autē Diaboli sunt illi ad hoc excitati, ne per ueritatē Euangeliij salui efficiamur. Cōtra istos ergo oportet uigilantes esse episcopos, & Christiane doctrine patrocinari, scilicet hostibus Christiane fidei os blasphemiae suū obstruere & opilare. Semper autē tales fore, qui ueritati fidei contradicant, & pharisaica doceāt in plebe, & quidē auariciae & turpis lucri gratia, quo oīa papistarum seruiūt, et Petrus admonuit 2. Pet. 2. Fuerunt autē & pseudoprophetae in populo, quemadmodū & inter uos erunt falsi doctores, qui clā inducent se ctas pnitiosas, etiā Dominū, q̄ illos mercatus fuerat abnegātes. Itē, p̄ quos uia ueritatis blasphemabitur, et in auaricia fictis uerbis de uobis negociabuntur.

De exhortatione.

Proinde eximium hoc est, postquam bene institueris, & recte docueris Ecclesias, possis etiam exhortari illas per sanā doctrinā, cū ut permaneāt in ea, tū etiam fructus pietatis multiplices faciāt, nā in omni genere doctrinae ille plurimū laudis meretur, q̄ quae docet, efficaciter docet, & quos docet, retinet in eo, quod praecepto et doctrina eis praescriptum est. Id ergo fit p̄ prudentē & doctā exhortationem, quae talis est apud Christianos, cum est pia. Exhortatio igitur consumat

consumat & perficit, quod bene docueris. Suadet autem & orat, multo potius, quàm cogat. Nam inuitos ac renitentes, nemo foeliciter trahit. Proponit ergo ex Euangelio amplitudinem beneficiorum gratiæ Christiana exhortatio, & iubet ut in eam respicientes, non simus ingrati, & metuamus hæc gratiæ beneficia contemnere, sed ornare per nouitatem uitæ connitamur. Eiusq; obuia sunt passim multa pulcherrima exempla. Quale est infra in Cap. 2. Apparuit enim gratia Dei, &c. Item elegantissimum aliud, ad Phil. 2. Et 2 Cor. 5. inquit Paulus: itaq; Christi nomine legatione fungimur, tanquam Deo nos obsecrante per nos. Rogamus pro Christo, reconciliemini Deo: Eum enim qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iusticia Dei per illum.

Has ergo rationes exhortandi obseruent Episcopi & doctores, & retineant hunc morem apostolicum, ut in exhortando sequantur. Atq; ut Ecclesiæ ex fundamento fidei discant bene operari, & quoniam Deus spiritus est, spiritu à nobis colatur & ueritate cordis. Ne quid non uoluntarie & hilariter operemur. Fugiant ergo papisticum morem, eorum scilicet, qui prædicant iusticiam petere ex lege, & horribilibus cõinationibus ferè tantum utuntur: In quo sunt multæ graues incommoditates, primum, aboletur fides in Christum, qua abolita, homines à regno

IN CAP. I. AD TITVM,

gratiæ Dei exulare coguntur. Deinde, non docetur, nisi uana operum hypocrisis, atq; ut homines in sua facta confidant potius, quàm in gratiam misericordiæ dei. Deniq; ut quicquid faciunt, sui respectu operentur potius, quàm ad glorificandum Deum & laudandum pro gratia. Quales etiam idolatræ sunt, & sibi tantum seruiunt, uoluntati autem Dei omnium minime. Ideo enim faciunt legis opera, ut iusticiam & æternam uitam sibi mereantur, quo studio neq; iusticiam neq; uitam assequuntur Rom. 9. 10. &c. Nos igitur ex fide, donatæ nobis iusticiæ & æternæ uitæ in Christo, uoluntati Dei obsequi studeamus, & bene operari, ut pie & ueraciter glorificetur à nobis. Impietas est enim, per opera querere iustificationem, & hypocrisis, cum tibi seruias, Deo & uoluntati eius nude nõ seruias. Amore tui facis opera legis, quæ debebas facere amore Dei & proximi. Quid igitur est in te nisi hypocrisis, & simulatio pietatis?

Doctrinæ legis alia ratio est, quàm exhortationis Euangelij. Et de formis quidem exhortandi legalibus, habes exempla præcipua, Leuit. 26. & Deu. 29: His uero debiti perfectæ iusticiæ admonemur, non ideo solum, ut ad optima cõnitamur, colendi Dei studio, uerum etiã, ut cognita ac deprehensa imbecillitate nostra, & peccatis nostris, defferemus de nobis, & crec̃ humiliati coram Deo, ad auxiliũ gratiæ eius
consequamur.

confugiamus. Hinc etiã frequẽtes cõminationes iræ & maledictionum æternarum in lege occurrunt, quarum etiã Paulus meminit ad Gal. 3. ex Deu. Cap. 27. Contra uero fit in Euangelio. Nam per fidem in Christum offertur nobis gratuita peccati remissio, & proponitur spes iusticiæ, & immortalitatis, seu æternæ gloriæ cum Christo, omnibus qui credunt in eum. Et huius gratiæ fide inuitamur, ut officium faciamus, uidelicet peccato et desyderijs eius moriamur, recte factis & pijs studijs dediti simus. Sic enim accenditur in nobis, amor Dei, legis & proximi, & illo amore accëso in nobis, incipimus demũ ex corde & ueraciter colere Deũ. Tũ etiã sine impijs opinionibus merẽdi gratiã, iusticiã et salutẽ, per opa et facta nostra. Hinc ipse etiã Christus, suis ita loquitur, ut uidelicet pios, ueraces & uolũtarios cultores faciat, Matth: 11. Venite ad me oës, qui laboratis & onerati estis, et ego reficiã uos. Tollite iugum meũ sup uos, & discite à me: quia mitis sum & humilis corde. Et reperietis requiem animabus uestris. Iugum enim meum suauē est, & onus meũ leue. His enim solis, qui per Euangeliũ in Christũ Iesum crediderunt, mãdata Dei grauiã non sunt. 1 Ioan. 5. sed dulcescunt eis, & fiunt leuia, ipsa quoq; crux & mortificatio carnis.

In exhortando itaq; præcipua ratio habeatur, ut beneficia Christi inculcẽtur, quibus uidelicet studiũ bene operandi proponitur. Per fidẽ enim gratiæ sua

IN CAP. I. AD TITVM,

uiter trahi possumus in obsequium Dei & Iesu Christi. Tales ergo rationes sunt frequētes apud Paulū, ut Eph. 5. Estote ergo imitatores Dei, tanquam filij dilecti, & ambulate in dilectione. Sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & hostiam Deo, in odorem suauitatis. Hæc ergo scripturæ exempla, morem Christi & Apostolorum, nobis proponamus: tum in doctrina & exhortatiōe retineamus. Comminatur quidem et Christus condemnationem & iram Dei æternam, similiter & Apostoli, quos rationem docendi à Christo acceptā, tenere necesse est, sed incredulis tantum, & contemptoribus gratiæ Dei, hæc horribilia comminantur: & qui sine omni pœnitentia agunt. Atq; ita necesse est fieri, ut omnes intelligant, se gratiam Dei impune contemnere non posse.

Ex his opinor satis uideri & intelligi, quomodo per sanam Euangelij doctrinā, pia & efficax adhortatio institui possit ac debeat. Certe enim nec piaratio docendi est, si prædices legem & beneficia Christi taceas, sed est pharisaica, & indigna Christianis. Nec efficaciter docueris bona opera, si nullam facias gratiæ Christi mentionem. Tædet enim ac piget facere legem, eos qui gratiæ Dei sunt ignari. Per legem enim tristes, inuiti, & rebelles trahimur, per Euangelium spontanei efficiamur, ut ultro sequamur, &

cum

cum uoluptate mandata Dei faciamus. Hinc sunt illa apud Paulum, 1. Timoth. 1. Finis præcepti est charitas, ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Nascitur enim charitas ex fide: & fides purificat corda, exhilarans conscientias, ac faciens nos scire mandata dei, spiritu ac ueritate: hoc est, hilariter, prompte, & cum summa uoluptate. Ideo etiam seruat homini bonam conscientiam, quæ nulla est in eis qui mandata Dei non seruant, aut inuitis animis & rebellibus illa faciunt, difficulter & cum molestia cordis. Sic scilicet fecte & simulate colunt Deum, homines fecte & simulate credentes in Deum, ut in quibus istæ impiæ opiniones regnant, quòd operibus & factis suis sibi iusticiam & uitam mereantur. Sibi seruiunt, Deo non seruiunt. Ideo manent rebelles, ac sine spiritu dulcedinis & amoris in Deum & Iesum Christum.

Sed hæc satis de Episcopi diligentia & officio in exhortando, per Euangelij sermonem. A cuius ratione degenerauerunt nostra secula, ac reciderunt non solum in Iudaicas docendi ratiões, quales sunt, cum proponitur iusticia & salus, factoribus operum legis. Verum etiam in tyrannicas & uiolentas pontificum exactiones, quibus isti cogunt, quantumuis inuitos & rebelles, ad suorum mandatorum pharisaicorum obseruationes. Et quidem plurimas inter

IN CAP. I. AD TITVM,

illas, quæ sunt impiæ sua natura, et quas præstare sine peccato potest nemo. Vt supra disputauimus, de cælibatus legibus, in his qui uera cõtinentia non sunt donati à Deo. Qui uero illo dono præditi sunt, ridicule & impiè per hominũ leges cogũtur. Tandem etiã per incuriam & negligentia Episcoporum ad inania terriculamenta & somnia mortuorum deducti sumus, ut formidolose faciamus, quæ à uagis spiritibus, hoc est, ab imposturis dæmonũ, quasi à mortuis, didicimus, cum Deus iubeat, ut uoluntatem suam, ex ipsius met suis legibus discamus, & regulam agendorum, siue fugiendorum non aliunde petamus. Iuxta illud Esa. 8. Et cum dixerint ad uos, quærite à pithonibus & diuinis, qui strident in incantationibus suis. Nunquid non populus, à Deo suo requiret? Nũ prouiuus ad mortuos recurreret? Ad legem magis, & ad testimoniũ. Quòd si non dixerint iuxta uerbum hoc, non aderit eis lux, &c. Et Dominus in Euãgelio ait. Habent Mosen & prophetas, illos audiant.

DE Redarguendo.

*Proximum est, ut dicam nonnihil, de redarguendo, & conuincendis ijs, qui sanæ doctrine contradicunt, quæ ratio quoq; habet multa exempla scripture, in omnibus prophetis, in doctrina Christi, & Apostolorum. Ideo melior tradi non potest, quàm ab
illis*

illis exercita est, ac disci potest Optimus uero huius
Magister erit, qui ipse caussa Euāgelij serio afficitur,
ut qui recte hanc didicerit, & fideliter alijs tradide-
runt Existiman es sibi aliquando reddendā esse re-
tionē co-ā Deo, suae fidelitatis & curae pro Ecclesia:

Requirat autem haec ratio non tantum firmam
peritiam, & diutinam exercitationem & usum, in
scripturis sacris, uerum etiam multarum artium ar-
ti in scientiam, tum graecae & hebraicae linguae cog-
nitionem Et artes quidem, ac scientiam rerū necessa-
riarum, debet futurus Ecclesiae doctor ex scholis seu-
cum afferre. Exempla uero modestiae, siue durioris
inreparationis in agendo petere ex scripturis. In quo
prodest et hoc Petri praecipuum memoria tenere, quod
est 1 Pet 3. Paraui semper ad respondendum, omni po-
scenti uos rationem de spe qua in uobis est, cum man-
suetudine & timore. Nam qua uehementia liceat non
nunquam uti contra pertinaces gratiae hostes, non nihil
expositum est a me supra, in illud, ubi uetat Paulus,
ne Episcopus sit percussor. Proponit autem & Pau-
lus in hoc primo capite epistolae ad Titum exemplum
quomodo redarguendi sint, uanitatis & hypocrisis
os doctores. Nam eos refellit, qui contra doctrinam
libertatis, iubebant pharisaicum delictum incibus
facere & attendere doctrinas demoniorum, ut alias
uocat, Hoc dicentes mundum, & illud immundum,

IN CAP. I. AD TITVM

secundum præcepta ceremonialia Mofi, quarum abseruatio penitus nihil ad nos pertinet. Christiani itaq; in simili casu poterimus hæc obijcere hypocriſeos Magiſtris papiftis. Nam ſimilibus præceptis doctrinarum hominum, libertatem quam habemus à Christo opprimunt, & efficiunt ut phariſaice, ad exemplum hypocritarum, ſentiamus de cibis, quos Deus creauit, ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerunt ueritatem, ut eſt, 2. Timoth. 3. ſimile aliud exemplum require, Col. 2.

SVNT ENIM MVLTI INTRACTABILES,
ET VANILOQVI ET MENTIVM SEDVCTORES: MAXIME II, QVI SVNT EX
CIRCVMCISIONE. QVIBVS OPORTET OB
TVRARE OS, QVI TOTAS DOMVS SVB
VERTVNT, DOCENTES QVAE NON O
PORTET, TVRPIS LVCRI GRATIA.

Habes in prædictis formam uerorū Episcoporū, et ferè totius eccleſiaſticæ doctrine explicatā. Hic, ut dictum eſt, ſubiicitur admonitio, de eo quomodo caueri debeant aduerſarij Chriſtianæ doctrine, & quomodo os iſtis oportet obſtruere: Semper enim eſſe, qui gloriam Chriſti labefactatam quærant ac perditam, ipſo uſu & experientia diſcimus, & iſtos excitari à Diabolo, qui eſt præcipuus calumniator uerbi Dei, Paulus ſepe indicat. Intractabiles uero uocat,

uocat, aut si græcam uocem ad uerbum reddas, non *Intractabiles*
 subditos, quòd doctrinæ ueritatis, id est, Euangelio
 de Christo, & doctrinæ libertatis subijci nolint, ac
 malint parere per impietatem & superstitionem le
 gibus ceremoniarum Mofi, aut mandatis hominum,
 quã gratiæ libertate frui. Cum quo hominum genere,
 cui bono conuenire posset? cum à nemine corrigi
 se patiantur.

Imputat autem hoc uicium & obstinacis maliciæ
 impietatem Iudæis potissimum. Nec enim cogitari
 facile, ne dum dici poterit, qua superstitionis pertina
 cia, hic populus, in Mofi legibus, de cibus, indumen
 tis, diebus festis, & similibus ceremoniarum consti
 tutionibus hæsit. A quibus hoc tempore nihil prorsus
 uariant Papistæ, si pertinaciam & impietatem
 spectes. Nisi quòd fortassis sunt deteriores Iudæis.
 Nam errori Iudæorum, diuinæ constitutiones faue
 re uidebantur, Papistæ doctrinæ uerbi Dei, hominũ
 uanas traditiones opponunt. Tametsi sciunt Deum
 doctrinis mandatorum hominum frustra coli, uideli
 cet, toties admoniti. Requiritur itaq; prorsus Iudæi
 ca pertinacia & impietate, uel maiore, papistica scilicet,
 ut suæ ipsorum traditiones, tanquam necessã
 riæ, in omnibus Ecclesiis obseruentur, prorsus con
 tẽpto Euangelio Iesu Christi, & libertatis doctrina.

Isti sunt ergo uaniloqui & mentium deceptores,

IN CAP. I. AD TITVM

non minus quã hypocritæ iudæi: imò nō paulo plus. Quia isti suis commenticijs fabulis, & inanibus doctrinis, tantum arrogant, quantum olim per ignorantiam iudæi legibus Dei. Et hoc pacto simplicibus & ignorantibus ueritatem imponunt, & in eas impietates intrudunt illos, ut se his pharisaicis credant iustificari coram Deo, & placare illum sibi. Væ uobis pestibus Christiani orbis. An non hoc est erroribus impietatis imbuere mentes hominum, fallere & à uero auertere? Quibus idcirco necesse est os obturare, & audaciæ eorum modum ponere. Quos Paulus ad huc alterius criminis reos agit, quò uidelicet, totas domus corrumpunt & alienant à pietate, turpis lucri gratia. Vt intelligas istos nec serio causam suam agere, nisi propter auariciam, nec affici sua ipsorum doctrina, nisi quantum facit ad lucrum pecuniarum: Quò si non faciunt omnia papistarum, pro quibus dimicant contra gloriam Euangelij Iesu Christi, sint uana & ficta oia quæ in hoc cõmentario scribimus.

DIXIT QUIDAM EX ISTIS, PROPRIVS
IPSORVM PROPHETA, CRETENSES SEM-
PER MENDACES, MALAE BESTIAE, VEN-
TRES PIGRI. TESTIMONIVM HOC VE-
RVM EST.

Verficulus est Epimenidis, quẽ hic citat Paulus: de quo lege annotationes Erasmi. Nam Cretensem fuisse.

fuisse, ex eo liquet, quòd dicit, Dixit quidam existis: Vocat aut em proprium ipsorum prophetam, per ironiam, quod uanos & mendaces homines, recto & debito suo elogio notârit. Significans Cretenses & mendaces esse, & malas bestias, hoc est, ueneno impiarum doctrinarum noxias. Deniq; quas exerceât & tradant pigri uentres, auariciæ scilicet & quæstus causa. Ut antea dixit. Quid putas Paulum fuisse dicturum, si pontificatum Romani Episcopi uiddisset, & tot sectas Monachorum? Quid enim non agit Pontifex, & Monachi, turpis lucri gratia? De quorum ferijs & pigritia, lege quæ sunt, 2 Thess. 3.

QVAM OB CAUSSAM REDARGVITO ILLOS SEVERITER, VT SANI SINT IN FIDE. NON ATTENDENTES IYDAICIS FAVBLIS, ET PRÆCEPTIS HOMINVM, AVERSANTIVM VERITATEM.

Vides quòd Paulus hoc loco quoq; requirit quãdam uehementiam & seueritatem in obiurgandis impijs doctoribus, mendaciorum Magistris. Quamquam de hac nullum præceptum dari possit, sed sit eorum quos spiritus Dei gubernat, & amore Euangelij & Iesu Christi, incitat contra impios doctores. Ita ut legimus ipsum met Dominum Iesum, amore uerbi Dei, contra cæcam & deploratam impietatem phariseorum & scribarum apud Iudæos commotum fuisse. Matth. 23. Hæc igitur uehementia

IN CAP. I. AD TITVM

et seueritas, quam hic Paulus requirit, non uacat
omni ira, quam et Christum inuasisse, testatur illud
Mar. 3. Et circumspexit eos cum iracundia, condolef-
cens super impietate cordis eorum.

Proinde hæc est iusta et pia ira: quam scripturæ
uocant zelum Dei, cum sit iracundia, amore Dei et
pietatis excitata, Qualis item inuasit Christum, quan-
do negotiatores è templo Dei expulit. Vt tunc illud
propheticum impleretur: zelus domus tuæ comedit
me. Sicut scribitur, Ioan. 2. Non irascitur zelus ille
hominibus, sed uitijs hominum. Et idē necesse est sit
uehemens et acer, aut non est uerus zelus, ardor et
emulatio pro pietate et gloria Dei. Quo ergo uehe-
mentior et concitator, hoc melior est, modo sit ze-
lus secundum scientiam. Hoc est, in quo non sit error:
et propter gloriam Dei uindicandā inflammetur.

Itaq; quod supra prohibuit, uetans ne sit iracun-
dus Episcopus, et ne sit percussor, nihil cum hoc lo-
co pugnat. Eos enim reprehendit solum qui priuatis
cupiditatibus indulgent, et linguæ procacitate alios
insectantur. Nihil amore uerbi Dei agentes, neq; ut
meliores alios efficiant. Non odio uiciorum, sed ex
priuato inuidentiæ morbo in alios seuientes. Quorum
non paucos audiuius, Ecclesiæ doctores, qui ob id
repelli ad officio Ecclesiastico debuerunt. Iubet igitur
Paulus, ut quos corripimus, eorum emendationē
queramus,

queramus; ut sint inquit sani in fide. Ne uidelicet superstitioni & impietati addicti, Deum corruptis opinionibus & pugnantibus cum fide colant.

Cæterū iudaicas fabulas adpellat, præcepta Mo-
saica de ciborum delectu, & similibus, quæ isti im-
stores contendebant necessaria esse obseruatu, ita ut
affirmarēt sine eis neminem seruari posse. Proinde,
ut hoc tempore, de doctrinis mandatorum hominum
affirmant. Porro præcepta hominum intelligit nimi-
rum iudaicas alias traditiones, quarum multas habu-
erunt. Vt est traditio de lotionē manuum, & simili-
bus, de quibus uide, quæ sunt Mar. 7. cum quibus
conferre oportet doctrinas mandatorum hominum,
quibus nunc Ecclesias onerant, & puritatem fidei op-
primunt. De uanitate autem utrorūq; legenda sunt,
quæ habentur, Matth. 23.

Hoc uero insigniter notandum est, quod Paulus
hoc loco dicit, de præceptis hominū, quòd uidelicet
ueritatem auersentur. Nimirum, non ideo solū, quòd
prædicationi Euangelij de Christo non consentiunt,
sed pugnant, sed etiam, quòd de rebus diuinis & sa-
lutem animæ attinentibus, nihil certi, firmi aut ueri
tradere queant. Hoc tamen pessimum est, in istis tra-
ditionibus, quòd non urgentur ut res mediæ, seu libe-
ræ, sed ut necessariæ ad salutem, & quibus mors abo-
leatur, cum solius Decalogi leges sint necessariæ ob

IN CAP. I. AD TITVM,

seruatu, & nihil hominem saluet à peccato & morte præterquam mors Domini nostri Iesu Christi. Et nos stulti dementamur tamen, à menium deceptoribus istis, ut credamus, quòd nisi per obseruationē omnium papisticarum traditionum saluari nequeamus. Sed iste error, in pœnam peccati nostri debitus fuit.

OMNIA QUIDEM PURA PURIS: POLLVTIS AVTEM ET INFIDELIBVS NIHIL EST PURVM. SED POLLVTA EST ILLORVM ET MENS ET CONSCIENTIA.

Puros intelligit, omnes eos, qui in Christū Iesum credunt, ut quos ipse sanguine suo lauit. Et quibus præterea, ut mundis, rerum omnium usum liberū fecit, saltem qui cum honestate, fide in Deū & proximi dilectione non pugnat. Talibus igitur dicit omnia pura esse, id est, rerum omnium usum, esse liberū & licitum. Quia nihil uolunt, quod uoluntati Dei, legi, aut publicæ honestati sit contrarium. Respicit autem ad eas præceptiones, quibus confisi per superstitionem, aut iudæi aut papistæ, de rebus usu medijs, liberis ac licitis, tanquā de immundis & usu illicitis, dicunt, ne tetigeris, ne gustaueris, &c. Col. 2. cum omnis creatura Dei sit bona, & nihil prorsus reijciendum, quod cum gratiarum actione percipiatur. Ut paulo supra quoq; docui. Rursus pollutos dicit, quos Christus nō purificārit, neq; lauārit à peccato:
nempe,

nēpe, infideles & incredulos promissionibus gratiæ & Christo seruatori. Nec potest de alijs, quā de infidelibus istis loqui, qui non recipiunt, se per solam in Iesum Christum fidem iustificari, & contendūt, quod opera & facta sua iustificent. Quales per superstitutionē fingunt necessario sibi multa non licere, & in rebus per se nullius momenti summā pietatis constituunt. Quibus etiā nihil potest purū siue mundum esse, quia usu omnium creaturarū per infidelitatē peccant. Non tantū cum faciunt, quod deprecatur conscientia, uerum etiā, quod peccatum in eo dicūt esse, in quo est natura nullum. Velut in cibis, iuxta illud Christi: Mar. 7. Nihil est extra hominem, introiens in eum, quod possit eum coinquinare. &c. Quare nihil purum, nihil licitum, nihil non dānabile est istis, qui beneficiū gratiæ Dei, sibi exhibitū in Christo Iesu, nō agnoscunt. Siquidē Domini est terra & plenitudo eius, cuius gloriæ isti impuri derogāt. His enim qui Euāgelio credunt, oīa purificauit, quod negant.

DEVM PROFITENTVR SE SCIRE, FACTIS AVTEM NEGANT, CVM SINT ABOMINABILES, ET DICTO NON AUDIENTES ET AD OMNE OPVS BONVM REPROBI.

Iactāt quidē, inquit, se noticia fidei præditos esse, cū nihil minus sit in eis. Id uero ex eo deprehēdi posse declarat, & uidelicet in ipsis factis suis ostēdunt.

IN CAP. I. AD TITVM,

se nullo timore Dei, nulla fide, aut dilectione in Deū præditos esse. Nam hypocritæ isti, in minutijs sunt curiosi, ac uolunt apud homines uideri, quod Deum religiose colant. Sicut Matth. 6. & 23. ipsis exprimitur. In præcipuis autem factis, præcepta pietatis, penitus frigent ac cessant. Sicut illi, de quibus Christus Matth. 23. Væ uobis, qui dicematis mentā, &c. & reliquistis quæ grauiora sunt legis, &c.

Sic reperias hoc tempore, qui sine omni timore, & fide in Deum, sine pœnitentia & proximi dilectione uiuunt, cum interim leuibus quibusdam ceremonijs, papisticarum traditionum, occupentur, & in illorum obseruationibus summam pietatis constituent Itaq; multi pro papisticis traditionibus digladiantur, pro gloria Euangelij nõ æque, imò nihil penitus sunt solliciti. Atqui adeo Euāgelium persequuntur, ut illius odio etiā sanguinem innoxium effundant. Isti enim hypocritæ & pestes rerum Christianarum uolunt mensuram patrum suorum explere.

Isti ergo, ut inquit, sunt Deo abominabiles, cuius manifestatio ea, quā dixi. Necesse est enim, ut Deo sint uehementer execrabiles, in quibus adeo nullus est timor Dei, nulla fides & nulla dilectio in Deum, nulla dilectio proximi. Quod uero addit, dicto istos non obedire significat incorrigibiles, siue inemendabiles esse, induratos scilicet, quibus nulla ratione cōsuli possit. Per incredulitatē enim, & duriciā cordis sui,

sui, nullum sanum consilium audiunt. In summa, ita deplorati sunt, ut fuerunt, quos redarguit Stephanus. Act. 7. Ad omne opus bonum reprobi, quia sunt uacui fide & timore Dei, quapropter & spiritu dilectionis præditi esse non possunt, sed odij, liuoris, inuidentiæ, & quarumlibet insaniarum.

Cæterum hoc loco notabimus obiter, in omnibus non esse fidem, qui illam iactant, sicut etiam docemur Matth. 7. Non omnis, qui dicit mihi, Domine Domine & c. Rursus, nec haberi fidem posse sine iusticiâ operum bonorum, in illis saltem, quibus occasio & tempus bene operandi relictum fuit. Fides enim res efficax est uera dilectione & uero timore in Deum, adeoq; uera in proximū dilectione. Hanc uero stultā et pharisaicam opinionem, qua cor Deum non intelligit, hoc est, neq; timet, neq; cōfidit ei, & proximum non diligit. Paulus 1. Timoth. ultimo adpellat falsi nominis sciētiam, iactatam uidelicet ab hypocritis pro uera Dei cognitione, quemadmodum ab istis, q̄ Christo dixerunt: Nunquid & nos cæci sumus? Ioan: 9. Et de talibus Paulus rursus affirmat, q̄ sit in eis fides ficta, & q̄ non intelligant, neq; quæ loquuntur, neq; de quibus affirmant. 1. Timoth. 1.

V IN SECVNDVM CAPVT.
T in primo capite Paulus de forma episcoporum. & priuato ipsorum officio egit, ex

IN CAP. II. AD TITVM,

ponens, qua uitæ integritate & sanctimonia luce-
re illos præ alijs conueniat in Ecclesia, ad hæc quid
in prædicatione & doctrina præstare eos oportet
& sequi, ita in hoc secundo capite de aliarum
personarum officijs agit, sed Titũ admonens, simulq;
omnes Ecclesiæ doctores, qua morum, uitæ & bono-
rum operum doctrina illas instituere debeant, & hor-
tari, ut gloriam Domini nostri Iesu Christi semper
in omnibus ornent. Itaque de singularũ personarum
officijs scribit, & præcepta de externa morum &
operum nostrorum iusticia tradit. Cuius oportet cer-
te esse aliquam necessitatem, etiamsi per illam iusti-
ciam nemo liberetur et saluus fiat neq; à peccato, ne-
que morte. Vt autem melius de illius necessitate lo-
quar, dicam hoc loco de tota pœnitentia, cuius pars
est illa operum & obedientiæ externæ iusticia. De
qua præterea conuenit & necesse est concionatores
posse apte & clare alios docere.

De pœnitentia.

Dixi suprâ (p̄ occasionẽ quæstionis de remissionẽ
peccati, quæ sit p̄ baptismũ) de pharisaica pœnitentiæ
doctrina, quæ nunc spargitur in Ecclesijs papistarũ.
Nã scholastici Theologi, cũ neq; verã cõtritionẽ, nec
piã delictorũ cõfessionẽ doceãt, tamẽ remissionẽ pec-
catorum obtineri fingunt per contritionem & confes-
sionem, quæ nisi per fidem in Christum accipi nõ po-
test,

test, & ut sæpe dixi, est mere gratuitum donum Dei, & propter solū Christum datur. Quapropter uanitatibus papisticæ doctrinæ omiſſis, scribam hoc loco seorsim de Christianæ pœnitentiæ ratione, quam docendi gratia separabo à doctrina fidei seu remissionis peccati, quæ fide per Christum obtinetur. Alioquin satis constat, nullam esse piam uel utilem pœnitentiam, uel acceptam Deo, quæ fide in Christum seruatore[m] careat. Necessè est enim aut hypocrisim esse, quæ hac fide destituitur, & simulationē pœnitentiæ, qualis à papistis docetur, aut desperationem, cuius quoque autdres fiunt papistæ, in illis, qui peccata sua uere cognoscūt, & ad fidem remissionis peccati, quæ obtinetur per Christum, nō perueniūt. Hanc fidē. n. papistæ prorsus non docent, sed quæ pugnant cū ea.

Faciām itaque pœnitentiæ duas præcipuas partes. Alteram & priorem, ipsam contritionem, quæ est uidelicet interna pœnitentia. Cuius effectus quidam est, uera & non simulata confessio delictorum. Ac semper necessaria est utraque harum in iustificandis & saluandis coram Deo. Neque enim contritione uera non opus est aliquando homini Christiano, aut cōfessione recta delictorum. Nam etiam si fide iusti simus, qui credidimus in Christum Iesum, non tamen idcirco sine omni peccato sumus, quia plurima peccata in carne habemus, & nunquam ita pfecti sumus,

Contritio.

IN CAP. II. AD TITVM,

ut illius imperio in totum resistere possimus, ne uicti succumbamus aliquando. Quis est enim perfectus in timore Dei, in dilectione Dei & proximi, in frenanda concupiscentia carnis? Horribile est considerare, & ineffabile, quæ uis sit & quanta tyrannis peccati in carnali natura, quod etiã paucissimi intelligunt aut serio discunt. Damnatio tamen nulla est his, qui per fidem sunt in Christo Iesu. Peccata enim quæ habent, non imputantur illis propter fidem in Christũ. Sed tamen belligerantur necessario cum terroribus peccati, qui sunt in contritione, & cum tota carnali natura, ne aut desperatione absorbeantur, aut à carnis concupiscentijs superentur, ut eis seruiant. Itaq; & confessione peccati & delictorum quotidiana opus habent, quã faciunt coram Deo, & inuocatione per fidem noĩs Christi pro remissione peccatorum.

Externa nouitas.

Rursus alteram poenitentiae partem constituam illam nouitatem uitæ nostræ, quæ est sita in obediẽtia illa operum & factorum nostrorum, quã præstamus fide iustificati, seu pacificata conscientia per fidem erga mandata Dei. Nam ut contritio fidem remissionis peccati præcedere debet, (quia Deus neminem non contritum sanat uel cõsolatur per Euangelij promissionem.) Ita hæc externa nouitas sequi eãdem fidẽ debet. Complectitur ergo bonorũ operũ studium, ac habet exercitia externa pietatis, quæ præstari à iustificatis

stificatis debent in gloriam gratiæ Dei, quam propheta Ezechiel in hunc modum prædicat, *Conuertimini, & agite pœnitentiã ab omnibus iniquitatibus uestris &c. capite 18. Cnnuertimini, conuertimini à uijs uestris pessimis &c. capite 33. Et Ionas capite 3: Conuertatur uir à uia sua mala, & ab iniquitate, quæ est in manibus suis.*

Et Christus ipse discernit hoc modo inter doctrinam remissionis peccati & pœnitentiæ, operis seu obedientiæ nostræ Luc. ultimo, Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiã & remissionem peccatorum in omnes Gentes. Prædicatio autem remissionis peccati, est fidei doctrina, à qua si diuersa est pœnitentiæ prædicatio, necesse est eã intelligere, q̄ est nouitatis nostræ, & fidem sequitur. Contritio enim præcedere fidem debet, quæ etiam est necessario semper cõiuncta cum fide. Fides autem fructificat hac externa bonorum operum nouitate. Et Paulus in hoc epistole ad Titum secundo capite inquit: Adparuit enim gratia Dei & seruatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et mundana desideria, modeste, iuste & pie uiuamus. Hæc ille scilicet, requirit ab his, qui fidem per Christum sunt iustificati.

Ex quibus sane omnibus liquet, q̄ ipsi prophetæ

IN CAP. II. AD TITVM,

Christus et apostoli hanc factorum nostrorum poenitentiam, seu nouitatem illam, quæ est nostræ obedientiæ erga mandata Dei, requirunt, ac necessariam faciunt. Etsi hanc externam nouitatem non solum intelligere oportet, ubi de illa necessitate agitur, nam uera contritio, quæ est interna mutatio et nouitas peccatoris, non minus necessaria est, quam illa externa, quia uerax contritio, ut dictum est, fidem remissionis peccati necessario semper præcedit. Ego uero in hoc scripto nolui separare contritionem à fide, cum nec fides sine contritione haberi, nec contritio sine fide utilis esse possit. Et tamen institui, seorsim facere quandam considerationem necessariæ et utilis contritionis, quam facio priorem poenitentiae partem, quemadmodum alteram et posteriorem, externam illam bonorum operum nouitatem.

Proinde semper quidem intelligi debet cõiuncta esse contritio cum uera et iustificante fide, sed ita tamen, ne meritum remissionis peccati in contritionem transferamus, quia fides hanc gloriam transfert in gratiam Dei, et in merita Domini et seruatoris nostri Iesu Christi. Rursus statuendum est, et à iustificatione requiri obedientiam erga mandata Dei, seu bona opera, quæ necessario præstent, sed sine opinionibus pharisaicis, merendi peccati remissionem aut uitam æternam. Nam et Ioannes Baptista, ubi dicit, Facite er-

go fructus dignos poenitentiae, significat se eam poenitentiam praedicare, quae per iusticiam bonorum operum multipliciter & pie fructificet. Ideo requirit, ut qui conuersi sunt uera poenitentia ad Deum, id declarēt studio renouationis suae uitae, & emendationis in melius, per obedientiam bonorum & perum, quae sunt à Deo praecepta. Et illo studio testetur se uere resipuisse, nec inanem esse fidem ipsorum in Deum. Non docet mereri remissionem peccati per opera poenitentiae, quod esset scilicet abolere fidem, quam alijs locis praedicat. Et ab hac opinionis impietate imprimis abesse Christiani debemus.

In hunc igitur modum doceri de poenitentia Ecclesiae possunt, crasse quidem, sed utiliter, meo iudicio. Proinde contritio omnium primo requiritur in poenitente. Ea est autē, terror & cruciatus in mente, tum Contritio. dolor seu tristitia de impie & scelerate admissis. Huius autē terrores eximere nobis debet, ac mitigare dolores, fides promissionum Euangelij, ne tandē fiat ex contritione desperatio, quae poenā aeternae cōdemnationis accersat, sicut accidit in iuda, qui perdidit Christum, & in similibus alijs necesse est fieri, qui promissionum Euangelij fidem nullam habuerunt. Porro fidem externa obedientia & nouitas sequi debet, quam fructus internae pietatis, ab extra glorificet Deum, & gratiae doctrinam in omnibus orn.

IN CAP. II. AD TITVM

De contritionis necessitate habes illud Prophetæ psal. 146. Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Non cōtritos ergo non sanat, ut nec alligare, nisi contritiones & uulnera potest. Quis sanaret enim superbos scilicet hypocritas, qui suum malum non uident, non sentiunt, & Deum non timēt, nec male esse sibi credunt, etiamsi qs doceat? Ac multo firmior est hæc negatiua, qua asserimus, q̄ Deus neminem non contritum sanat, quàm illa affirmatiua, qua consolantiissime dicitur, q̄ sanat contritos corde. Quod in fide gratiæ intelligens Propheta psal. 50. Sacrificium, inquit, Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicias.

Vt ergo necessarium sit conteri, & beatum si fides gratiæ accedat, tamen Deus neminem contritum necessario sanat, seu merito contritionis, sed quia contritis & humiliatis per meram gratiæ & misericordiæ bonitatem adest, & per consolationes Euangelij de Christo redemptore nostri sanat. Ac fieri potest, multi quæ uere contriti sint, prorsus non sanentur, sicut in Cain & Iuda ueræ cōtritiones fuerunt, qui relictī sunt tamen sine consolatione, & perierunt. Quæ eo facta sunt & scripta, ut Deum timere discamus, & gratiam eius implorare. Istorum enim contritiones, cum permanerent sine gratiæ fide, mutatæ sunt tandem in desperationes. Sed sanari, qui non sit contri-

tus,

tus, est impossibile, sicut testatur illud quoq; Esa. ult. Ad quem respiciam autem, nisi ad pauperculum & contritum spiritu, & trementem sermones meos?

Nisi ergo contriti in corde timeamus Deum, ac doleat nobis q, offenderimus eum tot transgressionibus legis, quot sunt in nobis, non est, cur consolationes a Deo speremus, aut donationem æternæ salutis nobis promittamus. Consolatio autem & salus, siue sanata contritio nulli unquam cōtingit, nec cōtinget aliquando, nisi per promissionum Euangelij fidem. Per consolationes. n. Euangelij adfertur nobis peccati remissio, & quidem gratuita per Christum, ut qui gratuitam esse illam aut nesciunt aut nō credunt, nunquam possint ad ueras consolationes puenire, aut accipere peccati remissionem. Nihil. n. nisi incertis, inanibus & pharisaicis opinionibus fluctuant, ac sese decipiunt, aut fraudant tota salute, tam remissionis peccati, quàm æternæ uitæ. Non. n. est pax impijs, aut ulla salus. Sed contrā de beatitudine piorum dicitur Rom. quinto: Iustificati fide, pacem habemus erga Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem et accessum habemus per fidem in gratiā istam, in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.

Ac potest ex his quoq; intelligi, quàm sit necessaria promissionum gratiæ fides, in contrito, ne uidelicet terroribus peccati absorbeat & pereat. Requi

IN CAP. II. AD TITVM

Externa nouitas. ritur autem & necessaria est et externa nouitas in poenitente, sicut docui, ut quae passim à prophetis omnibus, Christo & apostolis praedicatur. Quapropter necessaria est, quia necessario obediunt Deo, quicumque in gloriam gratiae eius sunt uocati. Redempti à Christo, non iam sui iuris, ut concupiscentijs carnis uiuant, sed Deo in gloriam propter Christum. Lege Rom. 6. de illa nouitate & eius necessitate. Item Rom. 8 & c.

Certum est igitur condemnari impoenitentes & rebelles, qui quoduis libitum est ipsis faciunt, quantum uis Deus prohibeat. Siue qui facere recusant, seu operari bona opera, quanquam Deus praecipiat. In istis enim contemptus Dei regnat, & pleno imperio Diabolus, sicut dicitur 1. Ioan. 3. Qui facit peccatum, ex Diabolo est. Quos praeterea, ut sine timore Dei agunt, ita necesse est uacuos esse fide gratiae dei. Quare desiderijs peccati uiuentes, non possunt saluari, quae diu se non corrigant. Rom. 8. Ergo fratres debitores sumus non carni, ut secundum carnem uiuamus. Si enim secundum carnem uixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Nec ideo sequitur, quod per opera & facta sua quisquam saluetur, quia operis nostri obediencia est imperfecta. Et nemo exacti omnibus legis satisfact, ac ne potest quidem quisquam. Denique opera nostra non placent Deo, nisi quatenus ex fide in Christum praestantur: Nec alia sunt

sunt quæ præmium accipiant coram Deo in cælis. Iusticia autem & salus nulli unquam contingit, nisi per solam in Iesum Christum fidem. Ioan. 1. 3. 6. 10. 14. Rom. tertio & quarto, Galat. tertio & c.

Tot ergo partibus consistit, consumatur ac perficitur Christiana pœnitentia. Cōtinet internam atq; externam renouationem. Et interna illa contritionis bona est, si coniuncta fuerit tandē cū remissionis peccati fide. Externa item bonorum operum placet deo, si ex fide fluat. Sine fide. n. impossibile est placere deo. Execratur enim Deus superbam illam arrogantiam, quæ est eorum, qui per facta sua quærunt iusticiam, & mercedem eius, æternam uitam, cum legi nullo pacto satis facere possint, siue ueri iusti esse. Rom. 9. 10. In illis tamen, qui credunt, placet Deo, quatenus ex fide promissionum Euangelij operantur. Per Christum enim ignoscitur talibus, si quid imperfectionis adhuc habent, tum propter Christum sunt oblationes et cultus illa opera, quæ per fidem nominis eius præstantur: 1. Pet. 2. Est autem inchoatio operum iusticiæ illa nouitas & studium bene operandi, in quo elaborandum est omnibus, ut proficiant, & illam operum iusticiam subinde melius præstent in gloriam gratiæ Dei patris nostri & seruatoris Iesu Christi.

Cæterum tota pœnitentiæ ratio, quoniam res est Nouitas Christi spiritualis, impleri seu perfici ac præstari à carne Christiana est res

IN CAP. II. AD TITVM

Spiritualis, non potest. ideo docendi sunt homines, ut orent pro
 cuius est ope ea. Nam uirtutum Christianarum oim penitus igna
 rator & esse ri sunt, qui præsument illas se implere, perficere aut
 etor in nobis præstare sua industria, suis uiribus aut suo libero ar
 ipse spiritus biurio, ut uocant, posse. Siquidē spiritus sanctus in cor
 sanctus. dibus nostris reteggit peccatum, & per terre facit ac
 confundit conscientias, atq; idem solus incitat nos, ut
 confidamus promissis Christi. Deniq; & externam
 bonorum operum nouitatem solus in nobis creat, de
 quo copiosius scribemus infra in capituli tertij enarra
 tione. Interim illo testimonio ad Eph. secundo con
 tenti, Ipsius enim sumus factura, creati per Ch. istū
 Iesum ad opera bona, quæ preparauit Deus, ut in il
 lis ambulemus. Parit igitur spiritus sanctus in cordi
 bus nostris timorem Dei, & fidem. Item, proximi di
 lectionem, castitatem, modestiam, patientiam, pacē,
 & reliquas omnes Christianas uirtutes, quales re
 censentur ad Galat. quinto, Rom. duodecimo, Col:
 tertio &c. Atque ita fore per gratiam Christi, pro
 miserat olim Deus, nempe, ut lex scriberetur, non in
 tabulis saxeis, sed in cordibus sanctorū digito Dei.

De pœnitētia Sed hic tandem dicamus quoq; de pœnitētia eo
lapforum. rum, qui post primam reconciliationem lapsi fuerūt:
 Igitur de lapsis pœnitentiam agentibus firmiter sta
 tuendum & tenendum est, posse scilicet resurgere la
 psos, reuerti in gratiam, & reconciliari Deo, ac con
 sequi

sequi peccati remissionem & uitam æternam, contra
 Noxiati & omnium Nouatianorū errorem, ueterum
 & nouorum. Lapsos enim dico hoc loco eos, qui post
 primam reconciliationem & receptionem sui in gra-
 tiam, retro abierūt, præoccupati scilicet à peccato,
 et uicti à diabolo. Quibus negauerūt Nouatiani pec-
 cati remissionem ultrà concedi posse, abusi aliquot
 sententijs scripturæ.

Quanquam autem scholastici Theologi non ui-
 deantur in ea opinionis hæresi & impietate esse, ta-
 men docent eam. Similiter omnes papistæ, qui iubent
 tamen, ut omnia sua pro articulis fidei adoremus, quæ
 lapsis post primam reconciliationem, quæ fit baptis-
 mo, non concedunt reuersionem in gratiam, id est, quæ
 reuerti ac redire possint, nisi per suas ipsorum ope-
 rum iusticias, contritionis uidelicet & confessionis,
 atque adeo satis factiois pro peccato, ut supra quo-
 que declaratum est. Sed hoc plane nõ est, quàm nega-
 re reuerti in gratiam posse. Negant enim remissionẽ
 peccati concedi posse, nisi per priuatas operum iusti-
 cias. Quia igitur peccati remissionem, quæ cõtingat la-
 psis, negant gratuitam esse, & cõstituunt alia media,
 per quæ obtineatur peccati remissio, quæ fidem in serua-
 torem Christum, certum est, quæ abolent doctrinam de
 remissione peccati nõ minus scelerate, quæ Nouatiani,
 cum nulli fiat unquam ulla peccati remissio, nisi quæ gra-

IN CAP. II. AD TITVM,

tis datur propter Christum, solis qui credunt hoc nomine in ipsum. Nec uero credunt Euangelio, qui peccati remissionem, quandoque detur, gratuitam esse nō credunt, aut per solum Christum dari. Quod hactenus à me frequenter expositum est.

Ad consolationem reuertor pro ijs lapsis, qui cognito errore, et deplorata impietate sua, iterum resurgunt, et poenitentiam denuo ac firmitus agūt. Nec uero sunt rari, casus uidelicet & ruinae iustorum in peccatum, sicut testatur quotidiana omnium nostrū exempla. Quanquam hypocritæ negent se quotidie errare ac labi, suimet ignorantes, & peccati, quod habent in carnali natura. Sed resurgētes recipi & ad probari Deo, primo illud testatur, q̄ talibus prædicant poenitentiam & reuersionem ad Deum omnes prophetae. Deinde illud, quod est prouerb. 24. Iustus cadit septies, & resurgit, hoc est, saepe cadens, & uictus à peccato præter opinionem & spem, nō tamen desperat de gratia, sed fiducia promissæ remissionis peccati reuertitur in gratiam.

Iam etiam Christus consolatur tales proluxa conuersione, qui uidelicet cum lapsi fuerint, fraternam correptione admoniti, patiūtur se reuocari, restitui, deoq̄ reconciliari. Matth. 18. & Paulus quid aliud agit cū Ecclesijs enormiter lapsis denuo recōciliās eas Deo, sicut fecit cum Ecclesijs Galatarum & Corinthiorū,

nisi

nisi q̄ certum facit remissionē peccati semper durare in Ecclesia, & ne dubitemus de peccati remissione, si surgentes reuertamur? Et ad quid facit illud dominicæ prædicationis, quod dicimus quotidie. Remitte nobis debita nostra, si non est reliqua spes remissionis peccati, quanquam lapsis? Quin etiam oratio dominica tota arguit nos deficere, & semper indigere peccati remissione, quantumuis iustos. Cur enim oramus, Sanctificetur nomē tuum? &c. nisi q̄ honori dī uini noīs, & alijs debitis ac pijs officijs nemo satisfacit, ac ne potest quidem sine peccati remissione & auxilio gratiæ spiritus sancti? Deniq; Eucharistiæ sacramentū nō est, nisi cōfirmatio eius, q̄ remissio peccati semp̄ duret p̄ eūdē Christū et fidē noīs eius in Ecclesia. Quanquam arduum est, territam peccato cōscientiā posse quietā fficere & pacare cōsolatione remissionis peccati. Dici. n. uix potest, q̄ sit potens tēlatio peccati, & terrores in consciētia p̄ inspectionē peccati ad abiiciēdū miseris in desperationē. Igitur prodest horū, q̄ dixi, meminisse, atq; uti talibus cōsolationibus scripturæ à Deo propositis, cū quibus non inutiliter coniungi possunt p̄ures aliæ promissiones gratiæ ex toto Euangelio, ut quum opus fuerit, in prōptu habeantur, & quoties terremur, eis utamur. Velut illa: Arundinem quassatam non confringet, & linum sumigans non extinguet, Hoc enim dictum est

IN CAP. II. AD TITVM,

de conirito seu contribulato corde, ac fuffpirante ad gratiam, nō desperāte de peccati remiffione. Sed confolantiſſimū eſt, q̄ ſcripturæ proponunt nobis eundē & perpetuum mediatorem Dei filium Dominum & ſeruatore[m] noſtrum Ieſum Chriſtū, & per hunc peccati remiffionē, ut 1. Ioan. 2. Hæc ſcribo uobis, ne peccetis. Sed & ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtū iuſtum, & ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris. Quin etiam iuramēto aſtruit Dominus ſe recipere lapſos, quoties reuertuntur. Ezech. 33. Quanquam enim errare, labi, peccare & transgredi ſemper malum eſt & improbum, tamē reſurgere, redire ac reuerti à peccato ad Deū, ſemper bonum eſt. Ac placet Deo in illis, qui ex fide gratiæ eius reſurgunt et reuertuntur, gratias agētes pro gratia, ut prius ueteris uitæ inſtitutum renouēt.

Nec intelligunt, qd ſit pœnitentiā agere, q̄ lapſos de nouo reſurgentes arcēt à fiducia promiſſionū gratiæ, neq; ſane poſſunt, niſi inanem hypocrifeos fiduciā docere. Ferè enim omnibus momentis labimur, & rei efficitur transgreſſionis, nempe per tentationes carnales in corde. Sed iſtos lapſus hypocritæ contēnūt, et pro nihilo ducunt, rursus contēnēdi ut hoīes uani, q̄ nūmū remouent à Deo, iudicijs illius relinquendi. Quoties igitur ſollicitat nos ira, ambitio, auaricia, amor et curæ huius ſeculi, et his ſimiles aliæ innume

re cupiditates? Quas si quidā non habent pro peccatis, tamen nos à Christo Iesu edocti, scimus grauissima uicia & damnabilia peccata esse, lege Matth. 5. Hæc ergo qui habent sine timore dei, aut sine fiducia in Christum Iesum, qua credant, quòd gratis sibi remittantur propter Christum, isti nequeunt saluari. Taceo externas transgressiões, quarum quis est, qui non fiat aliquando reus? in quo si audiendi essent, qui negant lapsos reuerti posse, aut recipi hos à Deo, quis ex omnibus posset saluus fieri? Aut, quæ esset gloria gratiæ, uel seruatoris Iesu Christi? Dic enim & demonstra unum hominem, qui non aliquando labatur in externa uicia & peccata, nisi infantes, nuper natos excipias? Quapropter firmum est, ipsos quoq; lapsos, uere reuersos ad Deum, semper recipi, Deoq; adprobati.

Hæc uolui præmittere, ut uiam præpararent atq; præmunirent, ad ea de quibus dicendum est, in secundi Capitis expositione, scilicet, de necessitate huius externæ iusticiæ, quam nos præstamus, per mandatorum Dei obseruationem. Multa enim Paulus de bonis operibus, & illa uitæ exteriori nouitate, in hac tota ad Titum epistola, scribit, quæ sciamus ita placere, ac probari Deo, & esse uirtutes Christianas, si ab illis præstentur, qui in Christum Iesum credunt, hoc est, neq; opinione merendi, neq; fiducia inno-

IN CAP. II. AD TITVM,

centiæ in proprias uirtutes posita, sed posita omnî spe iusticiæ & salutis in solam gratiam Dei & Christum Iesum. Nam de formanda uita iustificatorû, his moribus et operibus bonis, de quibus præcipit Tito, ut urgeat in prædicatione & doctrina, & exigat à fidelibus Iesu Christi, agit. Nihil Paulo cum incredulis istis hypocritis, qui per legē iustificari quærunt, siue mereri per sua facta, peccati remissionem, aut æternam uitã. Quorû scilicet iusticiæ, penè peiores sunt, quã iudaicæ & impiæ, quia fiunt ab his qui in ordinem ac numerum Christianorum reponi uolunt, cum fidei in Christum penitus sint rebelles. Et nunc maiore scādalo peccent, quam uel Iudæi, uel Turcæ. In illis itaq; qui credunt Euangelio affirmamus Deo placere illas operum iusticias, de quibus Christus, Euangelistæ & Apostoli præcipiunt, & esse cultus. nempe, sacrificia confessionis, laudis, gratitudinis, & gratiarum actionis. De quibus in singulis suis locis, post hac plura.

TV VERO LOQVERE, QVAE DECENT SANAM DOCTRINAM.

Dixi de tota poenitētia & fontibus, ex quibus de necessitate ac bonitate operû in iustificatis potest iudicari. Hic in ipso ingressu exponendi textus secūdi Capitis, offert se nobis alia quæstio, de eo, que nam
sine

sint opera illa, de quibus cōueniat ac necesse sit Episcopum præcipere in Ecclesia, hoc est, an sint cultus, & opera digna, quæ præstent Deo in gloriã, homines iustificati, etiam hæc de quibus homines præcipiunt, an uero, ea tantum, quæ à Deo, per Christum & Apostolos sunt præcepta. Sanè non indigna est hæc quæstio, quæ diligenter explicetur, præsertim hoc tempore, in quo tot pharisaicis hominum traditionibus tota Ecclesia oneratur. Constat igitur abũde satis ex scripto Pauli, uel in hac ad Titũ Epistola, quod nolit prædicari in Ecclesia, boni operis nomine, nisi quicquid mandatum est à Deo, & in Decalogi præceptis continetur. Nam in fine primi Capituli, redarguit quosdam superstitiosos cultus, iudaicas fabulas, & præcepta hominũ, auersantium, ut inquit, ueritatem, eorum scilicet qui fingunt, hoc mūdum, & illud immundum esse, iudaice & peruerse. Quibus cũ hic opponat præcepta de moribus, quæ continentur sub Decalogi mandatis, firmum est, quòd alia nolit doceri, nec alia Deum exigere à nobis, nec per alia doctrinam saluatoris nostri Iesu Christi ornari.

Nam in illorum mandatorum Dei obseruationibus sunt cultus spiritalis & diuini, boni, & honori Deo existētes, quod omnibus alijs cultibus oportet simpliciter derogare. Proinde obseruationē mandatorum hominum Paulus damnat, cum præsertim

IN CAP. II. AD TITVM,

*fi*nguntur esse cultus, & qui necessario præstentur. Quod similiter dictum esse intelligere oportet, de omnibus Iudaicis cultibus, omnium præceptorum Mosis, exceptis Decalogi mandatis, & alijs quæ sub his continètur. Neq; enim sunt amplius necessarij post glorificatũ Christum, sed medij ac liberi. Quatenus tamen præstantur, ne quid derogent fidei in Christum: lege. Gal. 2.

Sed cultus mandatorum hominum, prorsus sunt impij, uani, inutiles, Pharisaici, pernitijsi & damnabiles cultus, ac prorsus indigni, qui à Christianis præstentur. Quanta uero obsecro, in his sic intellectis, ut oportet intelligere & sentire, ruina est & proculcatio omnium abominationũ totius papatus, regni scilicet pharisaici et Antichristiani? Quod nõ nosse tantum, uerum etiam prædicare Episcopum & Ecclesiæ doctorem necesse est. Quapropter & de doctrinis mandatorum hominum hic seorsim quædã scribam, ut futuri Ecclesiæ doctores firmiter erudiantur, & nouerint perfectius quæ oporteat alios docere & à quibus auocare. In summa, ut Ecclesias rectius & sanius instituant:

De hominum Traditionibus:

Dominus apud Esaiam inquit, frustra colunt me, mandatis hominum. Esa. 29. Et repetiuit hanc sententiam Christus, Math. 15. retorquens illam in eos
hypocritas,

hypocritas, qui doctrinas & præcepta hominum, contendebant necessarios cultus esse. Quare impietas est, & summum scelus, summa iniquitas, coram Deo, traditionem ullam humanam instituere, aut seruire pro cultu Dei, seu opinione merendi gratiam et peccati remissionem, huiusmodi uanum cultum instituere & præstare. Multo autem grauior impietas est, quærere tali pharisaico cultu & obseruatione, ut iustificeris, quàm simpliciter opinione gratificandi Deo, siue colendi Deū, hunc cultum facere. Sic enim & gratiæ doctrina deformatur, præterquàm quòd Deus frustra & ridicule colitur. Et tamen ita colunt Deum in multis omnes papistæ, & quærunt per præcepta & doctrinas hominum iustificari, præsertim, hypocritæ Monachi. Cum nemo iustificari possit, ne quidem per mandatorum dei obseruationem. Si enim per legem iusticia, ergo gratis mortuus est Christus.

Sed cultus mandatorum hominum per se sunt inuiles & uani, tãtum abest, ut iustificari quis per illos possit, siue mereri peccati remissionem, gratiam & uitam æternam. Non potest enim eludi Christi sententia, quia satis aperte dicit, frustra se coli obseruationibus mandatorum hominum. Ac clarum est, omnibus legibus detrahi effectum iustificationis, qui quanto minus sequitur obseruationem traditionum humanarum, quàm legum diuinarum? Et tamẽ caute

IN CAP. II. AD TITVM,

Et prudenter oportebit intelligere hanc ipsam sententiam de legibus, ipsarū quoq; traditionū humanarū. Ne scilicet, quaslibet hominum doctrinas subito reijciamus, et damnemus ut impias. Sed eas tantum, de quibus pronunciant et credi iubent, quod sint necessarij cultus, et meritorij, hoc est, quod omisi, faciant reum mortalis peccati, et seruari iustificent, seu liberent à peccato et morte. Hoc autē affirmare, ut pharisaicum et impium est, ita cauendum est, ne cū his diabolicis cultibus, quaslibet alias obseruationes, doctrinarum hominū, sine iudicio reprobos ac damnes. Ne igitur hoc fiat per imprudentiam, oportebit discernere inter hominum traditiones, quarum hic docendi gratia duo genera ponam. Sunt enim quædam piæ et utiles traditiones, et quædam rursus, quæ sine peccato institui et seruari non possunt.

Seuera traditionum duo.

Habentur ergo quædā traditiones, de ritibus, quæ nō modo citra peccatum seruari possunt, uerum etiā, sunt utiles et decori in Ecclesia. Ut sunt constitutiones de ferijs, cantilenis et ieiunijs, et similibus. De quibus rectum est sentire et pronunciare secundum Euangelium, quod uidelicet non iustificent seruata, nec peccati reum faciant omissa. Et quod nihil prorsus necessariorum cultuum sit in illis, sed ut humana auctoritate sunt introductæ, ita per eandem rursus uiolari

uiolari possint, ac tolli. Sed papistæ, ut dixi, tribuunt his cultibus quòd sint necessarij, & meritorij, quorum utrumq; uiciosum est. Dicunt enim, quòd sine peccato omitti non possint, item, quòd seruati iustificent. Has pharisaicas opiniones reprobamus, & necessario detrahimus his cultibus hanc necessitatem & hoc meritum. Cum propter honorem diuinarum legum: tum propter gloriam Christi. Solæ enim Dei leges uiolatæ & contemptæ, efficiunt reum hominem mortalis peccati, & solus Christus est, cuius meruo & à peccato & morte iustificamur.

Hanc impietatem traditionum & Paulus reprobatur, dicens scilicet Iudaicas fabulas, et præcepta hominum auersantium ueritatem. Item, ubi uocat doctrinas dæmoniorum & imposturas. Non enim constitui peccatum debet, in ullare, in qua natura est nullum, nec iusticiæ meritum ulli rei tribui, cui non tribuit Deus. Quare ita sentiendum est, ad iusticiam coram Deo, siue ad impetrationem remissionis peccati, nihil prorsus facere, quàm solam in Iesum Christum fidem. Deinde, sola mandata Dei esse, quæ uiolata, transgressa & contempta, condemnent hominem æterna morte, in his qui non resipiscunt, & sine pœnitentia manent.

IN CAP. II. AD TITVM

De obseruationibus autem traditionum humanarum quibusdam retulerit tantum ciuilitate sentire: ita ut pacis studio quædam obseruentur & publicæ tranquillitatis causa. Iuxta hanc regulam à Christo traditam, si quis te adegerit ad unum miliare, abito cum illo duo. Hic etiam si queri posses de iniuria, tamen hæc ferenda est, ne uidelicet excitentur periculosi motus in republ. per insuetam nouitatem. Et sic tolerari posset traditio de ciborum delectu & prohibitis carnibus, quantumuis iniusta & uiolenta. In quibusdam etiam uidendum est, ne per intempestiuum libertatis usum proximum offendas, & conscientiam eius uulneres. Quomodo enim infirmiores oportet tolerare, & non opprimere, aut contemnere, discere ex scriptis Pauli, Rom. 14. 1 Cor. 8. 9. &c.

Sunt denique constitutiones hominum quædam, de quibus oportet aliter sentire, ut quorum obseruationes sunt utiles, nec carere Ecclesia eis sine damno posset. Quales sunt, cum ferie constituuntur, ordinis causa, ut populus sciat, quo tempore, quo loco, sub quibus ministrantium personis congregari ac conuenire possit, Euangelium discere & sacramentis uti. Item, cum ordinantur certæ lectiones & cantilæ in Ecclesia, quæ multum profunt audientibus, si in ea lingua proponantur, quæ populo est cognita. De quibus & Paulus præcipit, 1 Cor. 14. Item Col. 3. inquit,

inquit, uerbum Christi habitet inter uos abundanter, in omni sapientia, docentes & commonentes uos ipsos, psalmis & hymnis & canticis spiritalibus, in gratia canentes, in cordibus uestris Domino. Ita sentio de ieiunijs, si præcipiantur, ut populus sit sobrius, & sine tumultu inter sit sacris, & ad discendum atq; orandū magis sit idoneus. Sed his finibus neglectis, papistæ de impijs solū et pharisaicis præcipiūt.

Reliquum est genus traditionum prorsus impium, ut quo nunquam bene uti possumus, nec potest sine peccato obseruari. In quo genere est scædus iste cœlibatus, de quo præcipiunt pontifices Romani, & crudeliter atq; impie exigunt illum, ab omnibus Ecclesiæ ministris. Non ideo solum scædam & impiā constitutionem, quòd non attendunt, quis seruare eā aut non seruare possit: & promiscue omnibus hanc imponunt, etiam illis quibus impossibile est cœlibes permanere, uerū etiam, quòd ordinationem Dei uiolant, qui coniugiorum statum uult liberum esse, & in uniuscuiusq; arbitrio positum, num cœlebs permanere, aut uxorem ducere uelit. Atq; adeo contra constitutionem Apostoli Pauli, qui seorsim de coniugio sacerdotum præcipit.

Et cur non impostores Romanistæ creant sibi nomen alium mundū, & novos alios homines in illo, in quos pro libidine sua, istis barbaricis & pharisaicis

Genus traditionum prorsus impiarū.

IN CAP. II. AD TITVM

legibus sciant, ac tyrannizent? Quid enim nobis hominibus, à Deo conditis, & relictis in libertate animæ nostræ, num uelimus coniugati aut cœlibes esse, cum istis impostoribus, hypocritis & pharisæis, qui minus pertinent ad Ecclesiam Christi, quàm per fidi iudæi, aut p̄rophanæ qualibet Gentes, quàm diu istas impias & execrabiles leges suas, contra Deum & Ecclesiam defendunt, & sine pœnitentia irreuocabiles esse iubent. Proinde nihil moremnr istorum impias & iniquas exactiões, hi præsertim, quibus donum continentia non obtigit à Deo. Sed & quibus obtigit, non ideo cœlibes permaneant, quia hoc præcipiant Romanistæ, aut ulli alij serui Diaboli, sed propter Dei donum fruantur sua fœlicitate, & glorificent Deum patrem.

Alij ducant uxores, uel in contemptum Romanæ constitutionis, sic fœdæ, impia & iniquæ, ut quæ uagas & damnatas à Deo libidines, tam auxit & auget. Neq; enim ulla traditio humana contra uerbum Dei ualere debet, ne dum, quæ sine peccato non potest seruari. Nec ualent his in rebus uota, quia non licet uouere, aut seruare promissa, quæ sine peccato præstare non potes. Neq; magis pia sunt hæc talia uota, quàm coniurationes seditiosorum. Principes quoq; qui has impias Papæ leges defendunt, peccant grauissime, & rem se, maiestate & decore suo, longe

longe indignissimam faciunt. Eatenus enim, quatenus ministrant istis impostoribus, sunt mendaciarum spirituum satellites & lictores, qui debuerunt esse publicæ honestatis patroni & defensores. Sed de impii cœlibatus constitutione, supra abunde satis.

In hoc genere impiarum traditionum numerari debet & Missa, illa priuata, & ad quæuis adplicatilis, quam habent in questu, & uenalem papistæ, & fingunt esse oblationem, & Sacrificium pro peccatis uiuorum & mortuorum. Hic damnamus omnes illas constitutiones, de exequijs mortuorum, celebribus apud Papistas, Vigilijs, ut uocant, tum primis, septem, tricesimis, & anniuersarijs quoque, in quibus omnibus sunt abominabiles cultus, propter tot innumerabiliū Missarum longe impiissimam prophanationem, per auariciam sacerdotum. Quanquam autem ipsi quoque Papistæ improbent hanc Missarum prophanationem, tamen non patiuntur eam corrigi, uel emendari. Et quia Missale sacrificium contendunt retinendum esse, tanquam pium, oportet hic resistere, & quædam copiosius cū ipsis conferre, ut erubescant, quantum fieri potest, & aliquot saltem ex eis consilio sano iuuentur, ne cum reprobis pereant.

De Prophanata Missa, uel sacramento
corporis & sanguinis Christi.

IN CAP. II. AD TITV M

Oportet itaq; mouere hoc loco camerinam istam de oblatione & sacrificio, quod in sacramento dominicæ coenæ fingunt esse papistæ, qui quid offerant pro peccatis aliorum, ipsi uiderint. Certe enim Christum in suo Sacramento non possunt habere, et si præsentem haberent, idem non posset tamen sacramenti usu sacrificium esse. Non adesse autem Christum, illud probat, quòd eius institutionem uiolant & corrumpunt. Sacramentum scilicet esse fingunt, quod nõ est, & usum eius, qui ordinatus est à Christo, abolent. Quare impossibile est, ipsis adesse Christum, et sua corporali præsentia istorum impietates & blasphemias honorare, uel confirmare. Expectamus hic, qui nos meliora doceat, & rectius erudiat.

Quod igitur uiolent, & corrumpant Papistæ in sua Missa priuata, (quam esse fingunt, oblationem et sacrificium, pro peccatis uiuorum & mortuorum,) institutionem Christi, hoc est, ipsam substantiam institutionis & usum, eius impietatis illos aperte conuincemus. Si ego quamuis lotionem, & quarumcunq; rerum, dicerem esse baptismum illum Christi, quo abluuntur peccata, & cui præsentissimus adest spiritus sanctus, lauans, purificans & emundans interna cordis, & lucem gratiæ suæ infundens, nonne tu reclamares mihi, & merito diceres, me insanire? nihil probare, aut prudenter dicere, & hanc fictio-

nem

*nem esse corruptionem, blasphemiam & prophana-
tionem baptismi Iesu Christi?*

*Sicut hoc tempore Campanas stulti quidam &
uani Episcopi tingunt, & dicunt, ac credi iubent,
esse baptismum. in quo si aliud esse uolunt hanc cam-
panarum baptismationem, quàm inutilem, ridiculam
& pharisaicam lotionem, prorsusq; impiam, & con-
uenire illi cum nostro baptismo, quod habemus à
Christo Iesu, nonne rei sunt horribilis & immanis
blasphemie, uidelicet, prophanaui baptismi Chri-
stiani, penitusq; derisi eius? Imo Christi Iesu, cuius
institutioni tam audacter affingunt, quicquid ipsis
libet? Imo totius diuinæ maiestatis derisæ atque
contemptæ, quòd diuina tam sine omni timore uiolant,
& contemnunt? Vt or similitudine, nihil istis
tribuo, quod ipsi non agnoscunt in se & fictionibus
suis esse.*

*Sic igitur est in Missa papistica. Quod enim ad
sacramentum dominicæ cœnæ attinet, in illa pa-
pistarum priuata Missa, ut uocatur, substantia insti-
tutionis Christi corrumpitur, & usus, quem tradi-
dit Christus, Euangelistæ & Apostoli, aboletur.
Non est qui alij ministret, in consolationem & con-
firmationem fidei, nec qui suscipiat à ministrante
sacramentum. Sed sacrificulus quispiam sacerdos*

IN CAP. II. AD TITVM,

sacramentum quod sumit, dicitur offerre, pro peccatis uiuorum & mortuorum, & circumstātes opinantur se hoc modo & mortuos adiuuari. Quod est substantiam institutionis Christi uiolare, sicut infra copiose satis probabimus.

Corrumpitur autem & finis, atque usus. Quia non datur in consolationem ijs, quos lex, aut peccatum terruit, sed fingitur esse oblatio de nouo satis faciens pro aliorum peccatis. Et quod miserandum & horribile est dictu atque auditu, hoc quicquid meum est beneficio cœlestis gratiæ, & simul cum Euangelio totum mihi debetur, & gratuita largitione conferri à ministrante debet, quoties postulo, hoc uenditur mihi à sacrificante, ut non solum pecuniæ iacturam faciam, uerum etiam salutis animæ meæ. Nam emens nihil utilitatis accipio, sed simul reus efficior cum prophanatoribus Sacramenti. Itaque Sacrificulus quispiam, totum uorat, quicquid est coenæ, & fingit, quòd hoc suo opere operato seruiat mihi. Quid potuit magis iudaicum dici, fingi, aut cogitari?

Respondeant ad hæc papistæ, & defendant suum errorem & impietatem, quæ est in Missali sacrificio, & reuincant nos de errore. Hoc ego ad irritandum & excitandos Papistas dico, ut intueantur

antur suos errores, & si fortassis quidam inter eos sunt emendabiles, resipiscant & conuertantur ad Deum. Cæteri uero implacabiliores reddantur, & iram Dei aduersus se prouocent, quem contemnunt. Prorsus enim securus sum, sciens, doctrinam, quam tuemur, contra opinionem sacrificij in Missa, à ne mine posse refelli aut labefactari. In hoc autem præcipuo, & omnium maximo errore, deprehensi Papista, quid possent solidi, firmi, aut certi, de Christiana iusticia, fide & pietate pronunciare? Imò quid uellent infortunatissimi homines, qui nihil quàm auariciæ student: & præcipua religionis in questu habent?

Igitur Missa ex Sacramentorum numero est, quæ sunt adpendices Euangelij, & à DEO pro erigendis, consolandis, & confirmandis conscientijs, eorum quos lex, quos peccatum terruit, instituta. Nihil enim aliud sunt sacramenta, nisi externæ notæ, & ueluti signacula promissionum gratiæ, addita uilicet fidei uerbo, tanquam monitoria quædam. Non ad hoc solum, ut reuocent nobis in memoriam gratiæ promissionem, uerum etiam, ut nos confirmant, de uoluntate erga nos DEI, propicia illa, qua gratis ignoscit peccatis nostris, sine ullis operum nostrorum meritis, tantum propter Christum. Vnde in sacramenti usu debemus

IN CAP. II. AD TITVM,

fidem adferre, qua domum hoc seu beneficium gratiæ amplectimur, & longe abesse ab ea impia opinione, quæ statuit se offerre aliquid Deo, tanquam sacrificium, pro suis, aut aliorum peccatis. Nam Deus ipse per sacramentum pavidas conscientias consolatur atque confirmat, ut sciant, nimirum uerbo gratiæ edocti, & signo confirmati, gratis sibi peccata remitti, propter Christum, si credant. Ne in terroribus peccati, quos excitat memoria grauium delictorum, desperent, sed confidant, sibi peccata remissa esse coram Deo:

Vt igitur certum est, non mentiri Deum in promissis, ita certum est ac firmum, non falli neque decipi, eos qui fidem ad promissionem, & ad usum signi promissionis gratiæ, adferunt. Ideoq; illa omnia accipiunt, de quibus Deus in promissione loquitur, & requirit, ut sibi promittenti confidant ac credant se peccati remissionem accipere. Falluntur autem, omnique spe salutis frustrantur, qui sine fide ueniunt ad sacramentum, & ex operato operato illius usum, sibi prodesse, pharisaice opinantur. Multoq; turpius errant, qui per sacramenti susceptionem contendunt se DEO aliquid offerre. In sacramento enim sunt hæc duo, uerbum gratiæ, & uerbi gratiæ signum ac pignus. Verbum gratiæ, est ipsa promissio remissionis peccati, & complectitur

plectitur totam reconciliationem cum promissione
 æternæ uitæ. Signum gratiæ, est promissionis nota ac
 testimonium, ipsum uidelicet sacramentum, signifi-
 cans meum esse, quicquid in sacramento proponitur
 & offertur, quo toto ego per fidem promissionis &
 participatione signi utor. Sine uerbo ne intelligi qui-
 dem posset signi usus, ac ne quidem sacramentū esse.
 Cum autem uerbum accedit ad signum, siue potius,
 cum signum adiungi ur uerbo, fit sacramentum. Et
 sacramenti usus confirmat eum, qui in gratiæ promif-
 sionem credit, qui de oblatione & sacrificio nihil po-
 test cogitare, quasi aliquid deo offerat usu sacramen-
 ti, quanquam recordetur Christum semel oblatum ef-
 se in cruce, ad exhauriendum omnium delicta, & ad
 abolendum æternam mortem.

Ita sunt ergo Euangelij beneficia eorum, qui sa-
 cramento tanquam reconciliationis nota, testimonio
 ac signo utuntur. Nec desinit aliquando hoc gratiæ si-
 gnum testari, de beneuolentia erga nos Dei, & re-
 ceptione nostri in gratiam per Christum, modo in gra-
 tiæ fide permaneamus. A deo sacramentorū usus per-
 tinet ad fidei gratiæ erga nos Dei exercitationem et
 confirmationem, qua gratis nobis ignosci sciamus,
 & remitti peccata nostra propter Christum. Et nihil
 plane habet cum oblationibus & sacrificio, nihil o-
 mnium rerum quas nos Deo offeramus, et quibustan-

IN CAP. II. AD TITVM,

quam satisfactorio opere illum nobis placabile faciamus, uidelicet iam antea placatum per Christum. In cuius testimonium & pignus datur nobis sacramentum hoc corporis & sanguinis Christi, quo scilicet fidem nostram de hac tanta gratia confirmemus, nihil plane usu sacramenti Deo offerentes, sed uicissim red dentes fidei confessionem ac laudē & gratiarū actionem. Quod sæpe quidem & crasse dico, sed propter aduersarios, qui in re apertissima, clarissima & lucidissima nihil neq; uident neq; intelligunt, aut certe, quæ est malicia eorum & impietas, uidere & intelligere nolūt, uel dissimulant. Non pigeat itaq; rem eandem iterum atq; iterum inculcare Deo in gloriam, electis in fidei cōfirmationem, aduersarijs autem in confusionem & ruborem, nisi sunt tam deploratæ impietatis & perfrictæ frontis et meretricæ, ut erubescere nesciant.

Non igitur debent remoueri sacramenta ab hac prædicati Euangelij seu remissionis peccati fide, de qua loquor. Sunt enim sacrilegi et blasphemii, qui remouent, ut qui non considerato uerbo gratiæ, promissione salutis aut dissimulato, & quasi remoto uerbo illo à signo, fingunt in sacramento esse opus quoddam nostrum, quod Deo offeramus, & illius operis merito tum nobis tum alijs gratiam remissionis peccati & salutis æternæ impetremus & mereamur.

Est enim opus Dei sacramentum, per quod ipse nobis cum agit, muniens conscientias nostras & confirmans de donata nobis peccati remissione & aeterna uita per Christum. Non est opus expiatorium nostrum, quo ipsi Deum nobis reconciliemus, sed gratiae signum, testimonium ac pignus, per quod agnoscamus Deum esse reconciliatum & placatum nobis per Christum, remittere nobis omnia peccata nostra, & donare aeternam uitam propter Christum, quatenus credimus in eum. Haec igitur oportet usque ad tedium inculcare, ut dixi, non tamen infructuosa, tum quia glorificant Deum, tum etiam quia sunt grata & accepta, ut quibus nunquam satis haec dici possunt. Quibus praeterea non potest esse molestum, copiose cognoscere et discere, quae sunt gloriae Christi & salutis ipsorum, quanquam aduersarijs Euangelij haec audire plus quam molestum est, istos impios prophanatores sacramentorum dico, qui missam fingunt esse sacrificium & opus quoddam nostrum, quod ipsi offeramus Deo, & non recipiamus potius. Quibus precamur, ut melius sapiant, & sanius iudicent, aut certe, ut plus irriterentur, si Deum nostrum irrident atque contemnunt.

Proinde, sicut de Euangelio non possumus gloriari tanquam de nostro uerbo, scilicet quo nos Deum consolemur, et promittamus ei quaedam nostra bona, (Euangelium enim est Dei uerbum, Dei promissio, caelitus ad nos

IN CAP. II. AD TITVM,

demissa, qua ipse quidem nos consolatur, ac sua bona nobis promittit, & liberalissime donat, uidelicet peccati remissionem, & eternam uitam,) ita nec de sacramento, accommodato ad usum, gloriari possumus, tanquam de aliquo nostro opere seu donario, quod Deo offeramus. Nam usu sacramenti, qui debet esse simplicissime unus & idem omnium, & communissimus in tota Ecclesia, recipimus à Deo per ipsius benignissimam liberalitatem & profusissimam largitatem dona illa remissi peccati & uitæ eternæ, quæ contingunt omnibus, propter Christum, qui credunt in eum. Quid accidit igitur papistis, q̄ ex sacramēto corporis & sanguinis Christi faciunt suam oblationem, et suum quoddam sacrificium? Aut dicant, quomodo sacerdotum Eucharistia est sacrificium, si laicorum Eucharistia non est sacrificiū? Tam sunt stupida & peruersa omnia in missali sacrificio papistarum. An uero habent sacrificuli sacerdotes apud papistas aliam Eucharistiam, alium Christum & aliū Deum, quàm laici? Fortassis offerunt, q̄ nō est sacramentū in Ecclesia Christi, de quo uiderint ipsi. Certe Christū et Deum p̄ suas oblatiōes illas missales nō honorāt neq; colūt, sed blasphemāt. Laici aut, q̄ p̄ fidē promissionū gratiæ ueniunt ad sacramentū corporis et sanguinis Christi, uero sacramēto utūtur, & quocunq; non faciūt sacrificiū ex eo, etiamsi p̄ incredulitatē accederent.

Quid

Quid separat ergo Eucharistiam sacerdotum ab illa laicorum, q̄ oporteat aliam & diuersam credere in una & eadem Ecclesia Dei & Iesu Christi, uno & eodem tempore semel pro omnibus institutam? Nam q̄ laicis abstulistis papistæ speciem calicis, impietas & sacrilegium est, tyrannis uestra & noua aelia uiolatio ac prophanatio institutionis Christi. Et tamen ne sic quidem habetis, quod uel in speciem faueat uestris fictionibus & mendacijs de sacrificio. Sed reuertor ad prius argumētum. Ergo sicut Euangeliij promissio uenit nobis à deo, et ut nulli prodesse potest, quàm credenti in eam, ita ipsum quoq; sacramentum corporis & sanguinis Christi uerbo Euangeliij adiectum in confirmationis notam donatur nobis à Deo, nec utile esse potest, præterquàm suscipiēti hoc sacramentum per promissæ gratiæ fidem. Peccant igitur sacrifici papistæ. non una ratione, nec leuiter in re, quæ dissimulari scilicet posset. Primo. n. quòd sacrificiū esse fingunt, in quo Deo offerant, rem quæ nobis à Deo offertur & donatur. Deinde, quòd manducatione Eucharistiæ sua illa priuata in missa dicunt se alijs mereri & placare Deum, uiuis & mortuis, cum sicut uerbum Euangeliij nulli prodesse potest, nisi creditum, ita nec sacramētum, nisi per fidem à credēte susceptū. Ad mortuos aut̄ prorsus nō pertinet sacramenti usus, sed ad Ecclesiā quæ hic in terris

IN CAP. II. AD TITVM,

agitur, & promissiones Euangelij credēs audit ac discit
 Cum ergo signum gratiæ uerbo Euangelij coniun-
 ctum efficiat sacramentum, non debent separari hæc
 duo, ubi agitur de sacramento, nam qui distrahunt,
 corrumpunt sacramentum, & nullum eius usum Ec-
 clesiis relinquunt, ita ut papistæ faciunt. Quod con-
 uincit, quia seorsim loquuntur de sacramēto, tanquam
 de opere aliquo nostro & legis factō, remota gratiæ
 promissione, qua planum est quod Deus nobis confert ac
 donat Christum ipsum & oīa Christi in sacramento.
 Et papistæ quidem pronunciant de sacramento, quic-
 quid ipsis libet, sine omni uerbo dei, ex meris somnijs
 capitum suorū. At uero per promissionem Euangelij
 inspicere sacramentum, & pronunciare debemus de
 illius recto & germano usu, qui facile corrumpitur,
 ubi nō attendunt hoīes, quod nam uerbū additū sit sa-
 cramento. Quapropter & suprā dixi, quod sine promif-
 sionis gratiæ uerbo ne intelligi quidem possit sacra-
 menti usus, imo ne esse quidem sacramentū. Signum
 autē promissionis uerbo additum ut efficit sacramen-
 tum, id est, diuinæ in nos gratiæ externū & sensibile
 testimoniū ac pignus, ita consolatur efficaciter, quot-
 quot promissioni gratiæ credunt. Atque adeo excitat
 fidē, ac munit eā, ut firmiter & potentius credamus.
 Ita ergo per sacramētum de rebus credendis agitur,
 & res fidei pertractātur, quas papistæ transformāt
 in opera

in opera & trāsformationes legales, nā à fidei rebus uiolēter torquent sacramētū in opus quoddā nostræ satis factiois. Quid iniquius in Ecclesiam cōmittere possent? ut quā fraudāt hoc modo promissione ac fide salutis, & reuocant credentes à fiducia gratiæ, in fiduciam operum & satis factionum suarum.

In summa, uerbū Euāgelij, cui adponitur signum, continet annunciationē remissionis peccati & uitæ æternæ p̄ filium dei Christū, in cuius fiduciā cū reuocet nos sacramentum, ut testimonium & pignus gratiæ, certe seruit in eū usum, ut cōfirmet conscientias nostras de adplicatis ad nos tantis gratiæ beneficijs et cōmunicatis nobis per Christū Iesum. Igitur missa nō est qđ audit, sed à pharisaicis spiritibus fingitur esse opus satis factoriū nostrū. Nec prodest ex opere operato, sed ei q̄ ipse uenit ad sacramēti usum, et per fidē promissionū gratiæ māducat & bibit q̄ in signū gratiæ sunt instituta à Christo. Nec q̄ manducas & bibis beatus es, multi. n. in iudiciū māducāt et bibūt, sed q̄ per fidē ades in hac cœna, qua in memoriā beneficiorū à Christo Iesu nobis præstitorū, et in perpetuū testimoniū collatæ in nos gratiæ Dei, editur corpus et bibitur sanguis domini, q̄ te prouocent, ut gratias agas deo, & glorifices illū p̄ redēptorē Christū. nō glorieris pharisaice de tuo satis factorio opere, aut qđ ipse præstiteris, aut qđ redemeris pecunia à sacri fide

IN CAP. II. AD TITVM

cāte. Pie autē & Christiane ages gratias, si laudes misericordiā Dei, & per hanc gratuitum donum remissionis peccati & uitæ æternæ. Atq; adeo, si Christū agnoscas tui iustificatorem, et æternum seruatorem.

De pharisaicis commentis in præphata missa papistarum.

Proinde cum his, quæ dixi de præphanatione sacramenti dominicæ cœnæ in missa, conferri debent ea omnia, quæ papistæ, homines prophani & ignorantes Euangelij, docent de oblatione & sacrificio corporis & sanguinis Christi in missa, quam adplicent quocunq; uolunt. Dicunt enim missam sic esse sacrificium, ut fructum eius, nec ministri personalis malicia possit impedire, cum scilicet ex opere operato uim habeat, & in persona Ecclesiæ oblatio fiat. Qua causa sit maximi meriti, nempe quo sibi & alijs sacrificuli sacerdotes mereantur remissionem uenialium & mortalium peccatorum, in summa, abolitionem culpæ et pœnæ. Itaque hortari, suadere & precari ferè nunquam desistunt sacerdotes & Monachi, ut tales missæ in infinitū multiplicentur, fundatis præbendis pinguibus, & locatis stipendijs, quibus inutiles, pigri, stertentes & ociosi uentres alantur: Quod etiam impetrauerunt, ut uidere est in tanto numero sacerdotum et monachorum, quorum nullus usus est in Ecclesia, nisi q̄ sacramētum corporis & sanguinis Christi quotidie

quotidie infinitis & abominandis modis polluunt & prophanant, et sunt in altissimo ocio, nihil laborātes, sed curiose agentes, ut Paulus inquit 2. Theſſ. 3. cum ſcilicet in opibus Eccleſiæ libidinētur, nec ceſſent aliquando in auaricia fictis uerbis negociari de nobis. Quando enim non iubent, ut miſſas ab ipsis aliqua pecunia redimamus? Ita ergo salutē, quæ eſt noſtra per Chriſtum Ieſum, uendunt nobis, imò ſpoliant nos æterna ſalute, quia nihil conferunt nobis, ſed decipiunt fictis uerbis. Et ipſa quoq; pecunia nos ſpoliāt, cuius eſſet leuis & contemptibilis iactura, niſi ſimul & errare facerent nos à fide, iuſticia & æterna uita.

Hoc igitur modo impijs & auarjs ſeruit ipſum ſacramentum corporis & ſanguinis Chriſti in Eccleſiis papistarum, ut plus damni inde capiant homines ignari, quàm aut dici aut cogitari poſſit. Dicitur. n. ualere miſſa ex opere operato ad impetrationem remiſſionis poenæ & culpæ, tam uiuorum quàm mortuorum. Hoc cum audiunt imperiti & ignorantēs Euangelicæ ueritatis, omnes accurrunt et adferunt pecuniam ac redimunt ſibi & mortuis ſuis miſſas, imò totas hæreditates donant ſacrificātibus. Quis enim audiens laudari tale ac tantum precium, non ueniret omni ſubſtantia ſua ſibi illud redempturus? Sed rurſus cum audit ac diſcit per Euangelium, hæc omnia gratis ſibi conferri per Chriſtū, ne terunciam qdem

IN CAP. II. AD TITVM

unum istis impostoribus pro omnibus missis ipsorum donaret, quin etiã omnia sua amitteret potius, quã partem habere uellet, quæ ipsis prophanatoribus coram Deo debetur. Quod etsi nunc non credant mul-
ti papistæ, & his monitis nostris nihil terrentur, ta-
men olim experientur, nos nimium uera dixisse, &
dolebunt se nobis non credidisse.

Attẽde igitur Christiane lector, pharisaicum com-
mẽtum, operis scilicet operati in missa. Quid tu quæ-
so operaris, accipiens sacramentum corporis & san-
guinis Christi? Non ne tibi donatur aliquid, pro quo
tu gratias deo debes? Et unde hæc arrogantia tibi, q̃
acceptam beneficentiam fingis donationem tui esse?
Nam ipse dominus ita nobis loquitur: Accipite, come-
dite, hoc est corpus meũ & c. Dic ergo mendax sp̃s,
qd tu tribuis Deo, usu sacramẽti? Et rursum, Num per
gloriã operis operati nostri iustificamur corã Deo?
An nõ potius ex fide gratiæ eius nã iusticia, qua sal-
uamur Christiani, tota passiuæ est, tota alieni meriti,
tota extra nos. Itaq; papistæ, nihil quã pharisaicas
opinões prædicãt de fiducia operis operati, contra
fiduciam q̃ debet esse in nobis in Christũ iesum. Qui
factus est nobis sapientia à Deo, & iusticia, & san-
ctificatio & redemptio, ut qui gloriatur, in Domi-
no gloriatur. 1. Corinth. 1. Liquet ex his, q̃ gloriam
Christi abolent papistæ in suis abominandis missis,

Et quæ Ecclesias fallunt, et quotquot erroribus ipsorum credant, eos ipsos foelicitate æternæ uitæ priuēt:

Quid quod fructus missæ, id est, sacramenti dominicæ cœnæ aliorum ministrantium usu et perceptio-
ne, non potest ad alios adplicari? Certe non magis
quàm gratiæ Euangelij promissiones. Quæ nullis uti
les esse possunt, nisi credentibus in eas. Fiduciam e-
nim promissæ gratiæ requirunt à nobis. Vnde sicut
cuiq; opus est sua fide ad impetrationem iusticiæ et
salutis, sicut scriptura dicit: Iustus fide sua uiuet, ita q
libet opus habet, qui fructu sacramenti participare
uolet. Primum, propria sumptione et usu sacramen-
ti. Deinde, ut fidem adferat ad sacramenti usum. Sed
tamen papistæ docent ac iubent suos pharisaicos, im-
pios, blasphemos et execrabiles errores retinere.
Nec attendunt quid requirant à nobis. Nam ipsimet
nesciunt suas abominationes quas spargunt, et de-
fendunt ab alijs sparsas. Nulla enim consideratione
rerum missæ sunt solliciti, sed hanc impietatem erro-
ris, q facit oblationē et sacrificiū ex sacramēto domi-
nicæ cœnæ, eò solū retinēt et urgēt, q eius persuasio-
nē à superioris seculi opinionibus impijs acceperūt.

Cæterū festiuum et callidū cōmentum est, missam
adplicatilē papistarū mortuis quoq; prodesse. Quan-
quam. n. hoc mēdaciū nihil profuit mortuis, tamē aua-
ros mirū in modū iuuat, et auxit supra modū nandi-
nationes missarum in Ecclesia. Sed non est instituta

IN CAP. II. AD TITVM

hæc cœna pro mortuis, uiuis seruit, illis quos lex & peccatum terruit, qui postquam Euangelium gratiæ didicerunt, illius fiducia ueniunt ad cœnam, ac petunt à gratiæ signo suæ fidei confirmationem. Sed harum rerum nihil penitus intelligunt papistæ, opinionibus scilicet pharisaici erroris de operis operati merito impediti. Ergo qui hic nobiscum audiunt & discunt Euangelium, & promissionibus Euangelij credunt, tum inuitati fiducia gratiæ ueniunt ad sacramenti usum, illis prodest sacramenti perceptio ad peccati remissionem & æternam uitam. Alijs impossibile est prodesse, seu uiuis seu mortuis.

Proinde rursus liquet, quod omni ex parte est cæcus & impius error in missa illa priuata, quæ dicitur sacrificium esse. Sacrificium quidem fuit, & oblatio ipse Christus, cum immolaretur pro peccatis nostris in cruce. Sacramentum uero cœnæ, quod pridie quam patiebatur instituit, quo se nobis donat, hoc est, corpus & sanguinem suum, in signum & pignus nostræ æternæ redemptionis proprium, non idcirco sacrificium est. Quamquam est memoria oblationis et sacrificij istius propiciatorij, quo semel exhausta sunt omnia nostrum peccata, et mors æterna extincta est. Sacrificium autem placans Deum, aut satisfaciens de nouo pro peccato & poenis eius, non potest esse, et quid obstet, dictum est antea abunde satis. Reuocat autem nobis in memoriã illa omnia beneficia,

quæ

*que præstitit nobis per mortem suam Christus, & se-
 dem illorum exercet, & signo perfectissime munit.*

*Restat quod de personali malicia sacerdotum ob-
 iicitur, quam caute excusant sacrificatores missarū,
 scilicet ne illa missæ uirtuti obstare uideatur, quo mi-
 nus eius utilitas et fructus ad alios perueniat, etiam
 per hominem impium & malum adplicata. Ita sunt
 enim erroribus & impietate referta omnia apud eos
 qui sacrificium & opus nostrum in missi dicunt esse.
 Sed quomodo potest ille mihi placare Deum suo ope-
 re operato, qui est impius, incredulus, obrutus scele-
 ribus, & totus in mortalibus delictis? ut ferè sunt hoc
 tempore sacrifici sacerdotes, cum magno scandalo to-
 tius Ecclesiæ, scilicet in manifestis mortalibus deli-
 ctis agunt. Scortatores, quia domi alunt meretrices:
 Temulentu, aleatores, auari & turpis lucri gratiani
 hil non agentes, usque adeo, ut omnia sacra uenalia
 habeant, & ipsas quoque preces suas. Deniq;
 sacrarum litterarum & doctrinæ fidei plusquam ig-
 nari, ut etiam necesse est non posse intelligere, ne u-
 num iota quidem doctrinæ fidei, apud quos hæret
 opinio meriti operis operati. In tantis ergo uicijs &
 defectibus laborantes, suis operibus operatis placabunt nobis Deum? Deinde solus Christus est, qui per
 oblationem sui in mortem potuit nobis Deū placare.
 Opinio aut meriti opis operati Iudaica est & impia-*

IN CAP. II. AD TITVM,

Nos enim aliter non reconciliamur Deo, nisi per fiduciã oblationis Christi pro peccatis nostris in mortẽ. Quare nihil facit ad propositum seu excusationẽ impiorũ sacrificiũ, quòd in persona Ecclesiæ dicitur fieri missæ oblatio. Nos enim contendimus de re p se impia, scilicet de opinione meriti opis operati in missa, & negamus sacramentum cœnæ huiusmodi oblationem esse, q̃ à sacrificiõ pro aliorum peccatis est, ferri possit, deũ placare, mereri peccati remissionẽ &c.

Quapropter & insigni iniuria, insignibus blasphemijs onerant Ecclesiam isti hypocritæ, qui oblationem missæ dicunt in persona Ecclesiæ fieri. Quæ est enim illa Ecclesia, quæ hoc uult, & tales oblationes suo nomine offerri iubet? Sic impias uidelicet & pharisaicas, quales ostendimus in missa esse? Nos cõtẽdimus hypocritarũ conciliabulũ esse, & meretricẽ Diaboli. Et illas maculas oportet papistas abstergere, eos dico, qui iubent credi in missa esse sacrificiũ satisfactoriũ pro aliorũ peccatis. Abstergere aut prius quàm persuadeant nobis suas istas oblationes in persona Ecclesiæ fieri. An potest Ecclesia Dei uelle aliqd aut iubere, quod cum illius uerbo, et cum institutione Christi pugnat, nisi errãs faciat, et admonita de errore, errorẽ & impietatẽ corrigat? Igitur quæ sentit contra Euangelium & Christum Iesum, neq; esse Ecclesia potest quidem, nedum aliorũ impietates possit excusare.

excusare, quàm diu sciens ac prudens defendit ac retinet impias opiniones, & alios in impietatibus suis excusat. Nec sunt ministri Ecclesiæ, qui hoc faciunt, sed impostores & seductores, quos Diabolus excitat ut fallant et perdant Ecclesias. Quales multi hoc tempore, quanquam reuicti de impietate per tam claram Euãgelij lucẽ & ueritatem, ut manifesta est miserente nostrum Deo, tamen iubent, ut missam pro sacrificio habeamus.

Hoc uerum est quidem, tam uerbum Euangelij, quàm sacramenta, posse per malos ministros tractari & administrari in Ecclesia, nulla incõmoditate eorum, qui audiunt uerbum, & sacramenta accipiunt. Aliena enim illa quæ sunt Dei, non possunt noxia efficere mihi, siue quo minus sint efficacia, suscepta per fidem, impij ministri, quẽmadmodum nec salutifera efficere boni & pij ministri per suam pietatem. Dignitati enim & efficaciæ uerbi Dei & sacramentorum nihil decedit per nostram impietatem, quẽadmodum nec accedit quid, quo illorum dignitas & bonitas augeatur per nostram pietatem. Quare semper profunt his, à quibus per fidem suscipiuntur, siue boni fuerint siue mali illorum ministri. Neq; rursus possunt prodesse, aut non esse noxia, sine fide percepta, ut etiam illorum ministri nõ essent, nisi ipsimet prophætæ & apostoli, atq; adeo p̃sonaliter ipsemet Christus Iesus.

IN CAP. II. AD TITVM

*Sed suo opere satisfactorio nemo potest mihi Deum placare, nedum homo impius & hypocrita. Sacri-
fici autem fingunt se aliquid offerre Deo in missa, &
suo opere operato placare nobis Deum, non recipere
aliquid à Deo. Quod totum quanquam impuden-
ter ab impijs & auaris fingitur, tamē excusatur, qua-
si per uoluntatem Ecclesiæ Christi fiat, in qua ipsius
quoq; impij ministri oblatio sit accepta, cum illa occu-
patio de indignitate ministrorum nunc plane nihil fa-
ciat ad propositum. Prius certos esse oportuit sacri-
cij missalis, quòd esset ex deo, qui dicunt ipsius quoq;
impij ministri oblationem acceptam esse Deo, & effi-
cacem ad impetrationem doni remissionis peccati, ui-
uorum & mortuorum, eorum scilicet, pro quibus
missæ celebrantur. Fac igitur sacrificos istos missa-
lium oblationum omnes pios esse et bonos, tamen ob-
lationes illorum nulli prodesse possunt. Non magis,
quàm si interficies uirum, aut iugules canem, ut pro-
phetæ uerbis utar. Sunt enim impiæ, nec quàm ex
Diaboli imposturis natæ. Ad istas igitur obiectio-
nes respondeant nobis papistæ, & excusent sua au-
dacia facta & blasphemias impietates, aut corrigant
eas. Nec trahant alios in societatem erroris & im-
pietatis.*

*Verum est ergo, qd dignitas & efficacia uerbi Dei
nō pēdet à psonali dignitate seu pietate ministrorū,
sed*

sed quid hoc iuuat papistas, ad excusandum eorum impietates, quæ sunt in sacrificio missali? Hoc ergo libenter confitemur, & cum gratiarum actione agnoscimus, uerbum Dei æqualiter utile, potens & efficax esse: Item sacramenta æqualiter utilia, potentia, seu efficacia, siue à bonis, siue à malis ministrantur. Nam uerbum Dei semper manet idem uerbum à quocunq; homine ministratur. Idcirco etiam æqualiter potens est operari salutem, in eo qui credit. Rom. 1. Virtus enim Dei est, ad salutē, omni qui credit, Ita ergo & de Sacramentorum usu & perceptione loquimur & sentimus, esse uidelicet, semper utilia & efficacia, ad impetrationem doni remissionis peccati & uitæ æternæ, in illis à quibus per fidē suscipiuntur. Et illos nihil impedire ministrantium impietatem, uel indignitatem, ut nec iuuantur eorum pietate seu dignitate. Sed quatenus in Christum Iesum credunt, recipiunt, quæ in promissione gratiæ, & testimonio eius sacramento, offeruntur. Sacramenta uero per sacrificos ad alios adplicata, seu uiuos, seu mortuos, cum ipsi per se non utantur sacramētis, prodesse ad peccati remissionē, pernegamus.

Aliud est & longe diuersum, cum dicitur, quòd homo impius, suo pharisaico opere operato, possit mihi Deum placare, & cum dicitur, quòd ministrantium impietas, nihil impediat, quo minus credenti

IN CAP. II. AD TITVM,

sint utilia, uerbum Dei et sacramenta. Non subscribimus Donatistis, tam ueteribus, quàm nouis, qui negant, ministrationē sacramentorum & uerbi Dei, posse ullis prodesse, si per malos ministros tractetur in Ecclesia. Sed administratio, uerbi Dei & sacramentorum, nihil habet in quo cōueniat illis cū Missa, quæ dicitur ex opere operato prodesse & ualere, sacrificium esse, & mererī alijs ut opus satisfactoriū peccati remissionem. Hoc enim contra totā Euangelij doctrinam fingitur, & nullo apiculo uerbi Dei probatur. Res ipsa clamat, promissionem & donū dei esse, non opus satisfactorium, aut expiatorium nostrum, in sacramento corporis & sanguinis Christi. Igitur Missam suam Papiſtæ, nunquam probabunt ex Deo esse, multo minus sacrificium, quo pro aliorum peccatis satisfiat. Et quoniā Missas uenales habent, & pro nemine gratis sacrificant, quanquam dictum sit, gratis accepistis, gratis date, palamest, Missam dolosum auarissimorū et rapacissimorū hoīm commentū esse.

In summa, quicquid ualent, aut possunt sacramenta, hoc totum habent ex uirtute institutionis Christi. Qui non uult, neq; iubet, ut se denuo, & millies, ac infinitis modis, sacrificemus Deo, & oblationem faciamus, sed ut usu sacramenti, omnes Christiani, equaliter consolationē fidei capiamus, & confirmemus animos nostros, de remissionē peccati, percepta à nobis,

per

per oblationem illā Christi, quæ semel in cruce facta est. Quia per sacramenti usum, ut in signo & testimonio, illa remissio, seu meritum passionis Christi, ad nos transfertur. Vt autem, cum Euangelium discimus ab hominibus, eius ministris, illud non tam ab hominibus discimus, quā à Christo Iesu & Deo patre nostro, iuxta illud, qui uos audit me audit, &c. Ita cum sacramenta nobis porrigunt Ecclesiæ ministri, non tam ministri nobiscum agūt, quā ipse met Christus Iesus, Dominus & redemptor noster. Vt cuius est, & à quo sunt, uerbum, sacramenta, & omnia quæ Ecclesia habet.

Quare nihil opus fuit excusare impietatem ministrorum, prætextu Ecclesiæ, ubi agitur de uirtute sacramentorum, et fructibus, quos ex illis percipimus credentes: qui uenimus ad usum sacramentorum. Sed hoc probandum fuit, Sacramentū corporis et sanguinis Christi, esse placatoriū sacrificiū: quod ministri, in sua Missa priuata possint ad alios adplicare, hoc est, fructū, seu utilitatem sacramenti. Itē, recte facere, q̄ pro alienis delictis, seu uiuorū, seu mortuorū offerant hoc sacramentū: & impetrēt illis peccati remissionē. Et si impetrēt mortuis, cur nō quiescāt tandē à Missis: quæ innumeras pro uno mortuo celebrāt. Quid sibi uelit, quod scriptura dicit, qui credit in filiū Dei, habet uitā æternā, qui autem incredulus est filio,

IN CAP. II. AD TITVM,

filio, non uidebit uitam, sed ira Dei manet super eū. Si ergo credens in Christum Iesum moriatur, an ille opus habeat Missalibus sacrificijs uestris, aut si incredulus discedat, an iuuare talem possitis? Et si Missas uestras, o papiste, non poteritis probare mortuis prodesse, quomodo probabitis uiuentibus prodesse? Ut qui ipsi ad sacramenti usum uocantur, quemadmodum ad Euangelij fidem. Quibus sacramentum, non propria sumptione acceptum, tam nō potest prodesse, per alienam, quā aliena baptizatio nulli prodest, & quilibet per se opus habet in nomine Christi Iesu baptizari. Atq; adeo, ut uerbum Dei, non potest prodesse, nunquam auditum, cognitum, aut creditū, ita nec sacramentum, nisi ei, à quo per propriam fidem suscipitur.

Statuamus itaq; , tam uerbum Euangelij , quā sacramenta, propter solum Deum & Christū Iesum ualere, nec utilia esse, nisi his, qui credunt Euangelio & sacramentis per fidem utuntur. Quis enim est Dominus & Deus Euangelij & sacramentorum? Quis precium pro peccato & morte, qui uidelicet unus potuit nobis Euangelium quod habemus & sacramēta mereri & donare? Quid enim accepimus ab hominibus, Ecclesiae ministris? An non omnia salutis, à Christo Iesu habemus, qui est caput & dominus Ecclesiae? Qui item exigit ab omnibus nobis fidem
 promissionum

promissionum Euangelij, & usum sacramentorum, & credentibus pollicetur æternam saluationem, in credulis autem comminatur æternam condemnationem, quanquam sacramentis utantur. Sed papistæ, quid docent nisi incredulitatem, per suas Missas? Iubent enim, ut in opus operatum alienæ sumptionis confidamus, quæ mihi nihil quicquã potest prodesse. Vt maxime per pharisaicam doctrinam, operis operati meritorij non abstraherent me, à fiducia Iesu Christi.

Vt ergo dixi, intempestiuiter hæc commenta proferruntur, de merito & dignitate operis operati in Missa, etiam sacerdotis, personaliter mali. Quia nondum probatum est, Missam esse ex his, quæ sunt ordinata à Deo, quin etiam nos probamus esse uiolationem institutionis Christi, & prophanationem sacramenti corporis & sanguinis eius. Non igitur disputamus, utrum uerbum Dei & sacramenta possint in Ecclesia ab impijs administrari, sed hoc agimus, num hominibus liceat instituta Christi mutare, et quiduis eis affingere, quæ oporteat rata esse coram Deo, & credi ab ecclesia? Et Papistas nominatim accusamus, uiolatæ et corruptæ substantiæ institutionis Christi in sacramento. Qui de hac blasphemia accusati, necessario respondebunt nobis, aut mutabunt suum inemptum errorem. Debitores uidelicet, ut rationem om

IN CAP. II. AD TITVM,

nibus coram Ecclesia huius sui facti reddant : iuxta Petri uerbum, 1 Pet. 3. Parati semper ad respondendum, omni poscenti uos rationem, de spe qua in uobis est, cum mansuetudine & timore.

De usu alterius speciei in usu sacramenti suscepti à laicis.

Habes rationes, cur affirmē, Missam papisticam inter eas traditiones hominū numerandam esse, quae sane doctrinae aduersantur, & sine peccato non possunt seruari. Quapropter fugiendam esse, atq; uitandam. Sic uero impia est & execrabilis constitutio, traditio de usu alterius speciei, in sacramento pro Laicis. Quia est noua alia uiolatio institutionis Christi: quā mutare pro libidine, quis tradidit potestatem papistis? Quapropter qui huius uiolationis rei sunt, peccauerunt mortaliter, & peccant usq; hodie damnabiliter, qui iubent retinendam esse. Nec possunt salui fieri, si hinc discedant sine poenitentia, & non corrigant prius suum impium errorē & impia instituta fugiant. Quanquā Laici, altera specie sacramenti sine peccato uti possint, si tamen confiteantur, uim sibi fieri, & instituta Christi scelerate mutari. Nam tyranni idem ferre coguntur, sed probare non debent. Sunt ergo excusabiles, si mallent utraq; specie uti, & Christi institutionem, inuiolabiter seruari.

Nec uideo, quid aduersarios excusare possit: nempe, uiolatores institutionis Christi. Nisi fortassis una ignorantia illa, qua non dedita opera mali fuerunt:

scu

se rebelles institutioni Iesu Christi. Sed quicquid peccauerunt, nescientes & inuoluntarie peccauerunt, parati, castigare errorē, si talem intellexissent, in quo summam pietatē esse arbitrati sunt. Nam qui intelligentes cōtradiciunt ueritati, & resistunt institutioni Iesu Christi, nullā unquam habebunt excusationem. Viderint ergo principes quid agant, qui in fauorem papistici erroris & impietatis, iubent hæc blasphema instituta retinere & seruare, quibus institutio Christi uiolatur & corrumpitur. Adhibeant autem maturo consilio aliorum bonorum iudicia in Ecclesia, & corrigant istas impietates.

De ridiculis & blasphemis satisfactionibus traditionum humanarum, quas dicunt operum indubitatorum, & soluuntur per peregrinationes in longin-
 quas alias regiones, per cultum & inuocationem sanctorum, certas precatiunculas, eleemosynas, ieiunia, indulgentiarum papisticarum redemptiones, & similes alias nugas ac uanitates, idem pronuncio, esse uidelicet contrarias sanæ doctrinæ Euangelij et mandatorum Dei, & seruari sine peccato nō posse. Quæ propter & uitari atq; fugi debēt, ab omnibus qui salui fieri uolunt. Hæc enim doctrina, de satisfactionibus pro peccati pœnis prorsus impia est & damnabilis coram Deo, quam Scholastici Theologi tradiderunt per ignorantiam & errorem, cum non

De satisfactio-
 nibus pro pec-
 cati pœnis:

IN CAP. II. AD TITVM,

intelligerent, quis olim fuisset usus, satisfactionum in publica poenitentia coram Ecclesia, quas nihil opus est restituere.

De confessione peccati, in qua præcipitur de enumeratione omnium delictorum, quæ corâ hominibus, Ecclesiæ ministris fiat.

Non sanat Deus nisi contritos, nec remittit peccata, nisi ueritate contritionis adactis ad peccati & delictorum confessionem. Hypocrisim enim & simulationem, quod satis constat, odit Deus atq; detestatur. sed idem tamen requirit aliquam peccati nostri confessionem, quam corâ ipso uidelicet omnes faciamus, ut liquet ex his quæ sunt, 1 Ioan. 1. Et confitentibus sua delicta promittit peccatorum omnium remissionem. Tametsi non propter contritionem, aut confessionem peccati, ulli præstet hanc gratiam, aut saluationem: sed per aliud, utiq; per misericordiam suam gratuitam propter Christum. Ideo uere contrito & confitenti sua delicta opus est illa fiducia misericordiae dei, & placatoris Iesu Christi. Ita ut paulum supra docui, in loco de poenitentia: mox ab initio enarrationum Cap. 2.

Non ergo prodest homini, neq; pia est, ulla alia cōfessio delictorum, nisi quæ sit uoluntarie, nō coacte, et per huius gratiæ quam dico, & beneficiorum Iesu Christi, fidem. Quare impia constitutio est, mandatū de

de cōfessione omnium delictorum, etiam internorum motuum cordis, quæ fiat coram homine sacerdote, ut quæ ab inuitis & nolētibus extorquetur, nec nisi per humanam constitutionem. Ideo nec potest nisi pharisaica & impia esse, qua Deus plus irritatur. Ac deterior est, quam hypocritiæ scilicet faciunt fiducia remissionis peccati impetrandæ coram Deo, sicut hanc præstari docent Theologiæ Papistarum. Idcirco multos haud dubie perdidit, non solū istiusmodi phariseorum & hypocritarum, qui peccati remissionem peruersè quærent, uerum etiam eorum, qui aut desperauerunt se illam peccatorum confessionem perfecte facere posse, aut noluerunt facere. Et utriq; tamē arbitrati sunt eius se debitores esse. Quapropter & hæc constitutio, de hac pharisaica & pernitiōsa confessione delictorum debet aboleri, ut quæ sanæ doctrinæ uerbi Dei aduersatur. Et tamen sic anxie præcipitur, ut ei nunquā satisfieri ab ullo homine possit, & creditur peccati remissionem mereri

Suaderi tamen hominibus debet, sed delictorum enumeratio, debet libera relinqui, & in uniuscuiusq; arbitrio poni, ut confiteatur tantum de grauioribus peccatis, quantum uelit, illi præsertim, qui sunt rudiores, ut melius instituantur, alij uero omnes, ut consolationem absolutionis petant. Sed Papistis facilius est ac promptius mandare, præcipere, aggrauare,

IN CAP. II. AD TITVM

et dominari, ac premere miserorū conscientias, quān-
docere imperitos, & peccatores per Euangelium
Domini nostri Iesu Christi consolari. Scripsi autem
& supra de peccati & delictorum confessione Chri-
stiana, ut in loco de pœnitentia, & in alio de pecca-
torum remissione. quæ per baptismi susceptionem ha-
betur. De absolutione autem & clauibus, dixi in lo-
co de Ecclesia.

De cultu & inuocatione sanctorum.

Cultus & inuocatio sanctorum, ut paucis hoc lo-
co me expediam, totus est idolatricus, & sanæ doctri-
næ contrarius & pugnans. Primo .n. nō habet aliqd
scripturæ mādaturū uel testimonium & exemplum,
nec durant cultus sanctorū, nisi ridiculis honoribus,
qui illis præstantur ab ignorantibus ueritatem fidei
in Deum, scilicet diebus festis honorātur, & peregri-
nationibus, & pharisaico ciborum delectu, uotis &
oblationibus, deniq; missis, in quibus est prophanatio
sacramenti corporis et sanguinis Christi, certis can-
tilenis & lectionibus historiarum, quæ ab hypocri-
tis finguntur, tam delyris mendacibus & uanis, ut su-
pranihil neq; dici neq; cogitari possit, quod sanæ do-
ctrinæ Euangelij Domini nostri Iesu Christi magis
aduersetur.

Rectius esset per imitationem fidei eorum, &
morum

morum seu operum bonorum, de quibus Deus præcipit, illos honorari, ut confessione gloriæ Dei & Iesu Christi, patientia in calamitatibus, aduersis, & ipsa morte, castitate, mansuetudine, benignitate, pace & similibus uirtutibus, si tamen hæc præstare, est non multo potius Deum honorare, quàm sanctos: Sed cùm illis loquor, qui solent admonere, quæ potissimum nos oporteat admirari in sanctis, & ad imitandum nobis proponere ac dicere in eo positum esse rectum honorem, quo nos interim abstrahant ab idolatria. Et cum præterea significare uolūt, quid sanctis maxime placeat in nobis, siue cognoscant nostra, siue non cognoscant quæ hic in terris geruntur.

Secundo, uitiosum est in cultu sanctorum, quòd in certis necessitatibus inuocantur, & exauditiones & auxilia rogantur ab illis, ut ab ipsomet Deo. Docent autem scripturæ, ut in quibuslibet necessitatibus, tam corporalibus quàm spiritualibus, nos ad Deum nostrum recipiamus, & auxilium ab ipso per mediatorem Christum flagitemus. Nihil igitur à sanctis licet postulare, neque per illos, ut mediatore seu placatores, quasi Deus istorum merita respiciat & placatus per sanctos nos exaudiat, ut huiusmodi impijs opinionibus multæ blasphemæ præ in Ecclesijs Papistarum, sine omnipotenti rubore, usque in hunc diem, public

atque
modi
cationes
silia &
recitantur.

IN CAP. II. AD TITVM

Quin etiam docetur imperitum uulgus sanctos inuocare, ut autores donorum, hinc scilicet alius inuocatur ut dolori dentium medeatur, alius ut seruet nos à pestilentia, alius ut ditiores efficiat, alius alia de causa, donec exemplis ethnicorum errorum replete sint omnia.

Tertio, quia uero iubet sanctos inuocare, tanquam intercessores, obruunt Christi beneficium, & mediatoris officio illum excludunt. Quid enim Christus est, si non est unus, idem & perpetuus intercessor & mediator Dei & hominum? Non ergo fraudari suo honore debuit, & omnium minime licuit illum in creaturas transferre. Qui nec Christo tribui posset, nisi uerus Deus, & propter nos peccatores uerus homo factus esset. Quare qui mediatoris seu intercessoris honorem transferunt in creaturas, illi simul spoliant Christum suo honore, & ex hominibus faciunt Deos, qui ipsi indigent coram Deo, mediatore & intercessore eterno Christo Iesu. Est autem hæc quoque blasphema et impia cogitatio & fictio, qua Christus fingitur crudelis esse, nec facile placabilis peccatoribus, cum nihil sit eo mitius, aut maiore misericordia in humanum genus affectum. Sicut docetur Matth. ii. Hebr. v. & alijs innumeris locis scripture. Quare inuocantes respicit, exaudit, iuuat, reconcilians eos patri Deo, multo pronius ac propitius, quam optare
ipsi

ipsi nobis possumus. Hanc igitur beneficentiæ & mi-
 sericordiæ Christi fidem abolerent, qui iubent, ut ad suf-
 fragia Diuorum curramus. Quapropter opinio de
 sanctis & impia est, & debet aboleri.

Addamus uero hoc loco, quedam scripturæ testi-
 monia, quæ nostra firmitus muniant, illis enim abun-
 damus. iubemur ergo in quauis necessitate & tribu-
 latione Dominum ipsum inuocare, & credere præ-
 sentissimum consilium apud se omnibus nobis repositum
 esse, ut psal. 49. inuoca me in die tribulationis,
 & eruam te, et honorabis me. Et Ioel 2. dicitur: Ois
 quicumq; inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Et
 Ioan. 16. Si quid petieritis patrem in nomine meo, da-
 bit uobis. Hoc testimonium de mediatore Christo Ie-
 su diligentissime obseruari debet, nam eo pertinet, ut
 inde discamus, Deum nihil largiri nobis, & in nullo
 iuuare nos nisi per Christum Iesum, tū propter Chri-
 stum nihil posse neq; uelle nobis negare. Quod his de
 rebus intelligere oportet, quæ Deum largiri decet,
 & quæ donatæ nobis honori Christi seruiunt, tum sa-
 luti nostræ p̄ Christū. Itaq; Christiani, pro quibus li-
 bet necessitatibus, & corporis & animæ, instituunt
 preces suas ad Deum per Christum Iesum, &
 certi sunt, de inuocationis exauditione, & impetra-
 tione donorum necessariorum.

Adde hæc sequentia testimonia, quæ Christum

IN CAP. II. AD TITVM,

probât esse unicum, & eundem clementissimum, placatissimum & misericordissimum mediatorem. 1. Timoth. 2. Vnus autem Deus, unus & mediator Dei et hominum, homo Christus Iesus, qui dedit precium redemptionis semetipsum pro nobis. Cur igitur nunc non exaudiret clementissime quotquot ipsum inuocant, & per inuocationem honorant, ut suum æternum mediatorem? Rom. octauo: Christus est ad dexteram Dei, & interpellat pro nobis. Et idem usque hodie omnibus nobis loquitur: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Matth. undecimo. Cuius officium, ut æterni aduocati nostri, et clemētissimi patroni ita describitur 1. Ioan, secundo: Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Semper autē iubet nos bene sperare, quoniam est nobiscum omnibus diebus usq; ad consumationem seculi. Matth. 28. Et Heb. 9. dicitur de illo: In ipsum cælum introiuit, ut adpareat in conspectu Dei pro nobis.

Quid obsecro his omnibus testimonijs agitur, nisi ut probetur, nō esse nisi unicus mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, et idem clemētissimus, & summæ erga nos miserationis. Quod etiam quondam alio, & eo consolantissimo testimonio docetur in epistola ad Heb. cap. 5. quem hic recitabo: Habentes

tes Pontificem magnum, qui penetravit coelos, Iesum filium Dei, teneamus confessionem. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed tentatum per omnia, pro similitudine absq; peccato. Accedamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, ut misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.

Quid igitur nunc facietis papistæ? Num adhuc crudelem, truculentum, sanguinarium & implacabilem somniabitis Christum, qui nisi per intercessionem & merita sanctorum placatus neminem exaudiat, et neminem patri commendet? Quanquam hoc non ualde curant papistæ, quis quomodo nobis placatum efficiat Christum, & Deum patrem per Christum. Sed inuocationes et cultus sanctorum ideo retinent, ac retineri iubent, quia sunt quæstuosi. Sic ergo per auiditiam excæcati, iubent nos sanctorum meritis & intercessione niti, nec curant, quàm hoc sit idolatricum, nempe fiduciam mediatoris Christi à Christo in homines, quanquam sanctos, transferre.

Sed ut meritis & iusticia sanctorum ne no confideret, tamen inuocatio opis & auxiliij eorum, res est per se impia & intollerabilis, quia fingit sanctos clemētiores q̄ Christum, & Christi officium ac bonitatem obscurat. Simul facit, ut fiducia sanctorum

IN CAP. II. AD TITVM

plus teneamur quàm Christi, hoc est, petram salutis derelinquamus, & in harenam ruentē ædificemus, quod est, impleamus illud Prophetæ, Me dereliquerunt, fontem aquæ uiuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non ualēt aquas. Quin etiam inuocatio tribuit sanctis alio idolatrico errore infinitam potentiam, planeq; deos ex illis facit. Nam inuocare sanctos, qui hinc decesserunt, est somnare, quòd motus cordium nostrorum inspiciant, & exaudiant nos more Dei, & certis donis iuuent. Ex quo satis est argumentorum, istum cultum esse abominabilem Deo, & in Ecclesia Christi haud quaquam ferendum esse.

De monachatu.

Reliqua est traditio de monachatu, periculosa & perniciosa. Nam & monasticæ uitæ professio & & constitutiones sic sunt impiæ, ut sine peccato seruari non possint, nisi ualide ac ualide corrigantur, hoc est, nisi uno omnium bonorum consensu ex orbe Christiano tollantur, & in totum ac penitus aboleantur. Nam etiam hoc tempore monachatum ingrediuntur, si qui sunt uiri boni, cordati, & reliquo uulgo monachorum, qui suo uentri seruiunt tantum, meliores, ut in illo salui fiant, & saluationem quidem querunt per uota præcipua tria, obedientiæ cuiusdam uidelicet, & pauperatis, & continentis. Qui
bus

bus nihil inanius fingi potuit, quàm nunc à monachis suscipiuntur & seruantur.

Vulgus autem monachorum uentris & ocij causa mancipat sese, & in seruitutem redigit, seruans scilicet continentiã animo rebelli & reluctante atq; optante connubia atq; commertiũ mulieris, si tamen seruat ac præstat corporalem continentiã. Nemo enim monachos & monachas horum temporum ignorat. Deinde præstant simulatam quandam & fictitiã paupertatem, cum rebus omnibus usq; ad luxum & intemperantiã abundant. Deniq; & obedientiam talem profitentur, quam Deus omnium minime requirit. Et tamen monachi suas impietates in tantum iactant, ut præferant eas communi Christianorum uitæ professioni & obseruationi mandatorum Dei. In monachatu enim dicunt esse statum perfectionis, in quo alij, qui non sunt monachi, neq; sint, neq; esse possunt, quasi status uitæ alius melior, perfectior & sanctior esse possit, quàm communis ille, qui à Christo Iesu communi lege omnibus Christianis prædicatur.

Ita ergo isti hypocritiæ deformant ea, quæ sunt prædicata à Christo Iesu, & suas uanitates, fabulas & mendacia longe præferunt eis, hoc est, sanæ doctrine contradicunt, ut præstari sine peccato, quæ monachi profitentur, nullo modo possint. Nam omnium summa & grauissima impietas est, q; monachi per aliud iu-

IN CAP. II. AD TITVM,

ificari & saluari quærunt, quàm per solam in Iesum Christum fidem. Deinde uere est irrissio & contēptus Dei, q̄ iusticiam & salutem quærunt per obseruationem mandatorum hominũ. Tertio, q̄ suis fictitijs cultibus ueros ac debitos cultus Dei obscurant, nam ut Deus doctrinis mandatorum hominum non colitur, nisi frustra, inaniter, pharisaice et ficte, ita ubi sic colitur, multum detrahatur honori mandatorum Dei. Hypocrises enim & fictiones regnant, & uera pietas obruitur, quod totum efficit fraude et astucia sua Diabolus, qui ueræ pietati nunquam nõ aduersatur.

Pietas ergo & perfectio Christiana, qua Deus uult à nobis coli, sita est in fide gratiæ & misericordiæ Dei, qua iustificamur & salui efficimur per redēptorem Christum Iesum. Huic autem gloriæ Christi & gratiæ Dei omnium primo derogant monachi, quia fingunt perfectionem iusticiæ Christianæ in alio sitam esse, q̄ in hac fide. Deinde, q̄ sibi hypocritis et uanis (quales necesse est esse, qui Deum mandatis hominum colunt) istam perfectionem, quæ beatos efficiat, arrogant. Et sic agunt, quasi meliorem continentiam, paupertatem uel obediētiā præstare possint, quàm oĩbus à Deo præcipiūtur. Quæ Christiani præstant, nõ ut saluationem his operibus & factis suis sibi mercantur, sed ex fide, ut Deum pro gratia glorificent. Est aut̄ eximium quoddã donũ Dei uera continentiã,

nētia, sicut reliquæ omnes Christianæ uirtutes. Quæ qui præditi non sunt, illi præceptum habent, ut uxores ducant, et continentiam coniugalem præstent. Vera autem et sicut paupertas est, si affluat diuitiæ, cor non adponere, et in egestate et penuria rerum patientiam præstare, non murmurare contra deum. Obedientia denique, qua deus uult coli, est parere et obsequium monitis parentum, doctorum ecclesie, principum et ciuilibus magistratus. Impia sunt ergo apud monachos omnia, nec impia solum, uerum etiam ficta et simulata. Nam quod est in uotis monachorum prædictis non pugnant? An non .n. scelus et impietas est, fidem in Dominum Iesum abnegare? Quod si monachi non faciunt, cur per aliud seruari querunt, quam per solam fidem beneficiorum gratiæ Dei, quam conferuntur propter Christum, his qui credunt in eum? Deinde uani sunt et ridiculi cultus monachorum, non ideo solum, quod per fidem non præstantur, uerum etiam quod ea faciunt, quæ Deus prorsus non requirit. Ut enim dictum est, Deum mandatis hominum colunt, ideo necesse est, ut in uotis suis alant miras hypocrises et uanitates. Vouent castitatem seu continentiam, quasi meliorem præstare possint, quam eam quæ est omnibus à Deo præcepta. Ac ne præstatur quidem, nisi ab his, quibus donum continentie contigit à Deo. Impium est ergo et pharisaicum uouere quod non possis præstare, nisi alienis uiribus, et quidem solis uiribus Dei.

IN CAP. II. AD TITVM,

Qui raris omnino & paucissimis donat ueram spiritus continentiam, et requirit, ut uxores ducant, quos illo continentiae dono non honorat peculiariter.

Non aliter in reliquis duobus uotis, paupertatis & obedientiae merae hypocrises & simulationes regnant. Vocant enim paupertatem, ubi est abundantia omnium rerum, & ubi uiuitur in ocio & summa securitate. Sic malunt scilicet inopes esse, & opibus alieno labore et sudoribus partis frui, quam more aliorum in hoc seculo diuites esse, sed egere, esurire, sitiire, algere, laborare, & proprijs manibus uictum quaere. Nam monachi, quanquam nullus egeant, neq; esuriant, sitiant, algeat aut laborent, & delicate saginentur, tamē iubent, ut credamus esse pauperes. Et alios qui laborant, opus faciunt, & uictum sibi quaerunt, quanquam esuriant ac sitiant, dicunt opulentos esse. Opulchram philosophiā. Sed hoc uenustius est quod nihil mouentur, etiā si in sua ista paupertate flagrent auaricia & cupiditate rerum, egestatis & penuriae uerum supra quam dici potest impatientes. Usuris & alijs rapiendi generibus propemodum totius mundi opes & facultates in suum ius transferunt. Sic sunt pauperes scilicet, & colunt Deum suum Plutonē, & ne admoniti quidem possunt Deum nostrum timere:

Obedientia est puerilis & ridicula, & seditio forum magis quam piorum. Illa enim subrahunt se debite

debita obediētiā, de qua Deus præcipit, & eximunt se se communibus oneribus, quæ oportet alios omnes pro cōseruanda Repub gestare. Callidum est tamen, graui onera excutere, & nulla onera ferre, & in illa licentia fingere præstantius genus obediētiæ esse, quàm in ea, de qua præcipit Deus. Quid enim non puerile est et ridiculum, in obedientia, quam præstat monachus suo superiori, si conferas cum obediētiā & honore, cuius debitores sumus erga parentes & ciuiles magistratus?

Liquet ex his, quantæ hypocrises regnēt in uotis monachorū, & quantū remoueāt ab obediētiā mandatorū dei. Potest ergo iurare continentiam monachus, sed num etiam præstare possit, ipse uiderit. Quid. n. si Deus nolit uires præstandi ueram continentiam, quam iurat monachus, iuranti donare? Vt sane constat multos iurasse continentiam, quam nunquam præstare potuerunt, sicut testantur multa horribilia exēpla eorum, qui papistice cœlibatū uouerūt, ut uideas in eo uoto manifestas imposturas Diaboli regnare. Et quid uouemus continentiam, cuius antea sumus debitores, quam quisquis præstare non potest, cogitur diuino mandato coniugij statum sibi deligere? Iam etiam quæ temeritas est, uouere, quod non habes in tua potestate? Ac sunt multa alia pericula in cœlibatu, & ea damnabilia, quæ uitare haud facile est, ni

IN CAP. II. AD TITVM,

ſi ei, qui libere uiuit in illo, ut ſi libeat, ducat uxore: Quæ Paulus ſignificat, ubi dicit: Melius eſt matrimonium contrahere, quàm uri. Et Chriſtus, ubi ait: Nō omnes capiunt uerbum hoc. An uero nondum ſapimus, docti exemplis & periculis papillarum?

Venio rurfus ad uotum paupertatis, proſum phariſaicum & fictum. Non enim deligunt ſerio paupertatem monachi, ſed ocium & abundantiam rerum, prætextu & ſimulatione paupertatis. An uero paupertatem dicas, ubi in ſummo ocio abūde ſatis habes rerum omnium neceſſariarum ad hęc corporalem uitam? Deinde, quomodo probabis pietatem eſſe, alios onerare, & de bonis pauperum uiuere, cum ſis robuſtus & ualidus, & poſſis tibi tuo labore uictum parare? Quid ſi ex uſuris & rapinis uiuas prætextu paupertatis? Deniq; ſi contemnas mandatū Dei, qui iubet, ut ueſcaris pane tuo in ſudore uulſtu? Quid ſi monita Pauli apoſtoli Ieſu Chriſti eadem de re contemnas? Lege quæ ſunt 2. Theſ. 3. Dicunt ſe ſua relinquere, ſed hoc faciunt præter uoluntatem Dei, & phariſaice. Ac multo rectius eſſet priuatis uti, quàm alienis. Denique, mendicitas non neceſſaria, quam exercent quidam monachi, eſt ſpecies furti & rapine.

De obedientia deniq; qua ſuperbiunt monachi, iā abunde conſtat, quàm ſit res uana & impia coram Deo.

Deo. Præstatur enim non modo sine omni mandato Dei, sed ita etiam, ut pugnet mandatis Dei, ut supra docui. Suis ergo prioribus monachi obediunt, si tamen obediunt. Et ut obediant, qua utilitate hoc faciunt, quo fructu, qua uoluntate Dei? Nam à Deo prorsus non est præcepta hæc monachorum obedientia. Ideo nec mirum est perniciosam esse Rebus publicis & exitialem, quia obedientiam mandatorum Dei soluit, & facit contemni eam, quæ uidelicet debetur parentibus & ciuilibus magistratibus, utilis & necessaria Rebus publicis, quam ut contemnant monachi, nos tamen sciamus hanc illa monachorum lōge excellentiorem esse, & solam uere piam & reuerentiam obedientiam. Illam uero monachorum, esse hypocritarum obedientiam.

Iam etiam, ut monachi nihil quàm mandata Dei in suis cultibus retinerent, & operarentur diuinæ legis iusticiam, uere continentes, uere pauperes, & obedientiam à Deo præceptam seruantes, tamen non possent Deo placere, quia ipsum uitæ institutum, in quo sunt, per se impium est & malum, non minus quàm pharisaismus olim apud Iudæos, quæ per monachatum queritur iusticia & salus, & tanti faciunt illū, ut promittāt peccati remissionē his qui monachatum ingrediuntur Sed & prædicare nō erubescunt, laicum sordida monachi cuculla indutum, feliciter

IN CAP. II. AD TITVM,

hinc migrare. Sunt ergo blasphemii in gratiam Dei et beneficentiam seruatoris Iesu Christi. Et ut fidei in Christum sunt inanes, ita in omnibus alijs obseruationibus suis ficte colunt deum. Per doctrinas mandatorum hominum timent eum, illic scilicet, ubi non est timor, & Deus coli omnium minime requirit.

Hec sunt, cur monachatum horum temporū quoque reprobandum & fugiendum censeam. Sunt enim præcipua quædam scādala fidei in orbe Christiano, monachi, quos hoc seculū habet, & alunt multas grauissimas impietates. Inter quas præcipue sunt, quod per suas pharisaicas constitutiones abolent gratiæ Dei fidem, & beneficiorum seruatoris Iesu Christi, & obseruationi madatorum hominum nō paulo plus tribuunt, quàm præceptorum Dei. Non enim contenti sunt mandatis Dei, & fingunt se maiora præstare, quàm sint Christianis omnibus à Deo præcepta. Hoc autem pessimū est, quod suos cultus, qui nihil quàm pharisaici sunt, dicūt mereri peccati remissionē & eternā uitā. Quapropter maturo principū cōsilio in Ecclesia maximopere prodesset, has impias monachorum constitutiones corrigere & mutare, uel potius abolere ac tollere penitus.

Cœnobia autem ueterum monachorum constat scholas fuisse, in quibus iuuentus operam dabat studijs literarū. Nulla erant uota, & uiuebatur in sum-

ma libertate. Ex scholis autem illis transferebantur, qui gerendis rebus apti auq; idonei erāt, siue ad ciuiliū rerū administrationē, siue ad Ecclesiasticarum. Nunc tantum sibi uiuunt monachi, quædam inutilia pōdera terræ. Ac uere possumus de illis dicere, quod Paulus de Cretensium quibusdam hypocritis scribit, esse scilicet malas bestias & uentres pigros. Principum officiū est, pristinā cœnobiōrū formā reducere.

Sed iam satis est exemplorum ex impijs doctrinis traditionum humanarum, de quibus sentire oportet, q; sine peccato nō possint præstari, ideo à Christianis explodi debēt. Ac potest ex horum collatione de similibus alijs prophanis doctrinis, pugnantibus cum sana doctrina Euangelij Domini nostri Iesu Christi, facillime iudicari. Ita ergo cautum esse & prudentem oportet episcopum in deligendo & proponendo Ecclesiis, quæ nam sint opera uere bona coram deo, quibus illæ doctrinam sanam domini et seruatoris nostri Iesu Christi ornēt, nimirum, quæ sine impijs opinionibus merendi iustificationem & salutem præstatur, & fidei in Christum Iesum non pugnat. Deinde, quæ sunt nobis à Deo præcepta, & ex Dei legibus à Christo Iesu & apostolis illius tradita. Rursus, quæ sint pharisaicæ & impie doctrinæ, quas fugere oportet, ne dum bene operari se credant Christiani, fiant cum hypocritis hypocritæ, & sectis perniciosis se immis-

IN CAP. II. AD TITVM

eant, quales monachorum innumerae sectae fuerunt, qui Dominum Iesum, qui nos mercatus est sanguine suo, & negauerunt, & negari docuerunt. Nunc ergo de operibus bonis sanae doctrinae ex scripto Pauli dicamus, ut instituti operis ratio requirit, & ut plenius contra fanaticas doctrinas muniamur.

**TV VERO LOQVERE QVAE DECENT
SANAM DOCTRINAM.**

Hoc est, ea praedica, quae praestita à credentibus possint ornare doctrinam fidei in Christum. Mitte Iudaicas fabulas, & praecepta hominum auersantium ueritatem. Ac nos debemus gratias agere deo, quòd in hac ad Titum epistola apte & copiose de bonis operibus docemur, quae quolibet praestare, nunquam quiescent à bono, seu ociosi erunt. Nec poterunt accusari, quòd aliquid omittant operum uere bonorum & necessariorum coram Deo. Haec igitur tradita ab Apostolo Iesu Christi retineant ac sequantur episcopi, & Ecclesiis suis commendent.

**SENES, VT SOBRII SINT, GRAVES,
MODESTI, SANI IN FIDE, IN DILECTIO
NE, IN PACIENTIA:**

Senes, inquit, sint sobrij, hoc est, non sint temulenti, & caueant sibi à crapula & ebrietate, fortassis & huic uicio pronius indulgent senes, quàm reliqui homines,

homines, alioqui nemini non præcipitur sobrium esse, fugere crapulam & ebrietatem. Et hæc uicia faciunt, ut rebus gerendis omnium minime apti simus, & cum senes iuuetutis curam agere debent, bonis moribus illam instituere, uigiles & attenti pro omnibus esse, noxij fiunt malis exemplis, & perit institutio et disciplina, si senes fuerint temulenti. Non enim poterunt amplius officium suum facere, & iuuetutem bonis legibus moderari. Et hoc præceptum imprimis pertinet ad ciuiles magistratus, quos præ alijs decet esse sobrios, & pro regēdis alijs in bonorum morum disciplina attentos & uigilantes inspectores esse.

Iam hæc intelligentia eo magis mihi probatur, quòd græca uox Νηφάλιος ambigua est, teste Hieronymo, ut citatur ab Erasmo in huius explicatione, significans utrunque, & sobrium, hoc est, non temulentum & uigilantem. Senex autem temulentus non potest esse uigilans ac prudens inspector, sibi & alijs cauens, siue in rebus pietatis erga Deum, siue in alijs, quæ pertinent ad res politicas ordinandas. Est autem magis adiunctum senectuti liberius potare, & procliuem esse ad temulentiam, quàm alij ætati, sed uiciū per se turpe est, & reuerentiã atq; honorē senectutis mirum in modum deformās, & contēpibiles alijs reddens senes. Deniq; multorū maximorum malorū causa ebrietas est, ideo caueri, cū à senibus,

IN CAP. II. AD TITVM

tum ab alijs omnibus debet. Nam & protrudit in æternam condemnationem omnes eos, qui non derelinquunt & non agunt poenitentiam.

Graues autem sint, hoc est, honesti, studiosi, teut. das sie sein erbar sich halten, redlich, auffrichtich und dapffer leben. Facit enim ad decorum ætatis, quæ præ alijs bono & honesto uitæ exëplo lucere debet, & illo prodesse ad ædificationē aliorum. Quàm enim indecorum est & turpe, si quis senem uideat leuem, inconstantem, nugatorem, neq; in dictis, neque in factis honestatis amorem & studium præferentem?

Ad idem facit, quòd senes modestos esse requirit, ne uidelicet non constant sibi in affectuum moderatione. Sed hanc uocem etiam suprà in capite 1. exposui. Vult igitur & sanæ mentis esse senes, qui imperent affectionibus prauis, prudenter et moderate in omnibus sese gerat. Sed repete q̄ suprà de hac uoce scripsi.

Sani uero in fide, dilectione & patientia, intelligantur, si non supersticiosi opinionibus de obseruatione Iudaicarum cœremoniarum, seu traditionū humanarum addicti seruiant, tanquam necessarijs, & in his uanitatibus confenescant usque ad extremum suæ uitæ, quemadmodum nostri monachi faciunt, qui in suis supersticijs factis & nihili operibus perpetuo hærent, & summam pietatis in eis constituunt, nunquam sani in fide, aut liberi à superstitione. Hæc

uero

uero intelligentiam rectam ac firmam esse, collige ex his, quæ supra exposita sunt in fine primi capituli.

Sic ergo qui supersticiose hærent in operibus non necessarijs aut non præceptis à Deo, plane excidunt à fide, quæ est in Dominum Iesum Christum. Deinde ipsa quoq; dilectionis opera, quæ sola requirit Deus, omittunt, aut nõ ualde curant facere, sicut testatur istorum exempla, qui papisticis obseruationibus additi sunt, nõ illa dilectionis, in quibus est legis plenitudo, ferè contemnunt, & adplicant se ad opera mandatorum hominum, tanquam melius & perfectius quid facturi, his quæ præcipiuntur à Deo. Deniq; & paciẽtiæ Christianæ exercitia omnia amittunt, ut cui materiã præbet doctrina fidei in Christum, & mandata Dei.

Hæc ergo oportet conferre primum cum temporibus Pauli, & aduertere, quomodo multi uaniloqui et mentium deceptores currebant, qui simplices à ueritate fidei in Christum, & à necessarijs operibus mandatorum Dei auertebant, & obseruationes quasdam Mosaicarum cœremoniarum, siue aliarum pharisæicarum traditionum urgebant in uulgo, tanquam necessarios cultus, et in quibus summa pietatis esset posita, & quidem, per quos hominum iusticia & salus impetraretur. Cum his enim talibus impostoribus negocium fuisse Paulo & concertationeni, ex omnibus scriptis eius claret. Isti ergo & fidem abolebant, &

IN CAP. II. AD TITVM

omnia exercitia dilectionis & paciētiæ Christianæ. Vbi enim puritas fidei in Christum obruitur, nec retineri uera exercitia dilectionis possunt, nec paciētiæ Christianæ, ut cuius exercendæ nulla occasio est, ubi fidei in Christum uerax confessio non durat, aut præcepta Dei negligentius docentur:

¶ Conferat nunc quisquis uolet hæc cum nostris temporibus, & uideat atq; expendat diligēter, num non & papistæ cum suis pharisaicis traditionibus de operibus ceremoniarum & aliorum cultuum ab hominibus traditorum fidem extinguant, tum exercitia illa dilectionis & paciētiæ, quæ Deus amat & à nobis requirit, penitus auferant. Quid enim nō soli monachi fecerunt, quo cultus Christianos aboleuerunt? Et quid non conati sunt Pontifices Romani, quod non faciant ad Christianæ fidei euerسیونē, ad dilectionis & paciētiæ oppressionem? Sibi regna & imperia in hoc mundo constituerunt, doctrina fidei, dilectionis, paciētiæ & crucis profligata.

Cæterum de fide nihil opus est hoc loco multa scribere, ut de qua hæctenus sæpe dixi. Dilectio uero significat obsequia illa pietatis nostra, quibus aliorum commoditatibus & necessitatibus propter Christum studemus et seruiamus. Paciētia autē, est tolerantia in aduersis & calamitatibus seu afflictionibus, quæ præsertim accidunt nobis propter confessam

Euangelij

Euangelij & Iesu Christi gloriam, tum etiam, qua ignoscimus omnibus, qui nos sic aut aliter læserunt, resignantes Deo nostras uindictas.

ANVS SIMILITER, (VT SINT) IN CONVERSATIONE RELIGIOSA, NON CALVMNIATRICES, NON MVLTO VINO SERVIENTES, BENE DOCENTES.

κατάσκημα, pro quo posuimus conuersationis nomen, referrī debet ad quemuis corporis habitum ac gestum. Hoc enim requirit Paulus, ut anus sint in decenti & sancta uitæ conuersatione, digna uidelicet religione Christiana, bene moratæ, & honeste atq; pie agentes. Complectere igitur omnia quæ pertinent & faciunt ad hoc decorū, ut scilicet præ se ferant mulieres pudicitiam et castitatem, utq; sint in incessu & corporis motu tali, qui arguat, q̄ Deum religiose timeāt et pie colāt, ad eaq; ut sint in amictu corporis decente, & præstent præterea, si quid aliud est quod hunc sexum decet, & hanc ætatem ornat.

Vetat autem Paulus, & iubet prohibere, ne sint calumniatrices. Opinor, quòd in hoc uicio præ alijs grauius laborent anus & uetule mulieres, tum noxiæ sint adolescentioribus mulieribus huic uicio indulgentes, quarum esse debent magistræ, & bonis moribus formare illas. Est autem maledicentia & libido calumniandi aliorum dicta & facta,

Maledicentia

IN CAP. II. AD TITVM

siue detrahēdi alijs, & deformare ipsorum bona, per se grauissimū peccatum, ut nec possint salui fieri, qui sunt in eo, nec conuertuntur, ut poenitentiam agant. Non modo enim peccant contra dilectionem, qua etiam excusare debuerunt aliorū uicia & errata, si quae essent, & tegere illa, uerū etiam aliorum odio in alios accendunt, tum contentiones & rixas, & alia innumera mala excitant & augent, & horum omnium delictorum fiunt rei. Sic ergo admittunt rem se & Christo Iesu indignam, & grauissimis peccatis onerant. Nec possunt saluari, ut dixi, si in isto uicio pergant sine emendatione sui & sine poenitentia, nec anus solum, uerum etiam quicumq; alij homines.

Notat autem & temulentiam Paulus in aniculis, ut qua magis garrulae fiunt & criminatrices, et alios apud alios contra officium & pietatem Christianam deferentes. Etiam si temulentia per se non esset mortale delictum, de quo & paulo ante scripsi. Incitantur itaq; ebriae ad conuiciandum, planeq; referunt in criminando ingenium & naturam Diaboli, cui à deferendo & calumniando nostra factum est nomen. Diabolus enim significat calumniatorem. Ac necesse est, calumniatores spiritu Diaboli refertos esse, & nihil habere cum spiritu Iesu Christi. Videbunt igitur, num salui fieri possint. Certe nisi conuertantur, & accipiant spiritum Iesu Christi, pacis, dilectionis & concordiae

cordiæ amantem, non possunt saluari, neq; anus, neq; uliæ aliæ mulieres, imò nulli prorsus homines.

Refertur autem ex Gentium institutis apud Valerium Maximum, uini usum olim Romanis fœminis interdicitum fuisse, ne uidelicet in aliquod dedecus prolaberentur, q, proximus sit ab ebrietate intemperantiæ gradus ad Venerem incõcessam. Requirit autem præterea Paulus, ut anus sint aptæ ad docendum, nimirum honesta & religiosa, quibus adolefcētularum mores & uitam forment. Quod quomodo aut in quibus præstare debeant, continuo subijcitur his monitionibus Pauli.

VT MODESTIAM DOCEANT ADOLESCENTVLAS, VT VIROS SVOS AMENT, FILIOS SVOS DILIGANT, VT SINT MODESTAE, CASTAE, DOMVS CVRAM HABENTES, BENIGNAE, SVBDITAE VIRIS SVIS, VT NON BLASPHEME TVR VERBVM DEI.

De modestia, quæ significat moderationem omnium affectuum, & gubernationem honestam omnium actionum & operationum totius huius nostræ uitæ, qua fit, ut prudenter nos geramus, sobriæ uiuamus, iam semel atq; iterum dictum est. Requirit itaq; Paulus, ut honesta atq; pia doceât anus, et adolefcētulas bene instituât, idq; facit necessario & pio præcepto.

IN CAP. II. AD TITVM,

Nam et Erasmus existimat hæc potissimum scribi ad
anus, q̄ quædam illis annis lenæ sint, alienæ nequitie
ministræ, id quod nimis uerum est.

Et hac causâ uidetur Paulus mox adijcere, ut ui-
ros suos ament. Nimirum, ut in fide casti cõiugij illas
retineant, ne optent aut uelint alienos amplecti, for-
nicari &c. Ad idem, opinor, facit etiam illud quod di-
cit, ut filios suos diligant, hoc est, ita diligant, ne per
admissum incontinentiæ facinus illos perpetuæ infâ-
miæ crimine commaculent, quo si laborent, omnibus
alijs in omni uita sua despectui habeantur. Alioqui
solent natura matres filios suos maxime charos ha-
bere, & amanter affici in illos. Sed nihil opinor hic
de his naturalibus affectionibus dici, nec opus fuit ad
modum de his scribere. Laude uero pudicitie & ca-
stitatis & alijs sanctis moribus maxime honorabunt
matres suos liberos, neque quicquam preciosius istis
per hæreditatem legare possunt.

Sequitur, ut sint modestæ, ut quicquid indecorum
est, fugiant, & coërceant malas cupiditates, sicut om-
nibus Christianis præcipitur. Et de illa modestia
antea satis scripsi.

Sint etiam domus custodes, ita maritis suis sub-
seruientes, ut quæ illi laborant, & pro necessitate ui-
tus corporalis in sudore parant, ipsæ sua pruden-
tia & sedulitate augeant & conseruent. Ne sit mi-
nor

nor curamatribus pro liberis, ut habeant unde uiuant, quàm patribus, & à scelere & fraudibus conseruentur. Solent enim homines multa scelera te conari & agere quum egent, & necessario uiuere destituuntur.

Benignæ autem sint, uel ut tolerant aliqua uicia maritorum, uel etiam dissimulent, si qui ipsis inciuiliiores & parum humani contigerunt. Exemplo sit Abigail uxor Nabal, de qua leges primo Regum uigesimo quinto.

Deprecatur itaque Paulus, ne uxores sint amarulentæ in suos uiros, aut responsatrices. Idcirco etiam continuo additur, Subditæ uidelicet sint suis uiris. Vir enim est caput & dominus mulieris. Quæ propter imperio mariti subdita esse uxor debet, & non uelle dominari in illum. Lege Ephesio quinto.

Omnino ergo si bonæ & piæ esse uolent adulescentulæ mulieres siue uxores, hæc omnia Christiana officia præstabunt. Imprimis autem Deo hoc pacto seruiant, & timeant eum, cui debent hanc obedientiam. Dein de & propter homines illam præstent, non tantum propter bonos, sed uel maxime propter malos, ne qui ex aduersarijs blasphement atque irridcant uerbum Dei, conuiciantes, quòd tam nullum fructum habeat apud eos, qui eius obedientiam profiterentur.

IN CAP. II. AD TITVM,

tur, & q̄ illi in omnibus uelint obsequi & parere.

Hac causa scribit & ad Thessalonicenses Paulus: Ab omni specie mala abstinete uos. 1. Thes. 5. Et Petrus: Conscientiam habentes bonã, ut confundantur, cum detrahunt uobis, tanquam flagitiosis, qui calumniantur uestram conuersationem bonam in Christo. 1. Pet. 3. Atque; adeo Christus ipse inquit Matth. 5. Sic luceat lux uestra corã hominibus, ut uideant opera uestra bona, et glorificent patrem uestrum, qui in cœlis est. Hoc enim omnes homines cauere debent, ne per dissolutiorẽ suam uitam, sermo Dei male audiat. Sicut fiebat in Gētibus, qui uerbum & gloriam nominis Dei impie blasphemabant propter impietates & uicioſa exempla Iudæorũ, qui esse debuerunt iustus, pius & sanctus populus Dei, cum ferè illo nemo sceleratius uiueret, sicut liquet ex illo Esaiæ 2. quod legitur Rom. 2. Iudæis quoq; obiectum: Nomen enim Dei propter uos blasphematur inter Gentes.

Ne ergo tale quid fiat per mulierum indecentem conuersationem, deprecatur Paulus, & deprecari iubet. Ac pertinet admonitio hæc in genere ad omnes homines, nam gloriæ diuini nominis nosmetipsos et omnia nostra debemus. Et si curæ est nobis salus nostra, studebimus illam per omnia, & in omnibus promouere & ornare. Huc facit autem & quod Petrus scribit 1. Pet. 3. de honesta mulierum conuersatione,

&

et moribus seu operibus bonis, quæ uideas. Item ea, quæ sunt in priore ad Timotheum capite 5. de honestate et sanctis moribus mulierum.

**IUVENES SIMILITER ADHORTARE,
VT MODESTI SINT.**

De modestia hæcenus frequenter dictum est, uirtus est summæ laudis, ac lucet in omnibus dictis et factis, quia est temperantia coercens quoslibet illicitos motus carnalium cupiditatum, et efficiens, ut prudenter et moderate homines uiuant. Et nihil penitus admittant, quod reprehendi possit. Notabis ergo, omnes quoque alias uirtutes, quæ decent senes, etiam ad adolescentiores uiros pertinere, imò omnia prorsus officia Christiana, quocunque nomine uocari possunt.

Omniū enim ex æquo sumus omnes homines debitores. Simus ergo graues, sobrij, modesti, sani in fide, dilectione et patientia. In summa, doctrinam seruatoris nostri Dei in omnibus ornemus, sicut paulo infra dicetur. Sumus ergo omnium Christianorum officiorum debitores omnes homines.

IN OMNIBVS TE IPSVM PRAEBE EXEMPLVM BONORVM OPERVM.

Id est, exhibe temetipsum talem studio bonorum operum, ut omnes habeant quod in te laudent et imitentur. Hæc enim conari omnes debemus, maxime tamen Euangelij doctores, ut exëpla nostra præluceant

IN CAP. I. AD TITVM,

alijs, & inuitent alios ad pietatem, ad bonos mores, & ad studia honesta, et reddāt cōmēdatiorem doctrinam Euangelij Domini nostri Iesu Christi.

Hęc fuit Paulo cura & sollicitudo pro omnibus Ecclesijs. Præcipit, ut optimi uiri præficiantur illis, qui sint doctores et gubernatores earum. Vidit enim nihil perinde noxium esse rebus Christianis, quàm si homines mali, corrupti in moribus, & uicijs seruiantes, regnent per Ecclesias. Rursus, nihil æque necessariũ, quàm ut boni in Ecclesia præsideant. Quid doceat enim, aut qua fronte corripiat alium errantem & delinquentem, qui totus ipse turpitudini seruit? Dicit enim solet, & regei, medice, cura te ipsum. Et, Turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum. Itaque malim episcopi loco seruire Ecclesiæ hominem mediocre eruditum, & intelligentem doctrinæ fidei, & probum, quàm doctissimum & peritissimum totius scripturæ, sed sceleratum nebulonem. Et Ethnici prudenter definiunt suum oratorem, dicentes esse uirum bonum, dicendi peritum.

DOCENDO PRAESTA INTEGRITATEM, GRAVITATEM, VERBUM SANVM, IRREPREHENSIBILE, VT ADVERSARIVS CONFVNDATVR, NIHIL HABENS MALVM DICERE DE NOBIS.

Hoc omnium summum est in doctore, in docendo uidelicet prestare integritatem, hoc est, recta, firma, certa, integra & incorrupta predicare & docere. Iubet itaque, ne quid admisceant doctores doctrinae uerbi Dei ex hominum doctrinis. Per additamenta namque doctrinarum humanarum corrumpitur doctrina uerbi Dei, ne ueritas eius uideatur, quam si uideant & intelligant homines, & credant ei, salui fiant. Hoc enim cauet sua astucia & suis insidijs Diabolus, qui excitat & mittit tales corruptores uerbi Dei, qui scilicet predicent humana, & lucem uerbi gratiae, iusticiae & aeternae uitae Ecclesijs eripiant.

Gravitatem uero requirit in doctore, hoc est, constantiam quandam laudabilem & honestam, quam praestet ipse in omnibus dictis & factis suis. Ut per hanc bonitatem & integritatem suae uitae & pietatis ipse magis amabilis reddatur bonis, & sic ipsum quoque uerbum Dei fiat omnibus magis graciosum, quo uidelicet alios erudit, corripit & emendat, quod si nullum fructum haberet in doctore, quomodo à discipulis amari posset? Magis autem afficiuntur illo homines, si intelligant eo ipsos quoque doctores affici & trahi.

Porrò uerbum sanum quod nam sit, prolixè hactenus in hoc toto commentario expositum est.

IN CAP. I. AD TITVM,

Eius itaq; sinceritatem & puritatem retineāt ac tradant Ecclesiæ doctores, non admisceant aliena, memores, q̄ suæ dispensationis sint rationem corā Deo reddituri. Ezech. 3. 1. Corint. 9. Simpliciter itaq; sonat, hoc est, pura et recta tradant Ecclesiæ doctores. Quod facient, si præter uerbum Dei nihil doceant, nihil quod fidei aduersetur, & à fabulosis commētis & somnijs doctrinarum hominum absterneant.

Hoc enim peculiare habet Paulus, q̄ doctrinam proprie & germane Christianam adpellat uerbum sanum, ut quia nihil quàm gloria Christi & Ecclesiæ salus queritur, nam & uerbum Dei pure traditum eò efficax est, ut saluet credentes. Esa. 55. Rom. 1. 10: Ita ut corruptæ impostorum & mendaces doctrine sunt quædam lætifera uenena in Ecclesia. Atque huc accense, quæ sunt 2. Corinth. 10. & 11. de cauendis pseudoapostolis, & simplicitate ac puritate Euangelij custodiendæ.

Addit uero Paulus, requirens, ut sit irreprehensibile, quicquid episcopus docet. Sed hoc nomine nihil agit, nisi q̄ exponit, ac ueluti interpretatur, quomodo aut qd dicat uerbum sanū, uidelicet doctrinā irreprehensibilem, quam cauillari & reprehendere nemo queat, ne quidē docentis uicio, seu personali aliqua sua culpa, ut nihil scilicet habeāt aduersarij, quod iure culpæ, uideri, aut sibi aut alijs possint. Nā etiam
frequentè

frequēter solent ex doctorum uicijs calumnias in uerbum Dei struere, ut cū uerbū per se reprehendere nō possunt. Dicere possem magna exēpla, nisi prodesset abstinere, & parcere aliquibus.

SERVOS, DOMINIS SVIS SVBDITOS ESSE, IN OMNIBVS PLACENTES, NON CONTRADICENTES, NON FRAVDANTES, SED IN OMNIBVS FIDEM BONAM OSTENDENTES, VT DOCTRINAM SALVATORIS NOSTRI DEI ORNENT IN OMNIBVS.

Vrget hoc idem præceptum & Petrus 1. Pet. 3. & ipse aliàs sæpe, ut Ephes. 6. &c. Nihil autem obscuritatis habet, ideo nec indiget expositore, sed illis qui per probitatē uitæ, pro debito officio, exprimāt, imprimis, quilibet subditi erga ciuiles magistratus, de qua obedientia loquemur & scribemus infra in capite tertio.

Habet tamen quandam peculiarem rationem hoc præceptum apud Paulum. Quidam enim carnalia et mundana in prædicatione libertatis Christiane docebant, unde etiã affectabant, & quærebant sibi ciuilem libertatem quidam serui, doctrinæ Euangely prætextu. Nec obscurum est Paulum istos notare, & iubere, ut doceant prædicatores, ne serui non uelint subditi esse, aut pœnitentia duci suæ ipsorum condi-

IN CAP. II. AD TITVM

tionis, & mala per rebellionem contra dominos suos statuere & conari.

ita ergo saepe istorum carnalibus cogitationibus & curis occurrit, ut 1. Cor. 7. Vnusquisq; in ea uocatione, in qua uocatus fuit, permaneat. Seruus uocatus es? ne sit tibi cura & c. Rom. 13. Qui resistit potestati, Deo resistit. Huc accense illud Pet. 1. Pet. 2. Quasi liberi, & non uelamen habentes maliciae libertatem, sed sicut serui Dei:

Sequitur, in omnibus placentes, hoc est, serui ita sint subditi dominis suis, ut illis placere studeant, & gratificari in omnibus, nisi quid praecipiant pugnans cum uoluntate Dei, quod semper exceptum esse debet per generalem hanc regulam, Oportet Deo magis obedire quam hominibus.

Non contradicentes, hoc est, ne sint immorigeri, rebelles aut responsatores, non magis, quam ipsi Christo Iesu, cui hoc obsequium & hanc obedientiam, de qua praecipit, debent. Lege, quae sunt Ephes. 6. Multo minus defraudent suos heros, aliquid de bonis illorum decerpentes, ac subtrahentes illis, nam furti crimen per se mortale peccatum est.

Iam etiam anti-hesim addit Paulus, qua se clarius explicat, sed in omnibus, inquit, fidem bonam, id est, fidelitatem ostendentes, ita quemadmodum domini seruis multa credunt, et fidei illorum committunt,

sic

sic præstent uicissim fidelitatem in conseruandis & augēdis bonis dominorū suorum, quanquā hoc nomē nō opponitur tantum subtractionis crimini, sed alijs oibus uicijs seruorū, q̄ paulo ante deprecatus est. iubet. n. ut subditi esse, & fidelitatē in obsequēdo præstare uelint. Illud, ut doctrinā seruatoris nostri dei ornent in omnibus, require suprā enarratū in illud, Vt non blasphemetur uerbum Dei, nam conscientia tantī facinoris, nemo tandē sustinere poterit, sine desperatione aternæ salutis, nisi qui serio pœnitentiam agunt, seseq; emendant. Dabunt itaq; operā hi omnes, quibus curæ est sua ipsorum salus, ut gloriam Euangeliij in omnibus ornent, uicq; caueant se tanta scandala alijs obijcere, quibus fiat, ut de doctrina Christiana male sentiant & male loquantur.

AD PARVIT ENIM GRATIA DEI, SALUTIFERA OMNIBVS HOMINIBVS, ERVDIENS NOS.

De ratione et modo exhortandi per sanam doctrinam iam suprā scripsi, cum uidelicet uersarer in expositione primi capituli. Eius hoc loco inspicere exemplum, & expende, quī conueniat Ecclesias de bonis moribus seu operibus instituire, nam quæ sunt apud Paulum in doctrina fidei & bonorum operum, prorsus pugnant, qui iubent nos per opera obedientiæ nostræ erga legem, iusticiam & salutem querere.

IN CAP. II. AD TITVM

Itaq; hic locus contra istos doctores operum factus, qui fidei in Christum derogant, id est, gloriæ Christi, quam per fidem profitemur, & qua ignoscimus nos iustificari & saluari propter Christum. Deinde, pharisaicis opinionibus agitantur alij, quod putant se legis iusticijs satisfacere posse, & sic mereri æternam uitam. Hoc uerum est quidem, qd contemptus diuinarum legū damnat, sed nemo per obediētiam suam satisfacit legi, ideo nec saluari p̄ eā quisquam potest. Et Deus aliud quiddam proposuit, in quo largiri nobis cōstituit iusticiā & æternā uitam, nimirū Euangelium redemptionis nostræ per Christum, quo requirit fidem gratiæ suæ, qua nos saluos facit propter filium unigenitum Christū, quatenus credimus in eū.

Itaque iubent hypocritæ, ut in merita scilicet, quanquā sint nulla, & dignitates, quas fingunt, nunc congrui & nunc condigni iusticiarum nostrarum respiciamus, & illis cōfidamus, quod nos liberēt à peccato & æterna morte. Sed apostoli prædicant nobis iusticiam & salutem per fidem in Christum. Deinde autem requirunt, ut in hanc ipsam gratiam & redemptionem nostri per Christum respiciamus, & per illius fidem bene operemur, intendentes glorificare Deum, & nomen Domini Iesu Christi ornare. Sic ergo operantes nihil dubitēt, quin hæc opera sua placeāt Deo, quæ in incredulis impossibile est placere. Atque
 adeo

adeo, q̄ habeant sua præmia in coelis, incredulorum uero iusticias consequi æternas pœnas.

Manet quidem condemnationis causa in illis, qui flagitiose uiuunt, & cum contemptu mandatorum Dei, sed in illis, qui credunt Euangelio, hæc omnia peccata abolentur, & fit noua condemnationis causa ipsa incredulitas. Nec possunt iuuare ullæ iusticiæ eum, qui in incredulitate manet. Hinc sunt illa, Spiritus arguet mundum de peccato, quòd nō crediderūt in me, hoc est, causa cōdemnationis illorum est, quòd non agnoscunt gratiam Dei fide, nec recipiunt me unicam esse causam suæ æternæ salutis. Sic ergo & Ioan. tertio dicitur: Qui credit in filium, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est, quòd non credidit in nomine unigeniti filij Dei.

Cæterum regnat incredulitas in omnibus, qui sine pœnitentia agūt, quia impossibile est hoies uera fide præditos esse, q̄ simul non habeant in se pium timorem Dei, siue qui possint cōtemnere uelle hoc uerbū Christi, quo omnes ad pœnitentiam hortatur. Quin etiam spiritus sanctus adest his, q̄ uere credūt in Christum Iesum, ideo non possunt immundicijs peccati uelle seruire. Quanquam ergo per opera legis nemo saluus fiat, tamen necessaria est quædam nouitas morum & operum bonorum in illis, qui Euangelio crediderunt. Et de illa necessitate iam dicam.

IN CAP. II. AD TITVM

De necessitate bonorum operum in iustificatis seu de externa pœnitentia.

Quamquam igitur & supra ab initio secundi capituli nonnihil dixi de huius externæ nouitatis necessitate in iustificatis, tamē nihil uetat etiam hic paucula quædam de eadem annotare, cum præsertim Paulus hic præcipiat de bonis opibus, quæ multi corruptis, id est, impijs & pharisaicis opinionibus prædicāt ac docent. Primum ergo discernamus hypocritarū iusticias ab operibus bonis, quæ præstāt, q̄ iustificati sunt fide in redemptorē Christum Iesum. Itaq; hypocritarum iusticias uoco, quæcunq; opera & facta ipsorū, quæ præstant opinionibus merendi peccati remissionem, iusticiā & æternam uitam, quamquam legi nunquam satis faciunt, nec possint satisfacere. Est enim spiritalis doctrina, & purificatos motus cordiū nostrorum requirit, sed corda renouare nō est in nostra potestate, renouātur enim sola spiritus sancti uirtute, de qua infra capite tertio loquemur. Sed hypocritæ non existimant legem, nisi de externis factis nostris concionari, ideo fiducia externæ iusticiæ promittūt sibi debitum remissionis peccati & æternæ uitæ, & hoc contra gratiæ fidem, tum beneficiorum Domini & seruatoris nostri Iesu Christi. Ideo de operibus eorum secure pronunciamus, esse impias & pharisaicas iusticias, & Deo nullo modo placere posse.

Rursus

Rursus de operibus iustificatorum dicimus, q̄ sint grata deo opera & facta, atq; adeo necessarij cultus. Deniq; q̄ ingētia prēmia habeant, præsertim in cœlo. Iustificatos autem coram Deo pronunciamus, (ut diserte hanc causam de bonis operibus explicemus) quotquot uere credunt Euangelio, nempe quòd accipiant peccati remissionem per gratuitam misericordiam Dei, beneficio iustificatoris Iesu Christi, qui est redemptor noster, precium & satisfactio pro peccatis nostris, & pro æterna morte. Illi ergo, ut neque opus habent mereri iusticiã uel æternam uitam, quia sunt salui facti per Christum, iamq; hæredes æternæ uitæ per eundem, ita nec quærūt per opera sua saluari, seu mereri iustificationem, & nulla prorsus dignitate personali sua seu priuata fidūt uel nituntur, & si quid boni operis faciūt, hoc solum spectant, ut digne ambulent Deo & Euangelio Iesu Christi, tanquam filij dilecti, siue, ut glorificent Deum, & Euangelium Domini nostri Iesu Christi in omnibus ornent.

Illorum igitur iusticiæ placent, gratæ atq; acceptæ corã Deo, non q̄ per se sint mundæ aut pfectæ, adhuc enim suas quasdam immundicias & imperfectionem habēt, sed ideo, q̄ fiducia remissionis peccati præstatur, et placatoris Iesu Christi, per quẽ sunt oblationes & sacrificia & ueri cultus Dei, sicut testatur illa Pauli Rom. 12. ad eos q̄ fide per Christũ iustificati sunt.

Dignitas bonorum operũ in iustificatis

IN CAP. II. AD TITVM

Obsecro itaq; uos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuētem, sanctam, Deo placentem, rationale obsequium uestrum &c. Item illa Petri, 1. Pet. 2. Ipsi tanquam lapides niui super ædificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptas deo per Christum Iesum. Hæc profecto magna dignitas est bonorum operum, sed eam accipiunt à Christo, qui est precium & satis factio pro nostris peccatis, in cuius nominis fiducia, id est, fiducia remissionis peccati, quam obtinemus per nomen eius, operamur.

In Christum itaq; respicit Deus, ad probans illa nostra, quæ per fidem nominis eius facimus & operamur, & sunt alioqui p se adhuc imperfectæ iusticiæ, adeoq; uix inchoata obedientia boni operis, si illas iusticias nostras rigide, exacte et perfecte examines. Tametsi qui iustificati sunt, etiam à spiritu sancto iuuantur, ut subinde melius & purgatoribus animis illam obedientiam præstent, & perfectius glorificent Deum. Glorificari enim his operibus iusticatorū, Deum, firmum est ex illo Christi Matth. 5. Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideāt opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cælis est. Quæ si perfecte crederemus, quem posset ullius boni operis, uel crucis & passionis tædere aut pigere? Si sunt molestum est hypocritis iusticias legis facere seu operari.

operari. Nihil enim non simulate, & invito atq; rebellis animo agunt, & tamen fingunt se colere Deum, cum sua fictitia pietate nihil quàm sua quærant.

Iam addendum est, hos spirituales & fidei cultus **Necessitas** etiam necessarios esse, nam Deus punit contemptum operum & legum suarum, in quibuscunq; ille durat, & punit qui obedientiæ nostræ. dem æterna morte. Ideo 1. Corinth. 6. dicitur: Non possunt regnum dei hæreditate consequi. Quin etiam neglectum boni operis eadem pœna damnat, ut est Matth. 25. Quia arguit incredulitatē inesse his, qui occasione bene operandi nō amplexi sunt. Et Rom. 6. dicitur: Ne regnet peccatum in mortali corpore vestro, ut obediat concupiscentijs eius. Item Rom. 8. Si secundum carnē uixeritis, moriemini. Et q̄s ignorat nos pœnitentiæ debitores esse, quæ fructificet ab extra multis bonis operibus à Deo præceptis?

Huc facit, quod supra exposuimus de triplici legis usu, alio uidelicet in carnalibus, & eo duplici, & alio rursus in spiritualibus. Nunquam enim prorsus liberi sumus, ut liceat nobis à legis operibus uacare seu ociosos esse, nam carnalis natura coërceri legibus debet, aut reuocari ad peccati & delictorum suorum cognitionem. Spiritualis autem liberata est, non ab obedientia seu debito operis boni, sed ab exactione iustificationis, quæ fiat per legem, siue à condemnatione, quæ irrogatur his, qui legis exactionibus non

IN CAP. II. AD TITVM,

Quæ opera
necessaria.

satisfaciunt. Spirituales itaq; nō quærunt ocium, nec cessant unquam bene operari. Et illi discunt ex lege, qua iusticia bonorū operum, siue potius, quibus operibus bonis Deus uelit glorificari à nobis, ne in delictu boni operis aberrant, ita ut fieri uidemus ab hypocritis, qui opera uere bona & pia, de quibus Deus præcipit, ferè negligunt, & alia inutilia opera traditionum humanarum sibi proponunt, de quibus supra abunde satis dictum est.

Docui itaq; ex tertio legis usu regulam & doctrinam operum necessariorum ex lege petendam esse, quod oportet intelligere de mandatis decalogi, sicut manifestum est ex his omnibus operibus, quæ prædicant nobis, tum Christus, tum apostoli. De alijs oibus si quis necessarias faciat ad uitam æternam, affirmamus à Christo dictum esse: Frustra colūt me mādati hominum. Nam & cærimoniæ Mosi & fœrenses leges, quas ille Iudaico populo tradidit, non magis necessariae sunt, uel ligant conscientias nostras, quàm uel traditiones hominum, de quibus præterea, si quis per eas contendat nos peccati remissionē mereri, aut uitam æternam, non aliter pronuntiabimus, quàm de blasphemis hominum constitutionibus, per quas fit idem. Adeoq; de ipso sacratissimo decalogo Mosi, cui ut obediatur tamen à reconciliatis, seu iustis per fidem

dem

dem, contendimus necessarium esse. Sed ciuiliū magistratuum: edictis, sub quorum imperijs et protectione Christiani agimus, necessario obedimus propter reuerentiam quarti præcepti mandatorum decalogi, & quia Christus & apostoli illius obedientiæ affirmant nos debitores esse:

Isti sunt fontes & causæ doctrinæ de bonis operibus, de quibus te papistæ & monachi nihil prorsus docere possunt. Impediuntur enim suis impijs & pharisaicis opinionibus de merito & dignitate operis operati, quo ad impetrationem doni remissionis peccati & uitæ æternæ, quasi hæc Deus largiatur nobis propter legis opera, quæ nos facimus, & nõ propter solum Christum, quatenus credimus in eum. Ita ergo transferunt in sua facta sacrilegi gloriam gratiæ Dei, & seruatoris Christi. Sed quære crediderunt in Deum per Christum Iesum, in operando illi nõ aliud spectant, nisi ut uoluntati Dei patris obediant, & glorificent eum per Christum Iesum. Non quærent suas glorias uel comoditates, cum sciant se saluos esse factos gratuita beneficentia misericordiæ Dei per Christum, et tamen sciunt se præmia consecuturos suorū laborū, operationū & afflictionū, in quibus sunt propter confessum Euangelium Iesu Christi, si in fide permaneant, & ex fide omnia agant uel patiantur. Ab his finibus gratitudinis seu confessionis & laudis Dei in bene operando pe-

IN CAP. II. AD TITVM,

nitus remouent atq; aberrant papistæ, & non solum nihil faciunt ex fide, sed & suis illis merendi opinionibus abnegant fidem in Christum.

Itaq; si qui pie mandata decalogi faciunt, illi procul absunt ab his impijs opinionibus, quas alunt papistæ. Primū. n. nō arrogāt sibi, q̄ exactiōibus mandatorū Decalogi satis faciāt. Nam omnis obedientia operum nostrorum est imperfecta propter concupiscentiam, quæ est omnibus agnata, & nunquam non facessit negociū omnibus nobis. In incredulis etiam augetur auidiam, ambitionem & curas huius seculi, tum alias cupiditates noxias & prauas, & propter reliquas difficultates, quæ impediunt, ne perfecte, quicquid præceptum, est, faciamus, et sic iusticias illas nostras, quas operamur, polluunt, sicut fit etiam per terrores in conscientia, & externas tyrannorum comminationes, quibus seuiunt contra uerbū Dei. Quis enim non impeditur per hæc mala aliquando, ut contrā, q̄ oporteat fieri, nō agat? Quis perfecte timet, diligit, odit, sperat ita, ut timere, amare, odisse & confidere seu sperare Deus iubet?

Deinde, multo minus quærent peccati remissionem aut æternam salutem per sua opera et facta, qui Decalogi præcepta recte & pie faciunt, nam p̄ fidem agnoscunt, & ore confitētur se illa dona cōsequi per gratuitam misericordiā Dei propter Christum, eoq;

mox

mox ab initio huius collationis de operibus bonis do
 cui, quòd in solis reconciliatis seu iustificatis placeat
 illa, quæ nostra obedientia erga Deum præstamus, non
 q̄ sit perfecta iusticia in hac obedientia, sed quia per
 sonæ placent Deo, & habent peccati remissionem per
 Christum, ex cuius gratiæ fide operatur, & illa in-
 choata obedientia glorificat Deum & redemptorem
 Christum, sine quo nec amare legem, aut ullum dile-
 ctionis opus uera cordis puritate & obedientia præ-
 stare possent, sicut testatur illud Pauli Ephē. 2. Ipsius
 enim sumus factura, cõditi per Christum Iesum ad opa
 bona, quæ præparauit Deus, ut in illis ambulemus.

Proinde liquet ex his, quàm inaniter fidant hypo-
 critæ suis iusticijs, quia nec ad perfectionem illam boni
 operis, quam lex præcipit, unquam perueniunt, nec
 possunt puenire in eam. Quapropter etiam frustra est
 & inane, q̄ iusticiam ex lege quærunt. Rom. 9. Israel,
 sectando legis iusticiam, in legis iusticiam nõ perue-
 nit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus,
 uidelicet querebant iustificationem Israelitæ. Itaq;
 non possunt placere Deo, quicumq; sunt in his impijs
 opinionibus, & sine fide in Christum manent, qua
 agnoscerent se gratis p̄ illum saluos factos, & per sua
 opera & facta iustificari & glorificari coram Deo
 quærunt. Facit ergo gratas & acceptas sanctorum
 iusticias sola in Iesum Christum fides, quæ præterea

IN CAP. II. AD TITVM,

sola efficax est, operari uerã nouitatẽ & ueram cordis obediẽtiã. In summa, timorẽ dei, fiducia, dilectio nem, spem, & alia digna Deo in cultu Christiano elicere. Nunc igitur reuertor ad ea, quæ suprà cœpi de necessitate bonorũ operũ in iustificatis. Omnino enim omitti nõ debet obedientia mandatorum decalogi ab eis, qui in Christum Iesum credunt, ut quos ipse uocat ad poenitentiam & renouationem totius uitæ. Quanquam ergo illa obedientia propter imperfectionem sui neminẽ saluet, punit tamen deus contemptum mandatorum suorum, qui esse non potest in illis, qui uere crediderunt in deum, adeo, ut nec retineri fides possit ab his, qui conscientia quodidianis peccatis onerant. Quĩ posset enim retineri fiducia illa, q̃ deus sit nobis propicius, si flagitiose uiueremus, penitus q̃; deficeremus ab operibus dilectionis, quæ ille tãtopere requirit, ut inuicem alij alijs præstemus? Reluctatur enim conscientia mali operis, & statuit contrarium, id est, reos agit atq; damnat, sicut horribili exemplo docemur in proditore Christi Iuda, qđ sane scriptum est in terrorem his qui deum non timent.

Quapropter confiteri oportet esse magnam necessitatem bene operandi Christianis factam, etiamsi nullus per iusticias tuas saluus fias. Quid facias enim miser, si nõ possis uincere conscientiam, quæ testatur contra te, & arguit, quòd displiceas Deo, sis uanus

& impius contemptor Dei, uidelicet rebellis perpetuo eius uoluntati? Non potest aut uinci ab his, qui sine poenitentia uiuunt, & poenitentia ducti, nisi consolationem audiāt à Deo, cuius est loqui cordibus nostris, coguntur desperare. Neq; enim ego, tu aut quisquam alius potest fiduciā gratiæ concipere, quoties aut quandocunq; uult, sine peculiari dono dei. Et oīs scriptura clamat, deū timēdum esse, q; contemptū suū tandē grauiſſime puniat. Lege quæ sunt Deut. 32. Et Ioannes euagelista inquit 1. Ioan. 2. Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Atq; idem cap. 3. Qui facit peccatū ex diabolo est.

Itaq; quisquis salutis suæ rationem habet, studebit conscientiam recte factorum conseruare, & Deo in omnibus morem gerere, declinare à malo, & facere bonū, operari iusticiam &c. Sic enim fiet, ut fiduciā recōciliationis, quæ est nostra cū deo per Christum, retineat, tum augeat quoq; & confirmet fidem. Idq; est, quod Petrus iubet, ut bene operando studeamus certam efficere nostri uocationem & electionē apud Deum. 1. Pet. 2. Nā ipsa quoq; bona opa sunt signa remissionis peccati factæ corā deo, iuxta illud Lu. 6. Remittite, & remittetur uobis. Quapropter etiam necesse est, mala opa quoq; esse q̄dam signa irati dei in eos, q; flagitiose uiuūt, nec mouētur, ut poenitentiā agāt. Quid nullis? Necesse est abesse sp̄m sanctum

IN CAP. II. AD TITVM,

ubi uiuitur impie, scelerate, iniuste & intēperanter, & ubi nulla dilectionis, pacis & cōcordiæ opera regnant, & tamen sine hoc spiritu nemo potest beatus esse, iuxta illud, Si quis autem spiritum Christi nō habet, non est eius. Itaq; necesse est iusticia bonorū operum præditos esse, qui Deo placere uolunt, conscientiam bonam tueri, & fidem sine desperatione retinere. Gal. 5. Nos enim spiritu ex fide, spem iusticiæ expectamus, nam in Christo Iesu neq; circumcisio aliqd ualet neq; præputium, sed fides quæ per charitatem est efficax. 1. Timot. 1. Finis autem præcepti est charitas, ex corde puro, conscientia bona, & fide non ficta. Prorsus itaq; abesse non potest iusticia bonorum operum ab his qui sunt fide iusti, quia sequi recōciliationem debet, ut testimonium fidei in credente. Quare & in facinoroso illo, qui in ultimo suæ uitæ conuersus est, de quo est Luc. 23. reperta est. Satis enim significabat, se prorsus mutatum & alium esse factum.

Hæc nos oportet diligenter exaggerare, & inculcare fidelibus Christi, ne quis existimet eam fidem nos docere Iesu Christi nomine, quæ est sine fructu operum bonorum, nam etsi doceamus, q; sola per Iesum Christum fide iustificemur & salui efficiamur, propterea, q; iustificatio nostri est gratuitū beneficiū misericordiæ Dei donatū propter Christum, quam per solam fidem obinemus, tamen ipsam quoq; pœnitentiam

tentiam & iusticiam bonorum operum Iesu Christi nomine prædicamus. Sed qua credentes & iusti & beati in Christo Iesu Deum pro gratia glorificemus. Testificantes omni homini mortuam esse, seu fictam & rem fabulosam, fidem, quæ iusticia bonorum morum & operum, quæ Deus præcipit, careat, non placere Deo, qui facinorosi sine pœnitentia uiuunt, nec fore regni Dei hæredes. Ac ne sic quidem, si omittant occasionem bene operandi per opera dilectionis. Lege 1. Corinth. 6. Gal. 5. Eph. 5. Matth. 25. Luc. 16.

Hæc habui, quæ in præsentiarum uolui annotare de iusticia bonorum operum in credentibus, & de necessitate eius, quam constat præterea habere multa præmia apud Deum, tum corporalia, tum etiam spiritualia & æterna in cœlis. Quemadmodum & transgressio habet pœnas & sempiternam condemnationem, iuxta illud Rom. 2. Reddet unicuique secundum facta sua. Et 2. Corinth. 5. Omnes nos manifestari oportet coram tribunali Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum. Luc. 6. Date, & dabitur uobis. Et exemplum Cornelij act. 10. testatur & spiritualia præmia conferri his, quæ fiducia bonitatis Dei bene operantur. Et Mar. 10 dicitur: Nemo est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem aut matrem, aut liberos, aut agros propter me & Euangelium, qui non acci-

IN CAP. II. AD TITVM

piat centupla in tempore hoc, & in futuro seculo uitam æternam. Item Luc. 16. Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiat uos in æterna tabernacula. Matth. 25. Cũ autem uenerit filius hominis &c. usq; ad cap. finem.

Sed ille pollicitationes præmiorum nihil ad incredulos, quos fiducia merendi tenet, per sua facta peccati remissionem &c. pertinent, non magis, quàm ad eos, qui scelerate uiuunt, & mandata Dei penitus deserunt. Qui enim manet in incredulitate, ut nullam assequitur peccati remissionem, ita manet in morte et æterna condemnatione. Ioan. 3: Qui incredulus est filio, non uidebit uitam, sed ira Dei manet super eum. Pergam nunc ad alia, in quibus uidelicet nonnihil de abrogatione legis dicam. Cum enim constet nos per Christum liberatos esse à lege, & prædicari tamen iusticiam operum, de qua lex præcipit. Item, necessariam esse illam iusticiam, quam iustificati præstent, queri solet, quatenus sit lex abrogata, aut quid in illa cum obedientia boni operis necessario præstetur. Et pauci sane recte de illa abrogatione iudicant.

De legis abrogatione.

Potest igitur & ex his, quæ dixi de necessitate bonorum operum in iustificatis, iudicari recte de legis abrogatione. Nam quia obedientia erga decalogum necessaria

saria est, et semper manere debet, cærimonijs aut & forēsibus Mosi legibus nihil penitus debeamus Christiani, palam est coactionem abrogatã esse, q, ad cærimonias & forēses leges attinet, hoc est, cogi nõ posse Christianos, ut cærimonias Mosi aut forēses leges seruent, sed liberos esse ad utrunque, ut uel seruēt aliquot ex illis ritibus & ordinationibus, uel prorsus nihil seruent, ita ut utile & commodum esse Ecclesiis uidetur. Sed quantum attinet ad decalogi mādata, quoniam obedientiam illius retinere oportet, nihil in illo abrogatum esse, nisi exactiōnem iustificationis et ius condemnandi homines peccatores, hoc est, non potest decalogus me cogere, seu præcipere mihi, quatenus in Christum Iesum credo, ut iusticiam per opera legis & facta mea quæram, & quanquam perfectam obedientiam non habeam, non potest tamen me condemnare, nam per Christum Iesum, qui semetipsum dedit precium redemptionis pro peccatis meis, sum iustificatus, & liberatus à mortis æternæ condemnatione, quæ irrogatur aliqui per comminationes legis.

Hæc ratio abrogati decalogi colligi ex tota doctrina iustificationis & potest & debet. Nobis, n. impossibile fuit exactiōibus legis satisfacere. Ro. 7. et 8. Eoq; & indignimus iustificatore & seruatore Christo Iesu, qui nos suæ gratiæ beneficentia iustificaret,

IN CAP. II. AD TITVM

sine lege, id est, sine meritis operũ nostrorũ. Rom. 3. Galat. 2. Et iustificatos defenderet ab ira & æternis execratiõibus legis. Gal. 3. Et retineret tamẽ in obedientia mandatorum decalogi. Rom. 6. 8. quæ quamquam imperfecta est, tamen reprehendi à lege non possit propter Christum iustificatorem. Imò non possit non placere & grata esse Deo. Rom. 12. 1. Pet. 2. Col. 3. Nam etiam ornat gloriam gratiæ Dei & seruatoris Iesu Christi. Tit. 2. Et glorificat deũ. Mat. 5.

Ita ergo cum loquimur de legis abrogatione, sentire oportet & iudicare. Primum, cærimonias Mosi & fõrenses leges nihil prorsus ad Christianos pertinere, & tamen liberũ esse illis, ut quicquid libeat uel commodũ sit, adplicent ex eis ad suas commoditates. Quemadmodum aliquot dies festos retinemus Christiani ad imitationem Mosaicæ legis, sed per merã libertatem. ut quos abrogare & penitus tollere possemus, sed ordinis causa in ecclesia retinemus, ut plebs commodius de religione & fidei articulis doceatur. Alia est autem decalogi abrogati ratio, quia illius obedientia semper necessaria est. Pertinet enim ad pœnitentiæ doctrinam, nempe doctrina timoris, dilectionis & fidei in Deum. Item, præstandæ dilectionis, pacis, cõcordiæ, obedientiæ & pœnitentiæ apud homines, & fugiendæ iræ, inuidentiæ, simultatis, odiorum, auaritiæ, ambitionis & similibus, quæ omnia
Christus

Christus & apli in prædicatione & doctrina urgēt.

Abrogatus est ergo decalogus sicut dixi, ne recipiatur doctrina iustificationis esse, seu ut habere, exigendi à nobis iustificationem, quam præstemus per opera legis. Hoc enim si recipiatur, facit oibus nobis impossibilem iusticiam & salutē, quia impossibile est exactiōibus legis satisfieri à nobis. Ideoq; & necessario sub legis æternis maledictionibus permaneremus, si eius debitores essemus, id est, exactiōnū mandatorum decalogi. Continēt enim spiritualem doctrinam præcepta decalogi, & præcipiunt de mundicie cordis, sicut Christus testatur Matth. 5. & Paulus Rom. 7. Ideo non potest decalogus, nisi reos agere et cōdemnare peccatores. Quin etiam contrarius est effectus eius, quàm iustificationis. 1. Corinth. 15. Virtus peccati lex. Rom. 7. longe copiosissime hæc explicantur.

Misit ergo filium suum Deus, qui nos sanguine suo purgatos iusticia & salute participes efficeret. Sine lege, id est, iusticia, quæ non est sita in meritis operum & factorum nostrorum, sed quæ tota est fidei gratiæ remissionis peccati per Christum. Rom. 3. Nunc manifestata est iusticia Dei sine lege. iusticia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes, q credunt. Item, iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu. Et

IN CAP. II. AD TITVM

Rom. 8. quod impossibile erat legi, (eò quòd infirma batur per carnem) Deus filium suum mittens, damna ut peccatum &c. Galat. 2. Non iustificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Iesu Christi.

Fuit ergo necesse abrogari totam legem. Imprimis autem decalogum & illius exactiones. Vere enim impossibiles nobis fuerunt, quæ nisi abrogatæ essent, nemo posset saluus fieri. Illis autem abrogatis, & ira legis seu maledictiones illæ æternæ mortis quoque sunt oblitteratæ. Aboleri autem per Christum debuerunt. Et huc faciunt illa Pauli Galat. tertio: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, ut Gentibus contingeret benedictio Abrahamæ per Christum Iesum, ut pollicitationem spiritus acciperemus per fidem, hoc est, ut utrique nostrum, tam Iudæi quàm Gentes acciperemus promissum spiritum sanctum, per quem intelligimus nos esse filios & hæredes Dei, & in quo clamamus: Abba pater, & decenter uiuimus, sicut docent mandata Dei; quia à spiritu sancto gubernamur, quem accepimus per Christum Iesum, & per legem haud quamquam accipere potuimus, quia hæc augebat timorem cruciantem, & operabatur desperationem. Vtile igitur fuit, abrogari legem, quin etiam necessarium:

Et de illa abrogati decalogi necessitate etiam hæc intelligi

intelligi debent, quæ sunt scripta à Paulo Col. secundo: Et uos, cum mortui essetis in delictis & in præputio carnis uestræ, conuiuificauit cū illo, condonans nobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum decretis constans, quod erat contrarium nobis, & sustulit illud è medio, affigens cruci, & expolians principatus & potestates, ostentauit palam, triumphās illos per se. Quàm enim, obsecro, exiguum futurum fuisset beneficium Christi, imò penitus nullum, si à cærimonijs Mosaicæ legis aut à fœrensibus constitutionibus eius tantum nos liberauisset? Ac uere tunc non esset humani generis seruator, sed destructor potius bonarum ordinationum Mosi, sicut à Iudæis blasphematur.

si enim nos per legis decalogi exactiones oporteat iustificari, quam incommoditatem habent cærimoniæ aut fœrenses leges, utræque certe bonæ, cur non simul in populo Dei relinquuntur. Quòd uero Paulus in prius citato loco, ad Collossenses secundo, de legis abrogatione, solum exempla ponit abrogatarum cærimoniarum, ad eos respexit, qui illarum superstitosam obseruationem & pharisaicam à Gentibus requirebant, & nihil penitus necessariam, quum interim loquutus esse intelligi debet de totius legis abrogatione, quod uel ex eo intelligi potest, quia, ut prius docui, exactiones

IN CAP. II. AD TITVM

decalogi omnibus impossibiles fuerunt, & quia Christus est iustificator & seruator noster, qui nos à maledictionibus legis redemit, & pro omnibus peccatis nostris satisfecit.

Igitur à decalogi exactionibus omnium maxime liberauit nos Christus, & rursus non ita liberauit, quasi nunc cuiuis, quicquid libet, liceat, sed soluendo factus pro nostris peccatis, exactionibus decalogi & totius legis p nobis satisfecit, & ipsum adeo spūm sanctū nobis promeruit, p quē ipsa decalogi præcepta melius facimus, quàm unquam potuimus antea præstare, Sic ergo reinet nos in obedientiam mandatorum decalogi, quam scilicet oportet in iustificatis manere, quod supra prolixè expositū est. Huc facit illud Rom. 6. Non ergo regnet peccatum in mortali corpore uestro, ut obediatu concupiscentijs eius etc. Quanquam ibidē dicatur: Non estis sub lege, sed sub gratia, sed proxime præmissis his uerbis, Peccatum uobis non dominabitur, quo significatur iustificatos gubernari per spiritum sanctum, quoniā sunt in gratia, & habent placatum Deum. Sed qui ab hoc spiritu gubernantur, non possunt peccato frena uelle laxare Rom. 8. Debites sumus nō carnī, ut secundū carnē uiuamus. Si. n. secundū carnē uixeritis, moriemini: si autē spiritu facta carnīs mortificaueritis, uiuetis. Quicumq; .n. spiritu dei aguntur, hi sunt filij dei.

Quinquam

Quamquam ergo legi nihil debemus, quo ad eius impossibiles exactiones, et liberati simus ab omni legis ira, tamen ita nihil debemus, quatenus credimus in Christum Iesum, & gloriæ eius studemus, cui oīa debemus quæ decalogus docet. Quæ ut melius præstemus, ipse efficit, adiuuās nos p̄ spiritum sanctum. Et si quid minus perfecte facimus, tamen impetrat, intercedens pro nobis æternus gratiæ mediator, ne hoc, quicquid est imperfectionis seu uicij, imputetur nobis, sed misericorditer cōdonetur. Nos sumus enim mali seu uiciosi, & defectibus laborantes, sed secundū infirmitatē & inuiti, & malleus meliores esse.

In summa, abrogatio non tollit debitam obedientiam, sed mutat, & aliā facit, ut ex prisca, pharisaica & carnali fiat noua, Christiana & spiritualis, quia facit ex tristibus, inuitis & rebellibus uolentes, hilares & lubentes legis factores, qui spiritu & ueritate colant Deum. Et pro abrogata legis doctrina surrogatur Euāgelium, iustificationis & uitæ doctrina, & abolentur horribiles decalogi maledictiones.

Opinio iustificationis querendæ per legem tollitur, et datur iustificator Christus, in quē dum credimus, iusti & beati sumus. Itaq; fides non est querere per opera decalogi iusticiam & salutē, sed gratia & misericordia Dei, & beneficentia iustificatoris & redemptoris Iesu Christi fidere ac nitī. Et iusti sumus.

IN CAP. II. AD TITVM,

nō propter op̄ legis, sed p̄ gratiā propter Christū, q̄ est preciū et pignus pro peccatis nostris, et pro æterna morte. Cæterū, in superiori loco de iustificatorum operibus bonis, abunde satis dictū est, quòd, quomodo & cur ipsa operum bonitas pendet à fide in Christū. Item, q̄ per Christum placet & grata est Deo, tanq̄ sacrificium & cultus, ornans uerbum Euangelij, & Deum glorificans. Accingamur nūc ad ipsius textus epistolæ Pauli expositionem, quem præmissa hac copiosa tractatione doctrinæ de bonis operibus, uolumus munire cōtra aduersarios, q̄ prædicationē Euangelij in oībus calumniantur, neq; quicquā intelligunt in doctrina legis seu bonorū operū. Ait itaq; Paulus:

AD PARVIT ENIM GRATIA DEI SALVIFERA OMNIBVS HOMINIBVS.

Sed significationem græcæ uocis ἐπεφάνη magis proprie & significantius reddidit Erasmus p̄ uerbum illuxit. Paulus ergo significat ortū Euāgelij & Christi conspicuū & illustrem esse factum, & cū magna quadam & optabili pompa spectatum esse in mundo, quasi respexerit ad illud Esa. 60. Surge & splend̄isce, quoniā uenit lux tua, & gloria Domini super te orta est. Quod etiā in animo habuisse uidetur, cū ad Eph. 5. ex incerto aliquo prophetarū loco scriberet, propter qd̄ dicit: Surge q̄ dormis, & exurge à mortuis, et illuminabit te Christus. Et Ioā. 1. dicitur:

Vidimus

Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à patre, (quasi diceret: Maxime illustrem & nobilem gloriam, ac uere diuinam gloriam, qualis decuit unigenitum filium Dei) plenum gratia & ueritate.

Cum igitur Paulo sit sermo de gratia Dei, quæ per Euangelium de Christo humani generis redemptore uulgata est, significat magnifice prædicatã esse omnibus in toto terrarum orbe, nec prædicatã solum, sed & signis & prodigijs & uarijs uirtutibus & spiritus sancti donis confirmatam. Nec aliud est gratia, quàm gratuita beneficentia misericordiæ Dei, qua peccato & morti eripimur per liberatorem Christum. Quæ recte ob id dicitur salutifera, & quia in omnes uulgatur & spargitur sine personarum respectu salutifera omnibus hominibus. Marc. ultimo: Prædicate Euangelium omni creaturæ. Gal. tertio: Non est Iudæus neque Græcus &c. Rom. tertio: Nunc manifestata est iusticia Dei sine lege per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes, qui credunt. Et cap. 10. Non est distinctio Iudæi & Græci, nam idem dominus est oim, diues in omnes, qui inuocant illum: Omnis enim quicumq; inuocauerit eum, saluus erit.

Et illæ omnes uniuersales diligenter obseruandæ sunt, non ideo solū, quòd meritis operum nostrorum derogat debitum remissionis peccati, (testantur. n. q. illa promiscue in oēs cōferantur, q̄ faciūt ad nostram

IN CAP. II. AD TITVM,

eternam salutem per gratuitam misericordiam Dei, & liberatorem Christum.) uerum etiam quia peccatores mirifice consolantur. Itaque respexit Paulus ad eos scripturae locos, quibus significabatur olim Christum fore lumen populi sui, quale paulo ante testimonium citauit ex Esaia, Solus enim illuminat omnes per cognitionem sui, noticia gratiae, iustitiae & aeternae uitae. Imò est ipsissimum lumen, uia, ueritas & uita, atque adeo aeterna salus oibus qui in ipsum credunt.

Hec de insigni ortu Christi & Euangelij, seu gratiae salutiferae uulgatione, quae facta est per Euangelium & Christum Iesum in toto terrarum orbe. Sed adijcitur à Paulo de illo effectu Euangelij, quo retrahimur ab operibus peccati, & in uiam iustitiae, quae est, bonorum operum, dirigimur.

ERVDIENS NOS, VT ABNEGANTES
IMPIETATEM ET MVNDANA DESIDE-
RIA, MODESTE, IUSTE ET PIE VIVA-
MVS IN PRAESENTI SECVLO.

Eò itaque non inuitat solum nos gratia Dei per praedicationem & doctrinam, uerum etiam efficax est, nimirum spiritus sancti uirtute, non uare scilicet animos nostros & corda nostra, ut impietati uitae & desiderijs, quibus in hoc seculo plerique acquiescere solent, renunciemus, & contra, modeste, iuste & pie uiuamus. Hoc cum gratiae tribuat Paulus, meminisse debemus,
quòd

quòd id ipsum efficaciam legis detrahat. Quapropter nec legis opera quisquã præstare potest digna Deo, nisi p gratiam Iesu Christi, tantum abest, ut per sua facta quisquam coram Deo iustificari posset. Quod etiã docet ad Ephes. 2. ut suprã citavi, & ad Phil. 2. inquit: Deus est enim, qui operatur in uobis, & uelle & efficere pro beneplacito. Non est autem efficax Christus, nisi in solis illis, qui Euangelio crediderunt iam antea per gratiam iustus & beatis, ut nequeant uelle iusticiam ex lege quærere.

Cæterum, impietas est contemptus numinis, uicium, quo homo sine timore et sine fide in deum agit, tum sui & uirium suarum fiduciam concipit, aut præsidij aliarum creaturarum, contrã, quàm Deus ordinat ac statuit. Quæ in quibus durat, eos necesse est nunquam posse saluari, nisi tandem ab hac liberentur: Mundana uero desideria sunt carnales concupiscentiæ, ut ambitionis, auariciæ, libidinis, iræ, inuidetiæ, odiorum, & similium, quibus homines seculi huius dediti atq; addicti seruiunt, ut est uidere in illis, qui sine fide in Christum agunt, impijs scilicet. Rursus, uiuere modeste, iuste et pie, cõtingit in his, q in Christum Iesum credunt. Est aut modestiæ, coërcere quælibet praua desideria carnis, sobrium esse, honeste et deceniter se gerere. Iusticiæ uero, neminẽ fraudare, suũ cuiq; reddere, ac ne quidem malũ malo retaliare,

IN CAP. II. AD TITVM,

patientiam præstare in malo, & bono uincere malū,
ita ut iusticiæ species depingitur Matth. 5. Rom. 12.
Sed pietas complectitur timorem & fidem, ideo est
basis & fundamentum omniū consiliorum, conatuū,
operum & studiorum rectorū, & omnia facta nostra
grata efficit deo, ita ut suprà plixè demonstratū est.

EXPECTANTES BEATAM ILLAM SPEM
ET ADPARITIONEM GLORIAE MAGNI
DEI ET SALVATORIS NOSTRI IESV
CHRISTI.

Hoc est, expectantes rem illam speratam, quæ
adprehensa & possessa beatos efficit. Ea uero est ip-
sa adparitio gloriæ Christi, quæ erit eius regnantis,
nō humilis, ut prior illa oppressi sub cruce, quia tunc
iudex aderit uiuorum & mortuorum, uindicaturus
se de aduersarijs suis, & glorificaturus, quotquot li-
berationem per ipsum expectant.

Speratur autem illa adparitio gloriæ Christi,
seu expectatur adhuc, quia per fidem cognita, non-
dum est exhibita clara & perfecta manifestatione
glorificationis iustorum, & cōdemnationis reprobo-
rum. de qua ita scribitur 1. Ioan 3. Nunc filij Dei sumus,
& nondum adparuit id, quod futuri sumus. Sci-
mus autem, quòd cum adparuerit, similes ei erimus,
quoniam uidebimus eum sicuti est. Et Rom. 5. Glori-
mur in spe gloriæ filiorum Dei.

Est autē spei natura, fidere ac niti solis promissioni
 bus Dei, & futura adparitione gloriæ redemptoris De spei natu
 Iesu Christi, ideo & certos atque securos efficit ani ra.
 mos nostros de immortalitatis gloria possidenda.
 Neq; enim fallit aut fallere potest Deus suis promif
 sis, ac certum est uēturum Christum in gloria, ut per
 ipsum glorificemur. Phil. 3. Nostra autem conuersa
 tio in cælis est. Vnde & saluatorem expectamus Do
 minum Iesum Christum, qui reformabit corpus humi
 le nostram, configuratum corpori suo glorioso secun
 dum efficaciam, qua potest subijcere sibi omnia.

Huc pertinent ergo contiones de resurrectione
 mortuorū, quales sunt Mat. 29. 25. Io. 5. 21. 2. Cor. 15.
 1. Thess. 4. & Act. 3. uocantur temporarefrigerij,
 quæ his locis scripturæ de futura gloria iustorum per
 Christum scribuntur, et restitutionis omnium rerum.

Est autem hoc loco manifestum testimonium, ma
 ximeq; clarum, deitatis Iesu Christi. Cum enim Pau
 lus describat adparitionem gloriæ Iesu Christi, mox
 adpellat eum magnum Deum, qui idem est uerus ho
 mo, una persona, constans duabus naturis & serua
 tor noster. Magnum uero dicit, non ad differentiã ali
 cuius alterius Dei, quàm si sint Dij plures, & aliij
 quidam parui. Non est enim nisi unus Deus, & si fi
 lius est alia persona à patris persona, non tamen
 alius, sed idem Deus. Proinde magni adpellatio.

IN CAP. II. AD TITVM,

non est comparatiuū nomen hoc loco, sed quædam peculiaris nota potentia & maiestatis Iesu Christi, quam æqualem & eandem habet cum Deo patre.

QVI DEDIT SEMETIPSV M PRO NOBIS, VT NOS REDIMERET AB OMNI INIQUITATE, ET MVNDARET SIBI POPV LVM PECVLIAREM, SÆCTATOREM BONORVM OPERVM.

His uerbis elegantissime complexus est Paulus illud Christi, quo uniuersam gratia & bonorum operum prædicationem & doctrinam, tum causam suæ mortis & glorificationis, una quoq; & breui sententia comprehendit. Luc. ult. Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem in oēs Gentes. Pœnitentiæ enim prædicatio & doctrina sita est in his duabus partibus, in contritione uidelicet, quæ est interna pœnitentia, & fidem præcedit. Et rursus in externa nouitate, quæ fidem sequitur, & nulli potest nisi per fidem in Christum præstari. Fides autem sanat contritionem, quæ in quibuscunq; uera est, eos efficit præcellenter studere operibus bonis, ut hæc omnia copiose exposita sunt ab initio secundi capituli de pœnitentia, & proxime de necessitate bonorum operum in iustificatis, & legis abrogatione.

Testatur itaq; hic locus Christum esse precium redemptionis

redemptionis pro nostris peccatis. Fac ergo ualidissimam exclusiuam, hanc uidelicet, iusticiam operum legis seu rationis, aut cærimoniarum Papæ uel monachorum, aut deniq; rerum omnium, quæ sub cælo nominari possunt, non esse precium pro peccato, ut possis statuere firmus in corde tuo, & concludere te per solam in Iesum Christum fidem iustificari à peccato, & saluari à morte. Neq; enim aliud nomen datum est hominibus sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri. Act. 4 Et ipsi Domino Christo Iesu testimonium perhibent omnes prophetæ, q; remissionem peccatorum accipiant per nomen eius omnes, qui credunt in eū. Act. 10. Et Paulus inquit 1. Timoth. 2. Vnus autem Deus, unus & mediator Dei & hominū, homo Christus Iesus, q; dedit redemptionē semetipsum pro omnibus. 1. Pet. 1. Non auro uel argento redempti estis, sed precioso sanguine, quasi agni inculpatis & immaculatis Christi. Porro hanc salutem aliter non posse à nobis adprehendi, quàm per solam in Iesum Christum fidem, aliàs sæpe docui, & probatur ex his locis, qui testantur iustificationem nostri gratuitam esse, & huius gratiæ gratiæ Dei fidem à nobis requirunt, ut Rom. 3. 4. &c. Recte itaq; affirmamus, nos sola in Iesum Christum fide iustificari & saluos fieri.

Illud, ut redimeret nos ab omni iniquitate, perinde est, quasi dicas à quouis peccato, Græce enim est

IN CAP. II. AD TITVM

ἀνομιᾶ, uicium, quod complectitur quaslibet legis transgressiones, tum internas, tū etiam externas. Ac testatur hic locus nos omnes esse peccatores & legis transgressores, peccatum damnabile, & transgressiones morte & condemnatione æterna dignas habere, nisi nō simus redempti per Christū. Si enim redemit, ut redemit certe totum hominum genus, ab his uicijs & peccatis redemit, & à tantis transgressionibus dignis æterna morte. Quæ omnia testantur nos habere peccatum in natura, uarijs transgressionibus fructificans ad mortem. Redemit ergo peccatores filios iræ & mortis, ut qui credunt in ipsum, condemnari nequeant. Ro. 2. Nihil nunc dānationis est his, q̄ sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant.

Nam & à carnalibus affectionibus retrahimur per Christum, ne scilicet illæ usurpent sibi regnum et imperium, siue potius tyrannidem in nobis. Idcirco enim præmemoratis continuo adiectum est, Et purificaret sibi ipsi populum peculiarem, sectatorem bonorum operum, ut intelligas hanc alteram causam fuisse, cur Christus sit traditus pro nobis. Ipse enim uoluit ac debuit pro officio Christi spiritum sanctum nobis mereri, qui nos ab interioribus inquinamentis uiciorum, peccati & transgressionum emundaret, efficeretq; bonorum operum ex animo studiosos, id est, sectatores bonorum operum in spiritu & ueritate,

te, ita, ut nemo studere bonis opibus potest, nisi cuius cor est accensum spiritu sancto, quem nobis Christus Dominus & seruator noster meretur atq; largitur. Hinc enim sunt illa ad Roman. octauo: Lex enim spiritus uitæ, (id est, gubernatio, quæ fit per spiritum sanctum uiuificantem interna cordium nostrorum,) in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis, propterea, quòd in intimis nostris ueram cordis pietatem format, & facit obedire legi.

Et hunc talem populum dicit Paulus peculiarem Christo esse, q. d. ppriũ, suũ, hæreditariũ, ut quẽ sanguine suo redemit, in quo rex esse uoluit, & regnare à mari usq; ad mare, uidelicet nõ inter flagitiosos & scelerate uiuẽtes, nõ magis certe q̃ inter incredulos. Et tales uelle Christũ, paulo ante copiose declaratum est, & ex illo 1. Cor. 6. pulchre colligere est: Nõ estis ipsi uestri iuris, nã emp̃i estis precio. Glorificate iã deũ in corpore uestro, & in spũ uestro, quæ sunt dei.

HAEC LOQVERE, ET EXHORTARE,
ET ARGVE CVM OMNI IMPERIO. NE-
MO TE CONTEMNAT.

Hanc formam doctrine retineto, & fligitans exhortare, puta, si q̃ cessent officiũ Christianorũ facere, ac uolẽt tamẽ Ecclesiæ Iesu Christi mẽbra esse: sin fuerit aduersarius doctrine Christianæ, scueriter rearguito illũ. Ita. n. meo iudicio cõplexus ẽ hoc loco

IN CAP. II. AD TITVM

tria illa, de quibus cap. 1. præcepit, quæ Episcopo adesse debeant, & quæ oporteat illū in eis ualere & potētem esse, ut cum grauitate agat oīa, nec patiatur se à quoquam contemni. Et talia precipit 1. Timoth. 4. &c.

IN TERTIVM CAPVT.

ARgumentum tertij capituli non multum distimile est argumento secundi capituli. Pergit enim dehortari nos Paulus ab ijs uicijs, quæ pugnant cum religione & professione uitæ Christianæ, monere etiam & hortari, ut contraria recte, iuste & decenter facta, quæ pietatem ornant, facere & operari instituamus & cōnitamur. Deinde, similibus omnino rationibus dehortandi à uicijs & pertrahendi ad officium uititur, qualibus usus est in secundo capite. Retinet enim apostoli & euangelistæ morem, non cōminatur horribiliter, sed per fidem gratiæ Domini nostri Iesu Christi inuitat nos ad debitam obedientiam. Quanquam nihil obscure significet cōdemnari, si qui manserint rebelles, cum ad eos gratia redemptoris Iesu Christi penitus nihil pertineat.

Sic ergo præscribit Titurationes ac formas, & sub Titi persona omnibus Ecclesiæ doctoribus, quibus uti illos conueniat in prædicatione & doctrina bonorum operum, apud eos omnes, qui in Iesum Christum crediderunt. Eas igitur & nos, quos habet Ecclesia ministros

ministros & concionatores retinere conuenit & imitari, & ne latum quidem digitum ab illis discedere.

Vt uero in secundo capite de officijs singularum personarum egit, ita in hoc tertio capite docet, quæ communi lege omnes Christiani præstare debemus, uidelicet ciuilibus magistratibus subditi esse, parere imperio & legibus eorum, & promptam atq; paratam obedientiam in omnibus exhibere, hoc est enim principibus & potestatibus subditum esse, & dicto magistratus obedire. Deinde alia addit, ut quod iubet docere, ut ad quodlibet bonũ opus parati simus, nulli conuicium dicamus, nõ simus litigiosi, sed commodi potius, seu benigni & suaues, exhibentes omnẽ mansuetudinem erga omnes homines: Postea subiicit in quibus & quantis uicijs hæserimus aliquãdo, utiq; natura, id est, uicio originalis culpæ, insipientes, immorigeri, errantes, & seruietes desiderijs noxijs & uoluptatibus carnis &c. A quibus omnibus malis tandem docet nos per gratiã liberatos esse, et ablutos baptisinate Christi, nunc gubernari à spũs sancto, ut hoc modo iustificati, hæredes æternæ uitæ efficiamur.

Hanc formam doctrinæ Paulus Tito præscribēs, præcipit, ut de illis affirmet tanquam certis & indubitatis, quibus fides habenda est, & mos gerendus, ideo mox attexit, ut qui credunt Deo, solliciti sint bonis operibus præcellere, quo & contemptum Dei de-

IN CAP. III. AD TITVM

precatur, et significat decere, quin potius necessariū esse, ne sint ingrati per contemptum & rebellionem Deo suo Christiani. Huc itaq; pertinet ea omnia, quæ supra cap. 2. exposita sunt, uel de tota pœnitētia, uel de traditionibus hominum in ecclesia, ubi scilicet regnare minimum debent, uel quæ scripsimus de necessitate bonorum operum in iustificatis & legis abrogatione, ut sine quibus nemo potest recte in doctrina & prædicatione Christiana uersari. Et hoc tempore magis, in quo uniuersa doctrina Christiana tam iacuit obscurata & oppressa, & ab aduersarijs papistis adhuc obscuratur & opprimitur.

ADMONETO ILLOS, PRINCIPIBUS ET POTESTATIBVS SVBDITOS ESSE, ET DICTO OBEDIRE.

Proinde hoc primo loco tertij capituli insigniter notabimus functionem ciuilibus magistratus, imperiorum ordinationem & principatum sublimitatem, esse iustissimam, sanctissimam, utilissimam & rebus publicis ita necessariam, ut illa in terris omnino nequeamus carere. Quæ si recte intellexerimus, magis efficient, ut illum ordinem, sicut conuenit, & iustum, pium ac Christianum est, amemus, honoremus, & ordinationibus eius pareamus, contra furorem Anabaptistarum & aliorum, quos similes hac in re habent, ut qui imperiorum constitutionē damnant ac negant Christianum

stianum esse, qui principem huius seculi agat, nec licere Christianis, ut suam fidem iuramento illis astringant, qui regna & imperia in hoc mundo tenent. Libet igitur hoc loco paulum digredi propter istas impietates, & nonnulla seorsim contra eas scribere.

De necessitate & commoditatibus imperiorum & ciuilis magistratus.

Vt ergo parentum autoritas est sacrosancta, honorabilis, iusta, pia, utilis & necessaria, ita autoritas regum in his terris, & principum seu ciuilis magistratus, nam etiam succedunt in locum parentum, & uicem Dei in terris gerunt. Ideo sunt ordinata & legitima potestas, quibus propter Deum oportebit obedire. Qua etiã causa ipsis nec licet pro cupiditatibus suis imperare, sed certis legibus moderari respublicas debent, et commoditatibus illarum seruire, nec conari aliud, nisi quod iustum, rectum & pium est, adeo que gloriæ Dei seruit, cuius agunt ministros, in quo est summa laus magistratus, uidelicet ita ministrum diuinæ uoluntatis esse, ut dixi. Quomodo igitur non essent iusti, utiles, optabiles & rebus publicis necessarij, & quis bonus uir imperijs & constitutionibus eorum, qui agunt ciuiles magistratus, non libenter obsequeretur?

Ordinatio itaq; imperiorũ, res bona est & necessaria, & principes debent amari à nobis. Quòd etiam

IN CAP. III. AD TITVM

merentur multis beneficijs, quæ præstant in Remp. Debent etiam timeri, ne constitutiones eorum uiolemus. Quicquid enim huius fit, id redundat tandem in Deum, qui sui contemptum non feret. Et ipsi quoque magistratus sui & legum suarum contemptum ulcisci debent propter ordinationem Dei, quæ uiolari non debet. Itaq; honorabimus Christiani ciuiles magistratus promptissima obedientia & summa gratitudine. Peccant enim grauissime, qui hoc non faciunt, effrenes & rebelles, & gloriam magistratus deformantes. Nec possunt, qui tales sunt, salui fieri coram Deo, nisi ualde pœnitentiam agât, & conuertantur ab hac sua iniquitate, facientes deinceps officium bonorum ciuium :

Nam rebellem esse magistratibus, est Deo repugnare, quod nemo qui facit uel adprobat, excusabit aut defendet coram Deo à mortali delicto. Quod aut relinquendum est & mutandum meliore instituto, aut faciet reum æternæ mortis. Quod etiam Paulus intelligit, ubi iubet obedire magistratibus ex necessitate, non solum propter iram & ultionem, quam exercet magistratus in cõtumaces & rebelles, sed & propter conscientiam erga Deum. Res enim conscientie spectant ad solum Deum. Nec potest quisquam retinere aut tueri bonam erga Deum conscientiam, teste Paulo, qui potestati resistit, nam Dei ordinationi resistit,

fistit, ut idem apostolus inquit, igitur Deum ipsum in magistratibus honoremus & timeamus, idq; ex illa tanta necessitate, propter retinendam bonam conscientiam erga Deum, ne ipsimet Deo repugnare uideamur. Quod quisquis facit sine pœnitentia et sine correctione sui, quomodo saluus fiet? Et puniendos esse tales etiã hic in terris à magistratibus uoluntate dei, iam ex ipsiusmet Pauli & Petri apostolorum Iesu Christi uerbis discemus.

Paulus itaq; ad Rom. 13. hæc scribit. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, nisi à Deo. Quæ uero sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt. Itaq; quisquis resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Nam principes non sunt terrori bene agentibus, sed male. Vis autem non time re potestatem, quod bonum est facito, et feres laudem ab illa Dei enim minister est, tibi in bonam. Quòd si feceris id quod malum est, time. Nõ enim frustra gladium gestat, nam Dei minister est, ultor ad irã ei, qui quod malũ est, fecerit. Quapropter oportet esse subditos, non solum propter iram, uerum etiam propter conscientiam, propter quod & uectigalia soluitis. Siquidẽ ministri Dei sunt in hoc ipsum incumbentes:

Petrus uero 1. Pet. 2. de eadem obedientiæ nostræ necessitate, & utilitatibus magistratus in hunc modũ

IN CAP. III. AD TITVM,

scribit: Subiecti igitur estote omni humane creature propter Dominum, siue regi, tanquam præcellenti, siue ducibus, tanquam ab eo missis. Ad uindictam quidem nocentium, laudem uero recte agentium, quia sic est uoluntas dei, ut bene facientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam, quasi liberi, & non uelamen habentes malicie libertatem, sed sicut serui Dei.

Satis, opinor, liquet ex his testimonijs apostolorum Iesu Christi, ordinationem ciuilibus magistratus & imperiorum in terris esse sanctam, iustam, utilem ac necessariam, quia est à Deo in hunc bonum finem constituta, ut homines noxij puniantur & coercantur, & boni defendantur, pax & rerum publicarum tranquillitas conseruetur. Hæc uero perturbantes arceant, bellis & alijs poenis. Quos idcirco & propter hanc uoluntatem Dei honorare debemus, & timere, imperijs & legibus eorum subditi esse, non deesse illis auxilio nostro, siue belli, siue pacis temporibus, quia per tributorum solutionem ministrare illis debemus, & in subsidijs armorum.

Hunc uero honorem et reuerentiam nos deo debere, Petrus clare significat, ut ex supra citato testimonio patet. Cum enim imperiorum constitutio sit ordinata à Deo potestas, ut Paulus docet, manifesta ratio est, quod dicto magistratus obediens Deum ipsum honorant, & hunc nostrum honorem erga ciuiles magistratus

gistratus, nos ipsi met Domino Deo nostro debere, quia ipsa ordinata potestas magis est Dei, quam hominum potestas, sicut dicitur 2. Paral. 19. Non enim hominis exercetis iudicium, sed Dei. Et quoniam principes sunt ministri à Deo ordinatæ potestatis, etiam Dei adpellatur, ut psal. 8. Ego dixi, Deus estis. Quapropter obedientiam & honorẽ, quem poterimus, maximum illis præstemus, honorantes in eo Deum nostrum. Nec alia erit pia aut Christiana obediẽtia, nisi quam præstiterimus ex horum omnium fide & timore dei.

Atque utinam homines intelligerent, quæ hic loquor, & imprimis ipsi ciuiles magistratus suã dignitatem diligenter considerarẽt, nam in tantis negocijs & rerum difficultatibus, quibus obruuntur, qui gubernant respublicas, maiorem diligentiam, fidelitatem & patientiam præstarent. Viderent enim sibi maxima & splendidissima fidei exercitia & timoris erga Deum proposita esse, & se posse multipliciter deum honorare & colere, nempe seruire proximo, ut more scripturæ loquar, et de tota republica bene mereri, patres patriæ esse, et præcellenter Christiani, si fidem in dominum Iesum simul retinerent. Nec enim cunctis tanta fidei exercitia sunt obiecta. Ipse uero populus timens Dominum, & magistratus honorans, multas cõmoditates deriuaret in rempublicam, quia DEVS uicissim honoraret illam multis corporalibus fœlicitatibus, & à calamitatibus & plagis

IN CAP. III. AD TITVM,

contrarijs liberaret eã, sicut dicit dominus 1. Reg. 2. Quicumque honorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, confundentur.

Ipsi igitur magistratus, cum officium suum faciunt, caute obseruent, ut omnia dirigant ad gloriam Dei, & ad utilitatem publicam. Querant profectum rerum publicarum & communis utilitatis, nec chariorem ducant hanc suam uitam, quàm illam dei uoluntatem facere, diligere proximũ, eiq; seruire per rerum publicarũ custodiã illam & conseruationẽ. Cogitent q; suorum consiliorum & factorum sint aliquando rationem reddituri deo. Rursus populus, cui necessitas incumbit obedientiæ, uideat, ne conscientiam oneret multis grauibus delictis coram Deo, si fuerit rebellis ordinatæ à deo potestati, q; ista peccata & terrores, quos hæc excitant in conscientia, oĩm difficillimũ est uincere sine desperatione æternæ salutis. Videndum etiam magistratibus, ne licenter aut tyrannice imperent, & sua culpa faciant rebellem, leuem & inconstantem populum, quod dolemus factum sæpe. Non tribuant sibi infinitam potestatem, qua, quiduis homini libet liceat, sed quod iustum est & rectum coram Deo, rei publicæ utile & necessarium.

Vindictã magistratus esse præceptam.

Quanquam autem ex his, quæ supra citauimus, testimonijs Petri et Pauli abunde patuit magistratus uindictam esse à Deo præceptam, tamen cũ quidam damnent

damnent magistratus, quasi exerceant uim iniustam, uidendum est, ut nostra copiosius muniamus & confirmemus, quæ probent illam magistratus uindictam iustam coram Deo & rectam esse, atq; adeo præceptâ à Deo. Itaq; præceptâ esse, probat illud Gen. 9. Quicumq; effuderit humanum sanguinem, & per hominem fundetur sanguis illius. Ad imaginem quippe Dei factus est homo. Sed oportet hâc ultionem fieri per legitimam potestatem, ut intelligamus magistratus uindictam probari tantum, quia alioqui & priuata uindicta licita esset, quâ constat tamen prohibitam esse. Non ergo cuiuis quiduis licet in hominem, ac ne magistratibus quidem, nisi quatenus noxios puniūt, quod faciunt iubente Deo.

Rursus alia scriptura dicit: Mea est ultio, & ego retribuâ. Deut. 32. Sed cum Deus adprobet aliquam uindictam, quæ per homines exerceatur, quod prius demonstratum est, necesse est eam uindictam & ultionem esse, quam exercent legitimi magistratus, ad hoc uidelicet ordinati atq; constituti à deo, ut illam exercent. Eoq; & magistratus uindictam, proprie Dei uindictam esse, quam illi scilicet ut ministri exercēt, reddentes scilicet malis debitam mercedem, hoc est, dignas & promeritas poenas, & defendentes innocentiam iustorum. Tyrannidem tamen & uim iniustam, id est, quæ exercetur in innoxios, hæc nihil ex

IN CAP. III. AD TITVM,

cusant, sed damnant magis. Et nos loquimur cū scriptura de iusta & legitima magistratus uindicta.

Nec licet somnare, hanc legitimam et iustam uindictam, & has sonitiū poenas per Euangeliū abrogatas esse, nam etiamsi Mosaicæ constitutiones oēs sint abrogatæ, tamē in Euangelio docetur sonitiū poenas oportere durare, sicut liquet ex illo Christi Mat. 26. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribūt. Hoc enim de iure dixit Christus, tametsi p̄ clementiam misericordiæ dei defensus sit Petrus. Et Paulus inquit: Lex est iniustis posita. Nam cū isti oēs leges contemnant, sentit coërcendos esse sic iniustos, & certis ac debitis poenis retaliandos, quales & lex Mosi in fontes cūstituerat in hac talionis lege. Exod. 21. Reddet animam pro anima, oculū pro oculo, dentē pro dente, manum pro manu, pedem pro pedē, adustionē pro adustione, uulnus pro uulnere, liuorē pro liuore. Et hæc oīa hi loci, quos suprā citauī ex epistola ad Ro. cap. 13. & ex priore Petri cap. 2. confirmant.

Et Ioannes baptista in prædicatione poenitentis militibus loquēs, & iubens illos cōtentos esse stipendijs suis, significat militum officium non impium esse, sed adprobari à Deo, nam alioqui damnare debuisset, sed relinquit illos in officio. Nec deprecatur, nisi ut in iniustam & insidiosam circumuentionem. Sequitur itaq; totius ciuilis magistratus ordinationē Deo probari

probari, & fontiam poenas, & bella, per quæ uis in iusta coërcetur. Erant enim milites Romani illi, quibus locutus est Ioannes, qui in ciuitatibus Iudææ iudicia exercebant, & foris bella gerebant.

Sed obijci solet multos potestate abuti, et latrocinia uerius exercere quam iudicia Domini, esse crudeles, officij negligentes, seuire plerunque in innoxios, & noxios relinquere impunitos, fraude ac scelere occupare imperia, & huiusmodi alia, quæ solent exaggerare multi. Quibus respondemus, nos de ipsa potestate loqui, non de uicijs hominum, nec probare tyrannides. Potestatem iniuria damnari, etiam si sint, quæ abutatur ea, nam alioqui ipsam quoque Euangelij administrationem damnabis, consideratis uicijs auaritiæ & ambitionis Pontificum, episcoporum, & aliter præfidentium in Ecclesia. Remoue igitur hæc personalia uicia principum, quæ plerumque conuenire sinit Deus in pœnâ propter ingratitude & peccata nostra, & inspicere ipsam ordinationem, quam oportet cõfitearis à deo esse, esse item sanctam, iustam, bonam, utilem & rebus publicis necessariam, ut antea dicitur. Peccant igitur, quæ hoc modo respondent. Nec sane nisi ipsi Deo obloquuntur, reprehēdentes eius bonas ordinationes.

Comminatur deus operationes erroris & impietatis in pœnam nostri peccati, ut uidere est ex illo 2. Thess. 2. Ideo mittet illis Deus efficacem imposturam, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non credide

IN CAP. III. AD TITVM,

runt ueritati, sed consenserūt iniquitati. Ita etiam euenire p̄mittit Deus, ut ciuiles magistratus sepius peccent, & plurima non legitime faciant, neq; utiliter, sed crudeliter, iniuste &c. sed in p̄enam nostri peccati & ingratitude. Igitur emendemus nos omnium primo, & corrigamus uicia & peccata nostra, & erit Dominus nobiscum. Et in ipsis magistratibus timeamus Deum, siue boni fuerint, siue mali. Cui etiam relinquendi sunt & iudicādi, si mali fuerint. Hęc qui serio expendūt, mitius iudicabunt de quorundam tyrannide, & nunquam resistent potestati, neq; aliter sentient, quā permissone Dei fieri, si quid peccent magistratus, & quidem in nostri admonitionem & correptionem.

Solet etiam obijci, q̄ Christus prohibeat se ulcisci de iniuria, dicens: Ego dico uobis, ne resistatis malo &c. Matth. 5. Recte, sed magistratus est officij, & publica uindicta non se ulciscuntur, sed respublicas. Et quidem propter hanc maximam causam, ut pacem horum temporum, & alia corporalia commoda alijs conferuent. Christus autem priuatis loquitur, et priuatam illam uindictam damnat, quam suadet ira, odium, auaricia, & similes noxię cupiditates. Publicam illam magistratus uindictam, quę legitime exercetur, non prohibet, imò p̄cipit, ut alia q̄ ad promouenda publica cōmoda, per dilectionis legē fiunt,

aut sunt facienda. In summa, has necessarias ordina-
 tiones Dei adprobat & confirmat, sed tyrannides
 non adprobat, & si suadeat ferendas. Quapropter et
 timenda est magistratibus illa uox Pauli Col. 3. Qui
 enim iniuriam facit, recipiet id quod inique gessit, et
 non est personarum acceptio. Timenda, inquam, ne
 cui uim cū iniuria faciant. Et boni magistratus hęc
 uiolentiam omnibus modis cauebunt, fugient et decli-
 nabunt. Nihil enim licet magistratui contra manda-
 ta Dei, nihil in fortunas ciuium contra charitatem, et
 præter necessitatē, sed oīa pro gloria Dei, & rerum
 publicarū cōmoditatibus incremēto & cōseruatiōe.

Breuiter, finis ultimus magistratus constituti in
 his terris, qui etiam potest nobis reuerentiam & a-
 morem erga illum augere, est defensio bonorum ci-
 uium, ut cum pace illi & tranquille uiuere possint. Et
 hunc finem attingit Paulus 1. Timoth. 2. ubi iubet
 precari pro regibus & omnibus qui in sublimitate
 constituti sunt, ut quietam & tranquillam uitam aga-
 mus cum omni pietate et grauitate. Item Hieremias,
 Hier. 29. Quærite pacem ciuitatis, ad quam trans-
 migrare uos feci, & orate pro ea ad Dominum, quia
 in pace illius erit pax uobis. Sub hoc fine cōprehē-
 di defensionem omnium corporalium facultatum &
 bonorum, domus, agrorum, pecoris & similium ad
 hanc corporalem uitam necessariorum. Ad hęc, pu-

IN CAP. III. AD TITVM,

dicitiæ coniugum, & honestatis liberorum. Item bonam famã, ut quæ oïa illi ex officio nobis defendunt, quibus propterea honorẽ debemus & gratitudinẽ.

Honorem autem hunc præcipuum, quo agnoscamus magistratus à Deo ordinatos esse, & mentes eorum diuina sapientia gubernari. Similiter defendi illos à Deo, ut utrunq; præstare possint, & sapientia gubernare respublicas, & potentia tueri contra lætrocinia, & quæuis alia mala. Hic honos efficiet nos precari pro magistratibus, & petere, ut Deus pacem concedat per illos, seruet bonos principes, et dirigat eorum corda in gloriam suã, & publicæ utilitatis defensionem. Hinc etiam libenter nos consilijs & imperijs eorum commitemus, eò, q; nos gubernant, ut dictum est, diuina sapientia, & diuina potentia protegent, ita ut sapientia Dei de se prædicat Prouerb. 8. Meum est consilium & æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo, per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt, per me principes imperant, & potentes decernunt iusticiam &c.

Ita ergo Deus officia magistratus nobis commendat, & ostẽdit sua esse, quo magis amemus, timeamus & reuereamur. Abstineamus à contemptu, à seditiõibus & similibus malis. Hæc enim accelerant uindictam & ultionem, iuuante magistratus Deo, & urgente pœnas. Quapropter etiam existimandum est,

iram

iram iustam magistratus, esse Dei iram, de qua nimiarum oportet intelligere illud Prouerb. 20. Sicut rugitus leonis, ita & terror regis. Qui prouocat eum, peccat in animam suam. Sed est reliqua quedam & summa laus alia magistratus, tueri uidelicet religionem, & gloriam Euangelij & Christi propagare, nam hoc quoque officium regum esse, testatur illud Esaiæ 49. Et erunt reges nutritij tui, & regine nutrices tue. Hic enim locus significat semper fore principes & reges, qui Euangelij gloriam in Ecclesia promoueant & propagent, & quantum in ipsis est, defendant. Et scriptura præterealaudat aliquot bonorum principum exempla, quæ religionem defendissent, & instituerant, qui pietatem docerent.

Et hæc hæcenus de magistratibus, commoditatibus & necessitate illorum, quæ libuit copiosius profequi, ut in omnibus nobis augeat præceptam reuerentiam erga magistratus, & ut fidem illis diligenter et religiose obseruemus, necessario & pio iuramento promissam. Non iuratur enim, nisi pro conseruatione impiorum contra latrocinia, seditiones & huiusmodi alia mala. Ac constat Deum requirere, ut conseruamus omnia studia nostra ad conseruationem impiorum et suarum ordinationum, atque idem odit latrocinia, seditiones &c. Quapropter etiam amat illa promissa & iuramenta, quæ per eius nomen præstamus, ut impe-

IN CAP. III. AD TITVM,

ria & magistratus conseruentur, & aduersantia mala destruantur. Licet ergo uti iuramēto, quod defert magistratus, nec licet solum, uerum etiam pium est, & iustum uiri.

AD OMNE OPVS BONVM PARATOS ESSE.

Hoc quorsum dictum sit, tum quibus operibus, et quō bonis coli à nobis Deus mereatur, hactenus frequenter expositum est, & in illius expositione adhuc uersor. Curabunt itaq; episcopi, ut Ecclesias admoneant sedulo, ne unquam uacēt ab operibus bonis. Nullo enim tempore desunt occasiones bene operandi, et qui frigent ac cessant in bene operando, nō minus periculoso loco sunt atq; q facinoribus indulgent. Lex enim utrunq; agit, prohibet facinora, & præcipit de recte factis. Hinc est, quò neglectus officiorum charitatis & aliorū operum præceptorum, tam est peccatum coram Deo, quàm sunt peccata damnabilia, latrocinia, cædes, adulteria, furti, rapinæ, mendacia, proditioes & conuicia in proximum dicta. Lege autem de necessitate dilectionis Matth. 25. Luc. 16. & eam, que est Ioannis inter canonicas prima, per totum. Item Esa. 1. 58. Osee 6. &c.

NEMINI CONVITIUM FACERE, NON LITIGIOSOS ESSE.

Duo uicia hic connectit paci & humane societati imprimis

imprimis infesta, & pugnancia cum dilectione, nec rara in uulgo, imò ita uulgata, ut uix aliud æque uulgatum & commune, cum tamen sint talia, ut nisi derelinquantur, & per pœnitentiam corrigantur, reos efficiant æternæ condemnationis, quot quot ea habent:

Ac satis intelligi ex hoc loco potest, q̄ in ipsis quoq; primis Christianis, iã nascentis Ecclesiæ, Paulus hæc uicia persenserit. Ita enim sumus carnales, et nunquã omni ex parte perfecti, et sæpe præoccupamur à Diabolo. Sed nostris his temporibus uidentur plenum imperium in plerisque obtinere, atq; ita, ut à plurimis, ne quidem pro peccatis habeantur, cum sint reuera mortalia delicta, & excludant noxios his uicijs regno gratiæ Dei & hæreditate æternæ uitæ.

Quapropter cautius fuerit agendum nobis, si sapiamus, & si uerbum Domini apud nos locum habet, Et cauenda erunt tanta peccata, in quibus tam displicemus deo, ut etiã manentes in eis, sine pœnitentia et correctione, atq; emendatione sui nunquam queant saluari. Prius est maledicentia, alterum complectitur lites, iurgia, rixas & contentiones, quæ in idem serè recidunt. Dicamus autem seorsim de singulis horũ:

De maledicentia.

Est ergo maledicentia uicium eorum, qui spargunt de alijs sermones, quibus famam illorum lædunt, aut detrahunt aliorum existimationi, plerunq; ex so-

IN CAP. III. AD TITVM

lo animi morbo, quo acerbitate criminationis delectatur, et uanitate conuiciorum. Ita sunt enim multi, in quibus nascitur hoc uicium ex sola naturæ malicia & uanitate, cum nullam prorsus habeant causam maledicendi, sed tantum delectet eos alijs detrahere, & male loqui de alijs. In alijs habet causã nonnunquam ipsam inuidentiam & dolorem ob successum & prosperitatem in alienis fortunis, uel ambitionem, in qua certatur de eodem honoris gradu. Sunt deniq; q per adulationem in quorundam gratiam, in alios cõuicia dicant, aut quibusdam alijs de causis.

Vitium autem est tetrum & noxium, & multis modis indignũ his qui profitentur fidem in Christum Iesum. Quid enim proinde aduersatur dilectioni, quam Christiani inuicem debemus per dominũ Iesum Christum? Exponit autẽ beatus Iacobus prolixè, quæ mala frequenter alijs conflit conuiciatrix lingua. Inter alia enim scribit Iacob. 3. Omnis enim natura bestiarum, & uolucrum, & serpentium, & cæterorum domatur, & domita est à natura humana. Linguã autem nullus hominum domare potest. Inquietum malum, plena ueneno mortifero. Significat itaq; multis noxiã esse maledicentiam, in morem mortiferi ueneni:

Ac fit ferè, ut quæ reprehendunt in alijs maledici, ijs intra se ipsi abundant præ alijs, ut sit grandis cecitas, & deplorata quædam & incorrigibilis impietas

in hoc uicio, scilicet non uidere crimen, quod in te habes, aut dissimulare & nolle uidere, & id ipsum in alijs carpere & cauillari. Sive potius mendaciade alijs spargere, ubi non habes uicia, quæ in illis traducas. Detestabile hoc est adeo, ut omnes boni merito oderint, quod deus omnibus modis execratur & damnat, iuxta illud Christi Matth. 7. Quid autem uides festucam in oculo fratris tui, et trabem, quæ est in oculo tuo, nõ uides? Aut quomodo dicis fratri tuo: Frater, sine eijciam festucam de oculo tuo? & ecce trabs est in oculo tuo. Hypocrita, eijce primũ trabem de oculo tuo &c. Exemplum autem huius petulantiæ habes in hypocrita quodam pharisæo. Luc. 18

Et quoniam istius uicij præcipua causa est ignorantia sui, & odium proximi fratris, attendere debemus, ne nimium placeamus nobis, & innocentiam tribuamus, ubi habemus nullam. Vere enim beatus Iacobus dixit: In multis offendimus omnes. Iacob. 3. Sciamus etiam odium & inuidentiã esse præcipuã quandam pestem pietatis, nam ueri iudicium et intelligentiam peruertit. Imò ex odio fit, ut homines data opera dissimulent aliorum recte facta, & ea solum retrahant, accusent, exaggeret, reprehendant ac damnent, quæ aliqd uicij habere uidetur, cũ ea tegere deberent p̄ charitatẽ Christianã et alia facta bona predicare in excusationẽ fratris, siue ad ædificationẽ aliorum.

IN CAP. III. AD TITVM

Tales igitur ingenium & naturam Diaboli propriissime referunt calumniatoris omnium primi & precipui, & certo signo & testimonio declarant, se in oibus alijs quoq; nō agi, nisi Diaboli spiritu, à quo scilicet captiui tenentur. Nec possunt utiq; salui fieri coram Deo, ut etiam Paulus inquit 1. Cor. 6. Male dici regnum Dei non possidebunt. Et Ioannes ita scribit 1. Ioan. 3. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis, quòd omnis homicida non habet in se uitam æternam manentem. Mature igitur corrigi hæc impietas debet ab omnibus, qui suæ salutis rationem habent, sicut inquit Christus: Nolite iudicare, ne iudicemini:

Modum uero corripiendi & castigandi aliorum uicia & errata tradit Christus Matth. 18. & Paulus Galat. 6. Quos locos etiam huc facerē transcribi, nisi prolixiores essent, & omnibus satis cogniti. Meminisse tamen debemus, non esse maledicentiæ uicio tribuendum, si qui ex officio aliorum errata, uitia et peccata reprehendant, & acerbius quoq; carpant, ut contionatores uerbi Dei, si tamen modum exempli Christi & apostolorum seu prophetarum retineant. Nihil ex odio dicant, sed uel studio gloriæ Dei, uel ut castigatos emendent. Similiter, si iudices officium facturi, retrahant aliorum crimina, & accusari faciant atque damnari.

In summa, damnabilis maledicentia est, uel extra iudicium ordinatum & præceptum à Deo, aut extra contionem, qua agitur à doctore Ecclesie de necessitate pœnitentiæ, aut deniq; extra castigationem familiarem & amicam, qua per dilectionem aliorum errata emendantur, male de alijs loqui, acerbius interpretari quædam aliena uicia, uel ex solo animi morbo et uanitate conuicijs insectari alios.

De litibus & contentione:

Porrò lites & contentiones coniunctæ sunt priori uicio. Feruent enim cōtentiones, ubi præualuerūt liuidorum morsus & criminationes, & ubi regnant æmulationes, inuidentiæ, odium, ambitio, auaricia et similes morbi, à quibus abesse nequeunt maledici, qui ferè & aliorum animos incendunt, ut cum alijs rixentur & contendant.

Et ut lites seu contentiones alicubi nullam talem causam habeant, ut cum uidentur quidam se per lites iure & necessitate ipsa coactos tueri, tamen cōtentio ita habet, ut semper plus damni adferat quàm lucri retineat: Mansuetudo uero & pacis atq; concordie sarcientiæ studium utilissimum est, etiam ad corporales facultates retinendas et augendas, sicut Christus inquit Matth. 5. Beati mites, quoniam ipsi hereditate accipient terram.

In contentione uero, præterquam quod est per se

IN CAP. III. AD TITVM,

mortale peccatum, & multa alia uicia mortalia eam sequantur, sunt præterea multa grauiam damna & amissiones corporalium facultatum plurimarum ex ea sequuntur, quod experientia testis omnes docet, & rerum usus quotidianus. Hinc etiam inimicitie tales frequenter nascuntur, ut desperandum sit de scienda concordia, quod quàm periculosum sit apud Christianos non ignaros uoluntatis Dei, quid attinet dicere? Oriuntur nonnunquam & cædes inde, quòd quidam nimis indulgent uicio contentionis. Et hæc mala omnia significat Paulus illo ad Galat. 5. Quod si alius alium uicissim mordetis & deuoratis, uidete ne uicissim alius ab alio consumamini.

Magis autem noxia est contentio, cum feruet inter eos, qui gubernandis Ecclesijs præfecti sunt. Quod multis horrendis exemplis didicimus nostro seculo, quibus litigatur à doctoribus adeo, ut multi p̄ impunitatem contentionum alienentur à studio Euangelij discèdi. Docui uero supra, qd liceat his, qui causæ Euangelij uere & ex animo patrocinantur contra illos aduersarios, quibus oportet os obturare. Quod & Christus & prophætæ & apostoli sibi sumpsērūt facere, et sit necessario à pijs & uocatis doctoribus, ubi sunt sunt, qui sanæ doctrinæ Domini nostri Iesu Christi contradicunt.

De alijs itaq; quibusdam loquimur, quos sola ani
mi

mi libido incitat, & priuatum odium, priuata causa auaricia & honoris cupiditas, ut in alios seuiant, contentiones & rixas augeant, & hæc pessima scandala Ecclesiæ Christi obijciant. Quos illa uox Christi absterrere & retrahere debuit, quæ est Matt. 18. Qui offenderit unū de pusillis istis, qui in me credūt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collum eius, ac demergatur in profundum maris.

Caute igitur obseruemus omnes, ne cui Satan imponat, concordia & pacis hostis, & per contentiones, lites & iurgia auferat à nobis & fidem noticiæ Christi, timorem Dei, dilectionem proximi, & per consequens æternam uitam. Vbi enim contentiones feruent, ibi necesse est abesse timorem Dei, & charitatem amitti, quibus amissis & fides extinguitur, ac perit contentiosis promissio æternæ uitæ. Non enim odium cum charitate simul existere potest, et ubi odium inter se homines, euidēs signum est spiritus fidei in Christum & timoris Dei amissi, quia est pacis & mansuetudinis spiritus, & omnium piarum actionū. Infidelitas autem & contemptus Dei punitur æterna morte, eisi ipsa quoq; uicia, de quibus loquor, per se illam mercantur, grauius tamen punientur, qui occasionem salutis, quæ præbita est eis, per incredulitatem ex uicio morborum animi spreuerunt.

Facit autem & Paulus catalogum quendam uicio

IN CAP. III. AD TITVM,

rum carnis in epistola ad Gal. cap. 5. in quo & hæc sequentia numerat, uidelicet inimicitias, contentiones, emulatiões, rixas, iras, dissiōes, inuidētias et sectas, & dicit, q̄ qui in illis sunt, nequeant fieri hæredes regni Dei. Hæc autem ferè sunt coniuncta, & contentiosis omnia adherent. Sunt autem inimicitie, uel operta uel manifesta odia & insidiæ. Contentio autem, est litigium, uel auariciæ, uel ambitionis, siue alterius morbi uicio & culpa. Aemulationes autem sunt contentiones, quibus certatur in honoris ambitu, siue cum aliter efferri alius supra alium affectat & querit. Iræ uero, sunt animi commotiones, & uehementes concitationes uerse in furorem, ex cupiditate uindictæ. Rixæ autem sunt ex actionibus cōtentiosorum, in quibus nemo contentiosorum alij cedit, ne ad latum quidem digitum. Ideo inter tales difficilimum est, pacem & concordiam restituere. Dissensiones quoque nihil absunt à rixis, & sunt eorum, qui amarulētis iurgijs inter se concitati, alius in alium debacchatur. Inde autem existunt sectæ, nusquam perniciosiores, quàm in Ecclesia: Videmus autem in his omnibus uicijs multos immodice laborare, quæ excludunt tamè illis obnoxios ab hæreditate æternæ uitæ.

SED COMMODOS, OMNEM MANSUE
TVDINEM EXHIBENTES ERGA OMNES
HOMINES.

Prioribus

Prioribus duobus uicijs duas contrarias uirtutes opponit. Prior est, ἐπιεικεία, æquitas, uirtus, qua omnia benigne & commode interpretamur, hoc est, aliorum dicta et facta etiam in speciem mala commoda interpretatione lenimus, & plurimum cōcedimus aliorū affectibus, multa ignoscentes, nec ubiq; ius nostrum uiolenter tuemur, quin etiam cedimus de iure, tranquillitatis publicæ causâ. Igitur maledicentiæ opponitur & contentioni. Vtraque enim uicia hæc corrigunt & emendat.

Eodem facit & mansuetudo, cuius nos significat debitorum esse erga omnes homines. Dilectio enim debitorum facit, quam præceptam esse, nemo ignorat. Dilectionem etiam nos debere omnibus, sine discrimine, bonis, malis, amicis, inimicis, gratis, & ingratiss, liquidissimum est, ex his, quæ Christus præcipit Matth. 5. & Paulus Roman. 12. de dilectione, Mansuetudo autem, species dilectionis, quæ græce à Paulo dicitur πρῶτος, cōmoditas quædam est & dulcedo in omni nostra cōuersatione, quæ facit, ne simus duri, inclemētes, asperi, morosi & intractabiles, sed humani, qui facile aliorum erratis ignoscamus & condonemus, si qua in re nos læserūt. Item, toleremus iracundos, & cedamus eis.

Aduersatur itaq; & hæc ipsa mansuetudo criminum maledicentiæ, tum contentionibus & rixis. Hanc

IN CAP. III. AD TITVM,

uero mansuetudinem & lenitatem ita predicat nobis Paulus Col. 3. Supportātes inuicem, & donātes uobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam. Sicut & Christus donauit nobis, ita & nos. Itē ad Rom. cap. 12. Si fieri potest, quod ex uobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Et Dominus ipse in Euangelio, ut est Matth. 5. Ego dico uobis, ne resistatis malo, sed si quis percusserit te in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram, & ei qui uult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium, & quicumque te angariauerit mille passus, abito cum illo & alia duo.

Vtrum liceat in iudicio causam dicere,
& se ab iniuria defendere.

Videmus itaq; non damnari solū maledicentiam, contentiones & lites, uerum etiā præcipi equitatem & mansuetudinē, quo aliorum iniurias nobis illatas etiā toleremus patienter, & quasi dissimulemus, tum his similia alia officia dilectionis faciamus, ut iam dictū est. Sed quæritur huius doctrine occasione, utrū liceat Christiano contendere in foro, & quicquid ablatum est ei, siue debitum, iure politico repetere, & ulcisci & uindicare de iniuria. In summa, contra uim iniustā causam dicere, accusare aliquem, & se ab iniuria defendere.

Sane ex his, quæ proxime citavi, testimonijs Christi & Pauli abunde claret, requiri à Christianis, ut sint prompti atq; parati ad tolerandum quamuis iniuriam, atque ut malint duplicatam ferre & pati, quàm uel minimã regerere, aut se ulcisci de iniuria. Et tamen oportet huius sententiæ aliquam mitigationem querere, qua constet, q, ordinata uindicta possit Christianus uti, & auxilium magistratus contra uim iniustam implorare, quia ipse quoque Christus causam coram Pilato dixit, ut se illi innocentem probaret, ut liquet ex his, quæ sunt Ioan. decimo octauo. Declarauit enim se ex improba calumnia pötificum accusari, confessus præterea ac protestatus, regnum suum non esse ex hoc mundo. Et Paulus Cæsarem adpellauit, quum uideret ex quorundam fraudulentia, & cum iniuria secum agi. Sed hæc exempla uidentur hoc solū probare, quòd ille, qui reus agitur, iam protractus in iudicium, possit respondere, & iniquam accusationem depellere. Difficilior itaq; quæstio est, utrum liceat accusare & queri de iniuria, & auxilio magistratus illi resistere.

Mea hæc responsio et sententiæ est, posse Christianū hoc auxilio magistratus & ordinatæ uindictæ uti. Quia licet nimirū ordinationibus dei bonis, sanctis, iustis, utilibus & rectis, qualis est illa ordinata potestas ciuilibus magistratus, uti, Suprà enim prolixè do

IN CAP. III. AD TITVM,

cui, quòd magistratus secularis, & ciuiles cõstitutiones illæ legitimæ, sunt bonæ ordinationes Dei, honestæ & utiles Reipub. nihil uicij habentes. Quin etiã necessariæ, non tantum ut facinorosi puniantur, uerum etiã ut boni defendantur, quod est, ut pio & iusto auxilio magistratus utãtur. Ac nisi liceret illius auxilio & protectione uti, nec magistratus solum, quanquam bonus & necessarius, uerum etiã ipsemet Deus per suas ordinationes, tametsi sanctas, bonas, utiles et necessarias, deseruiret homini ad peccandum. Sed hoc blasphemum est, uel cogitare de Deo, & ordinationibus eius. Oportet igitur, ut grauissimè errent, & iniurij sint in magistratus & bonas ordinationes Dei, qui negant, q. homo possit auxilio illo legitimo ordinatæ potestatis uti. Cũ aut sit res prorsus libera, hoc auxilio magistratus uti, et Christus præcipiat, ut perferãt Christiani quaslibet iniurias, idq; contra priuatam uindictam, quam et apostoli deprecantur, Paulus Rom. 12. et Petrus, 1. Pet. 2. Melius faciunt ac tutius, qui quaslibet iniurias tolerant cum patientia Christiana, ac prorsus dissimulant, et malum bono uincunt. Sed rursus melius faciunt, qui se defendũt auxilio magistratus contra uim iniustam, quàm si priuatim de iniuria sese ulciscantur. Quin etiã tunc præceptum est, auxilio magistratus potius uti, quàm recurrere ad uindictam priuatam. Si
 perferre

perferre ac tolerare alioqui nequeas, aut non debeas uim iniustam, ut, si pudicitiam uxoris defendas, aut liberorum, uel aliud honestatis & rerum necessariorum. Quemadmodum præceptum est, ut ducas uxorem, si aliter continens nequeas esse, cum per se alioquin res libera sit, ducere aut non ducere uxorem. Præceptum est tamen coniugium ei, qui continentiae dono non est præditus, quia scortationes semper sunt prohibita & damnatae. Nec melior est priuata uindicta coram Deo, quam scortatio, res foeda, iniqua & impia. Sed uti tamen magistratus ordinata uindicta non est malum, quin etiam rectum est & bonum, illius auxilio uti, & depellere uim iniustam in comparatione priuatae uindictae.

Sic ergo existimandum est, melius & tutius agere, qui prorsus non requirunt se ulcisci & uindicare de iniuria, ne quidem ordinatae potestatis auxilio & protectione, quam qui qualibet de causa ueniunt ad iudicium magistratus, & rogant retaliationē uindictae, si tamē talis est iniuriae species, ut citra honestatis laesionem perferri queat. Non est. n. misitanda iniuria, si quis stuprum inferat uxori aut filiae, aut matri aut sorori &c. & si uapulatio & rapina possint tolerari cum pietate. Sed priuatim se ulcisci, nunquam licitum est, non solum, quia priuata uindicta est contraria ordinationi Dei, de ordinata magistratus uindicta

IN CAP. III. AD TITVM,

Etia, sed etiam, quia est mixta odio, ira, & similibus damnatis morbis. Nec exerceri tandem posset, quin fieret ex ea uis iniusta, quæ etiam si cõcessa esset, non faceret, nisi ad euerfionem ordinis rerum in omni humana societate. Si ergo utendum sit ultione & uindicta, siue potius auxilio contra uim iniustam, adi potestatem, & roga legitimum auxilium, & utere illius protectione.

Non peccas itaq; si implores hoc auxilium & hanc defensionem ciuilib magistratus contra uim iniustam, sed melius tamen facturus, si iuxta uerbum Christi perferas & dissimules in totum irrogatas iniurias. Quæ dissimulari cum honestate possunt, ut dictum est, & sine charitatis læsione. Peccares autem, si priuatim expeteres uindictam cõtempta magistratus autoritate & ordinatione Dei : Etsi pater uapulet, filius, uxor, aut quomodocunq; aliter proximus tuus, iam urget charitas, ut roges defensionem à magistratu. Extra quam necessitatem uel similem aliam ferre ac pati priuatam iniuriam, & aduersarijs condonare quamuis læsionem propter Deum, & ultioni atque uindictæ dei cedere, est excellens quid, adeoq; melius, quàm auxilio & protectiõe magistratus uti. Etsi non est malum hoc auxilio uti, quin etiam præceptum in comparatione ad uindictam priuatã, nam priuata uindicta nunquam licita est. Ideoq; peccant mortaliter,

mortaliter, qui priuatim se ulcisci malunt quàm magistratus uindictâ uti, ita ut peccât, qui neglecto seu potius contempto matrimonio & coniugiorum statu & usu legitimæ uxoris conferunt se incontinentes ad supra uirginum aut uiolationes matronarum, siue aliter prohibitas & damnatas libidines.

Quia ergo Christus & apostoli docent nos mansuetudinem, clementiam, misericordiam, studium pacis & concordie, ignoscentiam, & dehortantur nos à uindictæ cupiditate & ultione, ac uetant, ne illam expetamus, litigemus uel contendamus, uidendum est Christiano, ne quo modo in negotio priuato cõtra hæc præcepta delinquat, ut priuata utilitatis causâ propter auariciam, inuidentiam, iram, ambitionem, aut similes morbos, quos per se lex reprehendit ac damnat. Sic enim Paulus scribit & ad Philip. 2. Nihil per cõtentionem, neq; per inanem gloriam, uide licet agatis. Item, Non quæ sua sunt singuli considerate, sed ea quæ aliorum. Itaq; perferamus potius iniurias, quàm ultionem & uindictam queramus, ne quidem coram magistratu. Et ignoscamus omnibus, ac toleremus omnia, respondentes professioni, nempe qui Deo qustidie ita loquimur, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Sed licet hæc sic habeant, non peccant tamen, qui in priuata causa auxilium magistratus implorant, et

IN CAP. III. AD TITVM,

melius faciunt, q̄ si ad priuatā uindictam sese conuerterent. Imò in hoc casu grauissime peccarēt, q̄ magistratus ordinata uindicta uti nollent, & suā priuatā expeterent. Quod me oportet hoc diligentius inculcare. quo plures sunt ex fanaticis spiritibus, qui oēs damnant, & Christianos esse negant, qui hoc auxilio magistratus implorato, pro defensione sui & rerum suarum utuntur. Quo etiam uti oportet proximi causa, & turpitudinis depellendæ, ut supra docui. Et officii Christiani est, auxilio ciuili magistratus illa turpitudinis mala arceve & depellere à proximo. Aut si quauis alia non ferenda iniuria ab iniquis prematur. Sed uidendum est, ne qui ueniunt ad auxilium magistratus, aliquid ex morbis priuatis secum in illorum iudicium adferant, hoc est, caueant sibi & abstinant se ab emulationibus, auaricia, inuidencia, ira, dolo, fraude & similibus, & causam puri ab his affectionibus & liberi in iudicio dicant. Solo defensionis studio uel renetant ablata, uel accusent uiolentos & iniquos. Et illa ordinata defensione utantur ex fide, tanquam sibi licita, libera & concessa à Deo, & utantur cum gratiarum actione.

Hec nimirum est recta, pia & iusta sententia in hac controuersia nam ordinationibus Dei bonis, iustis & sanctis possumus utiq; Christiani bene, recte, iuste, pie & sancte uti. Et q̄ Paulus inquit, *magistratum*

tum esse honori bonis. Et quia Petrus testatur, magistratus mit. i ad laudem bonorum, quibus tamen omnino uiciosi essent, si qui uterentur illorum protectione peccarent. Nec est existimandum, quòd hæc ordinata iudicia magistratus, quæ ipsemet Deus adprobat, imò & ordinat, & est autor illarum, seruiant ad peccandū ei qui illis uti uolet. Quanquam difficillimum est uenire in hoc iudicium, & recte ac pie illo uri, hoc est, uacare his omnibus morbis, à quibus debere alienum esse antea docui eum, qui in iudicio uolet cōtendere, ut uidelicet nihil agat ex cupiditate uindictæ, nihil ex odio, emulatione, inuidētia, ira, & nihil per auariciam, sed tantum propter necessariam defensionē causam dicat, ut nulli noxius esse quærat, ne aduersario quidem & inimico. In summu, nihil ex fraude aut insidijs agat.

Non tamen est impossibile, hac puritate & pietate Christiana causam in iudicio dicere, & si rarum omnino & difficile. Ideo consultius multo ac tutius agunt, qui propter difficultatem periculose actionis & ab his accusationibus iniquorū & iniuriosorum in totum abstinent, & suas omnes uindictas, etiam legitimas illas iudiciorum & sententiæ magistratus Deo condonant, ignoscentes aduersarijs, & deprecantes pro eis, si quomodo cōuertantur & salui fiāt, & si adhuc sentiant se affectionibus prauis nonnihil

IN CAP. III. AD TITVM

commoueri, tametsi abstineant se ab accusando, illas deprecentur, ac confidant sibi ignosci eas propter Christum. Peccant enim, uel qui aduersarijs & inimicis irascuntur. Prorsus enim non licet irasci aut odisse, nisi uicijs & peccato. Viciosus autem & peccatoribus & ledentibus nos ignoscere debemus, & precari pro eis, ac benefacere ipsis, sicut docetur Matth. 5. Multo magis peccant, qui iracundiæ et alijs uiciosus morbis obtemperantes, ueniunt ad magistratus, ut alios accusent, quanquam uiolentos & iniuriosos, nisi sine ira ueniant & accusent, & propter necessariam defensionem.

Proinde ad locum Pauli 1. Cor. 6. Iam quidem omnino delictum est in uobis, quia litigatis inter uos, id ipsum respondeo, quod uir clarissimus, & summus theologus Philippus Melanthon prudētissime & rectissime respondet, dicens: Reprehendit non ipsas lites seu disputationem forensam, cum Paulus concedat eam coram arbitris, sed obiurgat partem iniustam. Solet enim altera pars esse iniusta. Aut certe odium & auariciam reprehendit. Sed uide reliqua eius scripti in eam sententiam in 13. caput commentariorum epistolæ ad Rom. Anno 1532. editorum. Opinor itaque etiam dictis clare intelligi, quatenus Christiano liceat causam in iudicio dicere, & cur tutius sit à repetendo ablato seu debito, uel accusando in totum abstinere. Pergo igitur ad alia.

Eramus

ERAMVS ENIM ALIQVANDO ET NOS
 INSIPIENTES, INOBEDIENTES, ERRAN-
 TES, SERVIENTES DESIDERIIS ET VOLV-
 PTATIBVS VARIIS, IN MALICIA ET IN-
 VIDIA VERSANTES, ODIOSI, ODIENTES
 INVICEM.

*Rationem hic dicit Paulus, cur oporteat Christia-
 nos ad omne bonũ opus paratos esse, & sibi ab omni-
 bus uicijs temperare, commodos, benignos, mansue-
 tos erga omnes esse, quia hoc gratiæ tempus, in quo
 nunc agimus liberati per Christum Iesum & salui
 facti, alios mores postulat, quàm illi ueteres fuerũt,
 in quibus egimus & conuersabamur, nihil iustitiæ
 habentes aut intelligentes, uidelicet nondum redem-
 pti à peccato, necdum filij Dei & hæredes æternæ ui-
 tæ per Christum. Nam & suprâ cap. 2. docuit, q̄ gra-
 tia Dei nos erudiat, ut abnegâtes impietatẽ & mun-
 dana desideria, modeste, iuste & pie uiuamus.*

*Quoniam autem hic se offert occasio dicendi co-
 piose de toto genere peccati, uidelicet de origine,
 causis, incremento & damnis eius, immorabor pau-
 lister huic loco, & nonnulla de peccato originis, &
 alijs quæ ex illo dependent, seorsim scribam, priusq̄
 ad textus expositionem perueniam. Et ut melius de
 peccato iudicare discant nouitij theologi, quàm scho-
 lastici potuerunt, atq; ut beneficium Christi rectius*

IN CAP. III. AD TITVM

intelligamus. Quod oportet ignorare, ubi non intelligitur exacte quid est peccatum. ideo necessarium est, ut prudenter de hoc loco & utiliter in Ecclesia respondere concionatores & differere possint.

De peccato originali.

Vt igitur clare & sine sophistica fraude locum de peccato exponam, iubeo omnes obseruare nos adpellatione peccati originalis complecti simul duo præcipua uicia carnalis naturæ, nempe ignorantiam Dei, & concupiscentiam. Ad hæc, ex his, ceu fontibus malorum, omnia alia uicia & peccata, omnes calamitates & poenas peccatorum promanare, propagari & existere. Et ignorantiam quidem Dei esse priuationem boni debiti, & ex illa sequi Dei contemptum, & regnare in eis, in quibus illa ignorantia adhuc durat. Nec liberari unquam uere ab illo contemptu, præterquam eos, quibus reuelatus fuerit Deus, & cognitus per Euangelij annunciationem de Christo. Est autem contemptus iste præcipuus et summus, cum prædicatio & doctrina uerbi dei, cum legis tum gratiæ irridetur, aut reputatur res esse non ualde necessaria, sicut fit ab incredulis & impijs istis, qui dicunt in corde suo: Non est Deus, hoc est, Deum & diuina nihil curant, nec existimant, quod Deus illa quæ sunt & fiunt apud homines curet, quemadmodum Epicurus et ei similes: Vnde uere est quædam fons omnium malorum in hoc uicio et peccato.

Rursus

Rursus, in concupiscentia sunt ac dominantur quidam uiolenti motus & uiciati habitus carnalis naturæ, quibus nemo unquam satis resistere potuit, uel poterit aliquando, ita sunt uidelicet intrinsecus in natura, & hærent in carne, congeniti omnibus, ut etiam necesse sit hanc carnalem naturam prius incinerari, quàm prorsus sanari ab eis possit, & sanata ac repurgata restitui in nouam uitam ad possidendum immortalitatem & æternam gloriam, nam & in sanctis per Christum Iesum iustificatis isti uiciosi motus adhuc uigent, & si nõ regnent in eis. Sed tamen omnium difficillime resistitur eis, etiam per eos, qui à spiritu sancto gubernantur, sicut testatur illud Pauli ad Gal. 5. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur, ut non quæcunque uultis, ea faciatis.

Porro ignorantia Dei illa, quæ habet cognatum Dei contemptum, de quo dixi, priuat hominem uero timore Dei, uera fide, dilectione & spe in Deum. Quo modo enim timeat homo Deum, quæ ignorat, et cuius uoluntatem discere ex uerbo illius contemnit? Ac ne credit quidem, quod deus suo uerbo nobis loquatur, nec plus tribuit prædicationi diuinæ legis aut Euangelij quàm prædicationi & doctrinæ mandatorum hominum. Et quomodo, obsecro, diligat talis Deum, aut confidat illi, seu speret in eum, cuius est natura ignorans

IN CAP. III. AD TITVM,

Et audacissimus contemptor? *Esse* autem hominem ta-
 lem, multis scripturæ testimonijs probari potest, *et*
 ipsa omnium rerum magistra ac teste experientia *et*
 usu. Sic enim est mundus quoddã quasi amplissimum
 impietatis theatrum, in quo spectare licet, quomodo
 hac grauissima uicia regnent in homine. Seu priua-
 tio uirtutum maximarum, *et* habitet in eo, loco uirtu-
 tum illarum, quædam impia ignorantia *et* horribilis
 contemptus Dei, ut ipse quoque euangelista Ioan. di-
 cat: *Et* mūdus totus in maligno positus est. 1. Ioan. 5.
 Paulus uero in descriptione huius mali utitur hac sen-
 tentiarum congerie Rom. 3. Nō est iustus quisquam,
 non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes
 declinauerūt *et* inutiles facti sunt, non est qui faciat
 bonum, ne unus quidem. Item, Non est timor Dei co-
 ram oculis eorum. Hæc ille de his summis uicijs scri-
 bit, quæ comitantur ignorantiam *et* contemptū Dei,
 siue potius de priuatione maximarū uirtutū, scilicet,
 q̄ hoīes natura uacant uero timore Dei, item uera fi-
 ducia, spe *et* dilectione erga deum. Inde autem ruit
et euertitur totus homo, *et* omnis reliqua obedi-
 tia perit, nō solum primæ tabulæ, sed *et* posterioris.
 Maxime tamen primæ, id est, confessionis, inuocatio-
 nis, laudis *et* gratiarum actionis, *et* similium exer-
 citiorum pietatis. Et ut præstent homines aliqua ope-
 ra secundæ tabulæ, tamen longe manent ab operibus
perfecte

perfecte bonis, quia retinet in corde immundicię carnalis concupiscentię, & sine uera in proximum dilectione uiuunt.

Rursus, ipsa carnalis concupiscentia completitur in se multos uiciosos habitus & indomabiles motus, sicut sunt, fremitus & indignatio contra eos, quorum regimini & imperio subiectum esse conuenit hominem, hoc contra parentes et magistratus. Vnde nascitur inobedientia, rebellio, seditiones & alia innumera mala peccati, ut sunt, contumelię, probra, maledicta, & id genus alia in parentes & magistratus regeſta, quorum imperium dedignamur & contemnimus. Sic ergo dominantur in homine multa grauiuaicia & peccata, ut sunt, contemptus diuinę autoritatis in parentibus & magistratibus. Atq; ita de alijs affectibus prauis oportet pronunciare, qui natura in carnalibus herent. Vt de iracundia & uindictę cupiditate, quam sequuntur contumelię, & probra in proximum dicta. Item, iurgia, uapulationes, cędes. De libidine, quę cauſa est fornicationum, adulteriorum, & similium infandorum concubituum. De auaricia & habendi cupiditate, atq; adeo curis huius uitę, quę efficiunt homines furari & rapere aliena, et in negotio & contractibus infideles & iniustos esse. De odio, inuidientia, animi malignitate & uanitate, & his similibus alijs, unde extstunt mendacia, periu

IN CAP. III. AD TITVM,

iuria, pactorum uiolationes, perfidia in promissis, et falsa testimonia, quæ in iudicijs dicuntur, contentiones & lites, cum in foro iudiciario improborum, tum extra forum. Item maledicentia, calumniæ, proditiões. Deniq; & concupiscentia omnis doli, fraudis et iniquitatis in proximū, principalis causa & caput, in qua regnat illa ἀσογία, quæ est immisericordia, inclementia, & carētia oīm piorū motuū internorū.

Sic sunt uidelicet in peccato originis siue in natura nondū renouata per spiritum sanctum, nō tantum uiciati motus, sed & priuatio iusticiæ spiritus, hoc est, timoris, fiduciæ, spei & dilectionis in Deum, dilectionis in proximum. Atq; adeo quædam impossibilitas naturalis ad efficiendum has spirituales uirtutes, scilicet ueri timoris Dei &c. Nam qui tribuunt homini, q. possit eas uirtutes efficere, simul tribuunt ei naturam integre & perfecte sanam à peccato, & contra communē sensum sentiūt, streben uider synn und uernunfft. Et maiestati spiritus sancti detrahūt, cuius est, corda nostra repurgare à carnalibus uicijs concupiscentiæ, & nouos alios motus in cordibus nostris creare, spirituales uidelicet, bonos & sanctos. Sicut etiam ex testimonijs sanctorum prophetarum liquet, ut Hierem. 31. Ezech. 36. Et scholastici theologi, qui fingunt, q. homo diuinis legibus possit satisfacere, & mereri gratiam de cōgruo, pelagianizāt,

Et peccatū originale negant, uel potius in totū ignorant. Si, n. intelligerent, quale est, et quanta uis eius in carnali natura, nunquā tribuerēt homini, q. legi factis facere posset, aut gratiam per opera et facta sua mereri. Cum itaq; quidam istorum dicāt, quōd homo proprijs uiribus possit Deum supra omnia diligere, et legem Dei facere, isti somniant naturam liberam à peccato, etiam sine Christo, ac nesciūt se peccatum originis negare. Deniq; non uident, quōd Christi officia faciunt ociosa.

Iam non opus est prolixè dicere de causis, incremento et damnis peccati. Constat enim, sicut Paulus docet ad Romanos 5. peccatum ab uno propagatum esse in omnes. Atq; idem confitetur et propheta Dauid psal. 50. Nam in se agnoscit hoc uicium, cum ita scribat: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea. Nec aliud sentit Christus, quàm carnalem hominis naturam totam esse sub peccato, ubi dicit: Nisi quis natus fuerit denuo, non potest uidere regnum Dei. Tum neq; quenquam posse seluari nō reatum statuit, id est, non receptum in gratiam filiorum Dei. In alijs autem docet hanc regenerationem fieri aqua et spiritu sancto, loquēs de baptismo, quo abluimur à peccato, et incorporamur Ecclesie filiorum Dei. Et de efficacia spiritus sancti in nobis, qua intus in cordibus nostris repurgamur à

IN CAP. III. AD TITVM,

peccato. Nec. n. p nostras vires potest aliquādo huic incurabili morbo peccati resisti satis, multo minus potest tolli nostris uiribus ex natura. Ac constat hoc peccatū semper uigere, semper serax esse uiciorū, et semper fructificare ad mortem: Huc enim facit illud Gen. 6. Cuncta intentio & cogitatio cordis mala est omni tempore. Item illud Gen. 8. Intentio humani cordis mala est ab adolescentia sua. Adde illa Pauli testimonia Roman. 5. Per unum hominem peccatū in hūc mundum intrauit, & per peccatum mors. Item illud eiusdem capite 6. Serui peccati ad mortem. Et capite 7. inquit: Cū essemus in carne, affectus peccatorū, qui sunt per legem, uigebant in membris nostris ad fructificandum morti.

Sed hæc hæc hactenus in doctrina de peccato, ex quibus intelligi potest, quale sit, & quanta uis eius, quale & quantum incrementum, damnum & poenæ peccati. Nam horribilissima omniū poena mors est æterna illa, quæ priuat hominem foelicitate æternæ uitæ, de qua potissimum docendi sumus inter alias poenas, quibus annumerari debet ipsa quoq; cōcupiscentia, & ignorātia illa, quæ in nobis est dei. His. n. talibus malis punit Deus totam Adæ posteritatē, priuans illam luce gratiæ suæ, & uiuificatione spiritus, & dono æternæ uitæ. Ac punit præterea alijs calamitatibus corporalibus & spiritualibus mundum, uelut bellis, seditionibus,

seditionibus, gladio, peste, fame. Deniq; est alia quædam poena, quæ dicitur excæcatio & induratio, in illis, qui Euangelio nõ credunt, & sine poenitentia manent, de qua est Matth. 11. Luc. 13. Rom. 1. 9. &c. Quanquam autem calamitates corporales sunt poenæ in incredulis, tamen in his qui Euangelio credunt, non sunt poenæ neq; signa iræ, sed sunt optabiles & salutiferæ monitiones & correptiones, quibus castigati uocamur ad poenitentiam, ne cum impijs & incorrigibilibus condemnemur, sicut est 1. Corinth. 12. Heb. 12. &c. Conferamus itaq; cum iam dictis de peccato scriptum Pauli ita dicentis :

ERAMVS ENIM ET NOS ALIQUANDO
INSIPIENTES.

Nam hæc scribit Paulus de ignorantia illa Dei, quæ est omnibus nobis agnata, uicio originalis noxæ, & præcipuum malum in originali peccato, siue priuationem, seu aliter uocare uoles. Certum est enim priuationem esse, seu carentiam ueræ iusticiæ & pietatis in Deum, adeoq; omnis boni coram Deo. Nec potest aliter tolli, quam per promissionum Euangelij fidem de Christo iustificatore luce & æterna uita nostra. Ac fuit hæc ignorantia peccati non tantum in Gentibus, uerum etiam in Iudæis, solis exceptis, qui tandem uindicati sunt ab illa per promissionum gratiæ fidem, siue Iudæi, siue Gentes, ut Cornelius iste,

IN CAP. III. AD TITVM,

de quo Act. 10. & eius similes alij. Loquitur enim Paulus de uicio omnibus congenito, siue quod natura in oibus hæret. Nec perpetratur actibus malis, sed uiuitur in eo, in quo est causa omnium transgressio-
nũ, & ois iniquitatis, ut supra explicatũ est. Sequitur:

INOBEDIENTES, ERRANTES,

Ignorantiam enim illã Dei, quæ est natura in omni-
bus nobis, sequitur quedam contumacia seu rebellio,
quæ est illa inobedientia, nobilitata insigni contẽptu
Dei, & omnium mandatorum eius. Ideo coniunxi eam
suprà cum ignorantia dei in descriptione peccati ori-
ginalis. Et in illa contumacia, rebellionẽ & inobedi-
entia insunt omnes nostri errores, & omnia nostra
peccata & delicta, quæ nemo admitteret, si cognosce-
ret Deum uere, aut per ulla prædicationem & do-
ctrinam illi de Deo & rebus diuinis persuaderi pos-
set. Vnde etiam, quæ tales sunt, uocantur à Paulo ἀπειθε
θεῷ, quod perinde sonat, quasi dicas, imperuasibi-
les, hoc est, quibus persuaderi non potest, & qui nul-
la sana consilia admittunt. Vetus interpres hanc uo-
cem conuertit increduli, significans rebelles & con-
tumaces esse. Cæterum, hanc inobedientiam & istos
errores, propheta Esaias in hunc modum describit
capite 53. Omnes nos, quasi oues errauimus, unus-
quisque in uiam suam. Verum Dominus omnium no-
strum peccata in illum (Christum) reiecit. Peccata

namque

namq; nostra non potuerunt tolli, nisi per solam beneficentiam Domini & seruatoris nostri Iesu Christi, id est, naturæ morbus sanari nisi per gratiam non potuit, nec tolli nostra peccata, nisi potentia Dei.

SERVIENTES DESIDERIIS ET VOLUPTATIBVS VARIIS.

Hæc sunt dicta à Paulo de concupiscentia carnali altera specie seu parte peccati originalis. ἐπιθυμίαι enim sunt concupiscentiæ carnales, & desideria illa praua, pugnantiæ cum lege dei, nam sic etiam uocantur à Paulo ad Romanos 7. Et illæ quidem affectus sua dulcedine trahunt, quæ tamen amarior est ipsa morte, si quis serio attēdat in uarias ac multiplices delicias et uoluptates carnis. Atq; idcirco dicit, nos non tantum in illis desiderijs egisse, sed etiã seruissse eis, quasi dicat, pleno impio nos illis subiectos fuisse: Quod quale, quātum & quàm horribile sit, discite ex his, quæ Paulus scribit copiosa disputatione Rom. 7.

Describit itaq; Paulus uicium originis his duabus partibus, quas dixi, ignorantia scilicet dei, in qua est inobediētia seu rebellio & contemptus rerum diuinarum, tum errores, insidijs & astucia diaboli excæcatorum. Item concupiscentia, in qua sunt uolenti quidam & impuri motus cordis seu animi affectantis quæcunq; pugnant cum mandatis Dei. Sunt autem carnali naturæ uoluptates, sed tales, ut earum neminem

IN CAP. III. AD TITVM,

non pudeat. Ideo non sunt ueræ uoluptates, & in incredulis accersant æternam mortē. Et in hoc tempore plus tristitiæ adferunt & doloris, quàm gaudij aut uoluptatis, sicut intelligere est ex usu auaritiæ, libidinis, crapulæ & ebrietatis, ac similibus.

IN MALICIA ET INUIDIA VERSANTES,
ODIOSI ET ODIENTES INVICEM.

Iam prædictis, in quibus egit de peccato nobis congenito, subiicit quædam de operibus seu effectibus carnis, hoc est, peccati in carnali natura, nam de illis loquitur, in quibus peccatum pleno imperio regnabat, aut etiam num regnat, ac numerat quædam copiosius de his uiciosus operibus peccati Galat. 5. Rom. 1. 27. 2. Corinth. 6. 2. Timoth. 3. Quæ quisquis uolet, legat suis locis apud eundem ap̄tum, & addat eis similia alia ex scriptis aliorum apostolorum & euangelistarum.

Proinde malicia, quo nomine hic usus est, generale est, & significabat quamuis transgressionem & uiolationem mandatorum Dei. Inuidia autem, affectio est, qua felicitati aliorum irascimur, ac mallemus male eis esse quàm bene. Idque agimus consilio & factis, ut prosperitates eorum in malum conuertamus, nec quiescimus antea, quàm perficiamus. Id quod etiam inhumanum est, nedum damnabile coram deo. Ac sic interpretor inuidiam, non tantum ut morbus est, sed etiam, ut in impio uiolenter regnat.

συνητοι, odibiles, hoc est, odio digni, Vueste
stèche leute, des hasses uerd, nam & qui tales sunt,
 eos odit & execratur Deus, & ipsi quoq; homines
 tales odiūt & execrātur, tametsi nemo non est huius
 modi, sed alius plus, alius minus, nemo tamen non di
 gnus odio, nisi quem reconciliat Deo, & amabilem
 alijs efficit ipse Dominus Christus Iesus.

Cæterū, mutua odia malorū inter se his sequentibus
 notat: Inuicem odio prosequētes. Quæ quid efficiāt,
 nos docent quotidiana in uulgo exempla, nec opus est
 alia illustratione, quam ab exemplis improborum ha
 betur. Prodesset autem minus exemplorum esse.

CVM AVTEM BENIGNITAS ET HVMA
 NITAS AD PARVIT SALVATORIS NOSTRI
 DEI, NON EX OPERIBVS IVSTICIAE,
 QVAE FECIMVS NOS, SED SECVNDVM
 MISERICORDIAM SVAM SALVOS NOS
 FECIT & c.

Huius loci uidetur in absolutus sermo esse, qui ta
 mē ita compleri possit, quòd pro insipientibus sapien
 tes, pro incredulis & errantibus credentes & in uia
 iusticiæ reducti simus, quòd item pro seruientibus de
 fiderijs & uoluptatibus carnis, in iusticia spiritus ui
 uamus, & deniq; q; pro maliciæ operibus in dilectio
 nis operibus ambulemus, id totum ex diuinæ gratiæ
 munere contigisse nobis, qua etiam beati & salui fa

IN CAP. III. AD TITVM,

Si simus nullo prorsus merito nostro, aut iusticiarũ legis respectu.

Et hæc reuocans nobis in mentem Paulus, uult ut bene cõfidamus de gratia, planeq; securi simus credentes iusticiæ gratiæ & æternæ uitæ. Tum non ingrati studeamus deinceps uoluntati Dei obsequi, & in operibus bonis excellere, nam si pro nostris meritis & nostra dignitate tractari debuissimus, nemo nostrum nõ perijisset æternæ moris condemnatione. Cum ergo iustificati sumus per gratuitam beneficentiam misericordiæ dei, quæ præstita est nobis in Christo Iesu, ultrà nõ debemus obsequi peccato & desiderijs eius, sed cum gratitudine erga Deum, in nouitate uitæ & iusticia bonorum operum ambulare.

Proinde peccatum quidem, de quo paulo ante egimus, serio & uere cognitum adfert desperationem, sed habent tamen peccatores contrariam consolationem per gratiæ Euangelij doctrinam, de qua hic agitur à Paulo. Media autẽ prædicatio & doctrina est lex, qua præcipitur de iusticia factorum nostrorum, sed quanquam præcipiatur, non tamen per legem iustificamur, quia obedientia operis nostri est imperfecta, & reuinemus immundiciem agnatam in corde: Quapropter per legem perducimur tantũ ostensione peccati nostri ad priuatæ iusticiæ desperationem. Simul eiusdẽ officio quasi urgemur & impellimur, ut
gratiam

gratiam seu misericordiam & ignoscentiam peccati & delictorum nobis à Deo per Christum Iesum rogemus & petamus. Hoc. n. q̄squis facit, iustificatur & beatus efficitur, iuxta illud Ioel 2. Omnis quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Neq; enim inuocatio illa est aliud, nisi suspirium & precatio cordis pro gratia, qua peccatis nostris ignoscitur per misericordiam gratuitam dei propter Christum. Quale fuit in eo suspirium & supplicatio cordis, qui Deo ita locutus est: Deus, propicius esto mihi peccatori. Luc. 18. Quem Christus testatur iustificatum fuisse illa sua inuocatione, & illius exemplum nobis proponens in consolationem, significat, q̄ similiter omnes iustificemur, quicumq; ex fide promissionum Euangelij uenimus ad gratiam, & peccati remissionem per Christum flagitamus. Dictum est autem proxime de peccato, & per occasionem, in primo capite de usu diuinæ legis. Iam ergo & de gratia & iustificatione dicemus.

De gratia & iustificatione.

Multa hactenus dicta sunt, ex quibus omnibus clare intelligi potuit, & intelligetur ex his quoq; quæ deinceps dicentur, occasione & necessitate eorum, quæ Paulus in hoc tercio capite de gratia & iustificatione nostri scribit, quid uidelicet gratiæ nomine significetur, quomodo fiat iustificatio, & qd sit Chri

IN CAP. III. AD TITVM

stiane siue formaliter iustum esse. Denique qui sint, qui prædicationi gratiæ & iustificationis, quæ per Euangelium traditur, detrahant, & Christianas consolationes omnes auferant ex Ecclesia. Item perfidiã Iudaicam, hypocrisim operum, uanitatem & desperationem, uenturam ad extremum ignorantibus Deum, doceant.

Cum igitur Paulus testetur nos saluari per gratuitam misericordiã Dei, quæ dicit, quod Deus nos saluos faciat, non ex operibus nostris, sed per suam misericordiã, palàm est gratiæ nomine significari hoc gratuitum beneficium misericordiæ Dei. Ad hæc, iustificationem nostri fieri per gratuitam remissionem nostri peccati, nam meritum remissionis peccati iusticijs nostris detrahit. Per quod manifestum est, opera nostra excludi à iustificatione Christiana, qua homini salus æterna coram deo contingit. Non excludi autem, ne iustificatos obedientia operum nostrorum sequatur, sed ne quis opera nostra faciat precium & satisfactionem pro peccato & morte. Aut, ne quis iustum fingat hominem coram Deo per sua facta, siue sint opera mandatorum legis, aut doctrinarum hominum, quia iustificatio fit gratis sine operibus nostris per misericordiam. Et aliud quoddam precium est redemptionis nostri, quo satis fit pro peccatis nostris, & pro æterna morte, siue propter quod iusticia gra
tis

tiæ nobis cōtingit & imputatur, atq; adeo salus æternæ uitæ nobis coram Deo donatur.

Significat itaq; gratia gratuitã acceptationẽ hominis peccatoris, quæ fit per misericordiã Dei, & complectitur donationem remissionis peccati, adeoque æternæ uitæ. Nec tollit exclusiua, qua derogatur operibus nostris meritum remissionis peccati, ipsa bona opera, de quibus in lege præcipitur, ne eos, qui per gratiã iustificati sunt, nõ sequantur necessario, quem admodum aduersarij nostri hanc gratiæ doctrinam calumniantur, ut imperito populo inuisam reddant, dicentes, bona opera, quæ constat à deo præcipi, prohiberi ac damnari ab his, qui doceant, qd gratis & sine operibus nostris coram Deo iustificemur, sed iubet, ut alium mediatorem gratiæ quæramus, in quem respiciamus tanquam in precium & satisfactionem pro peccatis nostris & pro æterna morte, quia iusticiæ nostræ non sunt precium pro peccato, non sunt satisfactio pro morte. Contingit enim gratis remissio peccati, nec aboletur mors nostra potëtia, sed quadam alia diuina. Rom. 3. Ex operibus legis non iustificatur omnis caro coram Deo. Gal. 2. Scimus, quòd non iustificatur homo ex operibus legis.

Cæterum, mediator ille gratiæ siue precium pro peccato et morte, est unigenitus filius Dei, Dominus & seruator noster Christus Iesus, sicut de illo dicitur

Quid possit
aut ueit ex
clusiua.

IN CAP. III. AD TITVM

Ioan. 1. Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi.
Ephe. 1. Per quem habemus redemptionem, per sanguinem eius remissionem peccatorum. 1. Pet. 1. Redempti precioſo ſanguine, quaſi agni inculpato & immaculato Chriſti. 1. Ioan. 1. Sanguis Ieſu Chriſti filij eius emūdat nos ab omni peccato. Quid multis? Hæc eſt propria Euangelij doctrina, quòd ſine legis iuſticijs per ſolam gratuitam gratiam Dei propter Chriſtum Ieſum ſaluemur à peccato et æterna morte, ideo ad hæc gratiæ doctrinam oportet nos adferre fidem. Qui enim per incredulitatem illi reſiſtunt, non poſſunt ſaluari. Nec poſſunt aliter accipi aut poſſideri beneficia gratiæ, niſi per fidem. Atq; hinc eſt, quòd docetur, nos ſola per Chriſtum Ieſum fide ſaluari à peccato & à morte. Atq; huc facit illud Pauli Roman. 3. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propiciatorium per fidem in ſanguine ipſius. Item Ioan. 3. Sic enim Deus dilexit mundum, ut filiū ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat uitam æternam.

Itaq; gratia, ut docui, eſt gratuita acceptatio peccatoris, & donatio remiſſionis peccati propter Chriſtū. Hæc uero gratiæ doctrina requirit à nobis fidem. Atq; inde colligere eſt, iuſtificationem noſtri plane non aliud eſſe, quàm donationem remiſſionis peccati,

peccati, & imputationem iusticiæ, quæ fit per misericordiam Dei, quæ ignoscit peccatis nostris propter Christum, & fide in Dominum Iesum Christum, ut mediatorem gratiæ, & precium pro peccato adprehenditur. Deniq; formale in fide & iusticia Christiana, non esse opera legis, quæ nos præstamus, quemadmodum somniant scholastici theologi, doctrinæ iustificationis Christianæ in solidum ignari, sed esse ipsissimam fiduciam promissionum gratiæ. Nec ob aliud prædicatur iusticia gratiæ, aut fides in eam requiritur à nobis, nisi ut fiducia meriti operum nostrorum excludatur, & ne quis coram deo gloriatur, quasi per suam iusticiam saluus fiat & beatus coram Deo. Neq; intelligunt, quid sit peccatum, lex, gratia, Christus, iusticia, fides, bonum opus, qui in doctrina de iustificatione nostri coram deo, fidei operum et meritorum nostrorum fiduciam attexunt.

Iam ergo, cum in effectibus gratiæ oportet numerare & agnoscere donationem remissionis peccati, iusticiæ, pacem conscientiæ, & securitatem æternæ uitæ, ut ex his, quæ docui, manifestum est, qui sit, & illos effectus aduersarij nostri papistæ & monachi tribuunt legi? (hoc est, meritis operum suorum?) quam Paulus facit ministram iræ et damnationis. Num lex est iustificationis & saluationis doctrina? An non Euangelium de gratia & misericordia Dei, per quam an-

IN CAP. III. AD TITVM,

nunciatur nobis gratuita peccati remissio, & æterna vita per redemptorem Christum? qui est precium pro nostris peccatis, cui ob id tribuitur iustificatoris & seruatoris nomen. Et Petrus negat aliud nomen datū esse hominibus sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri. Et affirmat, quòd testimonio omnium prophetarum remissionem peccatorum accipiant per nomen Christi omnes qui credunt in eum.

Vide nunc, qui nam sint, qui obloquuntur blasphemantes, & detrahunt gratiæ, & consolationes Euangelij obruunt in Ecclesia. Vtiq; papistæ, nã falsa sunt & impia commenta, quæcunq; tradunt ex doctrina scholasticorum theologorum de iustificatione monachi & papistæ, quia doctrinæ fidei assuunt conditionem meritorum nostrorum, per quod gratiam negāt gratuitam esse. Quod plane nō est, quàm negare gratiam, & homini gloriati onem aduersus Deum concedere. Nisi enim gratis contingat gratia, non est gratia, & si pro meritis nostris datur remissio peccati, ipsa remissio peccati est debita merces, non gratia, sicut Paulus cōtendit in illo Rom. 11. Si autem gratia, (saluamur) iam non ex operibus. Alioqui gratia iam non est gratia. Sin ex operibus, iam non ex gratia. Alioqui opus iam nō est opus. Si enim ex gratia salus contingit, opus quod iactatur meritoriū remissionis peccati, est quoddam fabulosum & monstruosum commentum:

mentum. Et contrà, si per merita operum nostrorum obtinetur peccati remissio, ipsa doctrina gratiæ est res inanis & fabulosa. Cum autem per gratiam iustificemur coram deo, potes ex his plane dijudicare, qui nam euacuent gratiam, & Euangelium Domini nostri Iesu Christi calumnientur.

Quin etiam quia isti aduersarij nostri, quos dicunt, fingunt ex doctrina scholasticorum fidem Christianam ipsis quoq; impijs inesse posse, manifestum est, qd in doctrina fidei nihil loquuntur de fiducia misericordie & bonitatis Dei, qua ille ignoscit peccatis nostris propter Christum. Et in illo errore deprehensi, iudicari possunt, quòd perfidiam quãdam Iudaicam docent, & ipsum Dominum Christum Iesum saluatoris loco penitus excludunt. An possunt enim impij fiduciam misericordie Dei concipere? Si non possunt, quomodo credunt? Aut possunt ne impij sibi promittere Deum placatum per propiciatorem Christum Iesum? Si nõ possunt, quo loco habent Christum Iesum? Certe pro iustificatore et seruatore suo illum non possunt habere, quia alioqui propicium & placatum esse sibi Deum, agnoscerent per Christum Iesum. Sed ita neq; permanerēt neq; essent impij. Et prorsus impossibile est, fiduciam gratiæ & iustificatoris Christi in eo esse, qui est impius & flagitiose uiuit, peccato & desiderijs eius indulget, & sine pœnitentiã manet.

IN CAP. III. AD TITVM,

Prorsus igitur sophisticum & fabulosum commentum est, in iniuriam gratiæ Dei confictum, quo dicitur, q̄ fides, qua Christiani credunt, impijs quoq; inesse possit. Dixi ergo, q̄ in doctrina de iustificatione aduersarij nostri papistæ de fide proprie Christiana nihil loquantur, neq; intelligant. Credenti enim nihil tribuunt, nisi q̄ sentiat esse Deum, tum uera loqui Deum. Hæc est scilicet illa sophistarum fides, qua etiam demones credunt, uere papistica, & perfidiæ iudaicæ cõtumelia. Nam etsi oportet credere esse deũ, & uera illum loqui, hoc est, promissiones & comminationes Dei ueras esse, tamen credenti ad iusticiam hoc non est satis. Aut, si satis est, cur damnamus Turcas & perfidiam iudeorum? Et cur uos aduersarij Dei & Ecclesiæ catholicæ & communis salutis sanctorum papistæ in prædicatione fidei iustificatiõis nullam facitis fiduciæ & promissionum gratiæ & iustificatoris Iesu Christi mentionem? qua una scilicet discernere oportet pios ab impijs, Christianos à perfidia reliquarum Gentium?

Verum age, quando incidimus in istorum sordes & blasphemias, prosequamur aliquanto copiosius retere impia commenta, ut abominatio doctrinæ, quantum fieri potest, profligatur tota ab Ecclesiâ sanctorum. Querūt itaq; medium scholastici, per quod discernant pios ab impijs, quod cum suo iudicio non
reperiunt

reperiunt in eo, quod dicitur, credere esse Deum, & uera esse quæ Deus loquitur, cōuertunt se ad illud cōmentum, quo uidelicet fingunt fidei iustificantis esse postquam credideris esse Deum, & uera esse quæ loquitur, tum operibus bonis gratiã & æternam uitam mereri. Et hoc uocant credere in Deum, & credēdo per bona opera ire. Quod si non est Iudaicum, à quibus fit fiducia promerendi gratiam & uitam æternã, dic quaeso, qd sit? Pulchre adeo, id est, diabolice, per hoc pharisaicum commentum docemur negare gratiam, & iustificatorē Christum, & fidē Christianã.

Adde, quòd isto commento dicunt formaliter iustos esse eos, qui suo ipsorum iudicio credunt, non quæ credunt, seu propter fidem, sed quia opera charitatis habent, & propter illa opera. Quod an non est operibus tribuere meritum iustificationis & uitæ æternæ? Tum fidei adpellatione, sophistica delusione tantum abuti, ad deceptionem auditorū? Si enim alij, qui credunt Deum esse, & uera loqui illum, non sunt iusti & beati, nisi coniungant illi fidei sua opera meritoria remissionis peccati & æternæ uitæ, firmum est, quòd iustificatio & salus obtinentur non per fidem, sed per opera. Sic ergo, quæ charitatem fidei coniungunt, & partialem causam iustificationis faciūt, hoc sophistico & pernicioso errore, isti gratiam in solidum negant, & Christum iustificatoris loco exclu-

IN CAP. III. AD TITVM,

dunt, fidei doctrinam obruunt Iudaicis commentis: Dicunt enim formaliter iustos esse, qui habent iustitias legis, promissiones dei negant gratuitas esse, sua opera faciunt precium pro peccato & morte. Et hominibus eo ipso concedunt gloriationem contra gratiam. Quarum omnium blasphemiarum cum rei sint papistæ & monachi, tamen nolunt admoneri.

**Tria fidei
obiecta.**

Proinde contra istos omnes Iudaicos errores opponere tria fidei obiecta, quæ quàm diu negant aduersarij papistæ, securus pronuncia aduersarios Dei, Christi, fidei Christianæ & Ecclesiæ sanctorum esse. Primum autem fidei obiectum est, ipsa promissio remissionis peccati & æternæ uitæ. Hanc enim facimus fidei obiectum, quia constat, quòd promissio illa gratiæ aliter quàm per fidem accipi non potest. Per legem enim obtineri nõ posse, testatur illud Pauli, Rom. 9. Israel sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Propter quid? Quia non ex fide, (scilicet quærebat iustificari coram Deo.) sed tanquam ex operibus legis. Secundum obiectum, in quod intueri credentem oportet, est, q. promissio illa gratiæ & remissionis peccati seu iustificationis & æternæ uitæ est gratuita, quam papistæ gratuitam esse negant. Sed gratuitam esse, paulo post docebo. Tertium obiectum est, ipse iustificator Christus Iesus, q. ut Paulus inquit, dedit semetipsum precium redẽptionis pro oĩbus. 1. Tim. 2.

Et

Et in eadem epistola capite 1. idem apostolus inquit: Certus sermo est, & dignus, qui omnibus modis accipiatur, quòd Christus Iesus uenit in hunc mundum peccatores saluos facere.

Qui igitur ista fidei obiecta aut non prædicant, aut negant, eos scias uel ignaros esse fidei Christianæ uel aduersarios eius, non Ecclesiæ doctores. Ac constat, quòd promissionum gratiæ in doctrina iustificationis nulla sit mentio à papistis, quemadmodum nec Christi iustificatoris & seruatoris nostri, quanquam etiam si aliquam mentionem promissionum facerent, tamen hoc frustra fieret, propterea quòd fingunt iustificationē nulli gratis contingere, sed dari illam pro meritis operum legis. Ita ut cõtendunt Christum nulli prodesse, nisi operati, quemadmodum prius ex dogmate eorum ostēdi. Oportet ergo omnium maxime firmum esse, ac certum Christianis, promissionē gratiæ gratuitam esse, nec dari salutē per opera nostra, sed gratis propter Christum.

Itaq; gratuitam esse gratiæ seu Euangelij promissionem, primum testatur ipsius rei adpellatio. Non esset gratia, nisi gratuita esset, & gratis contingeret credēti peccati remissio, iusticia & æterna uita, sicut antea docui testimonio allato ex Paulo Rom. 11. Cui adde & hæc sequētia Rom. 3. Iustificati gratis p̄ gratiam ipsius &c. Et ibidē: Decernimus iustificari ho-

Promissionē
Euāgelij esse
gratuitam.

IN CAP. III. AD TITVM,

minem per fidem sine operibus legis. Galat. 2. Nos natura Iudæi, & nō ex Gētibus peccatores, sciētes, q̄ non iustificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Iesu Christi. Et nos in Christū Iesum credimus, ut iustificemur ex fide Iesu Christi, & non ex operibus legis, propterea, quōd ex operibus legis non iustificatur ulli caro. Ephe. 2. Gratia enim estis saluati per fidem, & hoc non ex uobis. Dei enim donum est, non ex operibus, ut ne q̄s gloriētur. 1. Corinth. 1. Ex ipso autē & uos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia à deo, & iusticia, & sanctificatio & redemptio, ut quemadmodum scriptum est, Qui gloria tur, in Domino gloriētur. Tit. 3. Non ex operibus nostræ iusticiæ, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit &c.

Hæc clara & aperta testimonia surdis papistis inclamamus, qui doctrinā gratiæ impie blasphemāt. Nec opus est pluribus testimonijs, nisi cui opus uide retur totos Euangelistas, & totas epistolas apostolorum huc transcribere. Quid est enim tota Euangelij prædicatio & doctrina, nisi quædam uniuersalis exclusiua, qua Deus testatur, quōd nos gratis per misericordiam suam, non propter iusticias nostras, sed propter Christum saluos faciat à peccato & æterna morte, quatenus credimus in eum? Itaq; quoties legis nos fide iustificari, & saluos fieri, memor esto
 istius

istius exclusivæ, quæ detrahit hoc meritū gratiæ nostris iusticijs & factis, ut cum dicitur Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomen eius. ut intelligas hominem aliter non posse recipi in gratiam filiorum Dei, & hæredū æternæ uitæ, nisi per solam in Christum Iesum fidem. Quod etiam hæc sequentia testantur. Ioan. 3. Qui credit in filiū dei, habet uitam æternam: qui autem incredulus est filio, nō uidebit uitā, sed ira dei manet super eo. 1. Io. 5. Qui habet filium Dei, habet uitam: qui non habet filium Dei, uitam non habet.

Scias igitur falsum & impium commentum esse, cum dicitur, fidē impijs posse contingere, qui nō continuo iustificentur & salui fiant, si permaneant in fide. Nulli enim impij, quatenus manent in impietate sua, possunt promissionibus gratiæ credere, sed negāt illas in cordibus suis, & contradicunt eis. At uero hypocritæ, qui se credere fingunt, negāt gratuitas esse, ideo conferunt in suas operū iusticias meritum remissionis peccati et æternæ uitæ. Sic ergo detrahūt Christo mediatoris gratiæ & iustificatoris officiū, iuxta illud Pauli Galat. 2. Non abijcio gratiam Dei. Si enim per legem iusticia, ergo gratis Christus mortuus est. Potest impijs tribui historica noticia rerum in scripturis comprehensarum, qualis est, qui aut Liuiū aut alias Gentium historias legunt, fiducia gratiæ & re

IN CAP. III. AD TITVM,

missionis peccati tribui non potest. Et contremiscunt horribiliter isti impij more dæmonum, quando reuelatur eis suum ipsorum peccatū, propterea q̄ fiduciam gratiæ nullam habent. Non sunt ergo præditi uera et ē iustificante fide. Rursus in hypocritis est opinio pharisaica de fide, q̄ diu somniant, formale fidei iustificantis opera dilectionis esse. Eo nanq; beneficiū gratiæ in totum negāt, ē produnt se neq; intelligere qd sit gratia aut beneficentia seu officium seruatoris Iesu Christi. Tene igitur Christiane lector firmus in corde tuo formale fidei iustificantis à peccato, ē uiuificantis beata ē æterna uita, esse fiduciam promissionum gratiæ gratuitarum, ut docui, de peccati remissione per Christum.

His de gratia ē iustificatione Christiana præmissis, subiiciam nunc ea, quæ sunt in scripto Pauli, epistolæ ad Titum, cum aliqua sui enarratione. Quod igitur Paulus inquit:

CVM AVTEM BENIGNITAS ET HVMANITAS AD PARVIT SALVATORIS NOSTRI DEI.

Valde significantibus uerbis usus est, prædicans ē commendās nobis eam gratiæ beneficentiam, qua iustificamur à peccato ē à morte. Benignitas enim græce est χησότης, lenitas quædam ē clementia, seu placabilitas, q̄ efficit, ne ullo modo asperi in alios
simus,

simus, sed ut erratis aliorum non grauanter ignoscamus, ac toleremus patienter illa aliena mala, non attendentes, ut eligamus, qd summo iure nobis in alios liceat, sed quid tutum sit alijs & commodum, idq; retinemus & sequimur. Quo certe significat Paulus, q, omnia uicia & peccata nostra Deus quasi dissimulat, iustificans nos & saluos faciens per Christum Iesum, quod nō agat nobiscum asperere aut rigide, prout uicijs nostris merebamur tractari, sed secundū suā in nos propiciā uoluntatē, & gratiæ bonitatē seu benignitatē. Huic si coniunxeris sequēs uocabulū, humanitas, quanquam græce significatius legitur φιλανθρωπία, id est, amor erga homines, intelliges hoc dici, q, uidelicet deus, tanquam indulgentissimus pater, ex præcipuo quodam & ineffabili amore in humanum genus, præstiterit nobis saluatiōem æternam per Christum Iesum. Quo nihil dulcius, suauius, aut maius dici potuit de incomprehensibili illa bonitate, gratia, misericordia & clemētia Dei nostri, qua non passus est nos miseros peccatores interire, adeo, ut per traditionem unigeniti filij sui in mortē quæsierit nos saluare à peccato & à merte. Huc facit hoc præcipuum testimonium Ioan. 3. Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non percat, sed habeat uitam æternam. Item illud Pauli Rom. 5. Commendat autem cha-

IN CAP. III. AD TITVM,

ritatem suam erga nos Deus, quòd cū adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus fuit. Multo igitur magis nunc seruabimur, iustificati sanguine eius, per eum ab ira.

Hæc est igitur saluifica gratia illa, qua nobis deus ueluti blanditur, ignoscens non solum omnibus peccatis nostris, sed & conferens nobis, quicquid est regni sui & immortalis gloriæ, non plane, quàm ex mera in nos liberalitate misericordiæ suæ, siue amoris in nos sui, per Dominum Iesum Christum seruatorē nostrum. Rom. 8. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam omnia cum illo nobis donet? Non respexit ergo neq; ad merita uel dignitates nostras, sed & nulla merita & nullas dignitates habuimus, imò ne quidem nisi graua demerita, & summas indignitates, propter multiplices transgressiones & grauißima peccata in carnali natura. Solam igitur misericordiam suam seu benignitatem & humanitatem intuitus est, & in illis efficax erga nos fuit, ut auferret à nobis peccata nostra & eternā mortē per Christū Iesum. Quod præterea mox sequentia quoque testantur, illa uidelicet:

NON EX OPERIBVS IUSTICIAE, QVAE
FECIMVS NOS, SED SECVNDVM MISERI
CORDIAM SVAM SALVOS NOS FECIT.

Hic non solum detrahit iusticijs nostris meri-
tum

tum remissionis peccati et æternæ uitæ, uerum etiam oïm clarissime significat, gratuita esse in nos dona illa remissionis peccati, iusticiæ & æternæ uitæ. Nos igitur diligenter notabimus utrunq; hanc exclusiuâ, et hoc gratiæ præconium, nam utrunq; testatur iustificationem & saluationem nostri esse gratuita beneficia misericordiæ Dei, & sine meritis operum nostrorum ea contingere nobis.

Et hæc de gratia, gratis iustificante, & saluante nos sine meritis operum & factorum nostrorum, sedulo inculcat nobis Paulus, præco uidelicet gratiæ Dei diligentissimus, & apostolus Iesu Christi feruentissimus, & salutis animarum nostrarum studiosissimus, quia nec gratiæ Dei suam laudem detrahi patitur, nec Christo Iesu titulos, honorem & gloriam iustificationis & redemptoris æterni auferri. Nec deniq; nos fraudari sinit fœlicitate æternæ uitæ per falsas & impias persuasiones de merito nostrarum iusticiarum. Hinc enim & 2. Timoth. 1. scribit: Saluos fecit nos, & uocauit uocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum & gratiam. Ac habet his similia innumera in omnibus scriptis suis. Ac mirum est, plurimos ita cæcutire in illorū lectiōe, ut quæ luce meridiana sunt clariora, nō uideant, siue potius uidere nolint ac dissimulent, qđ est efficacitæ et opationis diaboli in eis, ne credētes salui

IN CAP. III. AD TITVM

fiant. Sed cōfero me ad alia textus et scripti Paulini.

PER LAVACRVM REGENERATIONIS
ET RENOVATIONIS SPIRITVS SANCTI,
QVEM EFFVDIT IN NOS OPVLENTE PER
IESVM CHR!STVM SALVATOREM NO-
STRVM.

*Dixit de gratia, qua salui facti sumus per mere gra-
tuitam misericordiam Dei, sine iusticijs nostris, hoc
est, sine meritis operum & iusticiarum nostrarū. Hic
etiam mediorum meminit, per quæ allata est ad nos il-
la gratia dei, videlicet baptismi. Is enim est lauacrum
regenerationis, tū renouationis, quæ fit in nobis spiri-
tu sancto. Et postremum propiciatoris Iesu Christi.*

*Tria fidei
obiccta.*

*Ac docui prius in doctrina gratiæ & iustificatio-
nis esse obseruanda, tria ueluti obiecta, in quæ cre-
dentem semper respicere oportet. Primum ipsam pro-
missionem seu Euangelium, nam fidei iustificantis
doctrina est Euangelium, seu promissio remissionis
peccati. Secundum, quòd hæc ipsa gratiæ seu remissio-
nis peccati promissio est gratuita, id est, quòd gratis
per misericordiam, & sine meritis operū nostrorum
confertur nobis peccati remissio, iusticia & æterna
uita. Tertium denique, quod est ipsemet Christus, in
quem nos intueri oportet, ut in propiciatorem, per
quem Deo reconciliati sumus, a deoq; ut in precium
& satisfactionem pro peccatis nostris, & pro æter-*

na morte, tum deniq; ut in ipsissimam iusticiam & uitam nostram, quia extra Christum nullam, neq; iusticiam, neq; salutem habemus. 1. Corinth. 1. Factus est nobis à Deo iusticia &c. Col. 3. Vita uestra abscondita est cum Christo in Deo :

Nunc ergo & de baptismo & operatione in nobis spiritus sancti dicemus, excutientes, quomodo cū his fidei obiectis, quæ dixi, consentiant, nam quod Paulus inquit nos saluari per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, loquitur quod satis constat de baptismo, qui est externum aquæ lauacrum, & de renouatiōe interna, q̄ fit spū sancto in nobis, atq; intus purgat nos ab inquinamentis peccati.

Baptismus autem est signum promissionis illius gratiæ, qua confertur nobis peccati remissio, iusticia & uita per Christum. Ideo auelli baptismus ab illa promissione non potest, nec uicissim promissio à baptismo. Sed ubi de baptismo agitur, ibi oportet et promissionē gratiæ intelligere, quæ nobis de Christo iustificatore concionatur, cuius fiducia baptizamur. Ac rursus ubi de promissione agitur, semper utilissimum est, & signorum meminisse, per quæ cōstat promissionis gratiam & beneficia seruatoris Christi nobis conferri, & quasi in nos transfundi. Sunt enim signa adposita Euangelio, tanquā monitoria promissionum gratiæ eius, & testimonia, per quæ cōstet no

IN CAP. III. AD TITVM

bis donata esse, q̄ Iesu Christi noīe prædicantur, ipsa uidelicet peccati remissio, iusticia & æterna uita.

Porro, ipse quoq; spiritus sanctus, siue operatio nes in nobis illius sunt his coniunctæ. Neq; enim aliter efficax est in nobis sua uirtute spiritus sanctus, operari in nobis nouã & spiritualem uitam, hoc est, uerum timorem Dei, ueram fidem, spem, dilectionē, patientiam, castitatem, temperantiam, sobrietatem, & reliquas Christianas uirtutes, quàm per gratuitas Euangelij promissiones, de propiciatore, iustificatore & redemptore Christo Iesu nobis prædicatas. Solo enim uerbo Dei est efficax in nobis, & quidem solo Euangelio ad iustificandum & saluandum nos à peccato & morte. Et sicut per Euangelium consolatur nos, ita etiam iuuat nos per fidei sacramenta.

Sic ergo hæc inter se concordant, nos uidelicet saluari per Euangelij gratuitas promissiones de Christo, & saluari per lauacrum regenerationis baptismum. Item, per renouationem illam internam nostri, qua creantur noui motus in cordibus nostris uirtute spiritus sancti, quia baptismus est signum & pignus promissionum gratuitarum, quæ testantur, quòd propter Christum accipiamus peccati remissionem & æternam uitam. Et ipse spiritus sanctus non aliter efficax est ad renouandum corda nostra, ut spirituali uita et Deo digna uiuamus, nisi per Euangelium, & ad pen dices illius sacramenta.

Quod

Quod igitur Paulus ait, nos saluari per lauacrum regenerationis, significat baptismo ablui omnia peccata nostra, ceu gratiæ Euāgelij signo. Et eos, qui ex fide promissionum gratiæ baptizantur, adoptari & recipi in gratiæ filios. Sic enim est lauacrum regenerationis baptismus, qui ut testimonium et pignus gratiæ abluit peccata eorum, qui gratiæ uerbo credunt. Ephe. 5. Mundans eam (Ecclesiam) lauacro aquæ, in uerbo uitæ. Et quoscunque sic lauit, eos efficit filios Dei, & uitæ æternæ hæredes, more signi, hoc est, testatur esse Dei filios, & quidem ex filijs peccati, iræ & damnationis factos esse filios gratiæ, iustitiæ & uitæ æternæ.

Rursus, quòd inquit nos saluari per lauacrum renouationis spiritus sancti, ostendit operatione spiritus sancti intra nos fieri, ut Euangelio credamus, & timeamus deum uere, diligamus illum, & speremus in eum. Item diligamus proximum, patientiam exerceamus & mansuetudinem seruemus erga omnes, pacem & concordiam retineamus, uiuamus modeste, iuste, temperate, caste & pie. In summa, Euangelio Christi et filijs gratiæ digne cõuersemur. In his enim consistit operatio spiritus sancti in nobis, & illi sunt præclarissimi effectus eius, quos creat in saluandis:

In hunc itaq; modum duo attendi à nobis debent in doctrina illa regenerationis, quæ est oibus necessa

IN CAP. III. AD TITVM,

ria ad salutem. Alterum est, ipsa ablutio delictorum, quæ fit ministerio Ecclesiæ per baptismũ in illis, qui Euangelio credunt. Et rursus hoc alterum, quod est internæ renouatiõis nostræ, quæ fit spiritu sancto, & totum hominem mutat, ac noua, spiritali et Christiana uita uiuere facit, de qua lege, quæ sunt Hiere. 31. Ezech. 36. Galat. 5. Nam ex his testimonijs abunde constabit, totam nouitatem Christiani hominis deum operari & perficere in nobis uirtute spiritus sancti. Et huc facit illud Pauli, ad Ephe. 2. Deus est enim, qui operatur in uobis, & uelle & efficere pro beneplacito. Iam idem hæc opera sua nõ operatur, nisi per Christum Iesum, sicut constat ex illo Ephe. 2. Ipsius enim sumus factura, creati per Christũ Iesum ad opera bona, quæ præparauit deus, ut in illis ambulemus.

Quid igitur iactamus liberi arbitrij uirtutes? cum illæ, quas nostra industria præstamus, longe absint à uirtutibus Christianis, pharisaicæ uidelicet & immundæ, nã in ipsis quoq; sanctis suis defectibus laborãt, qui non imputantur quidem his, qui in Christum Iesum credũt. Iam etiam, si quid decenter, recte aut pie facimus, cur non agnoscimus in eo beneficia gratiæ, tum Deum & iustificatorem Christum glorificamus pro gratia, & gratias agentes potius, quàm uirtutes nostras iactemus? nam & Christus inquit: Sine me nihil potestis facere:

Porrò

Porro hæc duo nostræ regenerationis, quæ dixi, & Christus una sententia comprehendit, & uocat, renasci ex aqua & spiritu, & affirmat, q̄ sine hac renascentia nemo possit saluus fieri. Sic enim inqt Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Sed scribam illa occasione quædam in genere, de sacramentis noui testamenti, mox etiam seorsim de baptismo & dominica cœna. Neq; enim habemus Christiani, nisi hæc duo gratiæ scu Euangelij signa, quæ uocant sacramenta. Postea addam nonnulla de operatione & effectibus spiritus sancti, quo melius instructi concionatores, pie & utiliter Ecclesias dei gubernent, si qui ex illis harum rerum adhuc sunt imperitiores, nam illis hoc nostro scripto potissimum seruire statuimus, atque adeo, ut aduersarijs Euangelij & contradicentibus Christianæ doctrinæ melius & promptius nouerint resistere & respōdere, & impudentiã ac maliciã eorū corã oī reliqua Ecclesia retegere, accusare & coarguere:

De sacramentis noui testamenti
in genere.

Itaq; sacramenta, sunt quædam Euangelij adpendices, nempe signa promissionum gratiæ, hoc est, monitoria Euangelij de remissione peccati, iusticia & uita æterna per Christum. Reuocant igitur nobis in memoriam Euangelij promissionē, & testantur nostram

IN CAP. III. AD TITVM,

esse, seu beneficia in nos cōferri, qui sacramentis per promissōrum Euangelij fidem utimur, quorum sunt signa. Ideo adferunt peccati remissionem, iusticiam & eternam uitam omnibus, qui sacramentis pie utūtur, hoc est, qui per fidem gratiæ suscipiunt ea, & Deum ac redemptorem Christum Iesum laudant & glorificant pro gratia. Non enim proponunt nobis legis conditionē, sed gratiæ promissionem, qua requirit fidem à nobis. Et signo muniunt conscientias nostras, ac securas efficiunt remissi nobis peccati nostri, & donatiæ iusticiæ & eterne uitæ.

Non igitur conferunt ipsa per se gratiam, hoc est, non prosunt suscipiētib; ex opere operato. Qui est sophisticus & pharisaicus error, uulgatus in Ecclesia papistarum. Fieri enim potest, ut sacramentis quidam utantur in grauiorem sui condemnationem, sicut Paulus testatur 1. Cor. 11. Nec sunt nisi pharisaica commēta, quæ cunq; nugantur sophistæ de suo obice, id est, proposito mortalis delicti retardante fructum & efficaciam sacramenti, nam etiamsi talis obex nullus adsit suscipienti sacramentum, tamen non conferatur ei gratia saluationis, nisi utatur sacramento ex fide promissionis Euangelij de gratia per Christum. Sacramento itaq; uti sine hac fide, etiam noxium est, ac cum fides in promissionem gratiæ adest, tunc utiliter illis utimur, nempe, ueluti signis & testimonijs gratiæ

gratiæ & promissionum eius. Quæ signa, inquam, testantur quidem totam illam saluationis gloriam beneficio redemptoris Christi nostram esse.

Ita sunt ergo gratiæ signa, & testimonia remissionis peccati, ac uitæ æternæ sacramentahis, quæ fiducia Christi promissionibus Euangelij credunt, proposita in uberiorem consolationem & confirmationem fidelium, certificâte illos Deo per gratiæ promissionem, & illius signa ac testimonia, significantiæ & testantia peccati remissionem & æternam uitam ad nos pertinere, propter iustificatorem & saluatorem Christum Iesum, qui totus noster est, quatenus credimus in eum. Quapropter uanus est & impius ac perniciosus error docentium, q̄ usu sacramenti homines iustificentur, etiamsi non adferant fidem. Tantum ut careant proposito mortalis delicti, et designandi alicuius sceleris prohibiti in lege Dei. Ita somniant enim, obtineri remissionem peccati & iusticiam, quæ gloriam saluationis nostræ totam transferunt à gratia Dei, & à Christo Iesu, in nostras immundas iusticias rationis, & infinitis atque ineffabilibus modis pollutas coram Deo.

De baptismo.

Postquam in genere de sacramentorum ususcripsi, scribam iam nunc etiam seorsim de singulis, baptismo uidelicet & dominica cœna. Nō enim habemus Chri

IN CAP. III. AD TITVM,

stiani plura noui testamēti, id est, gratiæ seu promissionis Euangelij, signa, quàm hæc duo. Docui autem suprâ, in quam sententiam Paulus baptismum adpellet lauacrum regenerationis, nam abluit peccata eorum, qui promissioni credūt. Abluit autem, tanquam signum & pignus seu testimonium gratiæ, quæ præstita est omnibus nobis per Christum, qui nos sanguine suo à peccatis lauit. Significat igitur baptismus, eum, qui Euangelio credit, & propiciatori Christo Iesu, esse receptum in gratiâ adoptionis propter Christum, & iam uere Dei filium esse, sicut testatur illud Matth. 28. Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Clarum est ergo recipi in fauorem & gratiam filiorū Dei, quot quot fiducia iustificatoris sui Iesu Christi baptizantur, nam quæ in doctrina proponi debeant, baptizando uidelicet, fidei cōsolatio, p̄ promissionē euangelij, expressius dicitur Marc. ult. Prædicate Euangeliū omni creaturæ, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: q̄ uero nō crediderit, cōdemnabitur.

Ita ergo baptismus est signum gratiæ, & testimonium quoddam ac pignus, promissioni de gratia illa remissionis peccati & æternæ uitæ additus, ut plenus consoletur & perfectius confirmet eos, qui Euangelio credunt. Quapropter sine fide susceptus plane nulli prodesse posset, nec baptizari quisquam sanæ
 mentis

mentis optaret, non credēs Euangelio, & si baptizaretur quisquam incredulus, non ideo melius haberet, sed longe deterius, nimirum propter contemptum gratiæ, qui est in incredulo, & rei sacræ, hoc est, sacramenti, prophanationem. Si ergo quæras, ad quid profit baptizari. Respondere oportet, multum oīno prodesse. Operatur enim peccati remissionem baptizamus in illis, qui Euangelio credunt, & constituit illos æternæ uitæ heredes, liberatos à Christo ab inferis, peccato, Diabolo & æterna morte. Baptizati igitur & peccati remissionē accipimus, & filij Dei sumus, sicut testatur illud | Act. 2. Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisq; uestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorū, & accipietis spiritum sanctum. Sane enim spiritus ille non datur, nisi filijs dei, hæredibus æternæ uitæ. Huc quoq; facit illud Ananiæ ad Paulum, Act. 22. Exurge, & baptizare, & ablue peccata tua inuocato nomine Domini. Item illud Galath. 3. Omnes uos filij Dei estis, q; credidistis Christo Iesu. Nam quicumque baptizati estis, Christum induistis.

Nec existimandum est, nisi q; Deus lauet nos per baptismum officio ministrorum Ecclesiæ, & peccata nostra ita auferat. Ad hoc enim cōsecratus est baptizamus, ut uidelicet sit medium instrumētum, per quod Deus officio ministrantium in Ecclesia operetur &

IN CAP. III. AD TITVM,

perficiat nostram salutem. Sunt enim Dei omnia, cum
 uerbum gratiæ, tum sacramenta. Et quidam certi ho-
 mines ministrant ea in Ecclesia, aliena uidelicet, non
 sua. Quare magna dignitas est uerbi & sacramento-
 rum, & magna utilitas, si à credentibus uel audiatur
 uerbum, uel percipiantur sacramenta. Huc facit illud
 ad Ephe. 5. Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum
 dedit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam la-
 uacro aquæ in uerbo, ut exhiberet ipse sibi gloriosam
 Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut ali-
 quid huiusmodi, sed ut sit sancta et irreprehensibilis.
 Et Petrus incidens in baptismi mentionem, testatur
 illo nos saluos fieri, quo, inquit, sordes carnis
 deponuntur, sed conscientia bene respondet
 apud Deum, per resurrectionem Iesu Christi à mortuis.
 Qui est ad dexteram Dei, deglutiens mortem, ut ui-
 tæ æternæ heredes efficeremur. Profectus in coelum,
 subiectis sibi angelis & potestatibus & uirtutibus.
 1. Pet. 3. Cæterum, de allegoria baptismi, lege quæ
 Paulus scribit Rom. 6. Significat. n. ueteris naturæ
 abolitionem, ut in noua uita ambulemus, donec ad æ-
 ternæ uitæ gloriam perueniamus, in qua Christus
 est, nostra iusticia, salus & æterna uita.

De dominica cœna.

Sicut remissionis peccati signum, tum adoptionis
 nostræ est baptismus, ita sacramentum corporis &
 sanguinis

sanguinis Christi testatur remissionem peccati, per quā fit adoptio, semper durare in Ecclesia. Ad hæc, nos perpetuo manere filios Dei, modo fidem retineamus. Cōstat enim huius sacramenti usu, quòd etiamsi lapsi aliquo casu aut infirmitate fuerimus, nō tamen irritam fieri seu euacuari promissionem remissionis peccati, nec amitti cōtinuo adoptionem, modo libeat nobis, ut dixi, in fide gratiæ permanere, & reuertē iterum per conuersionem nostri ad Deum. Idcirco enim in hoc corporis et sanguinis Christi sacramento, cuius usum conueniebat esse quotidianum, sicut uerbi Euangelij prædicationem, proponitur eadem promissio gratiæ & remissionis peccati, de qua agitur in baptismo.

Itaq; habemus duo consolantissima promissionis gratiæ signa. Baptismum, quo abluimus peccatum, et recipimur in filios dei. Eucharistiā aut, quæ testatur remissionē peccati eandē semper durare in Ecclesia, hoc est, non remitti tantum originalia propter Christum his, qui credunt, sed & actuales & quotidianas culpas. Quanq̄ aut baptismus quoq; sit perpetuum signū remissionis peccati, & testatur omnia delicta remitti p̄ Christū his, qui credūt in eū, etiamsi in aliquo deficiant, aut sint in grauiam quædam crimina lapsi, tamen ita placuit Deo, nos illo quoq; corporis & sanguinis Christi sacramento copiose consolari & mu-

IN CAP. III. AD TITVM,

nire cōtra quaslibet periculosas certationes, & præsertim ne lapsi desperemus de gratia. Quod alioqui quàm proum sit, quis nescit? Ne ergo aliquando cogitēt lapsi, sibi deinceps nullam peccati remissionem apud Deum reliquam esse, se amplius non esse Dei filios, frustra esse, q̄ nouam uitæ pœnitentiã instituāt, prohibet ipsa Eucharistia, reuocās nos ad eandē promissionū gratiæ fidē, ad quā p̄ baptismum uocamur.

Itaq; sentio huius sacramenti usum potissimum ad lapsos pertinere, eos dico, qui post recōciliationem, quæ fit baptismo, forte iterū in graua aliqua uicia, peccata, scelera, trāsgressiones reciderūt. Quos peccati terrores crudeli desperatione enecare possent, et præcipitare in sempiternam condemnationem, uel etiam in eum errorem protrudere, in quo existimarēt iteratam pœnitentiã sibi nihil prodesse coram Deo. Quis nescit enim, huiusmodi tentationibus cor hominis peccatoris frequenter pulsari, ut ne dicam lapsi? Ne igitur quid huiusmodi fiat, siue admittatur à nobis, uetat ordinatus ille & præceptus usus sacramenti dominicæ coenæ in ecclesia Christi, in qua eadē peccati remissio per gratiam Dei, & ea perpetua propter Christum, durat. Non sunt autem rari lapsus iustorum, imò quis nescit quotidianos esse, uel optimorum in Ecclesia? Ideo dixi prodesse, si huius sacramenti usus quotidianus esset, aut certe creber & frequentior

quentior, quàm est apud multos, q̄ nec salutis suæ rationem habere uidentur, & dona Dei aspernari. Nemo tamen cogi ad illius usum debet, sed illum oportet liberũ omnibus relinquere, sicut etiam nemo cogitur ad baptismi susceptionem. Inuitari autem à doctoribus Euangelij homines debent, ut promptius & frequentius ueniant ad Eucharistiæ perceptionem, propositis consolationibus et promissionibus Euangelij. imprimis, si qui periculosius fuerint lapsi, in quibus metuendum, ne admittant desperationem, aut se tradant in operationem omnis iniquitatis.

Ac uideri potest, quòd hoc sacramentum obtinuerit apud ueteres Eucharistiæ nomẽ in Ecclesia, quòd frequẽtes essent quidam, qui in illius usu gratias agebant Deo, memoria redemptionis, quæ est omnium per Christum, non utiq; illi tantum, qui stare uidebantur, sed uel maxime, qui lapsi fuissent. Siue hoc nomen inditum est illi sacramento propter mandatum Christi, Hoc facite in mei commemorationem. Quo similiter reuocat nobis in memoriam beneficium suæ crucis et mortis pro nobis, requirens à nobis fidem & gratiarum actionem, siue stare uideamur, siue cõstet lapsos esse. Hoc enim cũ oēs rectissime faciant, tamen peculiari quadam & summa necessitate lapsi iterum reuerſi et pœnitentiam agentes. Deniq; quia exercitia hæc habet, eius usus est potius apud adultos, quàm in

IN CAP. III. AD TITVM,

fantes, & magis necessarius his, qui lapsi sunt, quàm qui adhuc stare videntur.

Est autem maxime clarum ex descriptione huius sacramenti apud Euangelistas, q̄ debeat esse eius usus, & quæ fides ad illū adferri, maxime ex ijs, quæ Paulus scribit 1. Corinth. 11. quid sit digne aut indigne māducare. Nihil enim obscure docemur in sacramento hoc dominicæ cœnæ de fide incarnati filij Dei, & traditi pro peccatis nostris in mortem, cum Christus ita nobis loquatur: Hoc est corpus meum, & hic est sanguis meus, q̄ effunditur pro uobis in remissionem peccatorum. Ideo non est satis utentibus hoc sacramento eam fidem adferre solum, quæ agnoscit & confitetur nobiscum ueritatē corporis & sanguinis Christi, in hoc sacramento esse, uerum etiam, qua credant filium dei Christū nostri saluandi causa factum esse uerum hominem, & pro redimendis nobis à peccato & æterna morte sanguinem suum effudisse.

Quare nec ambigere licet, te usu huius sacramenti accipere peccati remissionem & æternam uitam propter Christum, in quem credis, et hoc nomine illo sacramento uteris, quia per illius usum inuitat te ad tantæ gratiæ & remissionis peccati fiduciā. Hæc igitur fides etiam discernit digne manducantes à diuersis illis, qui manducant indigne, uidelicet incredulis uerbo promissionis, siue qui opinantur illius usum ex opere

opere operato sibi prodesse, aut qui fingunt deo se oblationē & sacrificium facere, cū sacramento utūtur.

Hæc hæctenus de usu signorum, quæ usitate uocāt sacramenta. Sunt autē monitoria promissionum Euan gelij, & testimonia collatæ in nos gratiæ Dei. Ideo reuocant nobis in memoriam promissionē remissionis peccati & æternæ uitæ, & eiusdem fidem à nobis re quirunt. Et, quod maximum est, testantur promissio nem illam gratiæ, iusticiæ & æternæ uitæ ad nos per tinere, qui credimus in Christum, & per fidem no minis Christi sacramentis utimur. Si qui uero præ terea de Eucharistiæ usu plura requirunt, illi repe tant ea, quæ suprâ scripsi de prophanata missa, & in quodam alio opere, de poenitētia, copiosius de sacra mentis, & de infantium baptismo scripsi.

De operatione & effectibus
spiritus sancti.

Dictum est suprâ nonnihil de uirtute & præci puis effectibus spiritus sancti, sed nihil uetat iisdē de rebus seorsim paulo copiosius disserere, ita, ut seor sim de sacramentis institui dicere. Paulus itaque lo quens de uirtute, operatione & effectibus spiritus sancti, dicit nos saluari per lauacrum renouationis spiritus sancti, nam duo lauacra facit, prius externū, quod est, baptisimi, & posterius internū, qđ est opera tionis spiritus sancti in nobis. Prius lauacrum habet

IN CAP. III. AD TITVM

homines administratores in Ecclesia, posterius nemi-
nem nisi deum. Nemo enim intus lauit nos à sordibus
peccati, nisi Deus, aut certe Deus & homo, Christus
Iesus. Ille enim, quia est mediator gratiæ & salu-
tis, non solum impetrat nobis peccati remissionē san-
guine suo, quem pro nobis effudit, sed etiam intus re-
nouat & purificat corda nostra. Quapropter etiam
dicitur baptizare spiritu sancto, ut Matth. 3. &c.
Quod etiam sibi sumit, ut pertinens ad officiū suum.
Act. 1. De cælo enim missurus spiritum sanctum, di-
xit: Ioannes quidem baptizauit aqua, uos autem ba-
ptizabimini spiritu sancto non post multos hos dies.
Ac disputata sunt quædam à me & in superioribus,
quomodo Christi est, ecclesiam electorum suorum gu-
bernare spiritu sancto.

Proinde Paulus de operatione & effectibus spiri-
tus sancti loquens, uocat hoc, quicquid est, lauacrum
renouationis spiritus sancti, quod ab inquinamentis
uictorum, ita ut realiter auferantur à nobis, non lau-
mur, nisi sola spiritus sancti uirtute, qua potens est in
nobis Deus pater, & redemptor humani generis
Christus Iesus. Baptisimum uocat lauacrum regenera-
tionis, quia abluens peccata nostra, ut gratiæ signū,
efficit nos filios Dei. Virtutem uero spiritus sancti,
adpellat lauacrum renouationis, quod est nobis autor
internæ nouitatis huius, qua corda nostra à sordibus
peccati

peccati repurgantur. Nam eius est, corda nostra re-
 nouare, & eam totius uitæ nouitatem operari in no-
 bis, qua Deum spiritu & ueritate adoremus & glo-
 rificemus. Siquidem efficit nos digne Deo ambulare,
 cum summa uoluptate & dulcedine cordis mandata
 eius facere, qui futuri sumus hæredes æternæ uitæ,
 cuius sunt multa testimonia in scripturis.

Quamquam autem hæc collatio uideatur à Paulo
 instituta esse per occasionē, tamē tribuēs spūi sancto,
 q̄ in morem cuiusdam lauacri nos renouet ac repur-
 get à sordibus uiciorum, allusit haud dubie ad ea scri-
 pturæ testimonia, in quibus emūdatio illa, q̄ fit spū san-
 cto, dicitur fieri quadam mūda aqua, & spiritus ipse
 dicitur effundi, & uocatur mūda aqua. Translaticie
 enim loquitur scriptura, uim repurgantem spiritus
 sancti aquam dicens, seu efficaciam illam, qua steriles
 in omni opere bono fœcundat, ut fructificemus per
 pietatem multarum bonarum & honestarum actio-
 num & operationū, sicut in illo Esaiæ 44. Effundam
 aquas super sitientem, & fluenta super aridam, & ef-
 fundam spiritum meum super semen tuum, & benedi-
 ctionem meā super germina tua, & succrescent inter
 herbas, & quasi salices iuxta riuos aquarum &c.

Ex hoc testimonio clarum est, quòd aquas illas,
 quas Dominus promittit, mox dicit suum spiritum,
 quo uidelicet multipliciter efficax est in nobis. Et in

IN CAP. III. AD TITVM

morem aquæ, aut lauit nos à peccato, aut foecundat: ut largiter fructificemus bene operantes. Item, quòd ipsam bonorum sitim hoc spiritu restinguit, & illo in tentationis æstu nos recreat, sicut etiam docemur illo Ezech. 36. Effundam super uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris, & ab omnibus idolis uestris mundabo uos: & dabo uobis cor nouum, & spiritum nouum ponã in medio uestri: & auferam cor lapideum de carne uestra, & dabo uobis cor carneum: & spiritum meũ ponam in medio uestri, et faciam, ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & operemini.

Satis liquet ex his, quòd quicquid est Christianæ nouitatis, primum internæ, deinde, si quid boni inde proficiscitur, id totum tribui operationi & efficacitæ intra nos spiritus sancti. Quod etiam agnoscunt homines pij, & inuocant Deum pro auxilio spiritus, & adiuti gratias illi agunt, nam illi sunt omnes effectus spiritus in nobis, quòd uidelicet diuinarum oim rerum, quas animalis homo non percipit, facit nos intelligentes. Ideo efficit nos auidos uerbi Dei, ut illi, cognito ex audito, nihil hæsitante fide adhareamus, & per consequens, Deum nobis promittamus propitium, & beneuolentissimum patrem, per Christum Iesum. Mox etiam confiteamur, laudemus, prædicemus et gratias agamus in omnibus, quæ gloriose operatus

operatus est, tum quòd saluos nos fecit per unigenitum filium Christũ, cuius fiducia consistimus in periculis mundi huius, & mala quæq; perferimus. Effecti in summa noui homines, ut qui antea auari, ambitiosi, raptores, iniqui, & nostra tantũ quærebamus, continuo mutati, & abnegatis nobismetipsis, quæramus ea quæ sunt aliorũ, sinceram dilectionẽ in cibus custodientes, & sequentes, ut scribitur Phil. 2:

Hæc itaque in omnibus, qui Christi sunt, spiritus ille sanctus operatur, quem quisquis non habet, ut neque Christi est, ita nõ potest saluus fieri. Et quoniam agit in nobis ac perficit omnia, per quæ æternam salutem adipiscimur et obtinemus, ideo Christus Ioan. 4. de illo spiritu inquit: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam. Item capite 7. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluẽt aquæ uiuæ. Hoc enim, inquit Ioãnes, dixit de spiritu, quẽ accepturi erant credentes in eum. Quanquam hæc non agnoscunt, qui uires liberi arbitrij prædicant, qui quantum errent, ex tota doctrina de gratia dijudicari potest. Et attingi nonnihil seorsim istorum errores & impietates paulum suprã. Sed plura de spiritus efficacia, & illius uirute intra nos nihil attinet in præsentia dicere, quum ex his satis intelligatur, q, nulla uere Christiana uir-

IN CAP. III. AD TITVM,

tus est, cuius non sit ipse autor atq; effector in nobis. Ideoque illius admonendæ sunt Ecclesiæ, ne quid de suis uiribus præsumant, aut arrogantius de iusticijs suis sentiant, sed orent in omnibus ignosci sibi, cum nihil satis faciant, & rogent sibi auxilium spiritus miti, & subinde ualidius robur conferri, quo uoluntatē Dei melius faciant. Rogent autem hunc spiritum per Christum Iesum. Neq; enim p̄ aliud medium datur. Inde etiam sequitur in scripto Pauli de illo spiritu.

QVEM EFFVDIT IN NOS OPVLENTE
PER IESVM CHRISTVM SALVATOREM
NOSTRVM :

Vt enim mediatorem promissionum gratiæ habeamus Christum Iesum, ita ipsius quoq; spiritus sancti, cuius uirtute, ut dictum est, efficaces efficit in nobis gratiæ promissiones. Ioan. 14. Paracletus autem spiritus sanctus, quē mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia, quæcunque dixi uobis :

Creat igitur in cordibus nostris assensum, quo credamus his omnibus, quæ in Euangelio sunt prædicata, unde nascitur fiducia rerum accipiendarum, quæ per Euangelij promissiones offeruntur. Simul autem & alias Christianas uirtutes operatur. Sed de effectibus spiritus sancti antea satis dictum est.

Quomodo autem ille spiritus & à Christo mittatur,

tur, ut à domino regni gratia, aliàs quoq; dictum est. Habet autem in præcipuo opere officij sui Christi gloriam per Euangeliũ illustrare, & arguere mundum de peccato, quòd non credit in Christum. Ioan. 15. Cum uenerit paracletus, ille testimonium perhibebit de me. Et 16. Arguet mundum de peccato, quòd non crediderunt in me.

VT IUSTIFICATI GRATIA IPSIVS HÆREDES SIMVS SECVNDVM SPEM VITAE AETERNAE. CERTVS SERMO EST.

Hic locus admonet nos de illis fidei obiectis, de quibus supra scripsi, & ostendi tria præcipua seu principalia esse. Quæ omnia negligunt papistæ in fidei prædicatione. Itaq; reuocat nobis in memoriã Euangelij promissiones, quas ubi attingunt papistæ? Deinde significat gratuitas esse illas promissiones, quia uocat gratiam Dei. Hanc uero negant gratuitam, q per opera sua gratiam & iustificationem mereri docent. Denique & clare innuit, per Christum mediatorem nos iustificari. Valde igitur impiũ est & impudens, si quis suas iusticias faciat præciũ p peccato et morte:

Iam discite ex hoc loco, gratiæ adpellatione, non significari habitus infusos seu qualitates in nobis, hoc est, nostras uirtutes, quanquam fatearis esse dona infusa spiritus sancti, & nihil ex illis uirtutibus tibi adscribas, sed gratuitam beneficentiam alieni fauoris,

Tria fidei obiecta.

IN CAP. III. AD TITVM,

videlicet redemptoris Iesu Christi, esseq; beneplacitum diuinæ misericordiæ extra nos, quã consequitur peccati remissio, imputatio iusticiæ & æterna uita.

De spe non
ex meritis.

Liquet etiam ex hoc loco spei naturam esse, non nisi nostra iusticia aut nostris meritis, sed in fiducia diuinæ gratiæ & beneficiorũ Domini nostri Iesu Christi, nam iustificatis per gratiã tribuit apostolus eam spem, quæ est quædam firma & certa expectatio futuræ beatitudinis & æternæ uitæ, sicut definitur ad Roman. 8. Nos ipsi primitias spiritus habentes, intra nos ipsos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus &c.

Cum igitur sperandum sit, secundum quod Deus pro amplitudine bonitatis & misericordiæ suæ promittit, non pro meritis carnalium iusticiarum nostrarum, hoc uanius est & audacius atque sceleratius sophistarum commentũ, & Lombardi, qui contrarium definiunt. Nam Lombardus, quem scholastici theologi magistrũ habent, in 3. sentent. dist. 36. ita definit spem: Est enim, inquit, spes certa expectatio futuræ beatitudinis, ueniens ex Dei gratia, & meritis præcedentibus. Vel ipsam spem, quam natura præit charitas, uel rem speratam, id est, beatitudinem æternã. Sine meritis enim aliquid sperare, non est spes, sed præsumptio dici potest. Hæc ille.

Quasi

Quasi hæc non sit sceleratissima præsumptio, nisi fiducia propriæ innocentie, & iusticiæ priuatæ coram Deo, in cuius conspectu nemo prorsus est inculpabilis & innocens. Sed hæc est rationis theologia, quam pro fundamento habet Lombardus & scholastici, nam hominum more iudicant de Deo, quasi ille neminem adprobet, nisi secundum quod habeat priuatas iusticias & opera meritoria, ut uocant, cum ille plane nulli possit fauere, nisi pro immensa illa bonitate, scilicet misericordiæ suæ, qua gratis nobis peccatoribus ignoscit propter Christum.

Quid igitur sentiendum sit de hoc impio & blasphemio commento doctrinæ sophistarum de spe, poterimus ex tota illa doctrina de gratia, fide & iustificatione, in supra scriptis sæpius explicata, diiudicare, nam simile est illi somnio, quo formale fidei faciunt fiduciam operum legis, cum hac nihil uanius, nihil æque impium esse queat. Hoc enim est pharisaicæ iusticiæ fidere, & quod longe deterius est, misericordiæ Dei, & propiciatori Christo Iesu detrahere: Nos ergo ita potius statuamus, quemadmodum formale fidei didicimus esse ipsam fiduciã promissionis gratiæ, & redemptoris Christi, ita intelligamus ex eadem fiducia gratiæ & Christi spem prouenire, & ex ea sola.

Huc ualent & illa apostolorum testimonia, Pri-

IN CAP. III. AD TITVM,

num Paulus nō dicit: *Fiducia meritorum nostrorum gloriamur in spe futuræ felicitatis, sed: iustificati ex fide, (gratiæ nimirum & beneficiorum Iesu Christi) gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.* Et Petrus non dissimiliter detrahit fiduciæ meriti operum nostrorum, & reuocat nos ad fiduciã beneficiorum gratiæ, & seruatoris Iesu Christi, ubi hæc de spe scribit, 1. Pet. 1. *Secundum magnam misericordiam suam regeneruit nos in spem uiuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, ad hæreditatem incorruptibile, & incontaminatã & immarcescibile cõseruatã in cœlis, pro uobis, q̄ potentia dei custodimini, per fidem, ad salutem, paratam reuelari in tempore nouissimo.*

Hoc igitur est blasphemie pharisaicæ commentum, quod iubet nos fiducia meritorũ nostrorum sperare felicitatẽ eternæ uitæ, & nihil nisi impia præsumptio & uanitas, quæ necessario conuertetur tandem in desperationem, quãdo homini immundicia iusticiarum suarum fuerit reuelata, quam antea ignorauit, & spem salutis in eam posuit. Nec potest unquã satis explicari, quãta mala hæc impia persuasio fiduciæ humanæ iusticiæ inuexerit in Christianum orbẽ, nam gloriã gratiæ Dei & redemptoris Iesu Christi obscurauit, & ignaros fidei in Deum, quos pertraxit in hanc impiam persuasionem, felicitate eternæ uitæ priuauit.

Esto igitur, ut nunc secure fidant hypocritæ meritis operum suorum, tamen in serio examine conscientiarum obruētur desperatione. Sed qui Deum timēt, intelligentes Euāgelij gratiæ, simul postquam hoc cognouerunt, conferunt se ad gratiam, desperantes de omnibus iusticijs suis, & dicentes cum propheta Dauid: Et ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Ac sunt securi illi ac certi, quòd pro gratiæ amplitudine ac bonitate, & propter Christum exaudiuntur. Istitis enim loquitur Deus in promissione. Omnis quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Sicut ergo prolixè in hoc toto commentario docuimus, formale fidei & iusticiæ Christianæ non esse nostra merita, aut iusticias nostras, sed fiduciam promissionum gratiæ & redemptoris Iesu Christi, ita de ipsa quoque spe sentiamus, ut quæ coniuncta est fidei, & simul cum illa oritur. Proposita enim fiducia remissionis peccati et æternæ uitæ, ut fit per uerbum promissionis, & illa adprehensa per fidem à nobis, simul speramus, nisi non credimus, & fidem promissionis Dei nullā habemus. Oportet igitur & de spe sentire, & pronunciare, q. ex solius gratiæ promissionum Euāgelij fiducia oriatur, et q. sine omnibus meritis iusticiæ humanæ concipienda est spes æternæ uitæ. Concipienda autem fiducia gratiæ promissæ in Euāgelio

IN CAP. III. AD TITVM,

gelio, & Iesu Christi, qui est iustificator & redemptor noster, imò ipsissima iusticia, redemptio, uita & salus nostra.

Ex iam dictis intelligi præterea potest, hoc quoq; inane & friuolum commentum esse, q̄ uidelicet charitas dicitur natura ipsam spem præcedere. Quomodo enim diligas eū, de quo antea nō aliquid boni promittas tibi? Itaq; ut nemo amare potest Deum, quem non sciat antea, & intelligat per fidem sibi reconciliatum & placatum esse, ita uere & ex animo diligere Deum, neq; quisquam potest, nisi antea securus ac certus promittat sibi ac speret fiducia reconciliati et placati Dei, immortalis uitæ gloriam.

Illud non magni refert, q̄ charitas dicitur rem speratam præcedere, hoc est, beatitudinem æternam, ut Lombardus interpretatur, nisi sentias cum sophistis, qui charitatem faciunt causam, propter quam uita æterna homini donetur. Sic enim loquuntur de legis operibus, quæ quisquis in gratia faciat, id est, p̄ charitatem, is mereatur æternæ uitæ gloriam, & quidem de cōdigno. Et hæc blasphemia beneficiorum gratiæ docetur in papisticis Ecclesiis, & summa impietas. Neq; poenitet quisq̄, tametsi admonitus, ac ne intelligit quidē aliqs inter eos, q̄ nihil quàm meras operū hypocrises, & ficticias iusticias prædicant ac docēt. Quod hic mihi libuit, & per occasionem doctrinæ

de spe, retere, q̄a refert nosse ac plane intelligere, quid aduersarij nostri de dogmatibus fidei sentiant. Nā odisse oportet, & execrari ac fugere, si beneficia celestis gratiæ & redemptoris Iesu Christi uolumus ac speramus salui fieri.

ET DE HIS VOLO TE AFFIRMARE, UT QUI CREDUNT DEO, SOLLICITI SINT BONIS OPERIBVS PRAECELLERE: HAEC SVNT ENIM BONA ET UTILIA HOMINIBVS.

Vides, de quibus rebus uelit doceri Ecclesias Paulus, & in quem finem? nam de gratiæ doctrina sentit ac loquitur, qua excitatur in nobis spes, quæ est firma quædam securitas & certitudo æternæ uitæ. Neque enim fallit aut mentitur Deus, & per doctrinam gratiæ non aliud agit, nisi ut fiduciam bonitatis & misericordiæ suæ habentes, saluos faciat à peccato & ab æterna morte.

Iam per illam gratiæ doctrinam potest demum impetrari ab his, qui crediderunt in eam, nouitas uitæ Christiana. Nec potest antea amari Deus aut proximus, nisi p̄ fidē gratiæ antea didiceris reconciliatum esse tibi Deū. Similiter nullæ iusticiæ tuæ possunt placere Deo, nisi ex hac gratiæ fide proficiantur & fiant, ut supra in capite secundo prolixè docui. Tantum abest, ut placeas Deo, si fiducia meritorum tua

IN CAP. III. AD TITVM,

rum promittas tibi, ac speres beatitudinem eternā.

Notabis præterea ex hoc loco, q̄ dogmatū Christianorum Paulus requirit cōstantem assertorem, q̄a inquit: De his uolo te affirmare. Quid efficiat enim, qui ipse ambigat de doctrina, num ei fides sit habenda, & secure nitendum ea, quòd placeas deo, si secundum hoc uerbum eius, quod tibi proponit, uiuas & agas atq; patiaris omnia? Ac liquet etiā ex his, quòd in Ecclesia Dei præter uerbum Dei doceri ac prædicari non debet. Quomodo enim erit assertor seu affirmator, nisi qui nouit se non hominum doctrinas, sed solum uerbum Dei prædicare & docere? Quid hic facient, qui uanitate doctrinarum hominum Ecclesias replent?

**STULTAS AVTEM QVAESTIONES
ET GENEALOGIAS, ET CONTENTIONES,
ET PUGNAS LEGIS VITABIS. SVNT
ENIM INVTILES ET VANAÆ.**

In hunc modum Paulus in utraq; ad Timotheum uarie admonet nos, ut odiosas illas ac uanas, nihili rerum & inutilium contentiones ac pugnas fugiamus: Lege 1. Timoth. 6: & 2. Timoth. 2. &c.

Non dissimilis ratio est, cum rixatur de uanitate traditionum humanarum in Ecclesia, & sana doctrina interim omittitur, q̄ est per fidem & dilectionē in Christo Iesu. Quanquam istis traditionibus hoīm, quibus

quibus affingitur, quòd sint necessarius cultus dei, et quòd mereantur homini gratiã & remissionem peccatorum, oportet resistere, & hanc gloriam detrahere, quod suprà pro uiribus feci in capite secundo.

HAERETICVM HOMINEM POST VNAM ET ALTERAM CORREPTIONEM VITAE BIS, SCIENS, QVOD TALIS EVERSVS EST, ET DELINQVIT PROPRIO IVDICIO CONDEMNATVS.

Hæreticum hominem adpellat eum, qui impijs opinionibus & doctrinis est factiosus in Ecclesia Christi, qui suæ sententiæ nimium in hæret, & suis placitis nimium fedit, adeo, ut nulli cedat, & à nemine se abstrahi ab impia sententia patiat, quanquam reuictus de errore & impietate opinionis. In summa, qui sentit pertinaciter contra dogmata Christiana, & Christianum se simulans, conuictur alios in suas impias opiniones pertrahere. Quales hæretici iamdiu fuerunt Pontifices Romani & episcopi, qui impias opiniones eorum probauerunt, uel adhuc probant, & sanæ doctrinæ Euangelij Domini nostri Iesu Christi cedere nolunt.

De hæreticis & corripiendis illis ac indicandis:

Atq; istos suprà meo iudicio notauit, in capite 1. ubi uetat, ne sit præfractus episcopus, hoc est, morosus, durus, pertinax, inflexibilis, & suarum opinionum nimium tenax, qui tunc nimirum plus noxius est

IN CAP. III. AD TITVM

*Ecclesiæ, & minus ferendus in ea, quando impia dogmata defendit, q̄ præsertim pugnant doctrine Euan-
gelij & fidei in Christum. Siue, cum legibus onerat
Ecclesias, quia in illas nullum tale ius habet. Ac ma-
gis impius est, si oneret Ecclesias huiusmodi legibus,
quæ sine peccato seruari non possunt. Quod facere
audacter iam diu Pontifices Romanos, supra aliquot
exemplis declarauit.*

*Non tamen sunt comburendi tales hæretici, ac ne
quidem pro hæreticis haberi debent, nisi antea admo-
niti, & reuerti de errore & impietate opinionis &
doctrine, retractationem suæ impiæ sententiæ & im-
pij instituti facere, & mutare impia dogmata recu-
sent. Tunc enim puniri possunt, prout magistratus iu-
dicant, ac placet ipsis. Ac ne sic quidem possunt eos
mortis supplicio afficere, nisi seditiosos motus in Re-
publica ciuili excitent suis impijs doctrinis. Nam iu-
dicium de puniendis hæreticis spirituale est, & per-
tinet ad iudicium Christi. Itaq; & Paulus præcipit,
ut tales semel atq; iterum admoneantur seu corripian-
tur, qui si impia consilia, instituta & dogmata muta-
re nolunt, & præfracti esse potius quàm obtempera-
re Ecclesiæ & rectis monitis uolunt, uitentur ac fu-
giantur. Sed etsi ulli hæretici comburendi fuissent, aut
comburi deberent, de papistis & monachis debuisset
ac deberet hoc supplicium sumi.*

Pertinet

Pertinet ad officium ciuilibus magistratus, exhibere factiosos istos, qui impia dogmata serunt in Ecclesia, & pertinaciter defendunt ea, idq; magis facere debent, ne seditiosus motus excitentur per eos, qui impias doctrinas in Ecclesia spargunt. Quin etiam, si admoncant tales, & ipsi parere imperio nolint, iam licebit, ut cum factiosis in Rempublicam & inter seditiosos supplicio capitis afficiantur, sicut hoc tempore aliquot in locis animaduersum est in anabaptistas. Sed magistratus tamen uiderint, ut recte iudicent his de rebus, ne ipsi impias opiniones & impios cultus contra Deum & Ecclesiam Iesu Christi defendant. Quod factum est sepe, & usq; hodie fit à multis. Nec desunt, qui obijciant nobis, quòd impie cedere de nostra sententia nolimus, & iudicio magistratus subijci & illi parere. At nos reddimus dogmatum nostrorū Christianorum rationem, quam quia quidam non audiunt, sed non contemnunt, ita consolamur nos, quòd scimus Deo magis obediendum esse, quàm hominibus. Et gaudemus in eorum numero esse & haberi, quos Deus dignatur pro nomine Iesu Christi contumeliam pati. Nam omnes qui pie uolunt uiuere in Christo Iesu, persecutionem patientur, secunda Timoth. tertio,

IN CAP. III. AD TITVM,

DISCANT AVTEM ET NOSTRI BONIS
OPERIBVS PRAECELLERE AD VSVS NE-
CESSARIOS, VT NONSINT SINE FRV-
CTV.

*His, meo iudicio, hoc postremo loco iubet eleemo-
synas precari & colligere ad necessarios usus pau-
perum. Reliqua huius epistolæ non indigent ex-
positione.*

*Sit soli Deo gloria, Ecclesiæ pax,
unitas fidei, & concordie
studium.*

*Verbum Dei nostri florebit
in æternum.*

FINIS.

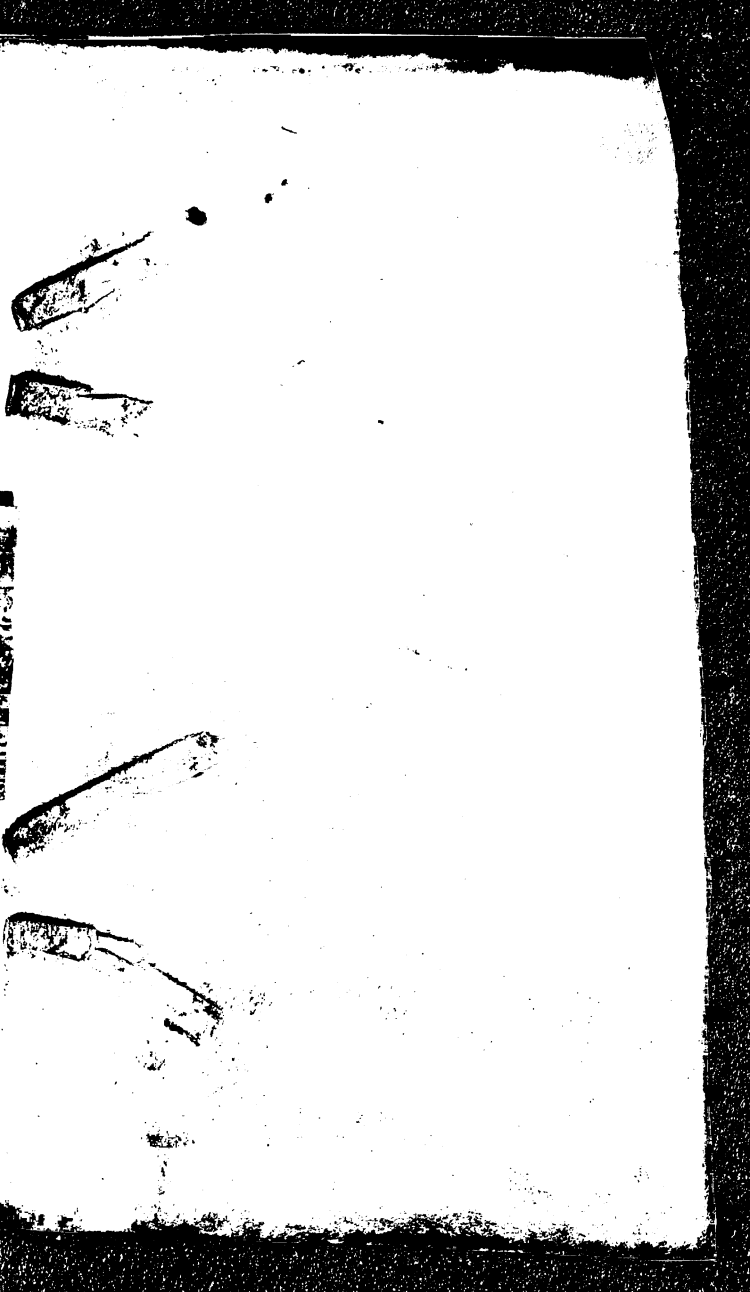
FRANCOVRTI EX
Officina Petri Brubacchi
Mense Martio.
ANNO M. D. XL.

08. 6. 11 3663

*Biblioteka
Uniwersytecka
w Toruniu*

STARODRUKI

066 II 3663-3664